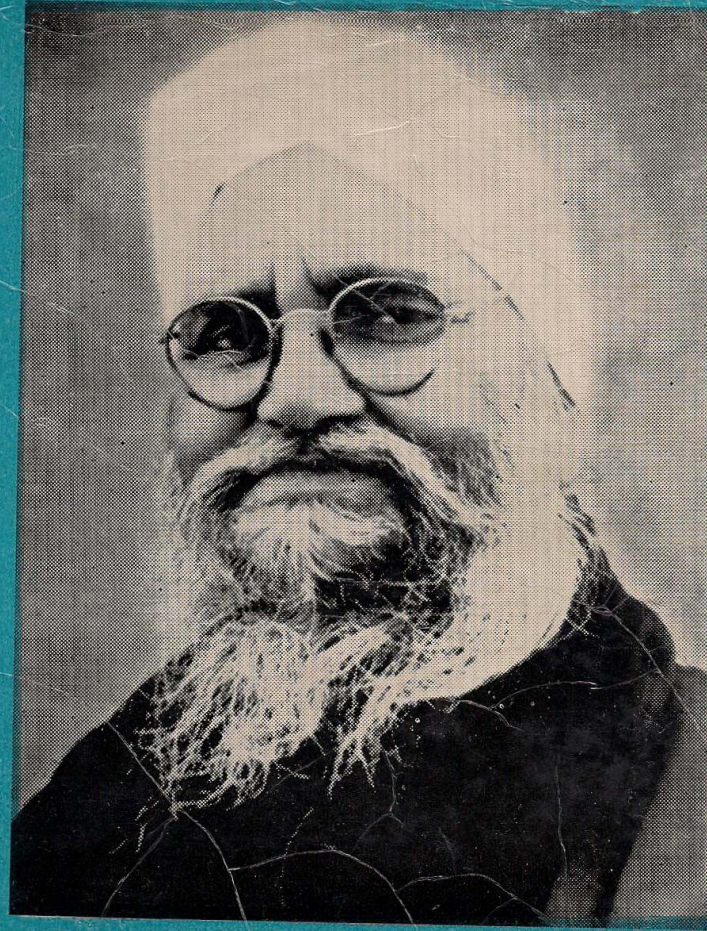

ਕੈ ਰਤਨ

ਗਿਆਨੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ

NAU RATAN
By
Mehar Singh Gi

ਮੁੱਲ : ਸਾਦਾ : 100 ਰੁਪਏ
ਸਜਿਲਤ : 120 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ.
ਲਾਹੌਰ ਯੂਕ ਬਾਪ,
2 ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਮਾਰਕੀਟ,
ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਸ੍ਰੀ ਦਹਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਸਰਮਾ
ਬੀ.ਡੀ. ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼,
ਚੌਂਕ ਕੋਟ ਕਿਲਨ ਚੰਦ,
ਜਲੰਧਰ ।

ਤਤਕਰਾ

ਪੰਥਕ ਪਰੰਪਰਾ	੧
ਸਿਰਮੌਰ ਰਤਨ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ	੩
ਪਹਿਲੇ „ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੮
ਦੂਜੇ „ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਊਨਾ	੩੦
ਤੀਜੇ „ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰੀ	੫੭
ਚੌਥੇ „ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੋਗਾਬਾਦ	੮੪
ਪੰਜਵੇਂ „ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੨੩
ਛੇਵੇਂ „ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੬੪
ਸੱਤਵੇਂ „ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ	੧੬੮
ਅੱਠਵੇਂ „ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ	੨੦੨
ਨੌਵੇਂ „ ਸੰਤ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ	
ਸਮੇਤ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ	੨੨੬—੪੩੧

ਭੋਟ—

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਿਆ, ਦੇਗ ਚਲਾਈ, ਤੇਗ
ਵਾਹੀ, ਦੇਸ ਧਰਮ ਹਿਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ; ਉਹਨਾਂ ਪਾਵਨ
ਪਵਿਤਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਉਤਮ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਭੋਟ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ।

—ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ

ਭੋਟ—

ਯੋਗੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ
ਸਮਰਪਨ ਹੈ ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ।

—ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ

ਤੀਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮਨ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਿਣ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਪਿਆ ਮੇਰੇ ਜੇਹਾ ਅਨਾੜੀ ਤੇ ਬੇਸਮਝ
ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਸਾਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਕਰਨਹਾਰ ਕੁਝ ਸਮਰਥ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ
ਤਕ ਨੂੰ ਪੁਚਾ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਰੋਮ ਰੋਮ
ਸਵਰਗੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੇਰੋਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ
ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ
ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਜਬਰੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਸੁਨੇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕ
ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਕਰਮਸਰ ਦਾ ਇਕ ਕਮਰਾ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਸਹੂਲਤ ਤੇ ਉਸ
ਢੀਆਂ ਕਾਫੀ ਕਾਪੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾ ਕਰਦੇ
ਭਾਵ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਵਾਂਗ ਰੁਲ ਜਾਂਦੀ।
ਛੀਕ ਹੈ ਤਕੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਰ ਖੜੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸਭ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ ਇਤਨੀ ਪਰ-ਅਧੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ
ਆਪ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਦ ਅਤੀ ਕਠਨ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ। ਇਹ
ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮੋਹਨਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ
ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਦ
ਉਹ ਅਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਇਤਨੀ ਮਕਬੂਲ ਤੇ ਪੰਥਕ
ਆਰਿਆ ਵਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰੀ ਜਾਏਗੀ। ਪਰ ਅੱਜ-ਮੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਵਾਮੀ

ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ ਸਹਿਤ ਤਨ ਮਨੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸ਼ਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਹੰਭਲੇ ਮਾਰਨ, ਰਾਜ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਲੈ ਲਵੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਲਗਨ ਤੇ ਮੋਹਨਤ ਦੀ ਡੋਰ ਜੋ ਅੱਜ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੀ ਹੈ ਨੂੰ ਘੁਟਕੇ ਫੜੀ ਰੱਖੇ ਫਿਰ ਤੱਕੋਂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਹਾਈ ਦਾਤਾਰ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰਦੇ। ਹਨ ਆਉ ਇਸ ਉੱਚੀ ਉਡਾਰੀ ਦੀ ਅਮਿਟ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀਏ, ਇਸੇ ਉੱਚੇ ਆਸੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ—

ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ—
ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ
ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰ
ਕੁਰਕਛੇਤਰ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਕੱਲ ੧੯੬੨ ਦੀ ਹੈ। ਚੀਨ ਨੇਵਾ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਪਰ ਹਮਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਤੇ ਵਿਸਾਸਘਾਤ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਅਤੀ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਹਰ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਮਨੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜੰਗ ਅੰਦਰ ਹਰ ਇਕ 'ਤਰ੍ਹਾਂ' ਉਹਨਾਂ ਬੀਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇ ਜੋ ਕਿ ਨੇਵਾ ਅੰਦਰ ਬੇਕੁਨਾਹੀ ਤੇ ਮਿਤਰਘਾਤ ਦੀ ਡੇਟ ਹੋਏ ਹਨ।

ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਲਸੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਫੌਜੀਆਂ' ਹਿਤ ਤੋਹਫੇ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਜੰਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਅੰਦਰ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦਾ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਅਮੋਲਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤੇ ਲਗਨ ਲਗੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਜਾਕੂਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਉਜਾਗਰ ਕੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁਗਰ, ਦਮੇ ਤੇ ਹਾਰਟ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਸਨ, ਇਹ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਰੋਗਾਂ ਅੰਦਰ ਉਥੇ ਪਹਾੜਾਂ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਅੱਸੇ ਮਰੀਜ਼ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਤਿਆਨਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੱਲ੍ਹਾ ਹਫ਼ਾਰ ਫੂਟ ਦੀ ਬਲੰਦੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਸਲੇ ਵਧਾਣ ਲਈ ਜੋ ਲਦਾਖ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਸਾਮਾਨ ਨਾ ਪੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਉਸ ਫੌਜ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਫੌਜੀ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਾਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧਿਆ ਤੇ ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਰਗੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਗੀਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੀਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਧਰਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਪਰ ਅਰਸੇਸ਼ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕ ਭਈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹਰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਦਮ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਮੇਵਾਦਾਰ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਛੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਤ ਬਚਨ ਸੁਣਨਾ ਇਹ ਐਸੀ ਘਟਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਬਾਰੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਸੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਤ ਵੀ ਢਿਲੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਉਹ ਸੰਤ ਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਤੇ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਸੋ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਸਾਡੇ ਹੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਖੁਲਾਈ ਹੋਈ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਪਰਦਾਏ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਏ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੱਲ ਉਥੇ ਹੀ ਮੁਕ ਭਈ ਜਦੋਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਬੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਵਾਰਸ ਹੀ ਬਣ ਗਏ ਸਾਂ ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰ ਕਥਾ ਛਪੀ ਫਿਰ ਸਰਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਤੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਗਏ ।

ਹੁਣ ਇਹ ਪੂਰੀ ਕਰਣੀ ਭਰਪੂਰ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੀ 'ਅਮਰ ਕਥਾ' ਅਮੋਲ ਨੌਂ ਰਤਨ ਵਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤਮਾਮ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਕਿਰਤਗਯ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ, ਬੀਰ ਮਰਯੋਜ ਪੰਡਤ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਘੁਲਾਟੀਏ, ਜੀਰਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ, ਗਿ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਈ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਜੋ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਕਿਰਤਗਯ ਹਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਸਰਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ (ਗੁਰੂ) ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੌਮ ਪਰ ਕੀਤਾ ਮੇਰੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਸ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਏਕ ਸਾਪ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਮੋਹਨਤ ਸਫਲ ਕਰਕੇ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਛਾਪ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪਣ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਇਕੋ ਹੀ ਚਾਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮਰਦੇ ਮੁਜਾਹਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੀ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ ਬਣ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਤਿਆਗ ਸਹਿਤ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਅਮਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਭੋਰਵ ਨਾਲ ਗਰਦਨ ਉੱਚੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਧਾਰਮਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਆਚਾਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਲੀਆਂ ਵਲ ਛੇ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਹੀ ਉਹ ਚਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਈ ਹੈ ।

ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ
੬-੬-੭੦ ਕੁਰਕਸ਼ੇਰਰ ।
ਹਾਲ ਕੁਰਦਵਾਰਾ ਕਰਮਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਪੰਥਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਢਲੇ ਅਸੂਲ ਹਨ, ਇਕ ਸੇਵਾ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸਿਮਰਨ । ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਕਾਫੀ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਹੈ । ਉਹ ਜੋੜੇ ਝਾੜਨ ਤੇ ਦਾਤਣਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਆਖਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਪੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਹੀਣਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨ ਠਿਰਬਲ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ । ਸਿੱਖੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ ਪਰ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਭੂਮੀ ਅੰਦਰ ਨ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉੱਨੜੀ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਹਿਤ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੰਭਾਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਦ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤਵਾਦ ਤੋਂ ਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪੀ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਯਾ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹਿਤ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਣੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਭਰਮੀ ਭੁਲਾ ਹੈ ਵਹਿਮੀ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਹੰਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹਨੇਰ ਆਵੇਗਾ । ਸੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਪਰ ਸਥਿਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਾਪ ਤੇ ਧਿਆਨ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜੀਵਨੀ ਹੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ । ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਕ ਘੜੀ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਟਿਕਾਉ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬੇਫਿਕਰੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਦਸਮੇਸ਼ ਸੁਆਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ, ਲਿਵ ਤੇ ਧਿਆਨ ਅੰਦਰ ਲੇਘਾਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਬਰਤੱਵਮਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ

ਆਪ ਜੀ ਸੁਭਾ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਾਗਣਾ, ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਜਧਾਮ ਅੰਦਰ ਨਿਤ ਹੀ ਪੁੱਜਣਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਕਰਮ ਰਹਿਣਾ, ਫਿਰ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੋਲੋੜ ਜੇਹੀਆਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਹਨ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਸੱਚ ਤੇ ਅਮਰ, ਸਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜਿਤਨੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ ਉਤਨੇ ਹੀ ਉਹ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਗਾਧ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਅਨਿਨ ਤੇ ਬੋਲਾਗ ਪਿਆਰ ਕਰਨਹਾਰ ਸਨ। ਸਭੇ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਹੀ ਕਰਤੱਵਜ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਿਕ, ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਵੈ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅੰਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਬੰਦੀ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹਰ ਉਪਰਾਲਾ ਤੇ ਹਰ ਢੰਗ ਵਰਤਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਇਕ ਮਾਤਰ ਲਿਵ ਤੇ ਟੇਕ ਦਾ ਆਧਾਰਤ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਲਾਲਚ ਤੇ ਆਪਣੀ ਖਾਹਸ਼ ਦੇ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਖਾਲਕ ਦੀ ਖਲਕਤ ਹਿਤ ਹੀ ਸਭੇ ਕੁਝ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਆਧਾਰਤ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਹਿੱਤ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਆਧਾਰਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੰਬੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੀ ਆਤਮਾ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਅਪਦਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਇਹ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ

ਕਿਸੇ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵੀ ਬੋਝ ਉਤਾਰਨਾ ਹੈ "ਤੇ ਨਿਜ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਾਧਣਾ ਹੈ।"

ਸੋ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਤੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਮਾਣ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਅਮੋਲ ਲੜੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਾਨ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਤਾ ਦੇ ਉਤਮ, ਮਹਾਨ ਤੇ ਅਕੱਥ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਿਸ ਆਵੇਗਾ। ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿਸੇਗਾ, ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਥਵਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਅੰਦਰ ਸਵੈ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਇਹ ਰਤਨ ਸਾਫ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਉਤਮ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗੇ ਕਰਨਹਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਲੀਹ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ਅੱਗੇ ਕਰਮਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।

ਸਿਰਮੌਰ ਰਤਨ

ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਕਤਲਾਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ "ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਰ ਕਹਿਰ ਸਵਾ ਪਹਿਰ" ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਤਦੋਂ ਕਮੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਤਾਰੇ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਦਿਤੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਜਾਬਰ ਤੇ ਜਰਵਾਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇ ਹੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਭਾਈ ਭਾਗੀਰਥ ਨੇ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਇਕਾਦਸੀ ਦਾ ਬਰਤ ਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਸਿੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਬ੍ਰਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਜਮੀ, ਸੰਤੋਖੀ, ਸਤੀ ਤੇ ਤਪੀ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਉਹ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਖੁਰਾਕ ਐਸੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਜੋ ਮੇਹਦੇ ਅੰਦਰ, ਅਗਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤਵਾਜ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੇਵੇ। ਕਪੜਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਰੀਰ ਢੱਕਣ ਹਿਤ ਪਹਿਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭੜਕਣ ਜੇਕਰ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰੇ, ਸਿੱਖੀ ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ੇਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਗਿਆਨ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਲਿਵ ਗਿਆਨ ਸਭੇ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਜ ਕਰੋਗੇ ਸਤ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਖੜਾ ਦਿਸੇਗਾ" ਸੋ ਇਸ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਦੇ ਗਿਆਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੇ ਹੀ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਤੇ ਉਹ ਐਸਾ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਤੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਬਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਆਪ ਹੀ ਚਲ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਅੰਦਰ ਭਿਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸੇ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਸੋ ਲਾਹੌਰ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਤ-ਸੇਵਾ, ਸਤਸੰਗ, ਸ਼ਰਧਾ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਭੰਡਾਰ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ

ਦੀ ਦੋੜ ਅੰਦਰ ਪਿਛਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ। ਲਾਹੌਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਬਾਕੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਭਾਈਚਾਰਕ, ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਛੜਿਆ। ਸੋ ਇਸੇ ਹੀ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਨਾਮਰਸ ਰਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਅੰਦਰ ਜੋ ਡੱਲੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ, ਦੰਪਤੀ ਭਾਈ ਸੁਧਾ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਮਾਈ ਦਿਆਲੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਜੋ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਧਰੀਕ ਬਣੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ। ਇਸੇ ਪਾਵਨ ਰੰਗ ਰਤੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਭਾਦਰੋਂ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਗਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਭਾਗ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੇ ਦਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦਿਆ ਰਾਮ ਰਖਿਆ। ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਾਮਬਾਣੀ ਦੀ ਵੁਹਾਰ ਵਗਦੇ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਚਪਨ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਚਪਨ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਚਾਉ ਚਾਉ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਸਪੂਰੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਇਆ। ਫਿਰ ਜ਼ਰਾ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਲੀ ਤਦ ਹੋਰ ਬਾਪੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭਾਈ ਦਿਆ ਰਾਮ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸਦ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸੰਥਾ ਪਕਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਜੋ ਉਸ ਜਾਮੇ ਤਕ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਿਖਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਤੇ ਸੀ, ਲੋਕ ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਆਕਾਰ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮਹਾਨ ਬਲੀਦਾਨ, ਲਾਹੌਰ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਬਿਧੀ

ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵਯ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੰਪ ਲਗਾਣਾ ਤੇ ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਜੇਹੇ ਵਹਿਮੀ ਤੇ ਮੁਤਅਸਬ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਉਤਰ ਦੇਣਾ ਕਿ "ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤਰ ਆਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਪਾਕ ਹੈ।"

ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਅਗਾਧ ਸ਼ਰਧਾ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਿਤ ਆਪਾ ਵਾਰਕੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉਮਾਹ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਤੇ ਦਲੇਰੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੰਗਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਥਾ ਨੇ ਇਕ ਤਰਾਂ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਸਦਾ ਲਈ ਜੁੜੀ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮਨਾਵੇ। ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਗੀ ਵਾਗੀ ਤੇ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਗੁਰੂ ਪੂਰਿਆਂ ਦਾ ਹਰ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਰਮ ਧਰਮ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਸਾਂ ਸੌਲਾਂ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ੧੭੩੪ ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਹੋਲੀਆਂ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੀਵਾਰ ਹਿਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਏ ਤੇ ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਫਿਰ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਨਾਦੌਣ ਤੇ ਪਾਵਟੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਕਦਿਆਂ ਹੋਈ, ਬੀਰ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਹੋਈ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬੀਰਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਫਿਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਭਗਵਤੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਰਣ ਜਿਤ ਹੋਣਾ ਐਸੀਆਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਾਖੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤਕਾ ਤੇ ਅਹਿਲ ਬਣਾਂਦਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਮਹਾਨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਤਰਾਨੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੌਮ ਭਲਾਈ, ਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਤਿਆਗੀਆਂ, ਮਲੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ

ਪਰ ਹਮਲੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚਰਨ ਪਹੁਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਣਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰਾਹ ਦਿਖਾਣ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ੩੦ ਮਾਰਚ, ੧੬੬੯, ਜਦੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਜਾਇਆ ਤਦ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪਵਿਤਰ ਦਿਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤਰ ਤੇ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਸਾਹਵੇਂ ਆਈਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਈ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ "ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਸਿਰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਪ ਅੱਗੇ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਧਾਰ ਤੇ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਦੇਰ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸਦੀ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਮਾਂ ਕੁਝ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲੈਣ ਤੇ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਰ ਤੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਸਿਰ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਵਰਨਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਕੀ ਜੋ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਸਕੀਏ? ਸਭੋਂ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ।"

ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਪਾਵਨ ਗੁਰਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਬਣੇ ਜੋ ਪੰਥ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੇ ਆਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਬਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਮੇਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੰਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਰਹੇ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸ਼ਿਲਾਧਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਰਤੱਵਯ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤ੍ਰੀਕਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਦੇਵ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਦੀ ਚੋਣ ਅਵੱਸ਼ਯ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਉਪਰੀ

ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪੰਚਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਚੋਣ ਹੀ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜੋ ਚੋਣ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਸੋ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਡੇਰੇ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਰਬਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੂਜੇ ਸਤਿਗੁਰੇ ਜਾਣ ਲਗੇ। ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਅਰਸ਼ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਦਾ ਧਵਤ ਰੋਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅਟੱਲ ਨਾਮੀ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਚ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਅਥਵਾ ਪੰਥਕ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣ ਗਏ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਗੁਰਦੇਵ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਬਣੇ ਫਿਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਏ ਬਗੈਰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸਫ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਪੰਜ ਬਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ, ਮੂੰਹ, ਸਿਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਚੁਲਿਆਂ ਨੇ ਪਾਵਨ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਬਦਲ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪੈਗੰਬਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰ-ਦੀਖਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੋਵੇ।

“ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ”

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੋਹ ਲੰਗਰ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਪਰ ਰਹੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਔਖੀ ਘੜੀ ਗੁਰਦੇਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ, ਇਹ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਸਬੰਧ ਚਟਾਨਵਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਰਹੇ। ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਭੁੱਖ, ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਗੁਰਮਤਾ ਤੇ ਹਰ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਰਾਇ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ, ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਸੁਚੱਜੀ ਰਾਏ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਉਹ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੂਰਤ ਦੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਂਧੀ ਸਨ ਜਿਥੇ ਆਪਾ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਥੇ ਸੂਰਤ ਇਕ ਰਸ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਕਰਮ ਲਈ ਕਰਮ ਤੇ ਅਸਲੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਨਿਹਕਰਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੇ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੋਢੀ ਕੁਲ ਦੇ ਸੱਭੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਬਹੁਤ ਗੁਰਮਤਾ ਤੇ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅਸੀਸ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਸੱਚ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਥਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਗੀਧਾਰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਸ਼ਾ ਦਿਉ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸੱਤਾ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਗੇ ਤੋਂ ਪੰਥ ਸਮਰਥ ਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ।

ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਕੁਲ ਅਭਿਮਾਨ ਹੁਣ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ । ਜੋ ਹੁਣ ਪ੍ਰਵਾਨ ਪੰਚ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜ ਚੁਲੀਆਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਨਿਗੁਰਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਤੇ ਉਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਫਿਰ ਪਾਵਨ ਆਤਮਾ ਜੋਤ ਦੀ ਜਗ ਮਗ ਕਰਦੀ ਜੋਤੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ । ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ, ਗਿਆਨ ਜੁਗਤੀ ਤੇ ਸਾਧਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨ ਦਿਤੇ ਹੋਣ । ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਮੈਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ।”

“ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਦੇਹ ਅਭਿਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੇ ਪਰਮ ਸੁੰਨ ਅਸਥਾਨ ਅੰਦਰ ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀਆਂ ਅਗਾਧ ਅਨੰਦ ਮਈ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੋਝੀ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸੋ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਦੇ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਅੰਦਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਵੋ, ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਡੀ ਉਹ ਪਾਵਨ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਹਨ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਪਾਵਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਕੇ ਮੁਕਤ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ।”

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਸ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤ ਨੀਵੇਂ ਹੋਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਭਿਖਾ ਲੈਣ ਹਿਤ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਲੰਬੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ।

ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਣ ਹਾਰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰੇ ਉਸਦਾ ਅਸਰ ਹਰ ਇਕ ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਨ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਤਸੰਗੀ, ਸੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਅਭਿਲਾਸੀ ਜਗਿਆਸੂ ਪਰ ਅਵਸ਼ਜ਼ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਬਖਸ਼ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਹਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਹੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਸੋ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਾ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇਕੇ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਮਰ ਤੇ ਅਤੋਲ ਗਿਆਨ ਭੇਡਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੰਡਣ ਫਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਬੁੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਬੰਧਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਵਜੇ ਸੁਭਾ ਉਨ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਜੁੜਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦਿਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹਰ ਦੁਖੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਸੀਹਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ । ਇਹ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਜਿਥੋਂ ਬੀਮਾਰ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਮੀਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ, ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਰੱਖ ਕੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ ਸ਼ੁਸ਼ਟ ਰਖ ਕੇ ਹੀ ਸਵੱਛ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉਤਮ ਤੇ ਉਜਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਰੋਗ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੂਰਨਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੋਕ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ

ਜੇਹੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਕਰਣੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਬ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਬ ਹੀ ਲਗਾ ਕੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਤਿਆਗ

ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਸਾਹੀ ਸੈਨਾ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਲਖਈਏ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਦਸ ਲੱਖ ਸੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਬੇਸਹਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤੇ ਨਿਧਿਰਿਆਂ ਦੀ ਧਰ ਸੀ। ਆਖਰ ਚੌਤਰਫੇ ਤੋਂ ਨਾਕਾਬੰਦੀ ਨੇ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਸਮਾਨ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨ ਮੰਨ ਕੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ। ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ, ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਨਾਤੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਪੇਟ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਭੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ ਭਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਘੋਲ ਘੁਮਾ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਅਸਲੋਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਲ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਦ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਦਿਖਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਿਖਾਂਦੇ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਵਾਂਗ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਾ ਆਖਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਹਵੇਲੀ ਜਿਸਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਾੜੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਾਂਗ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ, ਘੋਰੇ ਅੰਦਰ ਚਾਲੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਿ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਇਹ ਮਰਜ਼ੀਵੜੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਘੁੰਹ ਨ

ਮੋੜਦੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੜਾਈਆਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ—ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਆਪ ਵੀ ਧਰਮਯੁੱਧ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਰਣ ਵਿਚ ਜੂਝ ਮਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਤੇ ਜੀਵਨ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤਦ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਣ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਵੀ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਇਤਨਾ ਅਚਾਨਕ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਕਿ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸੁੰਨ ਛਾ ਗਈ। ਕੋਈ ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਇਕੋ ਸੋਚ ਸੀ, ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਾਜੇ ਤੇ ਸਜੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਇਹੀ ਚਿੰਤਾ ਸਭ ਨੇ ਸੁਜਾਨ ਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰਖੀ। ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਝੱਟ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ “ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਸੋ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ—

੧. ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨. ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩. ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪. ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
੫. ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹੋ? ਜੇ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ?” ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰਦੇਵ ਅਸੀਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ! ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ

ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਜ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਹਰ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਮਾਲਵੇ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜਕੇ ਫਿਰ ਪੰਥਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲਵੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਹੁਣ ਸਮਰਥ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ, ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਤਪੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਸਨ। ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਅੱਗੇ ਰਖਕੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਸਮੂਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਹਿਤ ਰਹਾਂਗਾ। ਜੋ ਵੀ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਭਾਲ ਸਕੇਗਾ। ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਧਰੋਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਧ ਪਰ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਫੌਜਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇਰੇ ਫਿਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, "ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪੀਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ" ਇਸ ਨਾਲ ਫੌਜਾਂ ਅੰਦਰ ਕਾਫੀ ਗੜਬੜੀ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਫੌਜੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਭਿੜ ਗਏ। ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸੰਭਲੇ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉਹਨਾਂ ਉਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਸਮੇਤ ਡਿੱਠਾ, ਤਦ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕੂੜੀ ਜਾਣਕੇ ਫਿਰ ਯੁੱਧ ਅੰਦਰ ਜੁੜ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਤੇ

ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਤਦ ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਹਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖੋਜ ਅੰਦਰ ਨਿਕਲੇ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਜਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਲੇ ਬਸਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਣਕੇ ਪਲੰਘ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵੀ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੱਢੀ ਸੀ। ਗਨੀ ਖਾਂ ਤੇ ਨਬੀ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੱਚ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਪਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਖਤਰਨਾਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਲਖੀ ਜੇਗਲ ਤਕ ਪੁਚਾ ਆਏ। ਖਦਗਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਪਰ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪਾਟੀ ਗੰਢ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਖਰੀਦਿਆ ਉਹ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਚਲੋ ਚੱਲਕੇ ਤਕੀਏ ਉਹ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਕੋਹੜੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੀ ਬਗੈਰ ਦਸੇ ਪੁਛੇ ਹੀ ਇਮਦਾਦ ਨੂੰ ਆਏ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ ਹਨ।" ਚਾਲ੍ਹੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਦੀਨੇ ਕਾਂਗੜ ਪੁਜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸਦਾ ਆਰਥ ਹੈ ਕਿ "ਫਤਹਿ ਦੀ ਚਿੱਠੀ" ਇਸ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤਕ ਪੁਜਾ ਕੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੰਜਾਬ, ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਧੱਕੇ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਮੁਥਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਤੇ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸੂਰਮੇ ਪਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ, "ਕੀ ਹੋਇਆ ਚਾਰ ਥੱਚੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਚੰਗਾੜੇ ਬੁੱਝ ਗਏ ਪਰ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦੀ ਹਸਤੀ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਹੈ", ਆਪ ਨੂੰ ਨ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇੱਛਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਭ

ਧਰਮ, ਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲ, ਅਲਾਹ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਵੇਂ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਬੇਦੀਨ, ਬੇਦੀਮਾਨ ਤੇ ਕੁਫਰ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਪੁਟਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਦਾ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ ਤਦ ਤੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਧਰਮ ਪਰ ਅਗੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਭਰੋਸਾ ਕਰੇਗਾ? ਸੋ ਇਹ ਲੰਮੀ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਫਤਿਹ ਨਾਮਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਨਿਰਭੈ, ਨਿਰਵੇਰ ਤ ਅਕਾਲ ਦਾ ਆਤਮ ਦਰ ਸੀ। ਆਪ ਮੰਜਲਾਂ ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਦੱਖਣ ਵਿਖੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਮਿਲਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਨੇ ਗੱਜ ਕੇ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ, ਜਿਸਦਾ ਬਿਰਧ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਰ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ ਕੋਈ ਬੇਦਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਥੇ ਚਾਹੁਣ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੱਖਣ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਮਰਾਠਿਆਂ ਦੀ ਮਿਟ ਰਹੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਾਹ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਆਜ਼ਮ ਨੇ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਤਖ਼ਤ ਪਰ ਬੈਠਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਬਣ ਗਿਆ, ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਘਲੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਆਗਰੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੇਹਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਫੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਜਿੱਤ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਤਖ਼ਤ ਪਰ ਬੈਠਕੇ ਅਗਲੇ ਲੰਬੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਏ ਤੇ ਦੱਖਣ ਦਾ ਫਤਹੂਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚਲ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ, ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਦੇੜ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਖ਼ੁਰਾਕਾਂ, ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਲੰਬੇ ਘੋਲ ਨੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਦਮ ਬੰਬਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸੋ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਛਮਣ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਸਰ ਸ਼ਰਕੇ ਇਸਦੀ ਵਿਗੜੀ ਬਣਾਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ ਤਦ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ ਤੇ 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੈ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਹੋਰ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹਦਵਾਣਿਆਂ ਵਤ ਭੰਨੇ ਸਨ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਕੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਤੇ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੀ।

ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਦੱਖਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਸ ਨ ਆਇਆ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਸੁਥਾਏ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਡੋਰ ਹੱਥ ਲੈਕੇ ਆਤਮਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਕਦੇ ਨ ਰੁਕੀਆਂ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਹ ਲਿਵ ਤਾਰ ਜੋੜੀ ਬੈਠੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ ਹੀ ੧੧ ਅੰਸੂ ੧੭੬੫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਕੇ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਏ। ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਆਖਰਾ ਦਮ ਤਕ ਇਕ ਟਕ ਅਨਿਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ੁਸ਼ੁਕ ਮਹਾਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੋਹਰ ਸੀ। ਉਹ ਕੋਈ ਘਟ ਮਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਖ਼ਾਤੀ ਜੋ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪ ਪਾਸ ਆਏ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹਰ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਸਮਝੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਵੀ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, "ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਦੇਸ ਅੰਦਰ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਛੱਡਕੇ ਚਲ ਪਏ ਹੋ, ਅਛਾ ਚਲੇ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਰੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਨੰਦ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਪਿਆਰ ਪਾਕੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਨਾ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਮਹਾਨੁਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਾ ਵਾਰਕੇ ਗੁਰੂ ਆਧਾਰਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਜੋਤ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੋਕੇ ਹਰ ਸਵਾਸ ਨਿਬਾਹਿਆ ਤੇ ਆਖਰੀ ਦਮਾਂ ਤਕ ਉਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਮਹਾਨ ਤਪੀ, 'ਪੂਰਨ ਯੋਗੀ', ਮਹਾਨ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਜਾਤੰਤਰਵਾਦ ਦੇ ਮਹਾਨ 'ਸਬੋਭ' ਸਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿਤ ਲੜਨਾ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਉਸੇ ਅੰਦਰ ਆਪਾ ਵਾਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

—००—

ਪਹਿਲੇ ਰਤਨ

ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਧਰਤੀ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬੱਧੀ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਰਾ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਵਧਾਣ। ਮਕਾਨ ਆਦਿਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਗੀ ਚਕੋਤਾ ਵੀ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਲੋਗ ਰੁਝਾਨੁਤਕ ਕੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ

ਆਏ, ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਆਕੇ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਘਰ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੀ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਪਰੀਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨ-ਚਰਾਗ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ। ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਜਵਾਨ ਹੋਏ ਤਦ ਉਹ ਤਕੜੇ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਯੋਗ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਭਰੀ ਭਲਵਾਰ ਹੇਠਾਂ ਗਰਦਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਤੇ ਜਿਸ ਵੀ ਸਮੇਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਠੀਕਰ ਦਲੀਸ ਦੇ ਸਿਰ ਭੇਨਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਸਿਰ ਤੇ ਕਛਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਨਿਕਲੇ, ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜਦੇ? ਉਹ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚਾ ਰਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੀ ਲੋਕ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤਕੇ ਉਸ ਅਪਵਿੱਤਰ ਗ਼ੈਰ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਛਲ ਕਪਟ ਤੇ ਫਰੋਬ ਫਿਰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰਖਣ ਹਿਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਹਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜਾਂ ਸਮੇਂ ਘਟ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਤੇ ਧਰਮ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਲਚਲੀ ਮਚ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਰਖਣਾ ਅੱਗੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਕ ਮੁੱਠ ਕਰਨ ਹਿਤ ਗੁਰੂਰੀ ਨ ਸਮਝਕੇ ਇਸ ਦੀ ਡੋਰ ਸਿਰਲੱਥ ਤੇ ਸਰੀਰ ਪਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ

ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਕ ਵੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਭਾਵ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲ ਅਕਾਲ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਨੁੱਖ ਸਤਾ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਏ। ਕਿਸੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਬਾਕੀ ਨ ਰਹੇ। ਵੇਸੇ ਰੋਈ ਮਹਾਨ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਸੰਤ ਰਿਸ਼ੀ ਪੈਗੰਬਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਰਹੁ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਟਕ-ਸਾਲੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੀ ਕੌਮ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ।

ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਬੰਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ

“ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਮੰਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹਿਤ ਤੁਸੀਂ ਬੇਗਮਪੁਰੇ ਪੁਜਣ ਲਈ ਸਾਧਨ ਕਰੋ ਤਦ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਰਤ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ-ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਰਾਹੀਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਜੋ ਵੀ ਕਰੋਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਦੀ ਦਾਤ ਦੀ ਮੰਗ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਾਤ, ਕੁਲ ਤੇ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਹਟਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਇਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ, ਤ੍ਰੇੜਾਂ ਤੇ ਦਵੇਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਬਣਾਣਾ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਖੇਵੇਂ, ਕਮੀ ਬਦੀ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੀ ਸਫ਼ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ

ਸਨਮਾਨ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਜੀਵਨ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਤੇ ਇਹ ਮੋਰੀ ਮਹਾਨ ਕੌਮ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬੇੜੇ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋਵੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਜਿਸਨੇ ਪੱਕੇ ਮਲਾਹ ਸਦਾ ਲਈ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੌਮ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਖਵੱਯੀਏ ਬਣਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਇਸ ਬੇੜੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਬਰਾਦਰੀ, ਜਾਤਪਾਤ ਤੇ ਵਖੇਵਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਹਾਰ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।”

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਬੰਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਫੁਰਮਾਇਆ। ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਕਿਹਾ

“ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨ ਭੁਲਣੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹਰ ਕਰਤੱਵਯ ਫੇ ਕਰਮ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਤੇ ਸਾਰੀ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਲਈ ਉੱਚੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਇਕ ਸਿੰਗਲੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸੰਗਲ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਣ ਦੇਕੇ ਇਤਨਾ ਪੱਕਾ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਅਹਿਲ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਇਸਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਹੀਣਾ ਤੇ ਕਲੰਕੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੂਰੀ ਬਣਾਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦੀ ਬਖੀਲੀ ਤੇ ਖਿਚੋਤਾਣ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਮੁਕ ਜਾਵੇ।”

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੁਬਾ ਉਠਕੇ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਉਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਸਵਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ

ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਬਾਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉ ਅੰਦਰ ਕਾਫੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਸ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚਲੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੰਚਲ ਚੱਲੇਗੀ ਉਥੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਸਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ।"

ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਤਮਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ "ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਆਪਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਵੀ ਮੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਹਉਮੈ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਬੀਜ ਹੰਗਤਾ ਵੀ ਮੁਕ ਗਈ। ਤੁਸਾਂ ਹੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਪਿੰਡ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਇਕ ਜੋਤ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਛੋਹ, ਅੱਜ ਦਾ ਬੀਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਮਹਾਨ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਰੂਪ ਵਟਾਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਖਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਚਲੇਗੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਕ ਕਲਿਆਣ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨੀ, ਜਪੀ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਸੰਪੰਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਗਿਆਨੀ, ਧਿਆਨ ਅੰਦਰ ਧਿਆਤ ਧਿਆਨ ਧੇਯ, ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਰਥਕ ਤੇ ਭੀੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਉਹ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਕਰਮ ਹੋਣਗੇ, ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਲੀ-ਭੂਤ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਸਾਲ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸੋ ਤਦ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ਼ੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ, ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭੇਦ ਸਮਝਾਕੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਕੋ ਦਸੀ ਕਿ "ਤੁਸਾਂ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਰਖਣਾ, ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣਕੇ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰਨਾ।" ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਕੌੜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੋਲੇ ਤਦ ਉਸ ਪਰ ਤਰਸ ਕਰੋ, ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕ੍ਰੋਧਾਤੁਰ ਹੋਕੇ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਇਸਨੂੰ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਸੜ ਰਹੇ ਪਰ ਹੋਰ ਤੇਲ ਪਾਣਾ ਇਹ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਉਸ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤਕਣਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਥੱਕ ਟੁਟਕੇ ਪੈ ਜਾਣ ਪਰ ਕਦੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਜਾਨ ਪੁਰਖ ਉਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਰਖੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਚੇਤਰਵੇ ਤੇ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਰਖੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਵੇ।

ਬਾਬਾ ਸ਼ੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰਮੁਖ ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਪੁਰਖ ਹੋ, ਸੋ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਖਿਆ, ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਉਹ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੀਵਾਂ ਨ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਧੇ ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਅਗੇ ਲਈ ਸਭੇ ਕੁਝ ਇਸ ਲੇਖੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਖਿੰਡਾ ਦੇਵੇ, ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਪਰ ਉਹ ਨਾਮ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਫਟੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਭੰਡਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲਤ ਤੇ ਨਾਅਹਿਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਝੋਲੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਅੰਦਰ

ਲੈ ਲਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਮ ਜ਼ਬਾਨ ਬਣਕੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਆਖਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਹੀ ਜੋਤ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਏ ਤਦ ਪੂਰਨ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਅ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਹੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਲਾਹ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਚੱਪੂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਵੀ ਬਲ ਬਖਸ਼ੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਚਲਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ ਸਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਪੁਜਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਸਕਾਂ।"

ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰਕੇ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਵਰ ਦਿੱਤਾ, "ਜਾਉ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਪੁਰਖ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਾਤ ਲੈਣ ਆਏਗਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਹੁਆਂ ਕੁੰਟਾਂ ਅੰਦਰ ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।"

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦੌਰ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸੁਥਾ ਤੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ, ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਫਿਰ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਸੇਵਾ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪੱਖਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਆਏ ਅਤਿਥੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਜੀ ਨੇ ਸੌਂਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਵੈਦਿਕ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ ਆਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਨੇ ਉਜਾੜ ਹੋਣ ਦਾ ਮੂੰਹ ਡਿਠਾ ਤਦ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਨਗਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਕਿ ਉਨੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਜੋ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਜਾਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਣੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਸੋਂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਤਦ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਰਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਖਾਸ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਤੇ ਮਹਾਮੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਬਾਕਾਇਦਾ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਆਪਨੇ ਇਕ ਔਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਬੁਨਿਆਦ ਧਰਨ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਜੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਘਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਡ ਦੀ ਭਾਲ ਦਾ ਰਸਤਾ ਪੁਛਿਆ। ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਹੋ। ਇਕ ਰਸਮ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਦੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ ਕੋਹੜੀ ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?"

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਉਹ ਭੇਦ ਜਾਨਣ ਹਿਤ ਆਇਆ ਹਾਂ ਜੋ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਭੂਮੀ ਅੰਦਰ ਫੁੱਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਆਈ ਹਿਤ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਛਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮਨ ਰੂਪ ਰੋਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਟ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੋ ਮੈਂ ਉਹ ਗੁਹਜ ਕਥਾ ਭੀ ਪੁਛਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਆਪ ਛੇ ਛੇ ਘੰਟੇ ਬਰਾਬਰ ਜਲ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਕਦੇ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੀ ਛਕਾ ਕੇ ਰਸਤੇ ਨਾਪਣ ਲਗਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਕੁਲ ਦਾ ਹਾਂ। ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ

ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।"

"ਲਉ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਯੋਗ ਗਾਹਕ ਹੀ ਆਕੇ ਇਸ ਮਹਿੰਗੇ ਬੱਕ ਨੂੰ ਖ੍ਰੀਦੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਦਿਖਾਈਏ ਹੀ ਕਿਉਂ? ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਤਕ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਇਤਨੀ ਦੂਰੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭਾਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਝਾ ਦਾ ਰੋਕ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ, ਪੂਰਨ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਠਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਲਵੋ ਇਹ ਸੁਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੇ ਮੰਡਲ ਮੋਣ ਪਰਮ ਧਾਰਾ ਦੀ ਚਾਬੀ ਸੰਭਾਲੋ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਵਾਸ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਟਿਕਾਉਗੇ ਤਦ ਫਿਰ ਸੁਰਤੀ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਥੋਂ ਕੁੰਡਲਨੀ ਦੇ ਝਰਨੇ ਤਕ ਪੁਜੇਗੀ। ਕੁੰਡਲਨੀ ਤੇ ਸਵੇਦ ਰੰਗੀ ਵ੍ਹਾਰ ਪੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ, ਸੁਰਖਰੂ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੁਰਤੀ ਟਿਕਾਉਗੇ ਤਦ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਿਉ ਝਰਨਾ ਫੁਟਦਾ ਵਹਿੰਦਾ ਤੇ ਰੁਮਕ ਰੁਮਕ ਚੌਤਰਫ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾਂਦਾ ਟੁਰੇਗਾ, ਇਥੋਂ ਹੀ ਸਰੂਪ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਲ ਝਾਤ ਵਜਦੀ ਹੈ। ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਇਕ ਉਹ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਰਸ ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਭੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਡਿਠਾ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਕਥਨਾ ਕਰੜਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਹਾਂ ਸੂਝ ਤੇ ਅਫੂਰ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਦਸਣਾ ਇਕ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣੀ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ, ਨੇਤੀ ਧੋਤੀ ਜੈਸੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਦੇ ਵਸ ਅਰੰਗ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਝਾ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਪਿਛੋਂ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਸੁਰਤ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਟੁਟ ਕੇ ਬਾਹਰ

ਆਵੇ, ਸਵਾਸ ਦੀ ਟੇਕ ਦੇਕੇ ਫਿਰ ਟਿਕਾਉ। ਸਵਾਸ ਤੇ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸੁਰਤੀ ਨੇ ਟਿਕਾਉ ਲੈਣਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਸ ਹਲਕਾ ਤੇ ਵਸ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਵਾਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮਤਾਂ ਖਿੰਡਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਵਾਸ ਵਸੀਭੂਤ ਹੈ ਤਦ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਧੇ ਪਾਸੇ ਲਾਕੇ ਉਸੇ ਹੀ ਅਫਲਾਤੂ ਮਨ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਣਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਮਨ ਉਲਟ ਸਨਾਝਨ ਤੇ ਧਰਮ ਹੋ ਕੇ ਅਸਲ ਮਾਰਗ ਵਲ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਇਕੋ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਬੁੱਧੀ ਬੇਬੇਕ, ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਤਦ ਮਨ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰ ਰੱਜ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ

"ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ,

ਮਤ ਉਚੀ, ਮਤ ਪਤ ਦਾ ਰਾਖਾ ਆਪ

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।"

ਆਦਿ ਵਿਚ ਆਪਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਰਖੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸੁਰਤ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਨਾਲ ਮਤ ਤੇ ਪਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਅੰਦਰ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਆਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਚ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਤ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਚਿਤ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਨੰਦ ਹਾਂ, ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ ਫਿਰ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੇਗਮ-ਪੁਰਾ ਤੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਹੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਨਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਨੰਦਮਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ, ਅਖੰਡ ਰਸ ਸਹਿਤ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਕੇ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੁਣਨਗੇ ਤਦ ਇਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਖੜੇ ਫਿਰ ਸੁਹੇਲੇ ਤੇ ਅਤੀ ਅਨੰਦ ਦਾਤ ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਨਾਣ ਦਾ

ਉਪਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਧਰਮ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਾਂਧੀ ਬਣਦਾ ਦਿਸੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਰਸਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਖਤ ਤਪ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ ਅਨੰਦ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਿਆ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਕ ਲਿਆ ਤਦ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ, ਜਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨ ਰਹੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਚੇਤਰਫੇ ਸਾਰੇ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਨਹਦ ਤੇ ਅਨਾਦੀ ਧੁਨ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਮਨ ਨਾ ਰੱਜਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਅਕਦਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਗੀਤ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸੁਣਕੇ ਅੱਕ ਜਾਵੋਗੇ, ਥੱਕ ਜਾਉਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਨਾ ਮਨ ਅਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਧਰਦਿਆਂ ਝਿਜਕ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਸੁਰਤੀ ਕਦੇ ਥਕੇਵਾਂ ਤੇ ਔਕੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਮੋਲ ਰਸ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਿਨਾਂ ਡਿੱਠੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ। "ਸੋ ਲਵੇ ਇਹ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਜੋ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਗਏ ਸੀ, ਇਸਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਹੀ ਸੁਰਖਰੂ ਤੇ ਹੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਹਾਨ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲੋ।" ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਆ ਪਈ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਇੱਛਾ ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਹੈ ਤਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਛੱਤੀ ਹੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵਰਦਾਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਭੇਡਾਰ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ

ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾਨ ਅਭਿਆਸੀ, ਸਹਿਜਯੋਗੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸੀਹਾ ਵੀ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪ ਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ, ਅਰਦਾਸ, ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੇ ਛਾਇਆ ਆਦਿਕ ਲਈ ਜਲ ਲੈ ਜਾਣ ਹਿਤ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਲਈ ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦਰਦੀ, ਹਮਦਰਦ ਤੇ ਪੀੜਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਇਥੇ ਰੋਂਦਾ ਆਵੇ, ਉਹ ਇਥੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਮੁਰਾਦਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਨਗਰੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਏ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਲੇ ਦੇਂਤ ਦੀ ਛਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇਂਤ ਦੀ ਛਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ" ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸ ਕਿਹਾ "ਮੈਂ ਬਠਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਕਾਲੇ ਦੇਂਤ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਦੋਂ ਕਢਿਆ ਤਦ ਮੈਂ ਗੱਦੀ ਵਿਚ ਸਾਂ ਪਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ" ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਹਛਾ ਭਈ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇਂਤ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹੈਂ ਜੋ ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ਹੈਂ?" ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਛਾਇਆ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦਮ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਉਹ ਬੋਝ ਤੇ ਛਾਇਆ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਇਹ ਲੋਕ ਸੇਵਾ, ਆਤਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਬੇਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਹ ਸਾਰੀ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਵੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਹਟਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੋਢੀ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸਿਦਕਵਾਨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਘਟ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ

“ਹਥੋਂ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ” ਦੀ ਤੁਕ ਪਰ ਸਦਾ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਕਰਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਏ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਆਮ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਵੀ ਲੰਗਰ ਵਲ ਘਟ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੇਬ ਹੌਲੀ ਕਰਨ ਵਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਪੂਜਾ ਭੇਟ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਜਾਰੀ ਫਿਕਰ ਘਟ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਸਤ ਸਰੂਪ ਤੇ ਅਰੋਗ ਸਰੀਰ ਦਾ ਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ਖਾਹਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ। ਸਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਆਚਾਰ ਤੇ ਬਚਨ ਬਾਣੀ ਸਤ ਸਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਵਿਹਾਰ, ਆਚਾਰ ਤੇ ਕਰਮ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ “ਜੋ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ, ਸਤ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਸਤ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਦੂਸਰੇ ਰਤਨ

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਉਨਾ

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਤ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਕ ਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਕੇ ਹਰ ਰਸ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਨਿਜ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਕ ਕੇ ਇਸ ਤਪਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਠਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜੋੜਨ

ਤੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਥ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਿਖ ਮਤ ਦਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਮੁੱਢਲਾ ਅੰਤੀਮ ਤੱਤ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਕਰਮ ਤੇ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰ ਉਦਾਸੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਉਦਾਸ ਧਾਰਨੀਯ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਹਰ ਕਦਮ ਚੁਕਣਾ ਤੇ ਕਦੇ ਪੈਰ ਪਿਛਾਹ ਨ ਹਟਾਣਾ ਇਹ ਸਿਖੀ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਹਿ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਉਤਸਾਹਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸੰਮਤ ੧੮੧੨ ਨੂੰ ਬੇਦੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨਾ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਸਰੂਪ ਦੇਈ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਦੇਵ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰਬ ਵਲ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖਬਰ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਤਖਤ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾਈ, “ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਪੁੱਤਰ ਕੁਲ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨ-ਮੁਨਾਰਾ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸਾਥੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੌਤਰਫੇ ਫੈਲਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।” ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਐਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਨੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਗਲਮਈ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਹੋਰ ਸਨੇਹੀਆਂ ਤੇ ਮਿਤਰਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਉਪਹਾਰ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਿਤ ਮਿਲ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਿਤੇ।

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹੋਣਹਾਰ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਤੇ ਚਿਕਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਬਚਪਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਰਤੱਵਯ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਉਚਤਾ ਕਰਕੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੋਟੀ ਹੀ ਪਾਧੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨ ਬੈਠੇ ਤਾਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਘਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ ਪਰ ਗਣਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਆਦਿਕ ਬਾਹਰ ਪੰਡਤ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ। ਲੋਕ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅੰਦਰ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਤੱਕਕੇ ਕੁਝ ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਗਿਲੇ ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ

ਪਾਧਾ ਵਿਚਾਰਾ ਆਪ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ ? ਉਹ ਸਾਫ਼ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਬੁਧੀ ਦਾ ਆਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ। ਉਹ ਇਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਬਲ ਬੁਧੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆ ਗੁਰੂ ਪੰਡਤ ਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਦਸ ਕੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਹੀ ਤਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਦਸਿਆ। ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪਰ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਡਤ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਜੁਗਤ ਦਾਤਾ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਪੰਜ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਹਾਨ ਹੀ ਕਰਤੱਵਯ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਤਨੀ ਛੋਟੀ ਆਯੂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਉਚੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਪਾਸ ਆਕੇ ਇਹ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਚੀ ਤੇ ਬੋਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੂਜੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਗੱਦੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਮੰਤਰ ਵੀ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਹਿਤ ਗੁਰਮੰਤਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਿਲਵਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਰਬਾਬੀ ਸਨ। ਕਾਰ ਭੇਟ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾ ਕੇ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਤੇ ਆਪ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਲ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਭੇ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਣਾ ਅਰੰਭਿਆ

ਸੀ। ਲੋਕ ਬਾਲਕ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੁਜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਤੇ ਮਹਾਨ ਯੋਗ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਛੋਟੀ ਆਯੂ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਪਰ ਸਿਖੀ ਸੇਵਕੀ ਤੇ ਘਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦਾ ਬੋਝ ਆ ਪਿਆ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਥੇ ਤਿਆਗ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਵਰਗਾ ਆਮ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਕੌਮ ਉਪਰ ਭਾਈਚਾਰਕ, ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਪਰ ਮਹਾਨ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਮਹਾਨਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ, ਉਸਨੂੰ ਬਹਾਲ ਰਖਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਇਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਹਿਤ ਉਸਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਪਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਖਾਸਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਬਾਹਰਲੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰੇਰੇ ਹੀ ਰਖ ਸਕੇ। ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਪਕਾ ਬਾਨ੍ਹਣ ਨ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਤਦ ਕਲਕਤੇ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਹਿੰਦ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੀ ਯੂਰਪੀਨ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਵੀ ਪੈਰ ਵਧਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੁਰਾਨੀਆਂ, ਅਬਦਾਲੀਆਂ, ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਪਠਾਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਅਧਿਕ ਕਠਨ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੁਟਦੇ, ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਇਸੇ ਹੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਲੁਟੇਰੇ ਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਖਸਲਤ ਲੈ ਕੇ ਆਣਗੇ ਤੇ ਇਸ ਪਾਵਣ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਲੀਤ ਕਰਨ ਆਣਗੇ। ਇਥੋਂ ਜਿਥੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਕਾਠ ਦਾ ਉੱਲੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੌਮ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦਰਦ ਪੀੜਾ, ਸਮਾਜਕ ਏਕਤਾ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਕੇ ਨਵੀਆਂ ਤੇੜਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜਕ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਨਗੇ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਖਿਆ ਪਛੜ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਮਲੇਸ਼ ਭਾਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਛਾ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਢਾਂਚਾ ਹੀ ਖਸਤਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੱਛਮੀ ਹਿੰਦ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਅਥਦਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੁਟੇਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿੱਖ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਨਿਸਚੇ ਤੌਰ ਪਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਝਗੜੇ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਣ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਗਰਜ਼ ਤੇ ਲਾਲਚ ਹਿਤ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥਕ ਲਾਭ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਇਕ ਚਲਨ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਆਮ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ, “ਗੋਤ ਕੀ ਹੈ ਚੱਠੇ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਅੱਡੇ ਅੱਡੀ ਲੜਨ-ਭੜਨ ਨੂੰ ਕੱਠੇ” ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਡੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮੁਛਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਕਦੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੋਹਰਾ ਅਸਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ, ਇਕ ਮੁੱਠ ਤੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਣ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸੀ। ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਧਾ ਕੇ ਵਧ ਰਹੀ ਯੂਰਪੀਨ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਲਕਤੇ ਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵਿਲੀਅਮ ਫੋਰਟ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨਧਬਧ ਫੌਜਾਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰੇਡ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰ ਭਗਤ, ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਇਹ ਸਦਾ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ “ਕਾਸ਼ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਇਤਨੇ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ? ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਨੀਤਕ ਛੇਤਰ ਦੇ ਮਾਹਰ ਕੂਟਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਦੇੜ ਕੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਕੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਪਰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਸਕੀਏ”, ਇਸੇ ਹੀ ਚਾਉ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਹਰ

ਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਖੁਬਸੂਰਤ ਘੋੜੇ ਰਖਣੇ ਅਰੰਭੇ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਧਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ, ਮਾਨ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ, “ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪੂਜੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ” ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਆਦਿ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਸਤਿਕਾਰੇ ਤੇ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਸੇ ਵਿਰਸੇ ਅੰਦਰ ਦਾਤ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਉਪਦੇਸ਼, ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਸਤਵਾਦੀ ਤੇ ਸਰਕਰਮੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰ, ਦਲੇਰ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਰਦੀ ਜਜ਼ਬੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੋਚਾਂ ਅੰਦਰ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਰਹਿਤ ਮਰ-ਆਦਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀਯ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਵਿੰਗ ਟੇਢ ਪਾਣ ਦੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਨਾਉ ਬੁਰਾ” ਜੇਕਰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਸਦਾ ਇਕ ਸ਼ੀਵਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੈ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਚਲਕੇ ਭਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਬਾਬਾ ਸ਼ੰਭਾ ਸਿੰਘ ਹੱਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖੀ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਮਰਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ, ਫਿਰ ਆਪ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰੋ, ਮਨ ਦੀ ਡੋਰ ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਹੀਂ ਡਗਦੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਦ ਅੰਦਰ ਸਮਾਕੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਮ, ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ, ਕੋਈ ਦ੍ਰੇਤ ਤੇ ਡਰ ਉਸਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੋਂ ਤੇ ਸਤ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।”

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ

ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਇਕ ਉਸਦਾ ਸਹਾਈ ਅਕਾਲ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਧਿਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ ਅੰਦਰ ਪੰਜ ਚੁਲੀਆਂ ਪੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ, ਨੇਤਰ ਅੰਦਰ ਪੈਕੇ ਨੇਤਰ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਉਪਦਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਚੁਲੀਆਂ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ" ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਨਵੇਂ ਸਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਕਾਲ ਦਾ ਬੰਟਾ ਹਾਂ ਫਿਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਲਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਉਦਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਪੈਰ ਚੁੰਮਣਗੇ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਦ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਸਕੇ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਪਈਆਂ ਚੁਲੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਕੋ ਹੀ ਅਕਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਬਗੀਚਾ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਹਰ ਫੁੱਲ ਤੇ ਹਰ ਕਲੀ ਨੂੰ ਪਰਫੁੱਲਤ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸਦੇ ਰਸ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦਾ ਰੂਪ ਤਕ ਕੇ ਵਿਗਾਸ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਇਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਸਿਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਨਿਸਚਾ ਤੇ ਅਮਲ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਝਰਨਿਉਂ ਪਰੇ ਸਹਿਜ ਦਲ ਕੇਵਲ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮਹਾਨ ਸੁੰਨ ਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਨ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ ਹੈ, ਨ ਗਮ, ਨ ਕੋਈ ਸੋਚ ਹੈ, ਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਣਨ ਮਿਟਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਇਸੇ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਹਕਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਲੋਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਕੋਈ ਸੰਸਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਦੁੱਖੀ, ਕਲਪਦਾ ਤੇ ਸੜਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸਦਾ

ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੁਖ ਵੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਦਾ ਸਹਿਜਾਦਾ ਬਣਕੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਧਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਤੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮਨ ਦੇ ਜਿਤਣ ਨਾਲ ਸਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਤਹਿ ਹੋਣ ਦੀ ਚਾਖੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਨ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।"

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅੱਖੀਂ ਛੇ ਸਾਫ ਤਕ ਲਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਇਕ ਪਾਵਨ ਹਸਤੀ ਤੇ ਪੰਥਕ ਤੌਰ ਪਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂ ਚੁੱਕੇ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਆਪ ਉਤਮ ਗੁਣ, ਗੁਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸ ਕੇ ਪਾਵਨ ਹੋਏ ਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ, ਲੰਗਰ ਕਰਾਏ, ਗੁਰੂ ਦਫਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਸਮੇਂ ਕਰੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹਿੱਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਜਾਪ ਜਾਨਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਠਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਅੰਦਰ ਲਿਆ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਝਰਨਾਟ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਸਰੀਰ ਹੌਲਾ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਰੀਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਲਪ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੀ ਨ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਨੂਰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਕਿਰਿਆ ਚੀਜ਼ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ

ਸੀ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਏਸ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਰੰਗ ਰਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਹਾਸਲ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਤੇ ਜਤੀ ਦਾ ਭੇਡਾਰ ਇਕ ਅਤੱਲ ਅਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਦ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਾਦਰ ਵਲੋਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਲੈਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਤਨੇ ਖਿਆਲਾਂ ਕਰਕੇ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਜੋ ਸਾਧਨ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੌਂਪੇ ਸਨ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਉਤਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਹੀ ਕੌਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸੱਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸੂਲੀ ਤੇ ਗੋਲੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਸੱਚ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨੀ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਇਕ ਐਸੇ ਰਾਜ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਦੁਖੀ ਮੁਥਾਜ, ਕੋਹਜਾ, ਹੀਣਾ ਤੇ ਪਰਾਧੀਨ ਗੁਲਾਮ ਨ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਕੇਵਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਦੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਦੁਖੀ ਕਲਪਣਾ ਮਾਰੇ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦਵੇਤ ਅੰਦਰ ਫਸੇ ਹੋਏ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤੱਕੇ ਤਦ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ—“ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਬਗੀਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣ ਕਰੋ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਰਦ ਹੈ।” ਕਾਣੀ ਵਡ, ਧੱਕੇ ਤੇ ਜੁਲਮ ਅਨਿਆਏ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵੀ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਵਧ ਆਪਣੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਚੀਸਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਟੇਕ ਵਾਲੇ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਛਾ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਭਵ ਤਾਰਨ ਸਾਧਨ ਆਰੰਭ ਹੋਏ ਉਹ ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਕੇ ਫਿਰ ਸੁਰਤੀ ਰਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਲ ਵਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰ ਵਾਜਾ ਪਵਨ ਵਜਕੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰਤੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣੀ, ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖੀਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਸਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਉਸਦੀ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਆਈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਮਹਾਨ ਭਗਤ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕੋ ਸਥਾਨ ਪਰ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਦਿਸੇ। ਆਖ਼ਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਅਤਿ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਖਾਵੀਂ ਮਹਾਨ ਰੋਸ਼ਨ, ਪਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਾਂਗਰ, ਗਰਮ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਤਿ ਸ਼ਾਂਤ ਨਿਰੰਤਰ ਤੇ ਪਰਮ ਸੁਖਦਾਈ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਫਰਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਬਾਕੀ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਤ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਚੁੰਜ ਉਸੇ ਦੇ ਵਸੀ-ਭੂਤ ਤੇ ਹਰ ਰੰਗ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਜਣ ਦੀ ਮਸਤੀ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਅਤਿ ਉੱਚਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਹੀ ਝਲਕ ਨੂੰ ਮੂਸਾ ਕੋਹਤੂਰ ਪਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਬੇਹੜਲ ਤੇ ਬੇਬਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਅਕਹਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਖਣ ਵਿਚ ਸਾਦਕ ਸਿੱਖ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹੋਏ ਤਦ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—

“ਲਵੇ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਜਿਸ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਉਸੇ ਘਰ ਆਵੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਨ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੇਗ ਤੇਗ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਤਮ ਦਰਸੀ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਥਾਨ ਵੀ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਦਾਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਪਦ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਕਲਿਆਣ, ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਵਾਦ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸਤਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਜੋ ਵਕਤ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਐਸੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਨੀਹਾਂ ਪਰ ਖੜਾ ਕਰ ਸਕੇ।”

ਕਠਨ ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨਾ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤਪ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ, ਉਸਦਾ ਘਟ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਜਾਗਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੁਰਾਕ ਵੀ ਘਟ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਉਠਣਾ ਹੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਚੜ੍ਹੀ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਆਉਂਦੇ।

ਉਹ ਰੋਜ਼ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਕੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਰਬਾਬੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਭਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਬੜੀ ਘਟ ਹੀ ਕਰਦੇ, ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸਜਣਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਿਰਫ ਲੋੜ ਮਾਤਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਡੇਰੇ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਟਹਿਲੂਏ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਸੁਬਾ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਇਉਂ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਫਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਉਠੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਦੁਪਹਿਰ ਹੋਈ ਤੇ ਢਲ ਗਈ ਪਰ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਨੇ ਮੌੜ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਰਾਤ ਪਈ ਤੇ ਲੰਘ ਗਈ। ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਸੋਚ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਮਸਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਸੁਰਤ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਦੁਖ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਵਧਦੀ ਸੀ, ਸੋ ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸੁਬਾ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੋ ਦੋ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਪਹਿਰੇ ਦੇ ਕੇ ਤਕਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸਨੇ ਵੀ ਘਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਉਥੇ ਚੋਂ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜਾ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨ ਛਕਿਆ ਤਦ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਆਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਹੀ ਬੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਲਿਆਉ ਗੁਰਮੁਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕੀਏ। ਅਸਾਂ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਗੈਰ ਅਨਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਿਰਾਹਾਰ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਾਂਗੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਘਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਹੀ ਨਮਿਤ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।” ਸੋ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਕੜਾ, ਅਰੋਗ ਤੇ ਨਿਰ-ਆਰਥਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਿਆ ਤਦ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਰੱਬ ਰੂਪ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਮੇਹਰ ਕਰੋ। ਘਰ ਅੰਦਰਹਰ ਇਕ ਘਾਟ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਘਰ ਵਾਲੀ ਰੋਗੀ ਹੈ, ਘਰ ਕੋਈ ਸੇਤਾਨ ਨਹੀਂ, ਪੈਸੇ ਘਟ ਹੀ ਘਰ ਵੜਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾ ਹੀ ਦੋਜ਼ਖ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਟਹਿਲੂਏ ਹਾਂ। ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੇਹਰ ਕਰੇ ਤਦ ਸਾਡੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਖੀ ਤੇ ਕਲਪਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨ ਪਵੇ। ਜੇਕਰ ਦੁਖੀ ਆਵੇ ਸੁਖੀ ਹੋਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਰੋਗੀ ਤੇ ਦੁਖੀ ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਾਂਤ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸੁਖੀ ਰਖ ਸਕੀਦੇ ਹਨ—ਜੋ ਜਾਉ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਹਰ ਕਰੇਗਾ।”

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਤੇ ਧਨ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਘਰੋਂ ਸੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਾਕੇ ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਦ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਰੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਤਕ ਕੇ ਮਨ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ਼ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਤੇ ਆਤਰ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਕੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਖ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਧਾਰਾ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਨ ਹਿਤ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਚੀਆਂ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣਾਣ ਹਿਤ, ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਣ ਹਿਤ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਸਵਾਸ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਲਈ ਹੀ ਅਰਪਨ ਕਰਾਂਗਾ।"

ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜੇ ਕੋਈ ਅੱਜ ਵੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ ਤਦ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਦਿਸੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ ਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ਼ ਤੇ ਜਗਾਧਰੀ ਆਦਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਗੀਰਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ "ਜਾਗੀਰ ਬਜ਼ੋਰ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ" ਇਹ ਗੱਲ ਮਿਸਲ ਹਕੀਕਤ ਅੰਦਰ ਮਿਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲਾ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਰਸ ਅੱਜ ਕਲ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜ ਤਾਂ ਮਲਕੀਅਤੀ ਜਾਗੀਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਘੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਤੋਹਤ ਸੀ, ਨਗਰ ਦੇ

ਲੋਕ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸ਼ਾਮਗੜ੍ਹ ਨਗਰ ਅੰਦਰ ਠਹਿਰੇ। ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਦਿਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਰਸ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ, ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੋ ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਬਚਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਘਰ ਵੱਸਦਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਬੱਚੇ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਸੁੰਨਾ ਸੁੰਨਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸੀਏ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਸੋ ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਕਿ "ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸਰਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ" ਅਰਦਾਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਹੋਊਗਾ ਸਾਡੇ ਜੋਗਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਘਰ ਰਿਹਾ ਬੜਾ ਰੁਤਬਾ ਪਾਏਗਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪਾਲਣ-ਹਾਰ ਮਾਂ ਕੋਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬੱਚਾ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਜਾਏਗਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੋਗਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਉਤਮ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਕਰੁਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੱਬ ਲੋਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਿਜਈ ਹੋਕੇ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਬੱਚੇ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਲ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਸੰਪਰਦਾਏ ਵੀ ਉਸਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪਰ ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਗਰਦਨ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਸਕੇਗੀ।"

ਇਸ ਸੁਭਾਗ ਟੱਬਰ ਵਿਚੋਂ ਕਰਮਵਾਨ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਥਾਨੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦਾ ਥਾਨੇਦਾਰ ਬਣਿਆ, ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣਕੇ ਉਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕਾਬਲ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪੁਛਿਆ ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਦਸਿਆ ਤੇ ਰਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਮ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦਸਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਿਛੋਂ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ, ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਸਤਾਰਾ ਬਣੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਸੌਂਪਣਾ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਾਰ ਭੇਟ ਲੈਕੇ ਮੁੜ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸ਼ੁਕਰਚਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਡੂੰਘੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਕ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਹੀ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਆਪ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਪੁੱਜੇ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਮਾਤਾ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਕਿ ਕੌਮ ਦਾ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸਥੰਭ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ ਹਨ ਤਦ ਉਹ ਪਰਦੇ ਛੱਡ ਕੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ ਤੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਹੇ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ, ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਅਜੇ ਨਾਦਾਨ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੀ ਅਬਲਾ ਤੇ ਮਾਸੂਮ ਦੀ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਨਾ ਕਰੋ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਮਾਤਾ, ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਰਾਹ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਨਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰ ਖੜੇ ਕੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ।” ਫਿਰ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗਾਤਰੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਲੈ ਬੇਦੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘਾ ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰੇਂਗਾ, ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਫਤਿਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਤੇਰੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸਭ ਹੀ ਪਲਣਗੇ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਬਦੀ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਜਾਏਗਾ, ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਸੌਂਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ, ਤੇਰੀ ਰਾਖੀ ਮੇਰਾ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਰੇਗਾ।”

ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਗਏ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਜਾਣ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ।

ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੰਗਰ

ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜਨਮਭੂਮੀ ਨੂੰ ਪਰਸਨੇ ਹਿਤ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਫ-ਸੋਸਨਾਕ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜੇ ਨਾ ਹੀ ਚੰਗੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਆਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਹਿਤ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੀ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੁਕਾਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਤਕ ਕੇ ਆਪ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪਾਸੋਂ ਦੇ ਕੇ ਆਏ ਯਾਤ-ਰੀਆਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਆਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਸਨ, ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦਾ ਸੀ। ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੀਆਂ ਉਪਰਲੀਆਂ ਵਸਤੀਆਂ, ਦਰਾ ਬੇਬਰ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਪੁੱਛੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਰਾਜਨ, ਕਿਤਨੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪਦਾਰਥ ਹੋਣ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਲੰਗਰ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜਨਮ ਨਗਰੀ ਅੰਦਰ ਵੀ ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਕੀ ਆਸ ਕਰੇਗਾ?”

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਘੋੜਾ ਫੇਰ ਲੈਣ ਉਹ ਜਾਗੀਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਘੋੜਾ ਫੇਰਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਘੇ ਧਰਤੀ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਲੰਗਰ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।

ਲੰਗਰ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪੰਗਤ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ

ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੋ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਜੋ ਸੌਦਰ ਦੀ ਚੋਕੀ ਉਥੇ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕਰਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਬ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਪੀਤਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਇਕ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨਹੀਂ। ਅਕਾਲ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਇਕ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ “ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ” “ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਜੋ ਆਵੇ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣਾ ਹੈ।”

ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਨੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਦਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਚੌਹ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰਸਦਾਂ ਦੁੱਧ, ਮਿੱਠਾ ਸਮਾਨ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਬਚਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘੜਾ ਮੂਧਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਰੋ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਵੇਰੇ ਫਿਰ ਭਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਿਲਸਲਾ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤ ਕੋਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਾਨੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਹੰਸ ਹਨ, ਜੋ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣ ਹਿਤ ਸਾਗਰ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਟਿਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਅੰਦਰ ਇਤਨੇ ਮਸਤ ਸਨ ਕਿ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਥੀ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਮਤੇ ਹੋਏ ਝਿੜੀ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲੱਗੇ।

ਕਠਨ ਸਾਧਨ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੋ ਵਜੇ ਠੀਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨਹਿਰ ਕਿਨਾਰੇ ਆਸਣ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੁਬਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਕੇ

ਫਿਰ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਪਹਰ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜੇਹੀ ਖੁਰਾਕ ਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਰੀਰ ਚਲਦਾ ਰਹੇ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵੇਸੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹਲਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਕਰੜੀ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਫੌਜੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਗਏ, ਪਰ ਇਸ ਕਰੜੀ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਆਮ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਗੂੜਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਅਲਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਦੇ ਤਦ ਫਿਰ ਬੇਨ ਕੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਘੰਟੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ, ਫਿਰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਮਹਾਂ ਸੁੰਨ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਸੁਰਤੀ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਗੱਲ ਆਤਮ ਭੇਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਦੇ ਇਸ ਅਨੰਦ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੀਏ। ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਤੋਰ ਲਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਵੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਜੇਹੀ ਪਾ ਦੇਵੀਏ ਜਿਥੇ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਣ ਗਈ ਤਦ ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਸੋ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ

ਸੰਗਤ ਹੈ ਪਰ ਪੰਗਤ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਤੇ ਅਦਵੇਦਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਗੈਰ ਵਿਤਕਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦੇ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪਸ਼ਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਜੋੜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਰਖ ਹਿਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਦਾਣਾ ਭੋਂਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਤਕੇ ਇਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਕਾਣੀ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰੀ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਉਹ ਭਗਤ ਦੇ ਭੋਂਟ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅੰਦਰ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਿਲ ਰਗੜ ਕੇ ਸ਼ਰਦਾਈ ਅੰਦਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਇਥੇ ਤਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਵੰਡ ਖਾਣਾ, ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਇਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਹੈ” ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਉਹ ਅਭਿਆਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤਤਵੇਤਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਾਪ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਿਆ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕੀਤੀ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ ਆਪ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਮ ਕਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ “ਇਥੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਸਰੀਰਕ ਦੁਖ ਮਿਟਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਸੰਗਤ ਵਾਂਗ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਅੰਦਰ ਜੁੜਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਉਥੇ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਮੇਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੇਟ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਮਾਜਕ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਦੁਬਿੱਧਾ, ਦਵੈਤ, ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ, ਉਚ ਨੀਚ ਤੇ ਰਾਣਾ ਰੋਕ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੌਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਹੋਣਾ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਧੂ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੰਦਰ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਂਦੇ

ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਤੇ ਮਹਾਨ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰ ਸਿਲਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕੌਮ ਖੜੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁੱਢ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਸੁਗੰਧ ਚੁੱਕੀ ਉਹ ਕੇਵਲ ਰਸਮੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਤੇ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸਭੇ ਬੁਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਲੰਗਰ ਵਰਤੇਗਾ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਘਾਟਾ ਜਾਂ ਬੁੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਤਦ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਖੁਸ਼ਾਮਦਾਂ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਕਵੇਂ ਭੁਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੀ? ਸੋ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਮਰ ਯਾਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਮਰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਹਾਦ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਨਾਤਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਇਕ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਘਾਤਕ ਸਾਡਾ ਧਾਰਮਕ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਗੁਰੂ ਕੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਕਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਪਰ ਨਿਰੋਲ ਮੁਸਲਿਮ ਹਲਾਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਫੂਲਕੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕੁਸ਼ੀ ਬੰਦ ਸੀ। ਪਰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਬਸਤੀਆਂ ਜੋ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਅਮਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਇਥੇ ਇਹ ਆਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਲਾਹੌਰ ਨੇ

1੬ ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਹਥਿਆਰ ਰਖਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਆਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿਆਰ ਕਰ-ਵਾਏ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਬਹੁਕੀਮਤੀ ਹਥਿਆਰ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਵਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਹਰ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਰ ਇਮਦਾਦ ਹੋਣ ਤੇ ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਲੋਂ ਸ਼ਕਾਇਤ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਅੰਦਰ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਬੁਚੜ ਖਾਨਿਆਂ ਪਰ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬੁਚੜਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ।"

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਲਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਮੜ੍ਹਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਉਹ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਲਾਹੌਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ "ਅਸਾਂ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਗਹਿਣੇ ਤੋੜਕੇ ਇਕੋ ਹੀ ਹੰਸ ਘੜਾ ਦਿਤਾ ਹੈ" ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੈਜ਼ਾ (ਡਾਲ) ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੁਰਤ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਜੀਵਨੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰੱਖਸ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਥੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਮਾਰੂ ਹੈ।"

ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ :

"ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇਣ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਖਤਰਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਨੇਤਾ ਹਨ, ਸੋ ਸਾਡਾ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਠੋਸ ਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੀਏ" ਇਹ ਗੱਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦਮਾਗ 'ਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨ ਭੁਲੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਪਰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਗੱਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਿਪਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਮਾਮ ਸਿੱਖ ਰਾਜ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ, ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਆਮ ਹੀ ਰਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਭਗੌੜਾ ਅਗਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਹਰ ਇਕ ਰਿਐਤ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਆਮ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਗਿਆਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ਰਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਰਾਜਸੀ ਸਤਾ ਹੀਣ ਹੈ "ਉਹ ਸੰਤ ਸ਼ਰਣ ਜਾ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਤਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਮੁੜ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਫਤਹਿ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਾਰ ਮੰਨ ਗਿਆ, ਦੂਸਰੇ ਅਸਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।"

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਖੁਫੀਆ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਜੋ ਅਜ

ਵੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲੀ ਤੋਂ ਕੰਨ ਭੰਨਦੇ ਸਨ। ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਸ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ “ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਖਣਾ ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਦੀ ਇਕ ਕੜੀ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਉਨੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਈ ਹਊਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਇਕ ਇਹਸਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪਰ ਹਮਲਾ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਮਾਲਵੇ ਤੋਂ ਆਏ ਗੁਰਸਿਖ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ, ਇਹ ਗੱਲ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਸਾਹੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਨਵਾਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਕੇ ਸਮੇਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਵਿਛੋੜੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਐਸੀ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਲੇ-ਗਨੀਮਤ ਵਿਚ ਚੁਕ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਸੁੱਚ ਆਚਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਇਸਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਮੁਸਲਿਮ ਤਵਾਰੀਖਦਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੋਈ ਸੋਢੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਹੀ ਹਸਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਜੀ ਨਾਦੇੜ ਤੱਕ ਨਾਲ ਸਨ। ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਦਾ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਉਹ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸੇਵਕ ਔਰਤ ਸੀ।

ਨਵਾਬ ਮਲੇਰੀਏ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਸ ਮਹਾਨ

ਏਵੀ ਨੇ ਧਰਮ ਤੇ ਸੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਸਨੂੰ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਫਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸੂਹ ਨ ਕੱਢੀ, ਕਿ ਮਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਣ।

ਇਹ ਸਾਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਖੂਨ ਉਬਲ ਖਲੋਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਢਾਂਚਾ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਤ੍ਰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ। ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੇਮਾਨੀ ਜਾਹਰ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵਧੀਕੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਨਵਾਬ ਨੇ ਉਲਟਾ ਹੋਰ ਸੌ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਪੱਤ੍ਰ ਲਿਆਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਵਰਾਨ ਤੇ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਾਸਦ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜੀ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਜਿਠਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੀ ਸਮਝਿਆ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਉਸ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਮਾਮੇ ਪਰ ਚੋਟ ਮਾਰੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਉਸ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤਦ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਲੜਾਈ ਇਕ ਧਰਮ ਤੇ ਉਤਮ ਮਸਲੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਗੱਲੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ ਹਿੰਦੂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ।”

ਇਸ ਦੋ ਟੁਕ ਉੱਤਰ ਕਰਕੇ ਗੋਰਾ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਹਰ ਕੜੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰਖਿਆ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਤੰਗ ਆ ਉਹ ਆਪਣੀ ਫੌਜਸਮੇਤ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਉਸਦੀ

ਵੇਜ਼ ਬੜੀ ਦਿਲ ਤੋੜ ਕੇ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਕੇ ਲੜੀ ਪਰ ਆਖਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਨਵਾਬ ਨੇ ਘੇਰਾ ਤੋੜ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਬਚਾ ਕੇ ਇਕੋ ਹੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਦਾ ਢਿੱਡ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਘੋੜੀ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਪਰ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਵੇਜ਼ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਨਵਾਬ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟਾ ਲੈਕੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਦਿਆਲ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਮੰਗਿਆ ਜੋ ਬੇਗਮ ਨੇ ਦਸਕੇ ਕਢਵਾਇਆ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਕਾਰ ਤੇ ਸਤਵੰਤੀ ਦੇਵੀਆਂ ਲਈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਲੋਹ ਤੇ ਦੇਗ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਸੰਗਤ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਵੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੋਗਾਬਾਦ ਦਰਸਨ ਲਈ ਆਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਕਈ ਆਦਮੀ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂ, ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਹਿਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਹਨ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੰਝ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰੋ। ਪਰ ਇਹ ਯਾਦ ਰਖਣਾ, ਅਜ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਦ ਜਦ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਤੇ ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਕਿਰਨਾਂ ਭੁੱਖ ਜਾਣਗੀਆਂ।" ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਸੱਚ ਹੋਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜਵਤ ਜਲਾਲ ਸੀ।

ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਇਹ ਵੱਡੀਆਂ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ

ਭੀਗਾਂ ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਇਹ ਉਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਡੇਰੇ ਹੀ ਡੇਰੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹਨਗੀਆਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਹੁਣ ਡੋਗਰੇ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਸਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਣ ਇਹ ਅਨੱਖੇ ਵਾਕ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੋ ਪੂਰੇ ਹੋਏ।

ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਉਸਲੋਈਆ

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ ਅੰਦਰ ਪਰੋ ਕੇ ਇਕੋ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਤੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਿਯ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਲੁਜੇ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਕਿ ਤਕੋ ਹੁਣ ਇਥੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਫਿਰ ਤੋਂ ਕਦੀ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕੂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀ-ਵਾਨ ਹੈ। ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਲਗੀ-ਧਰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਪਰ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਐਸਾ ਬਾਨ੍ਹਣ ਬੰਨ੍ਹੀਏ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ੀ ਚੋਰ ਸਾਡਾ ਘਰ ਨਾ ਲੁਟ ਸਕਣ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਤਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਗਹਿਣੇ ਭੇਨ ਕੇ ਇਕ ਇਕੋ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹੰਸ ਕੀਮਤੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਣਾ ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨੀ ਹੈ। ਫੂਲਕੀਆ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ

ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਆਖਰ ਨੂੰ ਖਾਤਮਾ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਹੀ ਮੌਤ ਹੈ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ। ਸੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜੋ ਸਾਸ ਸੌਖੇ ਨਿਕਲਣ ਉਹੀ ਸਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਛੱਡੋ, ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਇਹੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਤਾਕਤ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਥ ਜਦੋਂ ਗਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਤੋੜੇਗਾ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰੋਗੇ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਰਾਜਨ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਗੱਦੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰ ਤੇ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਾਜ ਲੋਕਹਿਤ ਤੇ ਪਰਜਾ ਲਈ ਭਾਰੀ, ਪਾਪੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਡੀ ਸਤਾ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਦਮ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗੀ। ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਉਸਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਾ ਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੁਰੇ ਦਿਨ ਆਉਣ ਤਦ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਗੋਪੀਆਂ ਭੀਲ ਹੀ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਪੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਲੋਕ ਸਦਾ ਨਗੂਣੇ ਤੇ ਨਕੰਮੇ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮਾਤ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਰਾਜ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਪਰ ਹੀ ਦਾਹੜੀ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਦਬੀ ਹੋਈ ਮਸਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਂਭਕੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਲਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰੋਂ ਠੀਕ ਦਿਸੇ ਪਰ ਅਮਲ ਤੇ ਕਰਮ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਮੁਠ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੌਣ ਕਹੇ। ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਅਧੋ-ਗਤੀ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਕਹਿਣੇ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ

ਅੰਸਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲੋਕ-ਸੇਵਕ, ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹੋਵੇ। ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਨ ਸਕਣ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਲਈ ਸਹਾਈ ਤੇ ਦੋਸਤ ਬਣਨੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਣ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਂ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਤਦ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਆਂ?”

ਧਾਰਮਕ ਮਹਾਨਤਾ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਧਾਰਮਕ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਨਵੇਂ ਰੁੱਖ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪੁਜ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਰਾਜਯੋਗੀ ਵੀ ਸਨ, ਤਪੱਤੀ ਵੀ ਸਨ, ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ, ਤੇ ਪ੍ਰਜਾ-ਤੰਤਰਵਾਦੀ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਸਿਖਰਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਿਆਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਹ ਯੋਗ ਦਰੁਸਤ ਮਹਾਨ ਮੰਦਰ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਲੰਗਰ ਚਲਾਣ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਡਾ “ਕੋਈ ਸੇਵਕ ਕਿਧਰੇ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮੰਗਣ ਹਿਤ ਨਗਰਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ।”

ਰਾਜ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਭੈੜੀਆਂ ਤੇ ਬੁਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਰਵਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਹੋਰ ਨੀਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਮ ਸਨ ਤੇ ਰਾਜ ਮਦ ਅੰਦਰ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹਟ ਗਏ ਸਨ। ਇਹੀ ਧੌਂਕੇ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ, ਗਰਜ਼ਾਂ ਹਿਤ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਆਖਰਕਾਰ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਰਜੇ ਗੁਣੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤੋ ਗੁਣੀ

ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧਿਕ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਇਹ ਹਰ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਆਮ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਛੋਟੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਵੀ ਘਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਗਰਜ਼ਾਂ ਹਿਤ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ, "ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਖਾਹਸ਼ ਜਾਂ ਮੰਗ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ।" ਜਿਸ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟ ਕਰੇ। ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਹ ਮੁਢਲੇ ਗੁਣ ਸਨ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਕੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਤੇ ਕੀ ਸਾਧੂ ਹਰ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ, ਹਰ ਵੱਡੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤਲਾਉ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਰ ਸੁਥਾ ਚਾਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਚੋਕੜਾ ਮਾਰੀ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪਰ ਹੰਸ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ ਉਥੇ ਉਥੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਚਰਚਾ, ਫਿਰ ਕਥਾ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਤੋਂ ਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਤ ਕੁਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਵੀ ਮਿਟਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਅਗਾਧ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੇਂਟਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ

ਗਾਹੀਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਸਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਤਿਆਗੇ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਦ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਹਰ ਉਹ ਢੰਗ, ਕਰਤਵਯ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਅਹਿੱਲ ਰਾਜ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਵੀ ਗੈਰ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਨ ਤੱਕ ਸਕੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਰ ਵਸਨੀਕ ਸੁਖੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਹਿ ਸਕੇ।

ਤੀਸਰੇ ਰਤਨ

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰੀ

ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਅੰਬ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅੰਬ ਘਟ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਾਲੂ ਕਰਨੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤਕਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ ਭਾਈ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਤੇ ਗਹਿਮਾ ਗਹਿਮੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸੇਵਕ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰੋਣ ਹਿਤ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਤੋਂ ਆਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੋਈ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ, ਕੋਈ ਝਾੜੂ ਪੱਖਾ ਕਰਦਾ, ਤੇ ਕੋਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਇਥੇ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪੁੱਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ

ਮਿੱਠਾ ਫਲ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਉ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਆਵੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਮੋਹਰੂ ਰਖਣਾ। ਇਸ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਹੀ ਵਰਸਣਗੀਆਂ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਅੰਦਰ ਤੀਸਰੀ ਪੁਸ਼ਤ ਅੰਦਰ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਭਾਈ ਮੋਹਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਖਣ ਗਏ ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਤੁਸਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਿਬਾਹੁਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਤਦ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਧਨੀ, ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਹ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤਵਾਨ ਸਨ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਣੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਪਰ ਪੁੱਜੇ ਤਦ ਹਲਕੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜਾਣਕੇ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਿਬਾਹੁਣ ਹਿਤ ਚੋਖੀ ਰਾਸ ਤੇ ਇਕ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। "ਜਦੋਂ ਕਮਾਈ ਸੁਧ ਤੇ ਨੀਯਤ ਰਾਸ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਰਹਿਮਤ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ"। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣਾ, ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ, ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਆਚਾਰ, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਧਨ ਨੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਦਿਆ ਸਿੰਘ, ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਰਾਏ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਆਚਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿਕ ਵਧੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਜੇਤੇ ਰਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਦੇਣ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ ਤਦ ਕਿਧਰੇ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹੋਗੇ, ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਹਾਨ

ਰਾਜ ਗਵਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਪਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਕਖਾਂ ਤੋਂ ਹੌਲੇ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ।

ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਤ ਅਸਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ, ਸਤ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਉਸ ਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੀਰਤੀ, ਯਸ਼ ਤੇ ਸ਼ੁਗੰਧੀ ਫੈਲਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਦੀ ਗਈ। ਲੋਕ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਦੇਣ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੋਹ ਗਈਆਂ। ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਬੁਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਚੰਗੇਪਨ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੁਰੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਨੇਕੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਸਤ ਵਿਚਾਰ, ਅਚਾਰ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਹਰਜਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰ ਸਿਖਰਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਣ ਹਿਤ ੯ ਮਾਘ ੧੮੨੨ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਦੇ ਵਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਹ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਚੁੰਕਿ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪੂਜਿਆ ਤੇ ਸਤਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਸੇਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਲਾਲ ਗੋਦੜੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਇਹ ਰੰਗ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਆਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮਹੰਤ ਫਕੀਰ ਵੀ ਜੋ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਤਕੇ ਉਹ ਇਸ ਵਲ ਤੱਕਦਾ ਹੀ ਰਹੇ ਤੇ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਜਾਏ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ। ਗੁਰੂਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਦੇਵਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ

'ਭਾਗਨੜੇ ਹਰਿ ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਜਿਨ ਘਰ ਧਨ ਹਰਿਨਾਮਾ।

ਪਰਵਾਨ ਗਨੀ ਸੇਈ ਤੇ ਆਏ ਸਫਲ ਤਿਨਾ ਕੇ ਕਾਮਾ।'

ਪਿਛੋਂ ਨਾਮ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਹੀ ਪੂਰੇ

ਹੋਣ ਲਗੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਧਨੀ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਉਤਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।”

ਬਚਪਨ ਅੰਦਰ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਕਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਫਾਰਸੀ ਉਰਦੂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਹ ਬੋਝੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਾਫੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਖਰੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਭੂਸ਼ਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਸੀ, ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲੀ ਤੇ ਮਤਵਾਲਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਹਰ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਮਾਮਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਵਲ ਹੀ ਤੱਕਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਸੇ ਹੀ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਸੰਸਾਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਥਵਾ ਧਾਰਮਕ, ਉਸਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੀ ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਹਾਮੀ ਤੇ ਸਬੰਧ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਕੌਤਕ ਵਰਤਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕਣ ਹਿਤ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਗਏ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੌਂਦਾ ਵਿਕਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮਾਲ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਸੌਂਦਾ ਬਾਲਕ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਲਭ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ। ਉਹ ਹਰ ਵਿਕਰੀ ਵਾਲੇ ਸੌਂਦੇ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਵਿਕਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਜੇਬ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਝੂਠਾ ਹੁਸਨ ਤੇ ਝੂਠਾ ਇਸ਼ਕ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪਾਖੰਝ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ

ਰੂਪ ਨੂੰ ਸੌਂਦੇ ਨਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਦੋਵੇਂ ਫਰੀਕ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਰ ਭਾਟੇ ਪਿਛੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਬਾਲ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਅ ਉਤਰਾਅ ਦਾ ਜਾਣਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕ ਬਾਰੀ ਅਗੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਉਸ ਵਿਚ ਅਜੇ ਇਕ ਨੌ-ਉਮਰ ਤੇ ਹੁਸੀਨ ਲੜਕੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਦੁਵ ਗਿਆ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ, ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਵੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਪੇਟ ਨੂੰ ਝੁਲਸਾ ਦੇਣ ਹਿਤ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੇਚਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਨੇ ਮਨੋਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਰ ਦਰਦ ਸੀ, ਦੀਰਘ ਪੀੜਾ ਸੀ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਉਮਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਤਾਰਕ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਉਠੀ ਤੇ ਬਾਲ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਰੁਪਏ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜੀ। ਬੋਝੀ ਹੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਦੇ ਚਰਨ ਜਾ ਫੜੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇਵੀ, ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ?” ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਣੀ ਅਜੀਬ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਪਟੀ, ਲੋਭੀ, ਦੇਭੀ, ਕਾਮੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਕਣੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਤਿਆਗ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹਿਮਾਲੀਆ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸਾਗਰ ਵਾਂਗ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਤ ਗਹਿਰਾ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਕਾਮੀ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ ਹੀ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੰਦੀ ਨਾਲੀ ਦਾ ਕੀੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਉਹ ਟੋਆ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਜਰਾਸੀਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਗੇ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵੇਸਵਾ ਜੈਸੀ ਅਧਮ ਤੇ ਨੀਚ ਕਰਮ ਔਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦੇਵੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਹਰ ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਖੂਨੇ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਹੀ ਲੁਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ

ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਜਾਗ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਾਂਧੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭਾਈ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਲਉ ਵੀਰ ਜੀ ਆਪਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਜੀਉਂਦਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾਗਰ ਲਭਣ ਆਏ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕ ਸੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ “ਇਕ ਜਾਗੰਦੇ ਨੂੰ ਲਹਿਨ, ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆਂ ਦੇ ਉਠਾਲ।” ਇਹ ਦੇਵੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਪੁਜਾਰਨ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਪੁਜਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਜੋ ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਪਾਪ ਗ੍ਰਸਤ, ਪਾਪ ਖਚਤ ਔਰਤ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹਾਲਤ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਤੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਸੁਭਾਗ ਸਫਲ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਮਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ ਜੋ ਧੰਨ ਭਾਗ ਜਾਣ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

“ਭਾਗਵਾਨ, ਤੂੰ ਚੰਗੇ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਸੇ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਲੱਗੀ ਹੈਂ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸਰੀਰ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਪਰ ਇਹ ਵਾਇਦਾ ਤੇ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਫਿਰ ਵੀ ਆਵਾਂਗੇ ਤਦ ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਬਦਲ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਜੋ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ ਦੇਣ ਹੋਵੇਗਾ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਂਗੇ। ਤੇਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਸਤਸੰਗੀ ਤੇ ਉਤਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅੰਦਰ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਤੇ ਹਿਸੇਦਾਰ ਬਣਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਨੂੰ ਪਛਾਣ ਹੀ ਲਵੇਂਗੀ ਜਿਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵੀ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਨਾਪ ਤੋਲ ਕੇ ਪਰਖ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ।”

ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਤਸਬੀ ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਖੁਦਾਵੰਦ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਦਾ,

ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਖੁਦਾਦਾਦ ਖੁਦਾਤਰਸ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਰਸਾਏ। ਫਿਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਰਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਅਗੇ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇਵੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਜੋ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਲੈ ਕੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਣਾ ਲਈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਦ ਵਾਸਨਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਭੂਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਦੇਣੇ ਅਰੰਭੇ। ਮੰਦੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸਨਾ ਸਹਿਤ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਨੇਕੀ ਲਈ ਇਥੇ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਕਰਣੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣੀ, ਫਿਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਸ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਟ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਨੇ ਇਸ ਯੁਵਕ ਤੇ ਮਹਾਨ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲੋਕ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇਹ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਤਦ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਤਰੀਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਫ਼ਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂੰਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਗੇ, ਸਤਿਕਾਰਨਗੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਭ ਗਵਾਂਢੀ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਸਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ, ਆਤਮਾ ਕਲਿਆਣ ਤੇ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਹਿਤ ਇਥੇ ਹੀ ਪਧਾਰਣ ਲਗੇ। ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਾਸਨਾ ਤੇ ਦਵੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਸਾਧ

ਸਾਧ ਲਫਜ਼ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿਸਿਆਂ ਅੰਦਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—
ਇਕ ਫਕੀਰ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਪੁਰ ਤੋਂ ਕਰਤੋ ਨੇ ਧਰਮ-ਸੁਧਤਾ ਤੇ ਸੰਤੋਖ, ਸਤ ਦੇ ਕਰਮ ਲਿਖ ਕੇ ਘਲੇ ਹਨ।

ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਭੇਖ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਚੇਲੇ, ਫਿਰ ਸੰਤ ਤੇ ਫਿਰ ਅਮੀਰ ਉਸ ਭੇਖ ਦੀ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬੈਠਕੇ ਗੁਰੂ ਸਦਵਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੇ ਉਹ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੰਗ ਖਾਣੇ ਫੁਕਰੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੋਟੀ ਕਮਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਗਾ ਵਜਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਪਜੀਵਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਕੀਰ ਹੀ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਧ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਭਾਗ, ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕੋਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਹਨ “ਉਹ ਸੰਸਾਰਕ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਬਦੇਹ ਮੁਕਤ ਤੇ ਹਰ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਜੀਵਨ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ।”

ਦੂਸਰੇ ਜਿਸ ਪਾਸ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਭੂਸ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ, ਆਤਮ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਗੇ ਯਥਾਰਥਕ ਵਿਚੋਂ ਤਕ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਵੱਛਤਾ ਅਥਵਾ ਉਚਤਾ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਭੇਖੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਵੇਦਾਂਤੀ ਹੈ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਰਥ ਅੰਦਰ ਸਭਾ ਜਿਤ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਣ “ਐਸੇ ਮੁਖ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਿਰਤਕ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਵਾਸ ਕੇਵਲ ਖਲਾਂ ਦੀ ਧੁਨਕੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਚਲਦੇ ਹਨ ਵੈਸੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਚਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ” ਕਾਦਰਾਬਾਦ ਜੋ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਇਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ, ਡੇਰੇ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਆਮ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਬਰਾਦਰੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਕੋ ਹੀ ਲੜੀ ਦੇ ਮੱਤੀ ਸਨ, ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਹੰਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਧੂ ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਚੇਹਰਾ ਸੂਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਕਥਾ ਵਾਚਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਝਿਆ-ਖਿਝਿਆ

ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਹੋਰ ਖਿਝ ਗਿਆ ਤੇ ਮੂੰਹ ਆਈਆਂ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਮੂੰਹ ਫਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤਦ ਇਹ ਰਾਹ ਕਟਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਕਰੜੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਲੜ ਪੈਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਹੀ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣ, ਇਹ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅਧਿਕ ਤੰਗ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਸੜਦਾ ਬੁਝਦਾ ਰਹੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤਦ ਇਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਦੇਈਏ,” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਸਾੜੋਗੇ, ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤਾਂ ਤਰਸ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਘਟਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮੁਹੱਲ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਬੜੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗਿਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਤਕਕੇ ਘਬਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਇਸਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਝਗ ਤਕਦੇ ਹਨ ਤਦ ਮੂੰਹ ਫੇਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਰਲ ਬਰਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ ਤਦ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਆਉ ਸੁਜਾਨ ਵੇਦ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੀਏ। ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਜ ਗਏ ਜਿਥੇ ਇਹ ਸਾਧੂ ਸੰਗੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੈਠਾ ਕਥਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਖਲੋ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਆਉ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਸੌਦਾ ਕਰੀਏ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਮੰਦੇ ਬੋਲ, ਕੰੜੇ ਬਚਨ, ਤੇ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹਾਸਾ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲੈ ਲਵੋ; ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਹਿਤ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ

ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਗ ਕਟਣ ਹਿਤ ਹੀ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਦਿਆ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿਉ ਤਦ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਬੋਝ ਹਲਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਹੀ ਸਾਧ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ।" ਇਹ ਬਚਨ ਇਤਨੇ ਨਰਮੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਹੇ ਕਿ ਸਾਧ ਦਾ ਗਲ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਅੱਖੀਆਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ ਲਉ ਗੁਰਮੁਖੋ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੇਵਲ ਭੇਖ ਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੀ ਤਦ ਉਹ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਲਵੋ, ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੋਹਰਾਮਤ ਤੇ ਤਰਸ ਭਰੀ ਜੀਵਨੀ ਦਾਨ ਦਿਉ।

ਇਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—

"ਸੰਤ ਜੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਪਾਹੁਲ ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਬਨਾਵਟ ਤੇ ਭੇਖ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਜੋ ਦਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।"

ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੇ ਦਮਾਗ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ, "ਲਉ ਭਾਈ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਓ ਤੇ ਸੰਤ ਸੰਗੀਓ, ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸੁਣ ਲਵੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਕ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗਲ ਕੰਠੀ ਤੇ ਗੇਰੂਆ ਬਸਤਰ ਦੇ ਕੇ ਭੇਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਸੰਨਿਆਸ ਵਿਚੋਂ ਅਖਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਗੁਰੂਰ ਤੇ ਫਿਰ ਭੇਖ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਜ ਉਹ ਬਾਹਰ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਬੁਰਜ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਕਲਪਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਜ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪਿਛਲਾ ਮਾਣ ਮੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਿਧਾ, ਸਹਿਜ ਮਾਰਗ ਸਾਥੋਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਹੈ ਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਧਪਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੀ ਵਰਾਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਅਕਤੀ

ਅੰਦਰ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲ ਤਕ ਕੇ ਕਰਮ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭੇਖ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਚਾਰ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਬੂਠੇ ਮਾਣ ਤੇ ਜੂਠ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਕੂੜ ਕਪਟ ਤੇ ਬੂਠ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਸੋ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਧੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਧੁੰਦੇ ਦਾ ਪਹਾੜ ਗੇਰ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਸਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਕੰਡਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚੁਭਦਾ ਤੇ ਰੜਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਜ ਉਹ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੈਂ ਹੱਲਾ ਸੂਰਖਰੂ ਬਣਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲ ਕੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਕੌੜੀ, ਫਿਕੀ ਤੇ ਝੁਲਸੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਵਰਤਾਂਗਾ ਸਗੋਂ ਸੱਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ, ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ, ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਫਤਹਿ ਕਰਾਂਗਾ।"

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੋਹਰ ਕਰੇ ਤਦ ਇਹ ਰੁਖ ਸਾਡੇ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਤ ਬਚਨ, ਸਤ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਸਤ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਤ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਏ। ਫਿਰ ਸਾਧਨਾਂ ਸਹਿਤ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਆਗੂ ਹੈ।"

ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ

ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰੋਂ ਗੁਰੂਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਚਲ ਪਏ। ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਉਥੋਂ 'ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀਂ ਤੁਧ ਜੇਹਿਆ' ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਮਧੁਰ ਤੇ ਰੰਗ ਰਤੜੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਕਈ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ। ਨਗਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਸੀ। ਨਗਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਤਾਲਾਬ ਕਿਨਾਰੇ ਡਿਠਾ। ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਬਾਲਯੋਗੀ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤਿ

ਭਿਆਨਕ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਕਾਨ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਸੌਂ ਸਕਦੇ ਹੋ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਨਗਰ ਦੇ ਮਹਾਜਨੋਂ! ਮੈਂਤ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਤ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਮੌਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋ, ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲੋ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੌਤ ਸਤ ਪਰਦੇ ਪਾੜ ਕੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਸਹੇੜਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦੇਣ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਦਿਨ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਜਾਉ ਅਸੀਂ ਕਾਦਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਾਂਗੇ।”

ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਏ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਤਕਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪਰ ਆਪ ਲਈ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦੇ ਇਕ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਇਕੋ ਰੂਪ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਆ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਆਪ ਦੇ ਚੌਰਫੇ ਤਕੀਆਂ ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ,

“ਬਾਬਾ, ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਆਦਮਸ਼ੇਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੜ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ?”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਜਾਨਵਰ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਨਾ ਖੂਨੀ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਲਈ ਜਹਿਰੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭੁਖ ਨਵਿਰਤੀ ਹਿਤ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਤਕੀ ਤਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਾਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਖੂਨੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ

ਮਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਬਸ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੰਦਰ ਮੂੰਹ ਤਕ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰਤਖ ਸਤ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਖ ਹੀ ਦਿੱਸੇ ਫਿਰ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿਸ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰੇ। ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰੇ।” ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਕੋਈ ਵੀ ਨਵੀਨਤਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ, ਬਣ ਰਾਜ ਦਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫਿਰ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਲ ਅੰਦਰ ਅਧਿਕ ਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਤਕ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਤੀਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤਕ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਘੁੰਮਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਖ ਕਿਧਰੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਡਰਦਾ ਅਥਵਾ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾ ਦਿਸਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਉਹ ਇਥੋਂ ਟੁਰ ਗਿਆ।”

ਫਿਰ ਪਹਾੜੀ ਲੋਕ ਜੋ ਸੁਧੇ ਸਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਹੁਣ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭਰਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਧਾ ਕਹੁ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।” ਗਰੀਬ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਤਬਾਦਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਉਹ ਮੁਰਾਦ ਜੋ ਉਹ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਮੰਗਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਉਹ ਮਨ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜੋਣਾ ਤੇ ਸਤ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਮਾਰਗ ਪਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ

ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵਨ ਪਲਟਦੇ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸਤਾ ਅਚਾਰ, ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਅਹਾਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ। ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਭਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੁੰਭ ਰਚਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਤੇ ਤਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗਣ ਤੇ ਮਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚਾ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਹੋਵੇ। ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਤੇ ਸਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਖ ਹੀ ਤਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪਸਾਰ ਹਿਤ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਪਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਲੇਸ਼ ਹਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਇਸ ਖੁਦ ਮਸਤੀ ਦੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤਖ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਾਹਵੇਂ ਮਹਾਨਤਾ ਭਰੇ, ਮਹਾਨ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਮਸਤ ਯੋਗੀ ਜਦੋਂ ਦਵਾਰਕਾ ਪੁੱਜੇ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੈਰਾਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਇਹ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਤਕ ਕੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ, ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਸੌਂ ਗਏ ਕਿ ਸੁਬਾ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਦ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹੇ ਜਦ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਾ ਗਏ ਤੇ ਇਥੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਬੈਰਾਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅਸੀਂ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੁਟਾਪਾ ਕਰੀਏ, ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪਵੇ, ਸੋ ਸਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੁਸਤ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ

ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਮਨੋ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨਸ ਲਗਣੋਂ ਬਚਾਣ ਹਿਤ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।”

ਬੈਰਾਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਚੇਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਅਸੀਂ ਅਖਰੀ ਗਿਆਨ ਹੀ ਵਾਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੋ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਹਰਲੀ ਉਚਤਾ ਪਰ ਹੀ ਅਧਿਕ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਤਖ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਸਾਡੇ ਦੱਖ ਨਾ ਨਿਹਾਰੋ ਤੇ ਪਧਾਰੋ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਅਸਥਾਨ ਜਿਸ ਪਰ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਭਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ,” ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੇਵਕ ਬੋਲਿਆ, “ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਰਾਤ ਸੁਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਅਜਬ ਹੀ ਸੁਪਨਾ ਡਿਠਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਡਿਠਾ ਕਿ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਤੂਫਾਨ ਤੇ ਭੂਚਾਲ ਆਇਆ ਹੈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਸਾਹਵੇਂ ਸੀ, ਡਿਗਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਬਚਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਖੜਾ ਸੀ ਉਹ ਸਥਿਰ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬਚਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਤਕਿਆ ਕਿ ਧੁਰੋਂ ਇਕ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਧਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰਾਮਤ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗਰਕਣੋਂ ਬਚ ਕੇ ਤੇ ਤੂਫਾਨ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਗਰਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਦੈਵੀ ਸਤਾ ਉਸ ਵਲ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਫਿਰ ਸਤਾ ਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਧੁਰੋਂ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਉਸ ਪਾਵਨ ਸਤਾ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਤੇ ਆਤਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਤ ਮਦਦ ਲਈ ਪੁਕਾਰਿਆ ਉਸ ਦੀ ਚੀਕ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਵਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤੂਫਾਨ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਉਹ ਮਹਾਨ

ਰੋਸ਼ਨ ਸਤਾਰਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੀ ਸਨ।" ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਚੇਲੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾ ਵੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਉਚ ਸਥਾਨ ਪਰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੈਰਾਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਧਰੋਂ ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਤਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੁਖੀ ਵੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਧਰ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਰਮ ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੋਲਾਂ ਸੰਗਾਰ ਵੀ ਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਬੇਕਾਰ ਹਨ, ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬਗੈਰ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਬੇਦਗੀ ਸਾਧਨ ਸਭ ਬੇਕਾਰ ਹੀ ਹਨ।"

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ

ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਪੁੱਜੇ। ਇਥੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਬਦਇਤਜ਼ਾਮੀ ਜੇਹੀ ਹੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਕੰਵਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਮਰਹਟੇ ਮਾਰ ਨਸਾਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਨਵਾਬ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਾਰਾ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਸਚਖੰਡ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਸਰਬਰਾਹ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋੜੀਂਦਾ ਰੁਪਿਆ ਛੱਡ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾ ਲਈ ਗਏ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਨਵਾਬ ਦੇ ਨੌਕਰ, ਘਰ ਬੈਠੇ ਸਪਾਹੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਚਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਖੋਰ ਵੀ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਆਸਫ਼ਜ਼ਾਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਚਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੋਭੇ ਦੁਕ ਕੇ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਕਫ਼ੀਹਰੇ ਹੀ ਲੰਬੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਖਣੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਗੀਤ ਚਾਲੂ ਹੋਈ, ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੰਘ ਨਵਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰਮੁਖੇ ਤੁਹਾਡਾ ਚੇਹਰਾ, ਨੇਤਰ ਤੇ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਦੀ ਨਾ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਅੰਦਰੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

"ਧਰੇ ਕੇਸ਼ ਪਾਹੁਲ ਬਿਨਾਂ ਭੇਖੀ ਭਰਮੀ ਸਿਖ,
ਮੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਹਿ ਤਿਸ ਭੇਖੀ ਤਿਆਗੇ ਭਿਖ"

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ)

ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝੋਜੋੜਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਬੇਗੁਰਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਿਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਹਨਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਪਾਸ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਪੁਜ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਲਾਹ ਹੋ, ਫੁੱਥਦੇ ਤਾਰਨਾ ਤੇ ਗਰਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਚਾਬੀ ਹੀ ਸੰਭਾਲਣੀ

ਹੈ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।" ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬਰਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰੀ ਨਾਮ, ਹਰੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਤਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੀ ਸਨ, ਸੋ ਇਹ ਨਵੀਂ ਲਗਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਸਬਲ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਆਤਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਲਿਵ ਸਮਾਧੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਨਵੇਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਹਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਸਵਾਸ ਰੂਪ ਘੋੜੇ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੇ ਫਿਰ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਮਹਾਂਸੁੰਨ ਤੇ ਉਰੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁੰਡਲਨੀ ਦਾ ਝਰਨਾ ਤੇ ਅਮਿਓ ਝਰਣਿਆਂ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਦਾ ਬਰਸਣਾ ਇਹ ਇਕ ਮਾਤਰ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਦਸਿਆ ਮਾਰਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਵਾਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਸੁਵਾਮੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਵਾਰਾ ਆਈ ਇਸ ਸੋਝੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਮਨ ਅਸਵਾਰ ਪਵਨ ਕਾ ਘੋੜਾ ਗਗਨ ਤਮਾਸੇ ਜਾਣਾ,
ਗਗਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬਾਗ ਅਜਾਇਬ ਚੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਖਾਣਾ,
ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਨਾਮ ਅਗਾਧਣ ਸੀਤਲ ਪਵਨ ਫੁਹਾਰਾ,
ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਂਗਾਂ ਹੱਥ ਬਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾ ਕਵਣ ਮਿਲੇ ਅਸਵਾਰਾ।

ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਬਰਕਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਵਲ ਭੰਡਾਰ ਤੋੜੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨ ਮੇਲੀ ਨੇ ਅਸਲ ਮੇਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਇਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆ ਕੇ ਇਕੋ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੋ ਕਲ੍ਹ ਤਕ ਗਲ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਉਹ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਜੋ ਭਾਸ ਸੀ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ

ਪਈ। ਸੰਕਲਪ ਹਟ ਗਿਆ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਹਰ ਉਪਾਧੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਮੁਢੋਂ ਮੁਕ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਵੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸੀ ਪਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਸ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਜੋਤ ਇਕਦਮ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਸੀ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਹੋ ਤੁਰੀ ਆਖਰ ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਰੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਈ। ਆਖਰ ਉਹ ਜੋਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਫੈਲਦੀ ਗਈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੇ ਹਟ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗ ਰਤੜੇ ਹੋ ਕੇ ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਮਥੇ ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿਸ ਪਿਆ। ਸੋ ਇਹ ਵਧ ਰਹੀ ਇਕਾਂਤ ਦੀ ਖਿਚ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਿਵ ਤਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਕੁਰੀ ਇਕ ਚੌਂਦੇ ਕੰਢੇ ਜੋ ਨਗਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਸੀ, ਬਰਾਜ ਗਏ। ਇਥੇ ਐਸੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਚਲਾਈ ਕਿ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਵਰਜਵੀਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ। ਫਿਰ ਜੋ ਆਵੇ ਉਹ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ। ਸੁਥਾ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਸਰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਚੌਅ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ ਬਰਾਬਰ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ। ਫਿਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਕਥਾ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਦਿਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਫਿਰ ਗੁਫਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਢਲੇ ਤਕ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕੇਵਲ ਅਠਪਹਿਰਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਬਗੈਰ ਘਿਓ ਤੋਂ। ਆਪ ਆਮ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ

ਰੂਖੇ ਭੋਜਨ ਭ੍ਰਮ ਸੈਨ
ਸਖੀ ਪਿਰ ਸੰਗ ਸੂਖ ਬਿਹਾਤ

ਇਸ ਤਪ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਲਿਵਰੂਪ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਫੌਜ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰੇ ਆਦਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਫੌਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਫੌਜੀ ਸੂਧ ਕਮਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਸੂਧ ਮਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਦਕ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਛੇਤੀ ਧੁਰ ਮੰਜ਼ਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੌਨਹਾਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਜਿਥੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਰਮ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਿੰਘ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਚੌਥੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਕਿ ਕੁਰੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਸੀ, ਕੱਚੀਆਂ ਗੁਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਪੱਕ ਸਮੇਂ ਬਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਵੇ ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਮਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਸਨ। ਅੱਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਟਾਲਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਦੇ ਸੇਵਕ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਜੋ ਆਪ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਵਿਵਹਾਰਕ ਅਭਿਬਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸੁਰਤ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੱਕੀ ਦਾ ਢੋਡਾ ਜਾਂ ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਢੋਡਾ ਛਕਾਂਦਾ ਤਦ ਆਪ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਵਰਨਾ ਉਹ ਕਣਕ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਰੋਟੀ ਹੀ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਬਗੈਰ ਤਕਲੀਫ ਉਠਾਏ ਦੇ ਇਕ ਪਾਉ ਦੁਧ ਮਿਲ ਸਕੇ ਤਦ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ, ਕਿ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਠਣ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵੀ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਆਮ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾਸਤਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖੈਰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਹੋਰ ਖੋਜਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਜਿਥੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਆਮ ਚਰਚਾ ਤੇ

ਪੂਜਾ ਸੀ ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਫੌਜੀ ਜੋ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਤ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਤੀ ਪਿਆਰੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਕੁਰੀ ਟਿਕ ਗਏ ਸਨ। ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੌਜ ਅੰਦਰ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ ਪਰ ਆਪ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਆਖਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਣੇ ਘੋੜੇ ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਹੀ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਬੁਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਗਰ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਦ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਉ। ਆਪ ਜੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਸਿਧੇ ਕੁਰੀ ਪੁਜੇ ਤੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਘੋੜਾ ਤੇ ਸਸਤਰ ਆਦਿ ਛੱਡ ਕੇ ਸੋਤਾਂ ਪਾਸ ਨਮਸਕਾਰ ਜਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਤਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, "ਭਾਈ ਇਹ ਫੌਜੀ ਸਸਤਰ ਬਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਫਕੀਰ ਕੋਲ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਧੇਗੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋਹਾ ਲੱਕੜ ਚਮੜਾ ਉਤਾਰੋ ਤੇ ਹੌਲੇ ਵੁਲ ਹੋ ਕੇ ਆਉ। ਨੌਕਰੀ ਛੱਡੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਲਾਂਡਾ ਖਾਂਡਾ ਬਣਾਈ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬੇਕਾਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ? ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਘੋੜੇ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਫਿਰਨਗੇ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਤਕੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਗਰ ਗਏ ਤੇ ਸਸਤਰ ਬਸਤਰ ਘੋੜਾ ਰੁਪਏ ਆਦਿਕ ਘਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਲੋ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਅਲਮਸਤ ਜੰਗਲ ਵਾਸੀ ਫਕੀਰ

ਸੀ, ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਮਸਤਕ ਹੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਜਿਥੇ ਵੀ ਰਹੇਂਗਾ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲਾਉ ਲਸਕਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਘੁੰਮੇਗਾ। ਸੋ ਤੂੰ ਜਾਣ ਤੇਰਾ ਇਹ ਅਡੰਬਰ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਜਿੰਨੇ ਲੋਕ ਆਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਲਿਆ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਤਪ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਵਧੇਗਾ। ਸੋ ਤੂੰ ਹੀ ਸਮਝ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭਜਨ ਪਾਠ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਇਆ ਕਰ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਉਲਾਂਭਾ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਤੋੜ ਆਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਹੀ ਗਏ। ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋਣ ਤਦ ਤਪ ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ। ਪਾਠ ਤੋਂ ਫਾਰਗ ਹੋਣ ਤਦ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਉਪਸਥਿਤ। ਬਸ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਮਰਕਸੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਢਿੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਾਹਵਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਢਿੱਲੇ ਮੱਠੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਣਾ ਹੀ ਮਰਦ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਕਾਮਨਾ, ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਇਕ ਅਮਰ ਕਥਾ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਸੇਵਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਗਿਆਂ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਮਝੈਲਾ ਅੱਜ ਬਾਹਰੋਂ ਸੰਗਤ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਸੂਕੀਆਂ ਤੇ ਕਾਫੀ ਸਾਰੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਛੇਤੀ ਆਵੀਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਆ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ।” ਉਹ ਸਤ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਕੇ ਹੋਏ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਸਰਸਬਜ਼ ਤੇ ਫਲਦਾਰ ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲ ਲਦਿਆ ਹੋਇਆ ਤਕਿਆ। ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਆਦਿਕ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਫਲ ਦੀ ਮਧੁਰ ਭਿੰਨੀ ਰਸ ਭਰੀ ਸੁਗੰਧੀ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿਚ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁਝ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ ਫਿਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਐਸਾ ਕੌਤਕ ਜੀਵਣ ਅੰਦਰ ਘਟ ਹੀ

ਤਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਭਦੇ ਹੋ?” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਲਭਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਬਦੇ ਬਦੀ ਲੁਕ ਲੁਕ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੀ ਦਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਲੜਕੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜੀ। ਦੂਸਰੀ ਹੀ ਘੜੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ—

“ਕਬੀਰ ਜਹਿ ਜਹਿ ਹਉ ਫਿਰਿਓ

ਕੌਤਕ ਠਾਉ ਠਾਏ ॥

ਇਕ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ਬਾਹਰਾ,

ਉਜਲ ਮੇਰੇ ਭਾਏ ॥

(ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਫਿਰ ਅਤੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਜ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਛੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਆਪ ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਲਪੇਟ ਲਵੋ, ਮੇਰਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਧਰਮ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ ਬਚਾਉ।” ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਦ ਉਹ ਫਲ ਫਲ ਤੇ ਬਣੇ ਰੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸੂਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਪਾਸ ਖੜੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰਤੇ ਹੋਏ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਅੰਦਰ ਮਗਨ ਹੀ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜੇ। ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਬਧੀ ਤੇ ਫਿਰ ਚੁਕ ਕੇ ਚਲ ਪਏ। ਪਰ ਮਨ ਬੜਾ ਹੀ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਹੀ ਖੜੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਾਲ ਧਰੀ ਗਈ ਤੇ ਆਟਾ ਗੁੱਧਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ “ਵਾਹ ਮਝੈਲ ਸਰਦਾਰਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਨੂੰ ਪਰ ਆਇਆ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਵਕਤ ਲਗਾ ਕੇ।” ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਸੁਟ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇਕਰ ਇਹ ਚੱਕਰ ਜਾਰੀ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਸਤਰ ਬਸਤਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਛਡਵਾਏ ਸਨ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਇਆ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣੋ,” ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ

ਹਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਸੇਵਕ ਵੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੇਪ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਤੂੰ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਚੱਕਰ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਭਲਾ ਹੋਇਆ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਕ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਲੰਬਾ ਚੱਕਰ ਪੈ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਤੇ ਗਨੇਸ਼ ਵਰਗਾ ਇਕ “ਓਮ” ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪੰਥ ਮੁਕਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੋਈ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਸਫਲਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸੰਸਾਰਿਕ ਯਾਤਰਾ ਹਿਤ ਮੋਹਰ ਲਗਵਾ ਲੈ।”

ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਆਪ ਪਾਸ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖੋਤਾ ਲਿਆਇਆ। ਇਹ ਤਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਤੂੰ ਚੰਗ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਖਾਹਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਹ ਖੋਤਾ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਹੀ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਤਬੇਲੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਘੋੜੀ ਤੋਂ ਸਫੈਦ ਖੋਤੇ ਰਾਹੀਂ ਸਫੈਦ ਖੱਚਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ,” ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੋਲ ਸਨ ਉਹ ਪ੍ਰਤਖ ਹੀ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਬੇਲੇ ਅੰਦਰ ਖੜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਹੋਣ। ਦੂਸਰੇ ਹੀ ਦਿਨ ਇਕ ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਜੋ ਕਿ ਕੰਧਾਰ ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਬਸਤਰ, ਦਮੜੇ ਤੇ ਜੀਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮਝੇਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੇਡਾਰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਚਾਹੋ ਰੱਖਣਾ। ਇਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਾਧ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤੇ ਜੰਗਲ ਦੀਆਂ ਗੁਫਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਇਹ ਆਗਿਆ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇਗਾ।

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੋਤਾ ਅੱਗੇ ਲਗਾਇਆ, ਟੋਕਰਾ ਸਿਰ ਪਰ ਰਖਿਆ ਤੇ ਚਲ ਪਏ, ਇਤਨਾ ਲੰਬਾ ਰਸਤਾ। ਦੋ ਢਾਈ ਸੌ ਮੀਲ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸਫਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੈਦਲ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਖੋਤੇ ਪਰ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਫਲਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਖੋਤੇ ਪਰ ਰਖਿਆ। “ਜੋ ਸੇਵਾ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਸਫਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿਆਂ?” ਆਖਰ ਉਹ ਟੋਕਰਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਪਰ ਲੈ ਕੇ ਉਨੇ ਪੁਜੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਭੇਜੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੁਭਾ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਬੀਰ ਮਰਗੋਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਮਝੇਲਾ ਤੈਨੂੰ ਜੋਸਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਵੇਸਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਤੂੰਹੀ ਬਾਬਾ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਸ ਸੰਭਾਲਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਫਿਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਚਿਰ ਇਸ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੰਘੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬਉਲੀ ਦਾ ਪੁਟਣ ਹਿਤ ਟਕ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਖਾਹਸ਼ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਏ ਤਦ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਗ੍ਹਾ ਪਥਰੀਲੀ ਸੀ, ਸਖਤ ਮੁਸ਼ਕਤ ਤੇ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਕੇ ਜੁਟ ਪਏ, ਤੇ ਐਸੇ ਮਗਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਾਹਰਲੀ ਹਰ ਗੱਲ ਹੀ ਭੁਲ ਗਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਜਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਨਿਕਾਸ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਕੰਮ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਚਾਹੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ “ਜਾਹ ਮਝੇਲਾ ਤੂੰ ਝੋਟੇ ਵਰਗੇ ਅਖੜ ਮਾਝੇ ਨੂੰ ਨਥ ਪਾਏਂਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੁਸ਼ਮਣ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਧ ਦਮਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕੇਗਾ।”

ਭਾਗ ਹਰੀ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਉਸ ਚਸਮੇ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਢਦਾ ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਉਹ ਅਰੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਉਸ ਜੋਹਰੀ ਵਰਗੇ ਅਜਬ ਵਪਾਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਵਿਹਾਜੇ ਹਨ

ਪਰ ਵੇਚਿਆ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ" ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਸਤ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਆਚਾਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰਸੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੰਦਰਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਾਹਰਲੇ ਗੁਣ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਆਤਮ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋਚ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਗਾਈ ਸੀ "ਇਸ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤਮ ਗੁਣ ਤੇ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਵਾਰਥ ਹਿਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ। ਉਹ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਅਤੀ ਸੰਕੋਚ ਮਈ ਜੀਵਨ ਬਤਾਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ, ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ, ਮਿੱਠਾ ਬਚਨ, ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ, ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਬਰਤਣ, ਬਿਆਨ ਅੰਦਰ ਠੋਸ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਸੁਘੜਤਾ, ਇਹ ਦੇਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਉਹ ਧੁਰੇਂ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ" ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦਸ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਬਸ ਉਹੀ ਲੇਖੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਆਤਮ ਬਲ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਖ ਦਰਸ਼ਨ ਸਨ। ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਫਿਰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਹਾਂ ਸੁੰਨ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਵਾਸਾ ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਮੁਕ ਹੀ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਇਕ-ਵਾਰਗੀ ਨਦ ਤੋਂ ਫਿਰ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਵਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ।

ਅਨਾਜ ਆਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ "ਭਾਈ ਅਨਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੇਈਏ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹੈ।" ਰਜਿਆਂ ਦੇ ਪੇਟ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਦਬਾ ਕੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਧਨ ਤੇ ਦਾਨ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਉਹੀ ਖਾਣ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਪੈਲੇ ਹਿਤ ਆਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਿਮਾਣੇ ਨਿਤਾਣੇ ਨਿਓਟੇ ਤੇ ਲੂਲੇ ਪਿੰਗਲੇ ਹੋਣ, ਯਾਤਰਾ ਹਿਤ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਜਾਣਾ ਇਹ ਲੋਟੂਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।"

ਆਪ ਮਹਾਨ ਵਿਰਕਤ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਸਨ। ਰੋਟੀ, ਕੱਪੜਾ, ਸੋਣਾ, ਬੋਲਣਾ, ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਕਰਮ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਸੀ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ "ਇਹ ਜੋ ਤਪਾਂ ਸਿਰ ਤਪ ਹੈ" ਹੋਰ ਤਪਨ ਵਿਚ ਸੌ ਵਿਘਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਹਿਜ ਸਾਤਵਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਤਪ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਤਰੱਦਦ ਦੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਮਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਪ ਸਾਧਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛੱਕ ਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਫਲ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਖਤ ਹਦਾਇਤ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, "ਸਾਧੂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖੀ ਜੀਵ ਲਈ ਪਰਮ ਸੁਖ ਲਭਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਤੇ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸੁਖ ਹਿਤ ਕੁਝ ਮੰਗੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਾਧੂ ਪਾਸ ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਰਾਸ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਨਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰਾਪ ਤੇ ਵਰਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ" ਸਵੇਮਾਨ ਉਸ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਸਤਰ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਤੇ ਵਡੱਪਣ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਹਰੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਅੰਦਰ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਕ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਚੌਤਰਫਾ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਲੋਕ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹਰਨ ਹਿਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਪੇਟ ਦੀ ਭੁਖ ਬਗੈਰ ਵਿਤਕਰੇ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਸਾਧ ਜੋ ਬੇਕਾਰ ਵੇਹਲੜ ਤੇ ਸਤ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਥੋਥੇ ਹੋਣ ਉਹ ਉਥੋਂ ਭਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਢੰਗ ਆਪ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਲੰਘ ਗਈ।

ਪੰਜਵਾਂ ਰਤਨ

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ

ਮਾਝੇ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਇਕ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬੀਰ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਕਰਮਵੀਰ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਮਰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਉਚਾਰਨਹਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਰਮਾਇਣ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਰਤਾ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ, ਸੱਯਦ ਬੁਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ, ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤਰ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪਿਛਾਹ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹਟਾਏ। ਇਸੇ ਰੰਗ ਰੱਤੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਕ ਨਗਰ ਗਗੋਬੁਏ ਵਿਖੇ ਸਾਵਨ ਸੁਦੀ ਤੀਜ, ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ, ਮੁਤਾਬਕ ੧੮੨੫ ਥਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਤੱਕਿਆ ਬਾਲਕ ਦਾਈ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦੀ ਅੰਦਰ ਖੇਲਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਇਹ ਰੋਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕੋਈ ਪੀੜਾ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਮਲਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਹੀ ਇਸ ਅਸਚਰਜ ਬਾਲਕ ਦੀ ਜਨਮ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਦ ਪਾਣ ਹਿਤ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਈ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਰ “ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਲ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਕੁਲ ਉਧਾਰਨ ਹਿਤ

ਆਵੇਗਾ, ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੱਸੇਗਾ।” ਸੋ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਨਗਰ ਦਾ ਕੋਲਿਆਣ ਤੇ ਮਹਾਨ ਯਸ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਸਵਾ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਵਾ ਕੇ ਨਾਮ ਰਖਿਆ ਤਦ—

“ਬ੍ਰਹਮ ਬਿੰਦੇ ਤਿਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਤ ਰਹੇ” ਦਾ ਮਹਾਵਾਕ ਆਇਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ “ਬ” ਅਖਰ ਤੋਂ ਨਾਮ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰ ਨੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਪੁਜਾਇਆ। ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਖੇਡਣ ਤੇ ਸੰਕੋਚ ਕਰਕੇ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੋੜੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿੰਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਡੇਰੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਗਏ। ਬੁਧੀ ਇਤਨੀ ਤੀਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਉਕਤਾਵਲੀ, ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਯੋਗ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਆਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵੇਦਾਂਤ ਮਾਰਗੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬਗੈਰ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਣ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਏ। ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਮੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦਸਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮਝਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਨਦਾਨੀ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸੀ। ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤਦ

ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਪਾਹੀ-ਗੀਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਆਮ ਘਰਾਂ ਲਈ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਵੀ, ਸੋ ਘਰ ਦਿਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਣੀ ਘਰੋਂ ਹੀ ਸਿਖ ਕੇ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਾਠ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਡੀਊਟੀ ਦੇ ਕੇ, ਹਰ ਮੋਰਚੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਸਾਹਵੇਂ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਰਬਾਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਪਰ ਧਾਰਮਕ ਵਡੱਪਣ ਦੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ, "ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਫਲ ਮਨੁੱਖ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਮਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਆਸ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।" ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਗਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਸੰਗੀ, ਅਭਿਆਸੀ ਤੇ ਉਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਰੁਚੀ, ਬੋਲ ਚਾਲ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਜ਼ ਆਚਾਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਚਾਰ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਖੂੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਇਹੀ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਾਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ, ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਖਿਚ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਰੀ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਜਾ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਥੋਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਤੇ ਉਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕੀ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਉ ਤਦ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਹੋਵੇਗੀ," ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ ਸੀ। "ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਸਫਲ ਹੀ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਤੋਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ", ਉਹ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਝਾੜੂ ਦੇਂਦੇ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਝਾੜੂ ਤੇ ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ। ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਜੋ ਪੈਸੇ ਬਚਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗਰੀਬ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੰਡ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਇਕ ਦਮ ਬੇਰਾਗਮਈ ਤਪੀ ਸ਼ਾਧਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤਦ ਇਹੀ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਥੋਂ ਸਿਧੇ ਕੁਰੀ ਹੀ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਣਗੇ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਗੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਮੈਂਟ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਧੂ ਹੋ ਕੇ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟਲ ਜਾਣ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਲਾਲਚੇ ਕੀਤਾ। ਅਹੁਦਾ ਵਧਾਣ, ਡੀਊਟੀ ਮਾਫ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਛੋਟ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਗਲ ਕਹੀ ਕਿ ਹੁਣ ਨੌਕਰੀ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਆਖਰ ਅਫਸਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਮੰਨਿਆ ਤਦ ਆਪਣੇ ਕਿਹਾ, "ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੌਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਨਾਮ ਕਿਸ ਤੋਂ ਕਟੇਣਾ ਹੈ" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਗਜ਼ ਫੋਲ ਮਾਰੇ ਪਰ ਕਿਧਰੋਂ ਕੋਈ ਥਾਂ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਾ। ਆਖਰ ਗਲ ਪਲਾ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਕਾਠੀ ਜੀਨ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਣੇ ਸਾਮਾਨ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵਾਰਗ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਕੁਰੀ ਆਏ, ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਘੋੜਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤਰ ਤੇ ਨਗਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਚੰਦਾ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਸਭੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਇਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਤਤਵੇਤਾ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਤਕਣ ਤੇ ਤੋਲਣ ਨਾਪਣ ਹਿਤ ਆਏ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ

“ਭਾਈ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ, ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ?” ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਛੱਡਦਾ। ਉਥੇ ਸਫਰ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਗੈਰ ਮੰਜਲ ਤੋਂ, ਕਰਮ ਕਰੀ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਰੋ ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਗਲਾਂ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੀ ਬਣਨਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਸਭੇ ਕੁਝ ਆਪ ਹੀ ਦਸੋ।” ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਤਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤਕਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਸ ਛੋਹ ਸੁਆਦ ਵਿਸਮਾਦ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲਾਂਭੇ ਗਿਆ ਅੰਦਰ ਪੀੜ ਤੇ ਦਰਦ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨ ਹੀ ਨ ਤਦ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਭਾਈ ਮਝੈਲਾ ਇਹ ਤਕਦਾ ਕੀ ਹੈ?”

“ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਉਂ ਕਈ ਦੇਰ ਤਕ ਡਿਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਦੋਂ ਇਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ?” ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਏਰੇ ਕਰਜਾਈ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌਚ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਆ ਪੁੱਜਾ ਹੈਂ ਤਦ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਜਾਏਂਗਾ। ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਝਾਉਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹੀ ਪਰਦਾ ਹਟ ਗਿਆ ਸਾਰਾ ਭਰਮ ਹਟ ਜਾਏਗਾ, ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ

ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭੇ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਵੇਗੀ, ਕਾਹਲੀ ਨ ਕਰ, ਤੇਜ਼ੀ ਅੰਦਰ ਕੰਵਲ ਦੇ ਖਿੜਣੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਰਝਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਤੂੰ ਸਾਥੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਤੋਪ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਘੋੜਾ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਉਹ ਸੌਦਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਬੋਝ ਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਹੌਲੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਾਹ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਬੋਝ ਘਰ ਛੱਡ ਆ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਅਸਵਾਰੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਖਿਆਲ ਹੀ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਪਰ ਤੋਰਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਵੀ ਆ ਹੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਸਾਡਾ ਵਾਕਫ਼ ਹੈਂ, ਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਅਜ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਲੇਖਾ ਤੇ ਮੇਲ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਆਵਣ ਜਾਣ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਸਮਝਾਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਸੋ ਤੂੰ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਵੇਂਗਾ।”

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਨਗਰ ਆਏ। ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਖੂਹ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਏ। ਇਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮਾਈ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ ਕਿ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨੂੰ ਲਤ-ਮਾਰ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਤਾਹਨੇ ਮੋਹਣੇ ਦੇਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਰਸ਼ ਇਸ ਸਾਲ ਹੋਈ ਨਾ, ਫਸਲਾਂ ਸੁਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭਰਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਦ ਮਾਲੂ-ਵਾਲ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਟਿੱਡਾਂ ਹੀ ਲੈ ਆਵੇ, ਘਰ ਵੀ ਵੇਹਲਾ ਮਖੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ? ਅਗੋਂ ਮਾਲੂਵਾਲ ਦਾ ਘੁਮਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿਧ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਕਿਹਾ,

“ਬਾਬਾ ਕਿਉਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੱਖਾ ਦੇਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਇਕ ਟਿੱਡ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਇਹ ਟਿੱਡਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਸਾਥੋਂ ਲੈਣ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈਂ? ਜਾਉ ਇਹ ਭੋਟ ਇਕ ਟਿੱਡ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨੀ ਚਾਹੋਗੇ ਵਰਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਟਿੱਡ

ਮੇਰੀ ਨਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਰਖਣੀ, ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਚਾਹਾਂਗਾ ਇਹ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਭਰਕੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ।"

"ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਫਕੀਰ ਸਾਈਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਧੇ ਸਾਢੇ ਜਟ ਹਾਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਭੋਜਿਆ ਟਿੰਡਾਂ ਲੈਣ ਆ ਗਏ। ਤੂੰ ਇਕ ਟਿੰਡ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਗੇ ਜੋ ਕੁਝ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਾਲੂਵਾਲ ਦੇ ਘੁਮਾਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆ ਗਏ ਤੇ ਟਿੰਡ ਲਿਆਕੇ ਘਰ ਦਿਤੀ। ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਹਾਸਾ ਉਡਾਇਆ ਕਿ "ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੜਨ ਦੇਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁੱਲ ਲੈਣ ਗਿਆ ਟਿੰਡਾਂ ਵੀ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਾਧ ਭਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ? ਅਜੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਟਿੰਡ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਉਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ "ਹੁਣ ਇਹ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ ਹੈ, ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਕਿ ਖੁਜਾ ਖਿਜਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਵੇ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹੋ ਜਾਣ," ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਾਲੀ ਘਟ ਚੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪਲਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਰਖਾ ਅਰੰਭ ਹੋਈ, ਹਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਹ ਟਿੰਡ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਸੀ ਸੋ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੁਣ ਇਹ ਬਰਖਾ ਬੰਦ ਕਰਾਉ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਆਪਣੇ ਉਹ ਟਿੰਡ ਚੁਕਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਕਰ ਲਈ, ਰਬ ਰਬ ਕਰਕੇ ਬਾਰਸ਼ ਰੁਕੀ, ਲੋਕਾਂ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਇਕ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਨਗਰ ਆ ਉਤਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸਰਦੀ ਕਰਕੇ ਤੰਗ ਹੋ ਗਏ। ਕੋਈ ਲਕੜੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੋਠੇ ਦੇ ਤਖਤੇ ਹੀ ਲਾਹ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਸੋਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਕਟੀ। ਸੁਥਾ ਇਹ ਖਬਰ ਜਦੋਂ ਘਰ ਪੁੱਜੀ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਭਜਦੀ ਹੋਈ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, "ਬੀਰ ਸਿੰਹਾਂ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਹੜੀ ਕਮਾਈ ਖਵਾਣ

ਲਗਾ ਹੈਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਹ ਤਖਤੇ ਵੀ ਫੂਕਣ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਇਥੋਂ ਜਾਹ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੁੜ ਕੇ ਇਹ ਮੂੰਹ ਸਾਨੂੰ ਨ ਵਖਾਈਂ"

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਜੇ ਅੱਗ ਨ ਮਿਲਦੀ ਤਦ ਮਰ ਜਾਂਦੇ, ਤਖਤੇ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂਗਾ।

ਅਗੋਂ ਮਾਂ ਨੇ ਗਰਮ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੋਹੜੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਆਪੇ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਫੜ।" ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਮਾਂ ਮੈਂ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਤੈਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ ਤਕਣਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਯਾਦ ਰਖੀ।" ਮਾਂ ਨੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੇਰੇ ਮਥੇ ਦੇ ਫੁਲ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸ ਪਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਵਸਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਜੜਿਆ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈਂ।"

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਮਰਕਸੇ ਕਸ ਲਏ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਘਰ ਬਾਰ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਕੁਰੀ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਫੁਰਮਾਣ ਲੱਗੇ "ਭਾਈ ਮਝੇਲਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟਿੰਡ ਲਿਆਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਦੇਖੀਂ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਣਾਲਾ ਸਾਡੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨ ਛੱਡ ਬਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਭਾਈ ਸਿਧੇ ਪਧਰੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਫਕੀਰ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਇਹ ਬਹੁ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।" ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਤੀ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੇ ਇਕ ਘੜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਬਰਕਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਨ, ਮੈਂ ਤੇ ਉਸ ਫਕੀਰ ਦਾ ਬਚਨ ਨ ਟਾਲ ਸਕਿਆ ਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ "ਹੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਹੇ ਦੀਨਾਨਾਥ ਭਗਤ ਵਡਲ.ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ, ਤੇਰਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਅੱਜ ਭੂਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਵਿਲਕਦਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ੋ ਤਦ ਮੈਂ ਇਤਨਾ

ਬੜਾ ਲੰਗਰ ਲਗਾਵਾਂ ਕਿ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਥਕ ਜਾਣ ਪਰ ਮੇਰਾ ਭੇਡਾਰ ਨ ਮੁਕੇ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ ਸਕਦਾ ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੋ । ਖਸਮਾਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਮੇਹਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਬਰਸੋ । ਕਿਰਪਾਧਾਰ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਸੁਖੀ, ਸਾਊ, ਸੁਖਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਚੱਜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜਨ ਹੋਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪ ਦੁਖੀ ਹੈ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਪਾਲੇਗਾ ? ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣੇ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਇਹ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਹਰ ਦੀ ਧਾਰ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਤਰਸ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਨ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣੀ ਸੀ । ਸੋ ਮੈਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਵਰਤ ਕੇ ਅਵਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਦ ਮੈਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਣ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਉਹ ਪਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਟਿੱਡ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਟਿੱਡ ਭਰਕੇ ਡੋਹਲਣ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕੀ ਹਨ । ਤੇ ਫਿਰ ਪਛੋਂ ਵੱਲੋਂ ਐਸੀ ਘਟਾ ਉਠੀ ਕਿ ਚੌਂਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਜਲ ਥਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਧ ਪਧਰਾ ਜਟ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਫਿਰ ਫੌਜੀ ਸਪਾਹੀ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿੰਗ ਵਲ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਂਦੇ ਹੋ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ । ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਪਰ ਮੇਹਰ ਭਰਿਆ ਹਥ ਰੱਖਕੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਗਲ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਭੇਦ ਖੋਲ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਟਿੱਡ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਸਪੁਰਦਦਾਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਅਭੁੱਟ ਭੇਡਾਰ ਹੈ । ਉਹ ਨ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਕੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੁੜੇਗੀ ਹੀ । ਜਾਹ ਰਜ ਰਜਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁਖਾਂ ਮਿਟਾ ਤੇਰੇ ਲੰਗਰੇ ਆਦਿ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੇਗਾ । ਤੇਰੇ ਜੁਮੇਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਬਾਕੀ

ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਰ ਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਤਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਹੈ ਵੀ ਸਚ । ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਉਸ ਇਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਾਸੂਮ ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਵਸਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰ ਵੀ ਤੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਕੇਵਲ ਆਤਮਾ ਸੁਧੀ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਕ, ਸਤ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਸਤ ਆਚਾਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਜਾਹ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਰਪੂਰ ਦਿਸਣਗੇ, ਤੇਰੀ ਮਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਖਾਏਗਾ, ਠੀਕ ਹੀ ਉਹ ਘੁਮਾਰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਖੋਲਣੀ ਚਾਹੀ ਸੀ । ਪਰ, ਅਕਲਾਂ ਬਾਝੋਂ ਖੂਹ ਖਾਲੀ ਉਹਨਾਂ ਉਲਟਾ ਤੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਹੀ ਕਢ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਬਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਧੱਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਫੌਜੀ ਸਾਡੇ ਕੌਮ ਜੋਗ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਵੇਹਲੀਆਂ ਟਿਕੀਆਂ ਭੰਨਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰੇ । ਭਾਈ ਸਾਡੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾਣ ਪਿਛੇ ਮਾਰ ਖਾਧੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਲੋੜਵੰਦ ਸੰਗ ਹਿਤ ਲਕੜਾਂ ਦੇਕੇ ਤੂੰ ਘਰੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਕੋਈ ਅਲੋਕਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਨ ਕੱਢਦੇ ਤਦ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਛਿੜਦੀ ਹੋਈ ਡਾਰ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਣਾ ਸੀ । ਕੋਇਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ । ਤੇਰਾ ਇਹ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜਾਨ ਹਿਤ ਹੈ, ਫਿਰ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਉਪਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਜਮੀ, ਇਕਾਂਤ-ਵਾਸੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਕਤ ਜੀਵਨ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੂਲ ਸੀ ਮੰਗਣ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਬਚਾਕੇ ਰਖਣਾ ਨਹੀਂ, ਲਗਦੀ ਵਾਹ ਗੀਤਾ ਫੈਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਡੇਰਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਭਰਿਆ ਰਹਿਣ ਲਗਾ । ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ

ਇਹ ਭੀੜਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰਖ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਰਕਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੂਫਾਨ ਨਾ ਲਿਆਉਣ। ਤੁਹਾਡੇ ਤਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤਬੇਲੇ ਹੀ ਗਿਣੇ ਨਾ ਜਾਣਗੇ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲੋਹਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚਲਦੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ।" ਫਿਰ ਹਸ ਪਏ ਤੇ ਵਰਮਾਇਆ, "ਚਲੋ ਉਹ ਵੀ ਤਕਿਆ ਜਾਸੀ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪੈੜ ਫੁਡਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸਾਂਤਵਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੀ ਤਕਣ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕੇ ਸਾਡੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭ ਭੀ ਜਾਏਗੀ, ਜਦੋਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਕਰੀਏ ਹੀ ਨਾ, ਪਰ ਇਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਅਡੰਬਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਵੇਗੀ।" ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰਕੇ ਕਿਹਾ "ਵਾਹ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੇ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਉਸਦੇ ਜਾਲਮ ਕਾਤਲ ਤੇ ਵੇਰੀ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਿਖ ਸੇਵਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ।"

"ਲੈ ਬਈ ਸਜਣਾ ਜਾਹ ਤੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸੋਂ ਥਾਪੜਾ ਦਵਾ ਦੇਈਏ, ਫਿਰ ਤੇਰੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਧਰ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾ ਤੇ ਆਕੜ-ਖਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਵਾ। ਇਹ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਖਪ ਖਾਨਾ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਐਵੇਂ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਹੀਂ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਧ ਮਿਰਚਾਂ ਹੀ ਵੱਡੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਕੀਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਸੰਕਲਪ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਖੋਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਲਿਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਹਸਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਰਕਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਭੋਟਾ ਤੇਰੀ

ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਸਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਘੋੜੀ ਪਾਸ ਖੜੇ ਹਨ ਤੇ ਇਉਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, "ਭਾਈ ਜੇਕਰ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਲ ਕੇ ਇਸ ਘੋੜੀ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਬਹੁਮੁੱਲਾ ਖਚਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖਚਰਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਹੁ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵਖਰੀ ਹੀ ਸੁਗਾਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਰਾਜ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਵੀ ਘਟ ਹੀ ਲਭਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਐਸਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਖਾਲਸ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦਾ ਖੋਤਾ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਚਲੋ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਿਧਰੋਂ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਭਣਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਪਠਾਣਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।"

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਮੇਲੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਤ ਦੇ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੁਕਮ ਪੁਛਿਆ ਤਬ ਆਗਿਆ ਹੋਈ "ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਉਠੀ ਹੋਈ ਲਹਿਰ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਖਤਮ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਜਲ ਪਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਲ ਇਕ ਰਸ ਹੈ। ਉਪਾਧੀ ਰੂਪ ਲਹਿਰ ਇਕ ਵਕਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਆਕੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਚਲੇ ਅਸੀਂ ਉਹ ਾਹਿਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇਈਏ।"

ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਬੇਨ੍ਹ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ "ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਥੋਂ ਫਿਰ ਜਿਧਰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬਹੁਤ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪੂਰੀ ਕਰੋਗੇ।"

"ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਥਾਨ, ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਸੋ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸ ਕੇ ਸਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਨਿਜ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਇਕ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤਖ ਰੂਪ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪੇ ਅੰਦਰ ਸਰਬ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਤਖ ਕਰਕੇ ਦਸੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸੋਝੇ ਤੋਂ ਭਰਮ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਥਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ।"

ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ। ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਉਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਫਰਮਾਇਆ "ਜਦੋਂ ਰਾਹ ਚਲੋਗੇ ਮੰਜਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵੇਗੀ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਪਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹਾਂ, ਸੋ ਅੱਜ ਉਹ ਕਰਜ਼ਾ ਵਸੂਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੈ ਭਾਈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ ਫਿਰ ਹੁਜ਼ਤ ਉਜ਼ਰ ਕਾਹਦਾ? ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਮਿਲਦਾ ਵੀ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਸੁਣ।

"ਦੇਹ ਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਤਾਣੇ ਪੋਟੇ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਬਗੈਰ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਸਵਾਸਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਦੇਹ ਚਲਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖਿਆਲ, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਬੁਧੀ ਮਨ ਸਤ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਸਵਾਸ ਹੀ ਮਨ ਹੈ। ਜੋ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਵਾਸ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਹੈ ਉਹ ਮਨ ਦੀ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਬੁਧ ਦਾ ਉਚਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਬੁਧੀ ਅੰਦਰ ਬਰੇਕ ਤੇ ਸਵੱਛਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੁਰੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਰਾਕ ਜੋ ਸੰਜਮ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਆਲਸੀ ਹੋ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਵਾਸ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਕੇ ਅਤੀਅਲ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਵਿੰਗੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਹਲਕਾਏ ਤੇ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਚੌਤਰਫੇ ਚੱਕਰ ਕਟਵਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਕੇ ਸਵਾਸ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਾਟੀ ਜਲਾਉਗੇ ਤਦ ਇਸੇ ਪਰ ਸਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਵੀ ਮਾਰੋਗੇ। ਇਸ ਉਡਾਰੀ ਅੰਦਰ ਤੁਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਤਕੋਗੇ। ਪਹਿਲਾ ਬੁਧੀ ਦੇ ਇਕਾਂਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੁਰਤੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਪਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਾਂਘਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਵਾਸ ਦੀ ਟੇਕ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਮਕਾਮ ਪਰ ਸੁਰਤੀ ਇਕ ਦਮ ਟਿਕ ਜਾਏਗੀ ਤਦ ਇਥੋਂ ਹੀ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਮ ਧੁੰਨ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰ ਵਾਜਾ ਪਵਣ ਵਜਦਾ ਸੁਣੇਗਾ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰ ਰੋਮ ਨੂੰ ਛੇਦੇਗੀ, ਫਿਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਹੀ ਚੌਤਰਫੀ ਜਾਏਗੀ, ਹਰ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੇ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਈ ਦੇਵੇਗਾ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਦੇ ਝਰਨੇ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਫੁਹਾਰ, ਰੰਗ ਵਿਸਮਾਦ ਮਸਤੀ ਤੋਂ ਹਰ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਸੇਗਾ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵਧੋਗੇ ਤਦ ਕੁੰਡਲਨੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਹੀ ਤਕੋਗੇ। ਇਹ ਅਨੰਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੁਧੀ ਹਰ ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਹਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਸਰ ਤੋਂ ਉਚੀ ਲੈ ਜਾਏਗੀ, ਘੰਟਿਆਂ ਬੁਧੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਨੰਦ ਰਸ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਝੁਮਦੇ ਰਹੋਗੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਖਦਾ, ਤਦ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤਖ ਤਕੋਗੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਸੱਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਖਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁੰਨ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿਥੇ ਸੁਰਤੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਸੁਖ ਤੇ ਸਵਾਦ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਵਾਦ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਮਾਣ ਕੇ ਬੋਰਸ

ਜੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰਸ ਆ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਸ ਮੁਕ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਰਸ ਹੈ, ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿਣੋਂ ਕਥਨੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਥਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਤਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਤਕਣਹਾਰ ਲਈ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਮੋੜ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਹ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਨਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਨ। ਇਹੀ ਉਹ ਰਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰਲੇ ਰਸ ਵਿਸਰ ਤੇ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਉਹ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਯੋਗੀਆਂ ਤੇ ਹਨ ਯੋਗ ਤੇ ਨ੍ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਗਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਜਿਤ ਕੇ ਸਹਿਜ ਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਭਾਈ ਇਹ ਰਾਸ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਾਂ, ਇਹ ਸਾਂਭ ਤੇ ਜਾਹ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਡੇ ਫੈਸਲੇ ਪਰ ਮੋਹਰਛਾਪ ਲਗਵਾ ਤੇ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਪੁਰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤੇ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਧਰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਅਮੋਘ ਬਾਣ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕਾਤਵਾਸੀ ਤੇ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਰ ਤੁਰ ਕੇ ਯੋਗੀਰਾਜ ਲੀਲਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਤੰਭ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਰਹੀ ਤਦ ਇਹ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਸੱਚ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪ ਵੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਸੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕੱਢਣੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਹੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਟਕ ਜਾਏ। ਭਾਈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਭਾਂਡਾ ਤਕ ਕੇ ਹੀ ਵਸਤੂ ਪਾਈ ਹੈ।" ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

"ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਅੱਜ ਕ੍ਰਿਤਗਯ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਜਬਾਨ ਛੋਟੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਵਡੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੇ ਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਏ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਲਾਜ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਹਿਤ ਲੋੜ ਪੈਣ ਪਰ ਤੋਪਾਂ ਅਗੇ ਉਡ ਜਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਰਹੇਗੀ ਕਿ 'ਮੈਂ' ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਆਤਮਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਵਿਚ ਹੈ', ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਹਿਤ ਇਹ ਸ਼ਰੀਰ ਲੋਕ ਹਿਤ ਹੀ ਵਾਰ ਵੀ ਦਿਆਂਗਾ, ਆਪ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਹ ਕਠਨ ਧਾਰਨਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਬਣ ਆਵੇ।" ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਭਾਗ ਪਰ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਗੁਧਾ ਹੋਇਆ, ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੇਵਕ ਆਪਣੀ ਜਡੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪਰ ਗਦ ਗਦ ਹੋਏ ਗਲੇ ਨਾਲ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਤੂੰ ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਝੁਕਾਵੇਂਗਾ, ਗਰੀਬ ਆਤਰ ਤੇ ਦੁਖੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਪਲਣਗੇ, ਤੇਰੀ ਮੋਹਰ ਤੇਰਾ ਭੰਡਾਰ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੁਟੇਗਾ। ਜੋ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੇਟ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਭੁੱਖ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰਨ ਹਿਤ ਤੇਰੇ ਦਰ ਆਉਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਘਾਟਾਂ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲੇਗੀ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਮਰਕਸੇ ਕਸ ਲੈ, ਤੇਨੂੰ ਕਰਮ ਯੋਗੀ, ਰਾਜ ਯੋਗੀ, ਸਹਿਜ ਯੋਗੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਕਰਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸਹਿਤ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬੇਦੀ ਕੁਲਦੀਪਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਤ੍ਰਕਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਧਰ ਉਹ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਟਿਕਾਣੇ ਲਗਾਉ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵਾਂਗੇ।"

ਆਖਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤਬੇਲੇ ਅੰਦਰ ਖੜੇ ਦਿਖਾਏ ਸਨ,

ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਖੋਰੇ ਤੋਂ ਘੋੜੀ ਨਵੀਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਸਫੇਦ ਰਾਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਭ ਖਚਰਾ ਇਕ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦਾ ਖੋਰਾ ਦੁਰਲਭ ਸੀ, ਸੋ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹ ਖੋਰਾ ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਅਤਰ ਮੋਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖੋਰਾ (ਰਾਸਭ) ਉਨੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਇਹ ਖੋਰਾ ਤੇ ਇਕ ਕੰਧਾਰੀ ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਟ ਤੇ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਤੇ ਬਸਤਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਫਲ ਦਾਗੀ ਨਾ ਹੋਣ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਰੜੀ ਚੀਜ਼ ਪਰ ਨਾ ਰਖਣੇ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਾਦਰ ਦਾ ਮੜਾਸਾ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਟੋਕਰਾ ਸਿਰ ਪਰ ਰਖਿਆ ਤੇ ਖੋਰਾ ਲਗਾਮ ਪਾ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਤੌਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪੰਧ ਮੁਕ ਕੇ ਆਪ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖਬਰ ਪੁੱਜੀ ਤਦ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਪ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਆਪ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਜੁਮੇ ਕੌਮ ਦੇ ਹੋਰ ਹੀ ਭਾਰ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਇਹ ਟੋਕਰਾ ਉਤਾਰ ਦੇਹ।" ਫਿਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਕਾ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, "ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਝੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਇਕ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜੋਹਰੀ ਪਾਸ ਭੇਜਤਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਖ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖਲ ਕਰ ਲਵੇ," ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਸਵਾਸ ਕਟਣਾ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਵਕਤ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਤ ਕਰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸੇ ਹੋਣਹਾਰ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ। ਕੰਧਾਰੀ ਅਨਾਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਟੀ ਦਾਣਾ ਖੋਰਾ ਤੇ ਬੇਜਾਨ ਤੇ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਰਸ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੇ ਗੁਣ ਹਰ ਇਕ ਦਾਣੇ ਅੰਦਰ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। "ਸੋ ਇਸੇ

ਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅੰਦਰ ਲਿਵ, ਰਸ ਕਰਮ ਬਲ ਤੇ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਸਰਬ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਅੰਦਰ ਹੋਣੇ ਚਰ੍ਹੇ ਹਨ" ਇਹ ਸਫੇਦ ਰਾਸਭ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਲੱਭ ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਫਲ ਮਾਤਰ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਮੋਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਿਰੋਲ ਕੁੰਦਨ ਤੇ ਅਪ੍ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਅਮਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਡੇਰਾ ਕੁਰੀ ਵਾਂਗ ਵਿਰਕਤ ਤੇ ਜੰਗਲ ਦਾ ਡੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਯੋਗੀਸ਼ਵਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਕਠਨ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰ ਬਚਨ, ਸਤਿ ਵਿਹਾਰ, ਧੀਰਜ ਤੇ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਗਰਮ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੇਵਕਾਂ ਅੰਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੁਹਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਕੋ ਵੱਡੀ ਬਾਉਲੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ" ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਟਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹੀ, ਕੁਹਾੜੀ ਤੇ ਬੋਲਚੇ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਜੁਟ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਕਾ ਤਕਣ ਪਧਾਰੇ ਤਦ ਹੀਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—

"ਵਾਹ ਭਾਈ ਵਾਹ ਸੰਤ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਵੀ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਚੁਕਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿਤ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਦਾ ਅੰਤ ਤੇ ਪੁਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਘਾਲਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ, ਤੂੰ ਸਫਲ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਪਰ ਕੌਮ ਸਦਾ ਮਾਣ ਕਰੇਗੀ।"

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਝੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਮਾਝੇ ਅੰਦਰ ਡੇਰਾ ਲਾਣ ਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਤੋਰਿਆ, "ਜਾਹ ਭਾਈ ਤੁਹੀ ਇਸ ਅਖੜ ਮਾਝੇ ਨੂੰ ਨਬੋਂਗਾ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਿਆ ਉਹ ਗਬਦਨ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਝੁਕਾਏਗਾ।"

ਇਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਡੇਰਾ ਲਗਾਇਆ, ਜੋ ਮਾਝੇ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖੀ ਸੇਵਕੀ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਤਕ ਸੀ ਪਰ ਮਾਝੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਡੇਰਾ ਜਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘੁਮੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਝੋਟੇ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਵੀ ਉਹ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਦੇਰ ਕਾਹਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਆਪ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਖਤੀ, ਕੋਈ ਲਾਲਚ, ਕੋਈ ਫਰੋਬ ਤੇ ਬਨਾਵਟ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਗਿਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ।

ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧ ਗਿਆ

ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਯਸ਼ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੰਗਤ ਵੀਹ ਵੀਹ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਹ ਪੰਗਤ ਸੈਂਕੜੇ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਸੈਂਕੜੇ ਮਣ ਅਨਾਜ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਹੀ ਚਲਦੀ ਸੀ “ਭਾਈ ਇਹ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਟੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਤੇ ਲੂਣ ਸਵਾ ਮਣ ਰੋਜ਼ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਦੇਗਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਦੇਗਾਂ ਕੋਈ ਬਲੀ ਸੂਰਮਾ ਹੀ ਫਿਰ ਜੰਮੇਗਾ ਤਦ ਹੀ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹਨਗੀਆਂ। ਦੇਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਾਲ ਪੌੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਹੀ ਕੱਢੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸੌਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਦਮੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਲੰਗਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਲਦਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਨਵੀਂ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤਕ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਚਿਆ ਅਨਾਜ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, “ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਲੋਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਦੋ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੰਤੂ ਛੋਟੇ ਇਸ ਦਰ ਦੇ ਦੋ ਕੀਮਤੀ ਲਾਲਾ ਵਾਂਗ ਉਤਮ ਪਦਾਰਥ ਸਨ, ਜਿਸ

102

ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਸੀ।” ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਉਹ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਪਾਸ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਨਾਸਤਕ ਆਸਤਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਆਦਿ ਬਦਮਾਸ਼ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਰਤਾਰਥ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਲੰਗਰ ਤੇ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵੇਹਲੜ, ਬੇਕਾਰ ਤੇ ਅਸ਼ਰਫਕ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਲੜੀ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ “ਜਿਥੇ ਤਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਪਤਾਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸੇ ਦੂਰ ਦੂਰੇਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਅਮੋਲਕ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕਿ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਸਥਾਨ ਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚੋਂ ਸੋਨਾ ਕਢਨਹਾਰ ਇਕ ਇਕ ਜ਼ਰੇ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਵਖਰਾ ਕਰਕੇ ਕਢਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਹ ਬਾਗ ਵੰਨੀ ਖਾਲਸ ਸੋਨਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਰਦਾਰ ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵਰਦਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ ਸੀ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਮਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤਕ ਸੀ, ਥਾਨੇਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਥਾਨੇਦਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧਿਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਨੇਦਾਰੀ ਬਹੁਤ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਇਕ ਰਜਵਾੜੇ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਥਾਨੇਦਾਰੀ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਤਦ ਦੀ ਥਾਨੇਦਾਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੇ ਥਾਨੇ ਵਿਚ ਥਾਨੇਦਾਰ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮਗੜ੍ਹ ਆਏ, ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਦਾਰ

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਪੁੱਜੇ। ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਭਾਰ ਦੇ ਹੰਸ ਹੋ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਵੋ ਸਾਡਾ ਘਰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੇਗਾ।" ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਉਹੋ ਰਾਜ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਸਤਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਬਣਾਣ ਹਿਤ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ, ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਰ ਇਤਨੇ ਮੋਹਰਬਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਬੇਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ, ਭਾਈ ਆਪ ਨਾ ਆਇਆ ਤਦ ਸਿਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੰਗਵਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਥੋਂ ਆਪ ਅਨੰਦਪੁਰ ਰਾਹੀਂ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨੇ ਹੀ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵੀ ਡੀ. ਸੀ. ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਸਿਰ ਖੀੜ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਸੌ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਤੇ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਨ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਨਾ ਹਟੀ, ਕਈ ਦਿਨ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸ੍ਰੀ ਜੀਉ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਗੁਰੂ ਪੀੜਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੇ ਤਦ ਸਿਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੰਗਵਾ ਲਵਾਂਗੇ," ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚਲੋ ਕਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਅੱਗੇ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।" ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਦਰਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਘੱਟ ਗਈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਟੁਰਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਸਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਬਾਬਾ

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਇਹ ਘਰੋਂ ਆ ਗਏ, ਘਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਡੇਰੇ ਹੀ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਅਹਿਲ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਣੇ। ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਨਵਾਬ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਦਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਮੂੰਹੋਂ ਲਫਜ਼ ਨਾ ਕੱਢ ਸਦਿਆ। ਇਹ ਕਾਬਲ ਤੇ ਪਸ਼ੋਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਥਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਮੈਂ ਖੁਦ ਖੁਦਾ ਹਾਂ," ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਕੰਧਾਂ ਕੰਬਣ ਤੇ ਗਿਰਨ ਲਗੀਆਂ। ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਤੋਬਾ ਕਰਕੇ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, "ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਜੇਕਰ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਮੰਨੇ ਤਦ ਬਦੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਅਤ ਅੰਦਰ ਦਵੇਤ ਤੇ ਬਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਖੁਦਾਵੰਦ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ" ਸ਼ਾਹ ਕਾਬਲ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਵ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੋ ਆਦਮੀ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਯਾਰ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਖਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਾਂਗੇ, ਇਹ ਢੋਂਗੀ ਹੈ। ਖੁਦਾ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਇਹ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਣੀਯ ਹੈ। ਇਸ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਕਾ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਮਾਮ ਮਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਧੀਆਂ ਹੀ ਫਿਰ ਗਈਆਂ। ਤੇ ਦਿਲੋਂ ਇਤਨੇ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਮਕੇ ਦੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹੀ ਹਾਲ ਅੱਜ ਅਸਾਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਖ ਪੀਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਰ ਪੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਅਸਰ

ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਸੋ ਇਹ ਸਾਡੇ ਜਾਲ ਅੰਦਰ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਰੋਟੀ ਕਬੂਲਨ ਕਰਕੇ ਅਸਲੋਂ ਉਹ ਉਲਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਟਲ ਤੇ ਬੁਰੀ ਨੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਣਗੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰੇ ਤੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮਹੱਲ ਅੰਦਰ ਦਸਤਰ-ਖਾਨ ਪਰ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤਕਣ ਹਿਤ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਗਊ ਦਾ ਮਾਸ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਖੁਦਾ ਲਈ ਤਾਂ ਹਰ ਮਜ਼ਹਬ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਫਿਰ ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਦਸਤਰਖਾਨ ਪਰ ਬੈਠੇ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਚੁਲੀ ਭਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਾਣੇ ਪਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਤਕਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੋਬਾ ਤੋਬਾ ਕਰਕੇ ਉਠ ਬੈਠੇ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਲੋਟਾ ਸੁੱਧ ਪਰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਲੋਟਾ ਪਲੀਤ ਇਹ ਕਿਧਰੋਂ ਦੀ ਗੀਤ ਹੈ?"

ਸਾਹ ਕਾਬਲ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬਰਤਨ ਉਪਰੋਂ ਕੱਪੜਾ ਉਤਾਰਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਊ ਮਾਸ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤਕਿਆ ਕਿ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸੂਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਿਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੌਤਰਫੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੋਬਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਭੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਦਵੈਤ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਦ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਖਾਨ-ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਹੈ। ਖੁਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਨਿਰਮਲ ਪਾਕ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੇ ਜੇਹੇ ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਤਕੋਗੇ ਵੇਸਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਅੱਗੋਂ ਦਿਸੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਦਵੈਸ਼ ਰਖਕੇ ਕੋਈ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਦਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ, ਖੁਦਾਵੰਦ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਸਦਾ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਕਦਾ ਹੈ ਪਰਾ ਦੁਬਧਾ ਭਾਵ ਤੇ ਦਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਚਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਅਦਵੈਤ-ਵਾਦੀ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਸਜਾ ਤੇ ਦੁਖ ਖੁਦਾ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਖ਼ੀਦਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗਲਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬੁਰਾ ਵੀ। ਜੇਕਰ ਖੁਦਾ ਵੀ ਇਕ ਪੱਖ ਤੇ ਇਕ ਦਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਬ੍ਰਬਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਬਣਤਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਇਹ ਗਊ ਸੂਅਰਾਂ ਦੇ ਵਿਟੇਡੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਖਾਓ। ਜ਼ਰਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਲ ਤਕੋ, ਜਿਥੇ ਤੇ ਜਿਸ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਉਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਨਿਸ਼ਚਾ ਤੇ ਫਿਰ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਬਸਤਰ ਆਦਿਕ ਉਸਨੇ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਲ ਹੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਖੁਦਾ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ ਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬਨਾਵਤਾਂ ਇਕ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬਲ ਤੇ ਕੰਧਾਰ, ਪਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਅਮਰ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਰਖਿਆ। ਆਖਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਬੰਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੈਸਾ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸ਼ਹੀਦ, ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਪੁਰ੍ਹੂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸੇ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਅਮਰ ਹੋਸੀਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਪਤਾਸਾ ਸਿੰਘ, ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਆਪਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰ, ਮਜੀਠੀਏ ਸਰਦਾਰ, ਜਲੇਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਫੂਲਕੀਆ ਰਿਆਸਤ, ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਆਪ ਤੋਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਕ ਲੜੀ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਸੀ।

ਹੈਜ਼ਾ ਰੋਕਿਆ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਾਣੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੈਜ਼ਾ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਇਸ ਵਥਾ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਤੇ ਪਲੇਗ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦੀ ਮਾਰ ਹੀ ਜਾਣਕੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਪਰ ਝਲਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਜਿਥੇ ਪੈ ਜਾਏ ਨਗਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਝੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਥਾ ਹਦੋਂ ਵਧ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਹਕੀਮ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਵਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਤਦ ਲੋਕ ਬਹੁਤੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਡਰੇ ਅੰਦਰ ਵੇਦ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਕ ਖੂਹ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਚੂਨਾ ਪਵਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਇਸ ਜਲ ਨੂੰ ਪੀਵੇਗਾ ਉਹ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਖੂਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡਾ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਮੋਲਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਝੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ, ਘੜੇ ਗਾਗਰਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ਕਾਂ ਭਰਕੇ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਖੂਹ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਣੀ ਪੈ ਗਿਆ ਉਸਦਾ ਜਲ ਵੀ ਇਸ ਦੋਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰ ਨਗਰ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਗਵਾਰ ਸੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੁਰਦਿਹਾਨੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਉਪਕਾਰੀ ਕਰਤੱਵਯ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਮਾਝੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਬ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਸਭ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਵੱਡੱਪਣ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ

ਚੁਲੀ ਨੇ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਨਗਰ ਅੰਦਰ ਜਿਥੇ ਇਹ ਪਾਣੀ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਜਿਧਰੋਂ ਦੀ ਇਹ ਚੁਲੀ ਵੀ ਪਾਣੀ ਲੰਘਦਾ ਸੀ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਸੇ ਰਾਹ ਫੈਲਦੀ ਤੇ ਵਧਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਤੱਵਯ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕ ਦਰਦੀ, ਸੱਤਵਾਦੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਮਹਿਰਮ ਤੇ ਮਸੀਹਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਤਦ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਭਾਈ ਗਿਆਨੀ ਪਥਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੀ ਪੀੜਾ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਹਰ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਉਨ ਰਹੀ ਚੀਸ ਉਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਪੀੜ ਹੈ, ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਅਖਰੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਸਲ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੋਤੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਵਾਂਝੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।" ਇਸ ਜੱਲ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵਰਗਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਰਾਜ ਲੰਗਰ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ

ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਤਾ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੇਸੇ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਸ ਗਈ ਤੇ ਦਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਥੇ ਡੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸਾਰੀ ਹੀ ਫੌਜ ਤੇ ਅਮਲੇ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਛਕਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਮਣ ਅਨਾਜ ਕਿਥੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪੇ ਹੀ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਗਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਮੰਗਕੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਲਾਂਗਰੀ ਤੇ ਕੁਠਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਵੀ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮਾਲ ਸਾਮਾਨ

ਹੈ, ਲਾਂਗਰੀ ਕਦੇ ਵਰਤਾਣੇ ਤੇ ਕੁਠਾਰੀ ਦਰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਸਾਮਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਸਚੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਤੇ ਕੁਠਾਰ ਵਿਚ ਕਪੜਾ, ਮਾਲ ਤੇ ਧਨ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਆਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਲਈ ਹੋਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਲੰਗਰ ਤੇ ਗੋਦਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਆਖਰ ਇਹ ਇਕ ਸੰਤ ਦਾ ਹੀ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਦਰਸਨ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣ ਕਣਕ ਤੇ ਅਨਾਜ, ਦਾਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਖਰਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ?"

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਹ ਫਕੀਰ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਹੈ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਸਦੇ ਚਲਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।"

ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਐਸਾ ਸਾਹੀ ਖਰਚ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨ ਕਰੇ ਫਿਰ ਆਪ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਤਕ ਚਲੇਗਾ, ਸੋ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤਦ ਇਸ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਜਾਗੀਰ ਤੇ ਪੱਕੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਲਗਾ ਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਮਾਗੀ ਚਿੰਤਾ ਹਟ ਜਾਏ ਤੇ ਇਹ ਲੰਗਰ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਪਰ ਚਲਦਾ ਰਹੇ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਫਿਰ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਰਾਜਨ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਹੈ। ਪਹਿਰੇ ਪਰ ਇਕ ਫਕੀਰ ਖੜਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਪਰ ਖਾਣਹਾਰ ਤੇ ਦੇਣਹਾਰ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚਿੰਤ ਤੇ ਨਿਰਲੋਪ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਗ ਲਪੇਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਭੇਅ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਗਾਉ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਰਸਦਾਂ ਲਗਣ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡਾ ਸਵੇਮਾਨ ਤੇ ਆਤਮਾ

ਉਚਤਾ ਹੀ ਨੀਵੀਂ ਤੇ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਅੱਜ ਇਹ ਲੰਗਰ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੈ ਤੇ ਛਕਣਹਾਰ ਤੇ ਦੇਣਹਾਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਸੁੱਖੀ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਜ਼ਰਾ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਮਾਲ ਆਇਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਪੁਰਦਾਰ, ਪਹਿਰੇਦਾਰ, ਹਿਸਾਬਦਾਰ, ਲਹਿਣੇਦਾਰ ਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਸਾਥੋਂ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਮੋਹਨਤਾਨੇ ਤੇ ਭੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਰੇ ਜਾਣੇ। ਨਹੀਂ ਉਹ ਜੋ ਕਰਨਗੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਦੁਖ ਮੰਨੇਗੀ; ਫਿਰ ਦਸੋ ਅਸਾਂ ਇਹ ਕਲੋਸ਼ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਨਾ? ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਟੇਕਾਂ ਤੇ ਆਸਰੇ ਕਿਤਨੇ ਪੱਕੇ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਣ, ਉਹ ਆਖਰ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੋਦੀਆਂ ਤੇ ਬੇਅਸਰ ਹੋਕੇ ਨੁਕਸਾਨ-ਦੇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਾਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਦਾਤ ਰੋਜ਼ ਵਧੇ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ, ਘਾਟ ਤੇ ਉਣ ਨ ਕੱਢ ਸਕੇ, ਜਿਸਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸਦਾ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ਰਹੇ, ਜਿਸਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਰਤੀਏ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੋਰ ਵਧਦੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਮ ਦਾਤੇ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹਾਂ, ਇਹ ਲੰਗਰ ਉਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਲੰਗਰ ਬਣਾਈਏ ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਜਾਗੀਰ ਦੇ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ ਜਾਕੇ ਗਦੀਆਂ ਲਈ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਵਾਂਦੀ ਹੈ, ਐਸੀ ਜਾਗੀਰ ਤੇ ਸਰਮਾਏ ਨਾਲੋਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਵਿਰਕਤ ਰਹਿਣਾ ਕ੍ਰੋੜ ਦਰਜੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਫਕੀਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਕ ਮਾਤਰ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰੇ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਸਚ ਕਹਿ ਸਕਣ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੈ ਫਿਰ ਸਚ ਕੋਣ ਕਹੇਗਾ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਸਚ ਕਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਸੋ ਜਾਗੀਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਪੈ ਕੇ ਸਚ ਕਹਿਣ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝੋ। ਸੱਚ ਦੀ ਮੋਤ ਮੰਗ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹੇਠਾਂ ਦਬਕੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ

ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਅਗਨੀ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਛਲਾਂਗ ਲਗਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਲਭਦਾ ਫਿਰੇ।" ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਰਧਾਲੂ ਤੇ ਇਸ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਸਤਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜੋ ਕਿ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਕ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਸਤਾ ਆਖਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਮਰਨੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਨੇਕੀ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਗਰਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਆਪ ਜੀ ਤੇ ਆਪਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੁਗ ਗਰਦੀ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਤਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਰੋਪੜ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸਤਾ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਰ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਤਕਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਲਾਲ ਲਕੀਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਰਤ ਪਰ ਫਿਰਕੇ ਰਹੇਗੀ।" ਸੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਖਤਮ ਕੀਤੇ, ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਇਸ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਰੌਸ਼ਨ ਸਤਾਰਾ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਤਾ ਦਾ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ, ਛਤ ਤੋਂ ਸੁੱਟਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਵੱਟੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਕੋਰੀ ਅੱਖ ਹਰ ਦਮ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਆਖਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਜੋ ਬਹਾਦਰ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਹਉਆ ਸੀ, ਖਤਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਧਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਮਾਰ ਕੇ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਸਿਕ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਮਾਸੂਮ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੀ ਖੂਨ ਦਾ ਤਿਲਕ ਦੇ ਕੇ ਤਖਤ ਪਰ ਬਠਾਇਆ। ਉਧ ਡੋਗਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿਰ ਚੁਕਿਆ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਐਸੀ ਸਿਆਸੀ ਭੁਲ ਸੀ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਪਰ ਦਸਤਖਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਛੋਟੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਰੀਫ ਆਦਮੀ ਤੇ ਹਰ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ, ਆਖਰ ਨੂੰ ਕਈ ਦਾਨੇ ਤੇ ਸਰਕਰਦਾ ਸਿਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਇਸ ਹੁਲੜ ਗਰਦੀ ਤੇ ਸਖਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਸ ਵੇਚਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਅਜ਼ਾਬ ਦੇਕੇ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਧਰ ਬਾਬਾ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਪੂਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਸੁਜਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਪਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨ ਕਿਤਨੇ ਬੁਰੇ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਹਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਖਾਕੇ ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਸਾਰੀ ਸਤਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਸਮੇਂ ਸਤ ਅਸਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕੂੜ ਤੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਰੁਸਤ, ਤੇ ਕਪਟ ਛਲ ਨਾਲ ਸਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀ ਆਪਣੇ ਹਥੋਂ ਸਤਾ ਜਾਂਦੀ ਤੱਕ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੰਗ ਤੇ ਬਦਅਮਨੀ, ਤਬਾਹੀ, ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਦੀ ਭਠੀ ਵਿਚ ਝੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਆਤਮਾ ਇਹ ਬ੍ਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਹਰ ਇਜ਼ਤਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਬੇਪਤ ਤੇ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਦ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ? ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲਾਹੌਰ ਗਏ ਤਦ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕਰ ਤੇ ਹੋਰ ਰਣਵਾਸ ਦੀਆਂ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਨੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਅਗੇ ਰਖੀ। ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ

“ਮਹਾਰਾਣੀ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕੰਵਰ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਡੂਬ ਰਹੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਆਖਰੀ ਸਹਾਰਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਰਾਜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਰੀਬ ਦੀ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਚ ਦੀ ਪਨਾਹ ਤੇ ਬਦੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਰਾਜ ਚੌਬਲਦਾ ਸੁਹਾਗਾ ਜੋੜਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਨੇ ਇਤਨੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਆਮ ਅਫਵਾਹ ਤੇ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਅੰਤ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਦਮ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖੂਨੀ ਕਾਂਡ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਰਾਜ ਸਤਾ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਫਿਰ ਉਸ ਗਰੋਹ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਗੂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰਾਜ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਧੜਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜੰਮੂ ਜੋ ਸਤਲੁਜੇ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਸਮੇਂ ਹੀ ਜੰਮੂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਬੈਠਾ ਸਾ, ਵੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਨੇ

ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ। ਸੋ ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਲਭੇ ਉਸਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਲਾਸ਼ਾਜ਼ੀ ਤੇ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਬੇਪਤ ਤੇ ਜਲੀਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਚੌਤਰਫੇ ਇਕ ਡਰ, ਸਹਿਮ ਤੇ ਭੈ ਤਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੁਰਦਿਹਾਨੀ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ ਸਨ। ਸੰਧਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਵਰ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਸ਼ੋਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਨ, ਇਹ ਗਲ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਭਗੌੜੇ ਜੋ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਚਲੇ ਜਾਣ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਮਾਫੀ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵੱਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਸਨ।

ਸੰਧਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਕੁਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਉਹ ਦੂਰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ ਕਿ “ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਡੇ ਮਰਦ ਘਰੀਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਰਦੇਦਾਰ ਹਾਂ, ਸੋ ਮੂੰਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕਦੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਕਹੇ ਤਦ ਰਸਦ ਭੇਜ ਦੇਵੀਏ। ਆਪ ਹੀ ਪਕਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕ ਲਵੋ?” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿਹਾ “ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਉ ਬੀਬੀਓ ਰਾਣੀਓ ਜੋ ਪਰਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਉਹ

ਸਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਖਵਾਰ ਤੇ ਜਲੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਅਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਆਏ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਨਗੇ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਰਤੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਜਦੋਂ ਭਗੋੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕੇਵਰ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਪਸ਼ੋਰਾ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਪੁੱਜੇ, ਤਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਮਰੇ ਵੀ ਮਿਲ ਗਏ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤਬੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਅਗਾਊਂ ਕਹੇ ਹੋਏ ਅਚਾਨਕ ਵਾਕ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਉਤਰੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਦ ਉਹ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕੌਮ ਦੇ ਗਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣਨਾ ਤੇ ਕਹੋਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਗੱਦੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਸਨ ਜਿਥੇ ਉਹ, ਜਿਉਂਦੇ ਵੀ ਰਹਿਕੇ ਸਨਮਾਨ ਸਹਿਤ ਜੀਉਂ ਤੇ ਵਸ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਮਾਣ ਸਹਿਤ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਪੁੱਜ ਜਾਣ। ਇਕ ਮਧਮ ਜੇਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹ ਦੀ ਮੂੰਹ ਜ਼ੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇ, ਫਿਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹ ਦੀ ਕੀ ਕੀਮਤ ਹੈ? ਇਸ ਸਮੇਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :

“ਭਾਈ ਸਾਡਾ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਇਥੇ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹਾਂ, ਰੁਸੀਂ ਇਥੇ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਲੈਣ ਆਏ ਹੋ, ਇਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਰੋਜਣ ਲਗਿਆ ਜੋ ਬਚਨ ਕਹੇ ਸਨ; ਉਹ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ

ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ‘ਤੂੰ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆਂ ਲਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਪਰ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇਂਗਾ’।

“ਧੰਨ ਭਾਗ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਿਟੀ ਦਾ ਭੜੋਲਾ ਗਿਰਕੇ ਹੀ ਸਤ ਸਰੂਪ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਸਫਲ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਜਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੁਕ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਪੰਜ ਚੁਲੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਪਾਨ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਫਲ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਰੁਸੀਂ ਹੁਣ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਡੇਰੇ ਲਗਾਉ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੈ ਰੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਹੀ ਪਾਸ ਰਹੋਗੇ”। ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਰੁਖ ਬਦਲ ਲੈਣ ਪਰ ਸੰਤ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਟਲ ਸਕਦਾ।

ਲਾਹੌਰ ਵਲੋਂ ਹਮਲਾ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਇਹ ਖਬਰ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਭਗੋੜੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਕਾਫੀ ਗਰਮੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਅਸਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹ ਦੀ ਜੁੱਡੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਧਿਰ ਗਿਰਦੀ ਦਿਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਬਜ਼ ਤੇ ਜਾਬਰ ਧੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਉਧਾਰ ਖਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਸੋ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਧੁਮਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ “ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ” ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਫੌਜਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭਿਆ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਮਾਰ ਖੰਡਾਈ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੋਟਾ ਮਾਰਕੇ ਸਿੰਗ ਝਾੜਨੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ”। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਪਰ, ਫਿਰ ਪੂਰਬੀਆਂ ਦੀਆਂ

ਫੌਜਾਂ ਪਰ ਇਸਦਾ ਸਿਧਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਜਜ਼ਬੇ ਤੋਂ ਵੀ ਉਕੇ ਹੀ ਕੋਰੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧੀ ਮਰੇਗਾ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਬਦਨਾਮ ਹੋਕੇ ਵੇਸੇ ਹੀ ਮਰਨ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ।"

੧੪ ਮਈ ੧੮੪੪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਫਰੈਂਟੀਅਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, "ਹੁਣ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹੂ ਦਾ ਰਾਹ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਆਖਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਭਾਈ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਪਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਲਿਖੇਗਾ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਵਡੱਪਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇਂ ਕੱਢਣ। ਫਿਰ ੨੪ ਹਜ਼ਾਰ ਜਵਾਨ ਤੋਪਖਾਨੇ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਉਠ ਆਦਿਕ ਪੂਰੇ ਲਾਉ ਲਸ਼ਕਰ ਸਹਿਤ ਹਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਸਭ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ।"

ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਇਸ ਮਕਾਰ ਏਜੇਂਟ ਨੇ ਲਿਖੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਰਚਦਾ ਤੇ ਚਲਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਰੇਂਗੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਆਖਰੀ ਵੱਡੀ ਧਾਰਮਕ ਧਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਫਿਰ ਹੋਰ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਤੇ ਧਿਰ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰਾਜ ਸਤਾ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਰੋਕ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਆ ਸਕੇਗੀ। ਸੋ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣਾ ਸੀ, ਵਰਤ ਕੇ ਹੀ ਰਿਹਾ।

੬ ਮਈ ੧੮੪੪ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਪਈ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਸ ਦਿਨ ਮਰਹਾਣੇ ਨਗਰ ਸਨ। ਸੋ ਨਗਰ ਦੀ ਚਿੱਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਡੇਰਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ :

"ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਹਿਤ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਥੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇਗਾ। ਜੋ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਰੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਲੜੇਗਾ ਉਹ ਨਰਕ ਗਾਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮਖੌਲ ਨਹੀਂ ਕਰੋਣਾ ਕਿ 'ਸਿੱਖ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ'।" ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਲੰਗਰ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ, ਸਦ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, "ਰੋਜ਼ ਦੀ ਦਾਲ ਨਾਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਘੜੇ ਦਾਲ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਾਵੋ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਢੇਰ ਲਗਾਂਦੇ ਜਾਵੋ, ਅਨਾਜ ਪਕਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਜੋਗਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਖੋ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਰਾਂ, ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਦਵੇਤ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਰੀਏ? ਤਲਵਾਰ ਤਾਂ ਗਊ ਗਰੀਬ ਤੇ ਵਤਨ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹਿਤ ਵਰਤੀਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਥੇ ਜੋ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਘੋੜੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨ ਆ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਆਖਰ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਰਥ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਆਖਰ ਮਿਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਕਾਰਬਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰੇ ਤਦ ਉਤਮ ਤੇ ਸਫਲ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਹੀ ਲਾਲਚ ਪਿੱਛੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹੂ ਤੇ ਫਰੇਂਗੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਪਰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤਮ ਬੁਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਉਚ ਸਥਾਨ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਮਲਜ਼ ਬੁਧੀ ਲਕ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਚੁਕਣਗੇ, ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਦੇਣ ਯਾਦ ਆਵੇਗੀ। ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਤੇ ਤਿਹਾਏ ਲੰਗਰ ਵਲ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤੇ ਭੰਡਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਕੋਈ ਵੀ ਭੁੱਖਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਉਥੋਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਕੋਈ ਭੁੱਖਾ ਕਿਉਂ ਜਾਵੇ? ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਡਾ ਕਾਤਲ ਹੀ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇ।" ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਆਪ ਖਿੜ ਖਿੜਕੇ ਹਸ ਪਏ। ਜੋ ਖਾਲਸਈ ਫੌਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਖੰਭਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਨੂੰ

ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਪਰ ਮਾਣ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਅਜ ਇਕ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਧਾਈਆਂ ਹਨ। ਹੋ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬੇਜਬਾਨ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਸੂਮ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਸਾਹੀ ਸਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਬਲੇ ਉਏ ਸੂਰਮਿਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਫਿਰ ਖਿੜ ਖਿੜਾਕੇ ਹਸੇ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਪਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਸੈਂਕੜੇ ਮਣ ਆਟਾ ਪਕ ਗਿਆ, ਸੈਂਕੜੇ ਕੜਾਹੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਪਰ ਏਲਚੀ ਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਟ ਲਾਈ "ਸਾਡਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੇਰ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਹੀ ਭਗੋੜੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ, ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ" ਅਗੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਰੜੀ ਤਾੜਨਾ ਤੇ ਜਾਹਲ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਪਰ ਹਮਲਾ ਨਾ ਕਰੇ।"

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡੇਰੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਮੰਜੇ ਪਰ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੋਲੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਨ ਲਗੀ। ਆਪ ਦੇ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਲੀ ਲਗੀ, ਉਹ ਪਰਮਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਆਖਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਗੋਡੇ ਪਰ ਤੋਪ ਦਾ ਗੋਲਾ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਫੌਜਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਈਆਂ ਤਦ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਤੇ ਕੰਵਰ ਫਿਰ ਜਨਰਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਦ ਆਖਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਆਨ ਲਈ ਲੜ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ। ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਉਹ ਕੋਈ ਸਿਰ ਨਾ ਲੱਗੇ ਜੋ ਉਹ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਹਾਂ ਲੁਟ ਪੁਟ ਕੇ ਡੇਰਾ ਫਿਰ ਤੋਗੀਆਂ ਪਾਂਧੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਾਰੇ, ਗੁਰੂ ਧਕਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ, ਗਦਾਰ, ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦੋਖੀ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਨੀਵਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਰ ਪਾਸੇ

ਹੀ ਲਾਹਨਤਾ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਧਰਤੀ ਪਰ ਇਹ ਘੋਰ ਪਾਪ ਤੇ ਉਪਦ੍ਰਵ, ੬ ਮਈ ੧੮੪੪ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਿਨ ਲੋਕ-ਸੇਵਕ, ਮਹਾਨ ਤਪੀ, ਸਾਧਨਾ ਸਹਿਤ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਬਚਨ ਦਾ ਪੂਰਾ, ਸਰਣ ਦਾ ਸੂਰਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਪਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨ, ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸਰਣ ਤੇ ਆਸਰਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਹ ਬੜੀ ਹੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਾ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਣ ਪਾਲਕ ਤੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੌਣ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ?

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਹੋਈ ਰਾਜ ਸਤਾ ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤੇ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਠਾਕ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ, ਇਹ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਸਤ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਨੀ ਵੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌਮ ਵਲੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਖਲੋਤਾ।

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਰ ਇਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ, ਮਹਾਨ ਆਗੂ, ਮਹਾਨ ਤਪੀ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯ, ਆਖਰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਸਰਣ ਪਾਲਕ ਹੋਕੇ ਸੀਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਣੀ ਵੀ ਇਸ ਘੋਰ ਉਪਦ੍ਰਵ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨ ਪਾ ਸਕੀ ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਜਾਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਹੀ ਨ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਕਾਫੀਆ ਵੀ ਅਤੀ ਤੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਾਜਸੀ ਡੋਰ ਢਿਲੀ ਛੱਡਕੇ ਕਿਡੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਵਾਏ ਪਸਚਾਤਾਪ ਦੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ

ਦਰਿਆ ਬੁਰਦ, ਫਿਰ ਸਮਾਧੀ ਲਵਾਈ ਗਈ ਤੇ ਸਗਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ "ਭਾਈ ਇਹ ਪੰਡ ਪਾਂਡੀਆਂ ਹੀ ਢੰਡੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਦਸਤਾਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਹਕਦਾਰ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੋਹ ਪਰ ਪਿੰਡਾ ਗਲਿਆ ਹੈ, ਉਠੋ ਹੋਰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਗੜੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਦਾ ਭਾਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜ਼ੁੰਮੇ ਆਇਆ।

ਫੇਵੇਂ ਰਤਨ

ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਭਾਗਾਂ ਭਰੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਰ ਔਖੀ ਤੇ ਅਤੀ ਸ਼ੋਕਟਕਾਲੀ ਘੜੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਰੁਖ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤੇ ਅਪਦਾਵਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ ਸਚ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਸਚੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਦੀ ਚਿੱਠੀ (ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ) ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਤਦ ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਸੀ "ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤੂੰ ਤਾਕਤ ਅਜ਼ਮਾਈ ਕਰ ਲੈ, ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਚਾਰ ਚਿੰਗਾੜੇ ਬੁਝਾਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਪਹਾੜ ਕਾਇਮ ਹੈ।" ਫਿਰ ਬੜੇ ਫਰਾਖ ਦਿਲ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਬਰਾੜ ਕੌਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬਹਾਦਰ ਬਾਗੀ ਤੇ ਤਲਵਾਰ

ਦੇ ਧਨੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ ਤਦ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਅਮਰ ਜੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਮਰ, ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਚਲ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਉਪਰੋਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕਮਰ-ਕਸੇ ਕਰਕੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮਾਂ ਵੱਡਾ ਘਲੂਘਾਰਾ ਵੀ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਕੁਪ ਹਰੀੜੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਨਵਾਂ ਸਾਹਸ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਨੇ ਫਿਰ ਅਬਦਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੁਟੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਰਣੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਪੁੰਜ ਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦਲੇਰ ਮੰਨ ਕੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਪੰਥ ਤੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰ ਕੇ ਨਿਮਾਣੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੌਮ ਪੰਥ ਸੇਵਕ ਮਾਲਵੇ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿੰਘ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਇਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਈ, ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਬਦੇਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਨਗਰ ਧਨ ਲੁਟਿਆ, ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਕੌਮ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਜਾਣ ਕੇ ਧਾਨ ਪਕਾ ਕੇ ਕੌਮ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਰ ਘਰ ਤੇ ਉਂਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਕਿਨਾਰੇ ਅੰਦਰ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਧਰਮ ਹਿਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ,

ਤਪ ਸਾਧਨ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਚਲਣ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਇਸਦੀ ਚੌਤਰਵੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਚਰਚਾ ਸੀ। ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਘਰ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਸਮੇਂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਉਸੇ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਲਈ ਹਉਕੇ, ਦਰਦ ਚੀਸਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮ ਪਰ ਚਲਕੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਉਮਾਹ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਆਗੂ ਤੇ ਚਤੁਰਤਾ ਦੀ ਸਿਖਰ ਪਰ ਪੁੱਜਿਆ ਕੌਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਨਿਨ ਸਿੱਖ ਹੀਰੋ ਜੋਬਨ ਪਰ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਸਰਦਾਰ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਅਹਲੂਵਾਲੀਆ। ਇਸਦੀ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਮਹਾਨ ਤਜਰਬਾ, ਕੌਮ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਕ ਨਾਪਿਆ ਤੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਕਰਮ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਕੌਮ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਹਰ ਤਿੰਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਅੰਦਰ ਪਰਮ ਬੀਰ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਪ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਲ ਬੱਚੇ, ਜਵਾਨ, ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਕੋ ਦਿਨ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਹ ਮਿਹਨਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰੋਗੇ? ਤਦ ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਚੇ ਟਿੱਬੇ ਪਰ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, "ਹੁਣ ਕੋਹੜ ਝੜਕੇ ਖਾਲਸਾ ਕੁੰਦਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਤਲਵਾਰ ਫੇਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਇਥੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਰਾਜ ਭੋਗਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਲਕਾਏ ਕੁਤਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਲਹੂ ਪੀਕੇ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਧਨ ਲੁਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ?" ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਜੋ ਵੀ ਰਾਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਜ ਬਲ ਪਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਗਰਜ ਸੀ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੌਮ ਸਾਹਵੇਂ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਹਰੇ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੌਮ ਇਕ ਜਾਨ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਮੁਠ ਹੋ ਕੇ ਵੇਰੀ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮਹਾਨ ਘਾੜ ਦੀ ਚੋਟ ਤੋਂ

ਖਾਲੀ ਬਚਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਦਿਨੀਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਗਰਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜੇ ਉਹ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਯੋਧਾ ਬਲਵਾਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਆਪ ਡਿਠਾ ਸੀ। ਤਲਵਾਰਾਂ ਠਹਿਕਦੀਆਂ ਖੜਕਦੀਆਂ ਤੇ ਵਜਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰ ਰਬੋਂ ਅੰਦਰ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਜਾਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਰਬੋਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ, ਇਥੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਹ ਉਹੀ ਕਿਸੇ ਟਾਵੇਂ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਬਚ ਗਿਆ ਜਾਂ ਸਫਲ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਫਿਰ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਫਿਰ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕੌਮ ਹਿਤ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ, ਚੰਤਰਵੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਖੂਨ ਨੇ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਚਿਤ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਕੌਮ ਸੇਵਕ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਕਦਮ ਅਗੇ ਹੀ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਉਹ ਪੈਰ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਧਰਿਆ ਫਿਰ ਮੁੜਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਗਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਧਰਮ ਸੇਵਕ ਸੁਭਾ, ਫਿਰ ਸਤਸੰਗੀ, ਸਤਬਚਨੀ, ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਤੇ ਨਿਰਇਫਤ ਤਿਆਗੀ, ਆਖਰ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮ ਸੰਤ ਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਬਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਣ ਲਗੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕੌਮ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵੀ।

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਤੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡੀਆਂ। ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁੰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੀ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰੂਹ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਦਿਆ

ਨਗਰ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪੜ੍ਹੀ, ਫਿਰ ਆਪ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਹਿਤ ਠੀਕਰੀਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਤੇਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤਪੀ ਜਪੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਬੱਚੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਮਹਾਨ ਬਣਨ ਦਾ ਮਾਦਾ ਤਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ, ਸੰਤ, ਸਾਧ ਅਥਵਾ ਜਗਿਆਸੂ ਬਣਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵਿਦਵਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਣ ਪਰ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੋਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੜਾ ਛੋਟਾ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵੀ ਸੀ

“ਮਹਾਰਾਜ, ਇਹ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੂਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਗਲਫ ਕੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਖੋਜ ਲਈ ਇਹ ਰਾਹ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਲਝ ਜਾਏ, ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਝੂਠ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ?”

ਸੰਤ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਅਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰੋਕ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਸਭੇ ਕੁਝ ਹੀ ਹੈ। ਅਖਰ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ, ਸਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਧਰਮ ਤਤ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨ ਹੋਣ ਦੇ ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਰੋਕ ਵੀ ਪਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਅਮਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਸਲ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਨਦਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਤੈਨੂੰ ਲੈ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਹੀ ਤੇਰੀ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸਹਿਤ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ।" ਸੰਤ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗਿਆਨੀ ਬੁਧੀ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨੌਨਿਹਾਲ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਤਤਵੇਤਾ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਰਹਾਣੇ ਨਗਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤਦ ਸੰਤ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਚਲ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਹਨ, ਚਲ ਤੈਨੂੰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ"। ਬੀਰ ਮਰਯੋਗ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੰਡਤ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਕਰਣੀ ਇਤਨੀ ਪਸੰਦ ਆਈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਸੇਵਕ ਤੇ ਹੋਣਹਾਰ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬੀਰ ਬਲਵਾਨ ਯੋਗੀਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੀ ਹਸਤੀ ਅੰਦਰ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਇਹੀ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ ਕਿ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤਾਂਬਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਬਰੂਦ ਸਿੱਕਾ ਤੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਚਵਾਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਲਗਾਵਣਹਾਰ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੋਂ ਖਮੀਰ ਵਿਗੜ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਵਿਧਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਇਆ। ਸਿਖਿਆ ਦੱਸ ਕੇ ਆਖਿਰ ਫੁਰਮਾਇਆ :

"ਭਾਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੁਰੀਦ ਦਾ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿੱਖੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਈ ਇਹ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰੀਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਸਵਾਸ ਅਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨਿਬਾਹੁਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਏ ਰਖਾਂਗੇ ਤਦ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਹੜ, ਖੋਟ ਤੇ ਨੁਕਸ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਪਰ ਲੱਗਾ ਹਰ ਦਾਗ਼ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੰਦਰ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅਗੇ ਖਲੋ ਕੇ ਕਰਮ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਧੁਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤਦ ਮਨ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਉਸਾਰੂ ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬਦੀ ਤੇ ਖੋਟ ਤਦ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੋਚ ਵਿਚ ਖੋਟ ਤੇ ਕਮੀ ਹੈ। ਸੋ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਰਖਣ ਹਿਤ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਅੰਦਰ ਰਹੇ। ਸਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਇਸ ਸਤ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਬਗੀਚਾ ਤੇ ਖਿੜਿਆ ਮੌਲਿਆਂ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਜਾਣਕੇ ਇਸਦੇ ਵਾਧੇ, ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹੀ ਸੋਚਣਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਸਤ ਆਧਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਰਾਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਣ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਹੋ ਜਾਏ ਤਦ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਤੱਕੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪ ਜਗਤ ਹਰੀ ਰੂਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਕੋਹੜ, ਕੋਹਜ ਤੇ ਕਮੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ, ਘਾਟਾਂ, ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਕਲਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬੋਝ ਉਤਾਰਨ ਹਿਤ

ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਰ ਕੋਈ ਇਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਰੀਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੋੜਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ, ਤਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਵਖਰਾ ਅਨੰਦ ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ, ਨਸ਼ੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਾਵਨ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਸਹਿਤ, ਇਕ ਅਤੀਤ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਕ ਮਾਤਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਤੇ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਉ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕੀ ਲੋਹ ਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਮਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਹਿਤ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਮਗਨ ਏਕਤਾ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਲੈ ਕੇ ਲੋਹ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜੋ ਆਪ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮਥੇ ਝਲ ਕੇ ਭੁਖਿਆਂ ਨੂੰ ਆਹਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਸਣ ਜਾ ਜਮਾਏ। ਜਿਸ ਦੇ ਹਰ ਸਵਾਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਤੇ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਦਾਂ ਦੀ ਸਿਕ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤੇ ਖਿੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆੜਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਗਾਸ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਤੇ ਸਤ ਦੇ ਮਾਯੰਗ ਧਾਰਣੀਆਂ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਕਠਨ ਧਾਰਨਾ ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨ

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਭੁਲੜਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਪਾਣ ਤੇ ਨਾਮ ਰੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲਮਸਤ ਬਨਾਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਖੀਵੇ ਤੇ ਅਲਮਸਤ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਕਣ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਨੌਜਵਾਨ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਖੀਵੇ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਝੁੰਮਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਅੰਦਰ

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਮਨੋ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੁੱਧ, ਬਖੋਕ ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਮਤ ਉਚੀ ਹੋਈ ਤਦ ਮਤ ਤੇ ਪਤ ਦਾ ਰਾਖਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਛਲਾਂ ਵਜ ਕੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਦਰ ਪਰ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ੀ, ਬਾਬਾ ਪਤਾਸਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਬਲਵਾਨ ਨਾਮਰਸੀਏ ਗਿਆਨੀ, ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਆਦਿਕ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਵਾਣ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਉਜੜੇ ਟੱਬਰ ਵਸੇ ਤੇ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਹੜ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕਾਬਲ ਅੰਦਰ ਮਸਜਦਾਂ ਦੇ ਰੁਖ ਬਦਲ ਗਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਕਿ ਵੈਰਾਗੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਕੇਵਲ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪ੍ਰਸਤ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਦਿਲਵਾਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਤਨੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਬਲੀ ਤੇ ਕਰਮ ਦੇ ਸੂਰੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ। ਫਿਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਸੱਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਭਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਝੁਕਾ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਵੈਮਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਐਸਾ ਗੁਣ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਅਮੋਲ ਬਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਚੁਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਇਕ ਮਿਕ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਉਮਾਹ ਤੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਤੇ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮਨ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਮਾਤਰ ਨਾਮੀ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਭਿਜ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਇਤਨੀ ਮਿੱਠੀ, ਰਸੀਲੀ, ਖਿਚਵੀਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਕ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ, ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਸੁਰਤ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਤੇ ਹੱਥ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸੌਣਾ ਹਸਣਾ ਸਭ ਭੁਲ ਗਏ, ਲੋਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਲੋਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਪ ਅਸਥਾਨ, ਉਹੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਬਿਸਰਾਮ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿਠ ਲਾ ਕੇ ਬਿਸਰਾਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੋੜ ਕਛੇਹਰਾ, ਸਿਰ ਪਰ ਭੂਰੀ ਦਾ ਟੋਟਾ ਤੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਭੂਰੀ ਦੀ ਕਛਨੀ, ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸੀ ਜੋ ਹਾੜ੍ਹ ਸਿਆਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰੇ ਇਕ ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ, ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਗਰਮ ਜਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਖਰੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਯਮ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਹ ਕਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋੜੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜੇ ਸਾਫ਼

ਕਰਕੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਪਰ ਲਗਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਪੜਾ ਧੋ ਕੇ ਮਰਕਸਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲੋਹ ਪਰ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਗਾਂਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖਰਮ ਭੂਮੀ ਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਹ ਨੂੰ ਨਿਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰਕ ਮੁਆਕਿਰਤੀ ਚਲਕੇ ਫਿਰ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਆਤਮ ਬਲ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਕਰਤੀ ਘਾਲਣਾ ਫਿਰ ਖੁਰਾਕ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਦੋ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਫੁਲਕੇ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵੇਲੇ, ਫਿਰ ਇਕ ਵੇਲੇ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਵੀ ਹਟਾਕੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦਾ ਧੋਣ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਸੁਕਕੇ ਲਕੜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਕਰਤੀ ਧਾਰਨਾ ਕਰਕੇ ਬਸਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਪਰ ਇਕ ਚੁੰਡੀ ਵੀ ਭਰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਇਤਨੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਖੁਰਾਕ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚਲਣਾ ਹੀ ਕਠਨ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਪਾਸ ਗੱਲ ਪੁੱਜੀ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ "ਭਾਈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਫਿਰ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਕੌਣ ਮਾਣੇਗਾ?" ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਇਕ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਢਾਲਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਮੇਂ ਕਛੇਹਰਾ ਦੂਰ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ

"ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰ ਹੁਣ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਕ ਟਕਸਾਲੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਾਂ। ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਸੂਲ ਹੀ ਛੱਡ ਬੈਠੀਏ, ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕੌਣ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਏਗਾ?" ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰ ਐਸੀ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਵਰਮਾਇਆ ਸੀ—

“ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਇਕ ਮਸਤੀ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਮਹਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੋਲ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਜਾਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਪਾਕੇ ਗਵਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਮਸਤੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ, ਸੁਰਜੀਤ, ਸਥਿਰ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਸਤੀ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਲਈ ਅਗਾਧ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇ ਉਸ ਮਸਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਤੌਰ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਣੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਮਰਯਾਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਪਰ ਭੰਗ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣੀ। ਇਹ ਕਾਇਮ ਰੱਖਕੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।” ਫਿਰ ਸਾਗੀ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਤੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਨਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਵਾਪਰਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਲੋਂ ਲੰਗਰ ਲਈ ਜਾਗੀਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਉਸਦੇ ਰਾਸ਼ਨ ਰਸਦਾਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ। ਕਦੇ ਜੇਕਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਦੇ ਰਸੋਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰ “ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਟਹਿਲ ਭਾਵਨੀ ਗਰੀਬ ਲਾਂਗਰੀ ਤੇ ਨੌਕਰਾਂ ਚਾਕਰਾਂ ਦੀ ਲੇਖੇ ਪਾਣੀ” ਦੇ ਵਾਕ ਕਹਿਕੇ ਅਮੀਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਭਾਗ ਹਨ, ਜੋ ਆਪ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਸਮਗਰੀ ਹੈ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸੇ ਦੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਣੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਰਤੇ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੋ ਮਨੋਭਾਵ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ? ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮਹਾਨ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਰਤਵ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਪਰ ਇਕ ਦੂਰਦਰਸੀ ਅਸਰ ਪਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਵਧਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸੋਚਾਂ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਵਧ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘੂਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਿਗੜ ਜਾਏ। ਆਪ ਉਹ ਸਾਰਾ ਬੋਝ ਆਪਣੇ ਪਰ ਲੈ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜੇ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਵਿਗੜਦਾ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨਾ ਉਠਾਣੀ ਪਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਭੁਲਣਹਾਰ ਸੇਵਕ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਕਈ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ “ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਦੇ ਦਿਉ”। ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਆਪ ‘ਮਹਾਰਾਜ’ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਇਹ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਹੀ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਤੇ ਹੁਣ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਮਹਾਰਾਜ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ” ਹੁਣ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਰਾਹ ਕਿਉਂ ਰੋਕੀਏ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸਮਝੋ। ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇਣਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ।

“ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ ਤਦ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੌੜਾ, ਕੋਝਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਅੱਖਰ ਵਰਤਾਂ ਤਦ ਇਹ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਵਟਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਬਦਕਲਾਮ ਹੈ।”

ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫੇਰੀ

ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਲੋਹ ਪਰ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ। “ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੜਛਾ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਦੇਗ ਉਬਲ ਰਹੀ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਉਨਕੇ ਚੌਹੀ ਪਾਸੀਂ ਤਕਦੇ ਹੋਏ ਦੇਗ ਪਾਜ ਪੁਜ ਗਏ। ਕੜਛਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਰਚਣਾ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਗ ਵਿਚ ਫੇਰਨ ਲਈ ਨਾ ਦਿਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਉਬਲ ਰਹੀ ਦੇਗ ਇਕ ਦਮ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਰਿਝਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਬਾਂਹ ਸੜ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਭੱਜਾ ਹੋਇਆ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਕੋਈ ਵੇਦ ਜਾਂ ਜਲੇ ਹੋਏ ਦੀ ਦੁਆਈ ਭੇਜੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਬਲਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫੇਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੜ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।” ਵੇਦ ਗਿਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਂਹ ਪਰ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮ ਜਾਂ ਛਾਲਾ ਵਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੇਦ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸੱਜਣਾ ਇਹ ਕੀ ਕਰਮ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਸਾਫ ਮਨ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ?”

ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ “ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਪੁਰਦ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਹੀਲ ਹੁਜਤ ਤੇ ਵਿਖਾਵਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਰਾਂਗਾ? ਮੈਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੁਛ ਜਾਣਿਆ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਦਾਲ ਉਬਲ ਉਬਲ ਕੇ ਭੱਠੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਨਿਮਖ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਲਾਭ ਹੀ ਕੀ

ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਸੰਗਤ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨ ਲਗਾ ਸਕੇ? ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਬਾਂਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਜਾਣ ਕੇ ਫਿਰ ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਮ ਕੰਮ ਲੈਣ ਹਿਤ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫੇਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਬਚਾ ਲਈ ਮੇਰਾ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸੋਚ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਲ੍ਹਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮੂੰਹ ਮੱਝਿਆ ਹੈ ਤਦ ਮੈਂ ਖਿਮਾ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਗਰੀਬ ਦੀ ਕੀ ਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਤਾ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਰਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕਰਮ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਮੈਂ ਨਦਾਨ ਬੇਸਮਝ ਹਾਂ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵੀ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਤਨੇ ਗਦ ਗਦ ਹੋਏ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਾਹ ਭਾਈ ਤੂੰ ਹੀ ਇਸ ਲੰਬੇ ਸਫਰ ਦੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਮੁਕਾ ਸਕੇਂਗਾ। ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਪਕ ਰਹੇ ਲੰਗਰ ਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਅਹੁਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗਾ? ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਕਮਾਈ, ਕਰਣੀ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਸਫਲ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ।”

ਹੋਰ ਜਨਮ ਕਿਉਂ?

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਘੋਰ ਤੇ ਕਠਨ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਉਠਦੇ। ਫਿਰ ਆਪਦਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਫਿਰ ਲੋਹ ਪਰ ਹੀ ਆ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਖੁਰਾਕ ਪਹਿਲਾਂ ਅਠੀ ਪਹਿਰੀਂ ਇਕ ਫੁਲਕਾ ਫਿਰ ਦਾਲ ਦਾ ਧੌਣ ਪੀਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੁਰਾਕ ਘਟ ਗਈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਲਈ ਮਿੱਠਾ ਪਾ ਕੇ ਦਹੀਂ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਲੱਗੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਰਾਕ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਦਹੀਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਹੀ

ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਬਿਓ। ਘਰ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਪਰਚਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਥਿਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਦੋ ਝਾਰੀ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਦਹੀਂ ਪੀ ਲਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਆਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਹੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਖੁਰਾਕ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਥਿਵੇਂ ਚਲੇਗਾ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੰਮ ਲਈ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ।”

“ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਖਰ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਾ ਕੇ ਤੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਾਂ?” ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਆਵਾਗਵਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕਰਮ ਵਸ ਜੋ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸਨੇ ਹੀ ਭੋਗਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਭੋਗੇਗੇ ਤਦ ਫਿਰ ਹੋਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਭੋਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੋ ਹੁਣ ਹੀ ਇਸ ਕਰਮ ਭੋਗ ਤੇ ਸਰੀਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਨਾਜ ਆਦਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜਿੱਥੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਆਤਮ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਖੂਨ ਦੀ ਹਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖੂਨ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਮੁਕ ਜਾਏ ਫਿਰ ਸਵਾਸ ਉਸੇ ਹੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੂਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਨਾਜ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਮੋਟਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਖਾਣ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਆਲਸੀ ਤੇ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਾਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਚਲਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵਤ ਨਾ ਹੀ ਵੇਹਲਾ,

ਬਹੁਤੀ ਖੁਰਾਕ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾ ਹੀ ਅਤੀਅਲ ਬਣਾਉ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਰਾਈ ਲੈ ਕੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਰੀਅਲ ਬਣਾਉ। ਜਿੱਥੇ ਸਿਮਰਨ, ਸੇਵਾ, ਤਪ, ਸਾਧਨ ਸਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ, ਸਵੱਛ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਹੈ।”

ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਉੱਤਮ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਭੈ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਗਲ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ, ਅਨਾਜ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਪਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਲੰਬੇਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਰੋਗ ਤੇ ਸੇਵਾ ਯੋਗ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਾਂ ਪਰ ਜੋ ਗੱਲ ਤੁਸਾਂ ਹੋਰ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਆਪ ਜੇਸੇ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਵੀ ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਜਨਮ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਸ਼ੈਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਹੋਏ ਬਕਰੇ ਦੀ ਮੌਤ ਗਿਦੜਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੰਦੋਣੀ ਤੇ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਮੁਕ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਸਾਂ। ਜੇ ਲੇਖਾ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏਗਾ? ਹੁਣ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭਰਮ ਸਦਾ ਲਈ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰੋ ਕਿ ਮੌਤ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੋਵੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਸਤ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਹੀ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਨਿਕਲ ਜਾਣ।”

ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ, ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਬਚਨ, ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਅਡੋਲ ਬਿਥਰੀ ਤੱਕ ਕੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਘੁਟ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੰਬਲੀ ਤੇ ਕਫਨੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਟੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਜਲ ਨੇੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ—

“ਜਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਅਡੋਲ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਧਨੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਂਗਾ ਕਿ ਤਾਕਤ ਤੇਨੂੰ ਝੁਕਾਂਦੀ ਹੋਈ ਹਾਰ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੇਰੇ ਸਾਧ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਤੂੰ ਹੈਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ, ਫਿਰ ਤੇਥੋਂ ਲੇਖਾ ਕੌਣ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਹ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹੋਰ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਮੇਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।”

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਾਕਾ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾਫ਼ਰ ਸਨ ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੰਵਰ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਰਨੈਲ ਹੁਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਪੰਨਾਹ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਅੱਗੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹੀ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੋਈ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਦਰਮਿਆਨ ਖਲੋ ਕੇ ਹੀ ਤਕਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਕਰੋ ਤਦ ਸਤਿਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰ ਮੰਗਣ ਆਏ ਹੋ ਇਹ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਨ ਚਲੇ ਜਾਵੋ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਘਬਰਾਹਟ ਵਧਾਈ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਭਗੋੜੇ ਗੁਰੂ ਤੀ ਸਰਣ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹੁ ਨੇ ਇਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰੇ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ

ਉਹ ਪਤ੍ਰਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਸੇਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਤਰ ਨਾ ਆਉਣ ਪਰ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਹਾਰਾਣੀ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਗਈ। ਪਰ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹੁ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰੋੜਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਵਡਾ ਪੂਜਯ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਧਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤਦ ਮਹਾਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਦੀ ਤੇ ਬਰਦਾਦ ਹੁੰਦੇ ਤਕ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਦਿਲਾਸਾ ਤੇ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ, ਬਾਕੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਜਨਰਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਨਾਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੇਹੜੀ ਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਸਹਾਰਾ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬਣਕੇ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਧਨ ਜੋੜ ਸਕੇਗੀ?

ਆਖਰ ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ੭ ਮਈ ੧੮੪੮ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਹਰੀ ਲਿਵ ਸਿਮਰਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਰ ਤੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਲੋਕ-ਸੇਵਕ, ਬਚਨ ਪਾਲਕ, ਸਰਨ ਦੇ ਸੂਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਲੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਪੂਰਬੀਏ ਪਹਾੜੀਏ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੁਟਲ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਭਰੇ ਹੋਏ ਦਿਲ, ਉਛਲ ਉਛਲ ਰਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਕਰੜਾ ਜਿਗਰਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਸਵੀਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਠਕੇ ਕਿਹਾ “ਭਾਈ ਪੰਡਾਂ ਪਾਂਡੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਢੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਮਹਾ ਤਪਸਵੀ ਨੇ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਾਈਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਦਸਤਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਹਨ।”

ਬਾਬ ਮੁਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੇਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ

ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਇਕ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਸਤਿਲਜੋਂ ਪਾਰ ਤੇ ਸਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਵਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਢੰਗ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਤੇ ਡੇਰਾ ਗਰਦੀ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਆਪਣੀ ਨਿਰੋਲ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਕੇ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਡੇਰੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ ਤਦ ਇਸ ਕੇਵਲ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਬਚ ਰਹੀ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰੀ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਪੱਖੀ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਧੁਰੰਧਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆ ਰਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ, ਸਲਾਹਾਂ ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਕੌਮ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮਨ ਏਕਤਾ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਰਾਜ ਲਾਵਾਰਸ, ਯਤੀਮ ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪਰ ਹੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕੌਮੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਘੁਣ ਬਣਕੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾ ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਰਖਸ਼ਾ ਹਿਤ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਗਾਣੀ ਪਵੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਸਦਾ

ਲਈ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਗੁਰਭਾਈ ਤੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਤੇ ਇਥੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਤਾਲਾਬ ਪਰ ਡੇਰਾ ਲਗਾਇਆ। ਇਥੇ ਆਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਪਰ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਆਇਆ। ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਸਦਾ ਉਹੀ ਅਸਰ ਸਿਧਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹਲ ਚਲ ਉਹੀ ਅਸਰ ਸਿਧਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹਲ ਚਲ ਮਚ ਗਈ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਹ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਝੱਟ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੂਹੀਏ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਗਹਿਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਣ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਤਫਸੀਲ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਭੇਜਣ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ, ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਗੋਰਾਸ਼ਾਹੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਤਿਣ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਹ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਖਾਸਕਰ ਫੌਜਾਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਸਰਧਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹਰ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਪਰਮ ਸੰਤ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਬਖੇੜਾ ਖੜਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮਾਂ ਸਾਜ਼ਸ ਕੇਸ

੧ ਜੂਨ ੧੮੪੭ ਨੂੰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਮਿਸਟਰ ਲਾਰੇਂਸ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਜੇ ਰੀਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅਹਿਮ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ

ਲਾਹੌਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਖਾਸ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸੰਤ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਤਲ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਣੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਪਰ ਇਸ ਨਵੀਂ ਆ ਰਹੀ ਪੱਛਮੀ ਲਾਹਨਤ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਉਤਾਰ ਦੇਣ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸਖਤ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਹਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਸੀ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਿਸਟਰ ਜਾਹਨ ਲਾਰੰਸ ਆਪ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਪਰ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਤੇ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਕਰਨਗੇ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਸੀ ਅੰਗ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਬਣਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਪਰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਫੌਜ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਨਾਮਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਰਾਹੀਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਤੇ ਸਥੂਲ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਹੀ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੇ ਹੀ ਸਿਹੁੰ ਜੁੜਲੀ ਤੇ ਗੋਰੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਜਦੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਈ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਮਫਰੂਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਮਲੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤਨਾ

ਅਸਰ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜ ਸਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪਰ ਨਿਗਾਹ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਫਰੂਰ ਹੋਣ ਨੇ ਚੈਤਰਫੇ ਤੜਫਾਟ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਮਾਲ ਜ਼ਬਤ ਕਰਕੇ ੬ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਨਿਲਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਗਾਈਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭਜਾਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਖਾਸ ਜ਼ਮਾਨਤ ਪਰ ਛਡਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਸ ਭਜ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਫੜਾਏਗਾ ਪਰ ਕਈ ਚਿਰ ਭਜੇ ਫਿਰਨ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ।

ਮਾਝਾ ਸਾਰਾ ਸੀ ਭੜਕ ਉਠਿਆ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਫਰੂਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਰੋਹੀ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੇਲੰਜ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇਦੀਆਂ ਵਢਦਾ ਸੀ। ਰਾਜ ਸਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ ਅਜ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਡੋਗਰਾ ਗਰਦੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਜ਼ਖ਼ਰੀਦ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਫਨਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁਧ ਖੁਲ੍ਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਮਾਤਰ ਖੇਡ ਖੇਡਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਾਂਗੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚੈਤਰਫਾ ਕਰੜਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਸਾਦਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਨਾਹ ਦੇਵੇਗਾ ਉਹ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੋ ਨਗਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਆਦਿ ਛਕਾਏਗਾ ਉਹ ਸਾਰਾ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਪਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਨੇ

ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਟਲ ਗਈ, ਵਰਨਾ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਕਈ ਨਗਰ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹੁਡਿਆਰਾ ਨਗਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਤੇ ਖਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਗਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਕਰਾਰੀ ਸਖਤੀ ਦਾ ਖਾਸ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸਖਤੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਹ ਲਗੀ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਸੂਬਾ ਮੁਲਤਾਨ ਨੇ ਬਗ਼ਵਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵਗ ਤੁਰੇ। ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਬਾਬਾ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਰਦਗੀ ਹੇਠ ਫੌਜੀ ਦਸਤਾ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਾਇਆ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਗੂ ਜਾਂ ਜਰਨੈਲ ਵਰਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਆਗੂ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਪੂਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਨੀ ਤੇ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਲੋਕ ਧੰਨ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

੫ ਜੂਨ ੧੮੪੮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫੌਜੀ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸਨ।

ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਬਗ਼ਵਤ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਸਨ, ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੁੱਜਾ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਪਰ ਪੁਜਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਣ ਜੋ ਕਿ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਯੁੱਧ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਰੁਧ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਤਿਆਰੀ

ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। ਦੀਵਾਨ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮੁਹਿੰਦ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਖਾਸ ਕਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡਕੇ ਉਸੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਜਾਣਾ ਦਰੁਸਤ ਸਮਝਿਆ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਅਹੁਤੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਭਰਾਵਾਂ ਪਰ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਰੁਧ ਨਾ ਹੀ ਲੜਨ। ਸਿਧੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਤਾ ਨਾਲ ਟਕਰਾਣਾ। ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਰਾਜ 'ਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਲੈ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਉਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਹਿਤ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਚਨਾਬ ਦੇ ਪਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮੁਲਖਈਆ ਤੇ ਨਵਾਬ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿਧਾ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਉਕਸਾ ਕੇ ਚੌਤਰਫੇ ਤੋਂ ਘੇਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜ ਇੰਚਾਰਜ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚਨਾਬ ਨਦੀ ਪਰ ਇਕ ਜਗਾਹ ਇਕ ਹੀ ਪੁਲ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਸੀ, ਘੇਰ ਲਿਆ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁਲਖਈਆ ਸੀ। ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸਪੁਤਰਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹੀ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਜਿਸਦੀ ਸਿੱਖ ਅਣਖ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਾਮਾਨ ਸੀ, ਸਣੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੀ ਦਿਖਾਈ। ਹਾਂ, ਬਾਬਾ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਸਤੇ ਨਾਲ ਜੋ ਝੜਪ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਗੋਡੇ ਪਰ ਗੋਲੀ ਲਗੀ ਤੇ ਉਹ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਫੌਜੀ ਕੈਪਟਨ ਕੋਕਸ ਜੋ ਕਿ ਫੌਜੀ ਦਸਤਾ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਘੇਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਜਰਨੈਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਹਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੌਜੀ ਸਾਮਾਨ ਜੈਡਿਆਲੇ ਸ਼ੇਰਖਾਂ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਚਾਰ ਸੌ ਨਿਰੋਲ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਦਾਖਲ ਹੋਣੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਰਸਦ ਡੇਰਾ ਡੰਡਾ ਖਾਨਗਾਹ ਡੇਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸਤਾ ਨਾਲ ਆਪ ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਾਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੀਲਾ ਨਗਰ ਪਾਸ ਹੀ ਘੇਰ ਵੀ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਝੰਗ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਉਥੇ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਇਥੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੀਤੀ ਹਾਰ ਗਈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੇਰ ਕੋਟ ਗਏ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਏ ਤਦ ਝੰਗ ਪੁਜ ਗਏ। ਝੰਗ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਸਰਕਰਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ, ਤਦ ਪੰਚੀ ਹਜ਼ਾਰ ਨਕਦ ਤੇ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕਰਨਗੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਪਰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੱਕ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਝੰਗ ਤੋਂ ਸਾਬੀ ਦੀ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾਕੇ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ ਜੇਕਰ

ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਦ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁਹ ਪਿਆਰ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੁਲਤਾਨ ਪੁੱਜੇ ਤਦ ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਵਜੋਂ ੫੧ ਮੋਹਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਰਖ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਤਕੜਾ ਮੋਰਚਾ ਭਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨ ਚਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਖਰਚ ਆਦਿਕ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਬੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਹਿਤ ਗੁਜਰਾਤ ਵਲ ਨੂੰ ਵਧ ਤੁਰੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਜੱਲ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ਲੜਾਈ ਇਥੇ ਹੀ ਲੜ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਭਜਾਣ ਵਿਚ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਸੋ ਉਹ ਵੀ, ਇਥੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ ਪਰ ਇਹ ਸਫਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜਥੇਬੰਦੀ, ਆਰਥਕ ਮਸਲੇ ਹਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਲ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਉਪਰ ਮਾਲਵੇ ਵਲ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਫਿਰ ਜੰਮੂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਇਥੇ ਰਾਜਾ ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਚਿਲੀਆਂਵਾਲੇ ਅੰਦਰ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ੁਮੇਂ ਲੰਗਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਧਿਰ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ ਭੁਖੇ ਹੋ ਕੇ ਰੋਟੀ, ਨੰਗੇ ਹੋ ਕੇ ਕਪੜਾ ਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਦਵਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਸਮੇਂ

ਲੋੜਵੰਦੀ ਹਰ ਸਹੂਲਤ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਮਹਾਨ ਹਮਦਰਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਦਰਦ ਦੀ ਵੰਡ ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਾਹਸ ਨੇ ਸਿਖ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਦਮਾਂ ਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਹਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤਕ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਅਸਰ ਇਕੱਲੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਪਰ ਸੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕੱਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨ ਲਈ ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ, ਉਹ ਅਰੇਭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, "ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਨਾਲ ਇਸ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕਮਰ ਕਸੇ ਕਰ ਲੈਣ।" ਇਸੇ ਹੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਜਾਂ ਕੇ ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਮੇ. ਕੈਂਸਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ, "ਇਹ ਲੜਾਈਆਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਲੋਂ ਸਿਧੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ। ਵਕਤ ਨੇ ਸਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਹੋ ਕਿ ਆਖਰੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਿਛਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੇੜਾਂ ਨਾ ਮੋਟ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਤੇ ਚਿਲੀਆਂਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਜ਼ਬੇ ਭਰਪੂਰ ਧਰਮ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਹਾਰ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਕਿ "ਆਖਰ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਹੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੇਗ ਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।" ਭਾਵ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਚੌਤਰਫੇ ਛਾ ਜਾਏਗਾ, ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਰੀ ਫੇਸਲਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਖਾਲਸਈ ਜਰਨੈਲ

ਫਿਰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਹੀ ਮੁੜੇ। ਇਥੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੇਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ੁਲਾ ਗਰਦਨ ਪਰ ਧਰਵਾ ਲੈਣਗੇ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹੀ ਪ੍ਰਣ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, "ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਰਾਮਦਾਸ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ, ਤੇਰੇ ਸਹਿਰ, ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਵੇਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਪ੍ਰਤਖ ਮੰਨਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁਟਾਂਗਾ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਵਾਂਗਾ, ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਗਦਾਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਲੋੜ ਪਈ ਤਦ ਸਾਹਵੇਂ ਹਥ ਹਥੀ ਲੜਕੇ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਵਾਂਗਾ।" ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਸੁਗੰਧ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰਾਣੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੀਸ ਹੀ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣ ਤਦ ਫਿਰ ਹੋਰ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੈ।"

ਆਪ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਸੁਣੋ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰੋਂ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਗੋਰਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਕੇ ਰਿਹਾਈਆਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਲਾ ਖੂਹ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਵਲੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਤੁਸਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਖੂਨੀ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਲ ਕੇ ਮਾਰੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਖਕੇ ਫਿਰ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਕੇ ਕੈਦੀ ਬਣਾਕੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸਾਂ ਤਕ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਜਲੀਲ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ ਮੇਰੀ

ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਲੜੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜੀਉਂਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਜਾਮ ਭਰ ਕੇ ਪੀਤੇ ਜਾਣ। ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਾਥੀ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਆਮ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਪਰ ਇਤਨਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਾਂ ਮਿਲਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਦਿਲੋਂ ਹਾਰ ਮੰਨ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਕੱਲੇ ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇ ਕਰਨਲ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬੀਏ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਕਿ ਅਤ ਹੀ ਰਣ ਵਿਚ ਮਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਸੋ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਇਥੋਂ ਆਪ ਨੇ ਕੂਚ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਕ ਗੋਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਨੇ ਘੇਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸਾਫ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਫੜੇ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈਜਾ ਕੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ। ਉਸ ਥਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਆਪ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਦਾ ਬਸਾਲੀ ਆਦਿਕ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਜਾ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਥੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਦੋ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ "ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਉਥੇ ਯੁਵਰਾਜ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਵੀ ਸਨ, ਇਹ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨਾਜ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਚਿਰ ਇਹ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ

ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਪਾਸ ਲੈ ਆਉਣ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਲੋਕ ਰੋਜ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੱਤਾ ਪੱਤਾ ਵੇਰੀ ਸੀ, ਕਰਨਲ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂਰਪੁਰੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰ ਮਿਟਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਧੰਨ ਸਨ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤੇ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਵਾਨੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਰ੍ਹਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਕੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਤੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸੁਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੇ ਅਸੰਭਵ ਸਨ। ਇਹ ਮੁਗਲਾਂ ਵਰਗੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਕਿਤੇ ਪੁਜਦਿਆਂ ਹੀ ਕਈ ਸਾਲ ਲੰਘਾ ਦੇਵੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵਤ ਅਡੋਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੁਮੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਪਾਸ ਸੀ ਤਦ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌ ਲਾਲਚ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਟਾਹਣੀ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਆਲ੍ਹਣਾ ਸੀ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਧਿਰ ਤੇ ਧਰਵਾਸ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਰਾਜ ਸਤਾ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਨਿਰਾਸਤਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦੰਡ ਦੀ ਆਸ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਭੂਤ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸਵੈਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਇਸ ਬਦੇਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਨਤਕ ਜੰਗ ਲੜ ਸਕਣ। ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੇਗੇ ਧੜ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਵਠੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਫਿਰ ਗਰਦਨ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ ਖਲੋ ਜਾਏਗੀ। ਉਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਸ਼ਕੰਜਾ ਕਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਕੂਲਾਂ ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਪਹਿਲਾਂ ਉਰਦੂ ਤੇ ਫਿਰ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਚੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨੇੜੇ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਗਾਨ ਹਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੋਕ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹਿਤ ਕਾਫੀ ਸਨ।

ਸੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਮਹਾਜ਼ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣਾ, ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਰਦ ਹੀ ਕਾਹਦਾ ਜੋ ਸਾਹਵੇਂ ਆਈ ਹੋਈ ਅੰਕੜ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਜਾਏ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਿਲ ਹਾਰ ਕੇ ਮੈਦਾਨੋਂ ਭੱਜ ਜਾਏ। ਮਰਦ ਪੈਰ ਪੁਟਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋ ਵਾਰ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਕੋਟ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜਾਏ ਪਰ ਵਾਪਸ ਮੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੰਮੂ ਚੰਭੀ ਡੇਰਾ ਲਗਾਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ। ਵਟਾਲਾ ਦੇਵੀ ਆਪ ਦਾ ਖਾਸ ਮੁਕਾਮ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖਾਸ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਦਾ ਹੋਰ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨ ਲੱਗ ਸਕੇ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਥਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁਕ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਫਿਰ ਪਹਾੜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਾਸ਼! ਕਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੌਮ ਦੇ ਇਸ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਝ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਰਾਜ ਇਕ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਅਸਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸੋਚਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਰਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਨਵਾਬਾਂ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਲੜਨ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ

ਜਾਗ ਸਾਡੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਰਨਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੈਸਾ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦਾ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤੇ ਸੱਚਾ ਕੌਮ ਸੇਵਕ ਹਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਂਦਾ। ਕਿਤਨੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਖੇਦ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਰਿਆਸਤ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਜਗੀਰ ਨਹੀਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵਧਦੀ ਘਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਹਥੇਲੀ ਪਰ ਰੱਖਕੇ ਲੋਕ-ਸਤਾ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਭਰਸ਼ਕ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਕਾਬਲ ਅੰਦਰ ਸਨ, ਲਿਖਿਆ। ਅਮੀਰ ਦੇਸਤ ਮੁਹੰਮਦਸ਼ਾਹ ਕਾਬਲ ਨੂੰ ਪਤ੍ਰਕਾ ਲਿਖੀ ਕਿ "ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡਕੇ ਆਉ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰੋਂ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਟਣ ਆਇਆ ਹੈ, ਮਾਰ ਮੁਕਾਈਏ ਫਿਰ ਮੋਰੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਿਬੜ ਲਵਾਂਗੇ।" ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ। ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤ ਜੁੜਦੀ ਗਈ। ਲਾਹੌਰ ਗਿਆ ਜਥਾ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਕ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਜਾਣਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਰ ਧੂੜ ਨੂੰ ਵੀ ਨ ਪਾ ਸਕੇ।

ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਫੇਰੀ

ਇਥੋਂ ਦਾ ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਸੁਹਿਰਦ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਠ ਘੋੜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੌਂਪ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਪਰ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ। ਜਸਵਾਲ ਆਦਿਕ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਪੂਜਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਹਲਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਮਾਨ ਜਾਣਕੇ ਪੂਜਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਮਦਰਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਤੇ ਹੋਰ ਗੋਸਾਈਂ ਜੋ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਸਕਣ, ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ ਅੰਦਰ ਪੁੱਟ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਆਪ ਅਮੀਰ ਕਾਬਲ ਤੇ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਕਿ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਾਟ ਕੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ ਨੂੰ ਇਕ ਜਗਾਹ ਜੋੜਕੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਮੰਦਰਾਂ ਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੇ ਅਮਾਮ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰੋਣਾ। ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਤੇ ਝੰਗ, ਸਿੰਧ ਤੇ ਬਾਕੀ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁਧ ਤਕੜਾ ਮਹਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਬਲਵਾਨ ਸਨ ਪਰ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੋ ਮਾਝੇ, ਮਾਲਵੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਜੋੜਨਾ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸੀ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵੰਡਕੇ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਪਰ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਯੁਵਰਾਜ ਤੇ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵੀ ਨੰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਰਿਆ ਝਨਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਸਿਖੇ ਸਿਖਾਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਫਿਰ ਸਮਝ ਗਏ

ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਫਿਰ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਅਹਿਮ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲੇ ਹਲ ਹੋਏ, ਜਸ਼ਵਾਲ ਨਿਰੋਲ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਇਲੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੋਮਨ ਉਤਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕੱਟੜ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹਿੰਦੂ।

ਜਸ਼ਵਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪੁਜਦੇ ਸਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਰੇਗੀ ਦੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕੌਣ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਧਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਭੇਦ ਸੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਸ਼ਾਹ ਕਾਬਲ ਮੀਰਾਨ ਮੀਰ ਦੋਸਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਚਿਠੀ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਅਜੇ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਲਕੇ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਬੀਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਕੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਇਹ ਚਿਠੀ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਿਲੀਆਂਵਾਲੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਵੀ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਹੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਕਹਿਕੇ ਰਾਜਾ ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠਾ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਹੱਥ ਪਿਛਾਹ ਹਟਾ ਲਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਖਾਸ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਹੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸ਼ਾਹੀ ਤੋਪਖਾਨੇ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ

ਲੁਟ ਲੈਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪਾਸ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਰੁਪਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

ਬੇਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੈ

ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸਾਂਭੇ ਜਾਣ ਤਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਲੰਧਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ "ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ" ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, "ਖਬਰਦਾਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਤੇ ਮਾਸੂਮਾਂ, ਬੇਹਥਿਆਰਾਂ ਪਰ ਹੱਥ ਚੁਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ ਫੜਕੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲਿਆਉ ਤਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦਸੀਏ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੇ ਵੇਰੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਕੋਈ ਰੋਸ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਘਟੇ ਘਟ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿਣ ਦਿਉ ਤਦ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।"

ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਕਤੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਤੇ ਉਤਮ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਸਤੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਚਾਦਰ ਅੰਦਰ ਸਮੇਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਸਮਾਂ ਜੇਕਰ ਸਾਥ ਦੇਂਦੇ ਤਦ ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ।

ਡੀ. ਸੀ. ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਹੀਏ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਆਦਮਪੁਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਬਗੀਚੇ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੋ ਮਿਸਟਰ ਵੈਨਸਟਾਰਟ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀਹ ਬਾਵਰਦੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੈਂਡੈਂਟ ਸਮੇਤ ਜਾ ਕੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਕੇ ਆਪਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਵਰਨਾ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪਜੀ ਨੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ

ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜਲੰਧਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਸੇਂਕੜੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਕਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ

"ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਉਸਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪਰ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਧਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਪਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕਟਰ ਈਸਾਈ ਨੂੰ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਪਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਡਿਠੀਆਂ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ।"

ਇਸ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਘਰੀਂ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾਏ। ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਬਦਰ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਵੀ ਸ਼ਾਹੀ ਜੇਲ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਕਮਰਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀ ਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਪਾਵੇ। ਆਪ ਜੀ ੧੮ ਦਸੰਬਰ ੧੮੪੯ ਨੂੰ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਜਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ, ਫਿਰ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਫਿਰ ਵਿਲੀਅਮ ਫੋਰਟ ਕਲਕੱਤਾ ਤੇ ਆਖਰ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਜੇਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹੇ। ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਇਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪ ਮਿਲਣ

ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਚਿੱਠੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ ਜੋ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਰੋ, ਸਾਬਰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਲਿਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਫੀ ਗਰਮ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਪੜੇ ਫਾੜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਸਤ ਅਡੋਲ ਬਿਰਤੀ ਸਹਿਤ ਇਕ ਰਸ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ "ਸਾਧੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਢਾਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਰਹੇ" ਉਹ ਆਖਦੇ ਸਨ, "ਇਹ ਦੁੱਖ ਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੰਗ ਕੇ ਲਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ, ਫਿਰ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਤੇ ਗਿਲਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਕਰਨ? ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁਕ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਗੌਰਵ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਖਲੋਂਦਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਪਾਣ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਸਦੀ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ ਸਖਤੀਆਂ ਕਰੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਪੁਚਾਵੇ, ਅਸੀਂ ਗਿਲਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕੀਹਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰੀਏ? ਗਿਲਾ, ਰੋਸ ਤੇ ਦੁਖ ਤਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੀ ਕਾਹਦਾ ਹੈ? ਅਸਾਂ ਨਾ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮਹਾਜ਼ ਪਰ ਖੜੇ ਹਾਂ। ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਕੰਮ ਇਸ ਸਖਤੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇਗੀ।"

ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਇਕੋ ਹੀ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਹਵਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੰਦੀ ਹਵਾ ਦੇ ਸਾਥ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਹਤ ਗਿਰ

ਗਈ, ਅੱਡੀਆਂ ਅੰਦਰ ਦਰਦ ਆਮ ਸੀ, ਫਿਰ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਤੇ ੧੮੫੫ ਦੇ ਅਖੀਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਇਹ ਪੱਤਰਕਾ ਲਿਖੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਲੇ ਅੰਦਰ ਕੈਂਸਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖੂਨ ਦੇ ਕਤਰੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਹਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਗਵਰਨਰ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਨੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਖਰ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਏ, ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਕਾਰਗਰ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਬਗੈਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਤੁਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੱਘੀ ਵਿਚ ਸੈਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਪਰ ਇਹ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁਕਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਹੁਣ ਹਰ ਇਲਾਜ ਬੇਕਾਰ ਸੀ।

ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ 'ਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੋਟੀ ਜਾਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਬਗੈਰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਨਿੰਬੂ ਦੀ ਸ਼ਕੋਜਵੀ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਮਈ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵੀ ਲੰਘਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਮਯੋਗੀ, ਯੋਗੀਰਾਜ ਬਾਬਾ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਉੱਤੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿਕੇ ਕਿ,

"ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਣੀ,
ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁਟਣੇ,
ਸੁਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ"

ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬੀਰ ਸਪੁੱਤਰ ੫ ਜੁਲਾਈ ੧੮੫੬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸਾਥੀ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਛੱਡ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਠੀਕਰੇ ਨੂੰ ਫੌੜ ਗਏ। ਜੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾਂ ਸਹਿਤ ਯੋਗੀਰਾਜ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਐਸੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਸਦੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਿਆਸਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਸੁਤੰਤਰ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪੁਖਤਾ ਨੀਹਾਂ ਪਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਆਮ ਜੀਵਨ ਕਰਤਵਯ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਅਟਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਕਿ "ਬਦੇਸ਼ੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਮੁਰਬਾ ਕੇ ਸੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਜੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।"

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਸੰਤ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੋਤ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਤੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਪਰਮ ਸੰਤ ਦੀ ਯਾਦ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪ ਸਤਕਾਰੇ ਤੇ ਪੂਜੀਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਤਨੀ ਅਜਬ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਮਕ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੂਹੀਏ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਆਪਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪੂਰੇ ਸਰਗਰਮ ਵੀ ਸਨ, ਆਪ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ, ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਫਿਰ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਤਿੰਨ ਚਿੱਠੀਆਂ

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ (ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੇ ਕਰਮ ਯੋਗ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਸਕੇ।)

"ਵਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਯੋਗ ਪੂਤਰ ਸਮਾਨ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੇਕਰ ੫੦੦ ਪੰਜ ਸੌ ਜਵਾਨ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਜੋ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌ ਸੌ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਉ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ, ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਾਨਣੇ ਜਰਾ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਅਧਿਕ ਮੰਨਣਾ। ਇਹ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮਝਣ ਕਿ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।"

ਪਤ੍ਰਕਾ—੨

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਦਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਤਰ ਆਗੂ ਮੰਨਣ। ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਜਥਾਨੀ ਕਹੇ ਸਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਸਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਮੀ ਭੇਜੋ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ।

੩੦ ਹਾੜ, ਜੂਨ ੧੮੪੯—

ਸਤਵੇਂ ਰਤਨ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾ ਪਤਾ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ ਪਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫਾਇਲ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ, ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਹਾਲਾਤ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਨਗਰ ਵੀ ਸਾਇਦ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਹੂਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਰੇ ਹੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦਾ ਡੇਰਾ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਦ ਵਿਰਕਤ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਲੋਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਾਧੂ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਸਤਾ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਅਸਲ

ਗੁਰਾਂ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਦ ਆਪਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪ ਜੀ ਉਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੈ ਆਉਣ ਦੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਪਰ ਹੀ ਪਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਸੱਕ ਪੈ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਅਸਫਲ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਫ਼ ਬਚ ਕੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਪਿਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਵਾਰੰਟ ਵੀ ਕੱਢੇ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਇਨਾਮ ਵੀ ਰਖੇ ਪਰ ਆਪ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਜੀ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਦੇ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਾਰਜ ਅੰਦਰ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪੁਆ ਸਕਣ। ਉਹ ਇਸ ਅੰਦਰ ਇਤਨੇ ਸਫਲ ਸਨ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਇਕ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਪਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਆਗਿਆ ਪਤ੍ਰ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਕਢਵਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁਧ ਕਢਵਾ ਗਏ ਸਨ।

ਜ਼ਹੂਰੇ ਦਾ ਡੇਰਾ ਛੱਡਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਸਿੱਧੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਅੰਦਰ ਇਕ ਐਸੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਹਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਨਗਰ ਦੇ ਇਕ ਸਜਣ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ

ਸੀ ਕਿ "ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕਰਦੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਾਂ।" ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਇਖਲਾਕੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆਰੰਭ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਦ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਤ ਪ੍ਰਵਾਰ ਇਕ ਮਰਜ਼ੀਵੜੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਅਨਿਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਜਮਾਤ ਸੀ, ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਤੇ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਗਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਿਆਗੀ ਤਪੀ ਤੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੰਪਰਦਾਏ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਹੋਤੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਰਮਤੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲ ਗਈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਬਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਪਤ ਬਚਾ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਮਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ? ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਇਕ ਕਚੇਹਰੀ ਨੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕੇਸ ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਇਨਾਮੀ ਮਫ਼ਰੂਰ ਵੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਉਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਐਸਾ ਨ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਾ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਉਘੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਲੇ। ਆਪ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਛੋਕ-ਸੇਵਾ, ਆਤਮ ਦਾਨ, ਗਿਆਨ ਦਾਨ ਤੇ ਸ਼ਤ ਦੇ ਰਾਹ ਪਰ ਫ਼ਰਨ ਤੋਰਨ ਪਰ ਲਗਿਆ।

ਦੁਖ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਆਪ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਦੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੇਰਨੀ ਇਕੋ ਹੀ ਪੁਤ੍ਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਹਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬਨ ਰਾਜ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜਾਗ ਲਗਾ ਕੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋ ਵਾਰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਮ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕੌਮ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਾ ਵੀ ਕੌਮੀ ਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਕਦੇ ਕਹਿਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਣਾਂਦੇ!

ਅੱਠਵੇਂ ਰਤਨ

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੱਯਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਬਸਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਬਾਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤ ਪਰ ਮਰ ਮਿਟਣ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਜੰਮੂ ਅੰਦਰ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਗ ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਗਰਾਂ ਅੰਦਰ ਲਗਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਕੁਰੀ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸੇ ਹੀ ਜੇਤ ਨੂੰ ਜਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਦ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰ, ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਮ ਅੰਦਰ ਪੂਰਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਜਿਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰਾਜ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਵਾਰ ਆਪ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੱਡੇ ਸੇਵਕ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਆਏ ਤਦ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਦਿਲ ਖੋਲ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਨੌਜਵਾਨੀ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਹੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਭਰਤੀ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਥੀ ਮਹਾਨ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕੂ ਆਦਿਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਅਲਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਜੁਰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂਮਤ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਿਦਿਅਕ ਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਤੌਰ ਪਰ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦਮੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਘਰ ਤਕ ਪ੍ਰਚਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਮ ਫੌਜੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਜੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੌਰੋਹਾਰ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤੀ ਜਗਦੀ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੈਤਰਫੇ ਸੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਸਨ, ਉਥੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨ ਸੰਜਮ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਭਗਤੀ ਵੇਰਾਗ ਤੇ ਸਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਤੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤਿ ਉਚਾ ਤੇ ਸਤਤਾ ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰ ਵਰਤਾਉ

ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਦਰਦ ਵਿਹਾਜਿਆ ਸੀ।

੧੮੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਤੇ ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤ ਸਨ, ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ, ਤਾਮਸੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਦਸਿਆ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਸੀ ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਆਪ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ੧੮੫੭ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਘੋਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਪੂਰੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮਾਤਰ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ-ਸਿੱਖ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਮਕਾਰੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ' ਹੋ ਗਿਆ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਪਰ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਠ ਪਹਿਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਸ ਨਾਲ ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਗਏ ਤੇ ਧਨ ਜੋਬਨ ਹੀ ਐਸੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੁਟਣ ਹਿਤ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਖੜੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਫੌਜੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਤੇ ਸੜਦੀ ਹੋਈ ਧੁੱਪ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕਈ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਮਲਾਂ ਮੁਰਝਾਣੀਂ ਤੇ ਸੜਨੀਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਾਥੂ ਲੁੱਟ ਅੰਦਰ ਵੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਕਣੀਆਂ ਚਮਕ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਖਾਨਦਾਨੀ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅਸਰ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉੱਤਮ ਕਰਣੀ, ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਅਚੂਕ ਲਹਿਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ, ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੁਰਗਾਬੀ ਦੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕੰਵਲ ਦਾ ਫੁੱਲ ਤੇ ਪਤਰ ਅਭਿਜ ਰਹਿਕੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਪਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਕਰਮ ਯੋਗ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਜਾਰੀ ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸਦਕੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਐਸਾ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਠਕੇ ਨਦੀ ਪਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਈ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਮਸਤ ਮਧੁਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਜਵਾਨ ਬਹੂ ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਪਤ ਲੁਟਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਦੋਵੇਂ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਕਠੌਰ, ਕੁਟਲ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪੱਤ ਆਬਰੂ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਵਾਨ ਲੁੱਟਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਖਲਾਕ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਪਰ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਨਾਜ਼ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਬੱਚੀਆਂ ਡਰਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਮਕਾਨਾਂ

ਸਿਪਾਹੀ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਤੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਕੇ ਗੋਡਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਰੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰੋਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੱਸਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਕਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, “ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ, ਮੇਰੇ ਕਰ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਵਗ ਰਹੇ ਤੇਜ਼ ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵੇਗ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਸਕਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਤਾ ਦੇਹ ਜੋ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਟੇਕ ਬਣਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਣ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਪਤ ਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣਕੇ ਤੇਰੀ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਸਕਾਂ।”

ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਮਨ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਦਾ ਪਹਿਰੂਆ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰੋਣ ਚੀਕਣ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਕਿਸੇ ਮਾਸੂਮ ਅਬਲਾ ਨੂੰ ਬੇਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਕੜਕ ਕੇ ਜਿਹਾ, “ਖਬਰਦਾਰ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਰੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਹਿਤ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਭੇੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੇ ਮੈਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ।” ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਬਦਚਲਨ ਸਿਪਾਹੀ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ ਰਖਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਡਰਦੀ ਮਾਰੀ ਅਬਲਾ ਲੜਕੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਸਚੇ ਸਿਪਾਹੀ, ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੱਯਦ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਘਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਵਾਸਤੇ ਖੁਦਾ, ਔਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ, ਸਾਡੀ ਬੇਸਹਾਰਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ, ਮਦਦ ਕਰ, ਖੁਦਾ ਤੇਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸਬਾਬ ਬਖਸ਼ੇਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਤਕ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਘਰ ਪੁਰਾਣਾ ਪੱਤਦਾਰ ਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਵੇਰੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਗੁਣ ਅੱਜ ਜ਼ਹਿਰ ਤੇ ਪਾਪ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਕਿ “ਜਾਓ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰ ਬੈਠੋ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦਮ ਵਿਚ ਦਮ ਹੈ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤੱਕ ਸਕਦਾ।”

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਘਰ ਅੱਗੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹਵੇਲੀ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਦਰ ਅੱਗੇ ਦਰਬਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਟ ਗਏ। ਹਰ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, “ਇਹ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਖੁਰਾਕ ਖਾਧੇ, ਬਗ਼ੈਰ ਪਾਣੀ ਪੀਤੇ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਇਸ ਘਰ ਅੱਗੇ ਚੜ੍ਹੀ ਘੰਟੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰ ਸੱਭ ਅੱਛੇ ਦਾ ਸ਼ਿਗਲ ਵੱਜਾ, ਸਿਪਾਹੀ ਸਿਰਾਂ ਪਰ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲਾ ਤੇ ਮੋਨ ਪਰ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਲੈ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਬੇਹੋਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਆ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਬੇਗਰਜ਼, ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਅਵਲੰਭੀ, ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਹ ਪਰਿਵਾਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੰਮੇ ਜਾਏ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨ ਬਹੁ-ਬੇਟੀਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਘਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਹੀ ਵੜਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਾਣ ਸਹਿਤ ਭਾਈ, ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਿਤਾ ਬਣ ਕੇ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਤਲੇਆਮ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ

ਜਵਾਨ ਤੇ ਬੁੱਢੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਘਰੀਂ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੇ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਬਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੇ ਅਤੀ ਵੱਡਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਵਲੀ ਔਲੀਆ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਜਿਸਦੇ ਇਹ ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ, ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਘਰ ਅੰਦਰ ਕਾਫੀ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੱਟੀ ਮੰਗਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਦ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਸੋਨੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਪਲੇਟ ਭਰਕੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਸਹਿਤ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

“ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਗੰਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਹੋ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਮਾਣ ਰਖਕੇ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਸਗੋਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਧਰਮ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਉਸ ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਰਾਖੀ ਕਰਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ” ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

“ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਮੂਨੇ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੱਚ ਮੁਚ ਹੀ ਰਹਿਮਤ ਤੇ ਕਰਮ ਬਣਕੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਤੇਰੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬੰਦੂਕ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਨਾ ਕਰਦੀ।”

“ਤੁਸੀਂ ਸਾਥੋਂ ਅਲਾਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜਾਨ ਵਾਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦਿੱਤਾ? ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਹਸਾਨ

ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤ ਆਬਰੂ ਤੇ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ ਬਚੀ ਹੈ, ਤਦ ਕੀ ਇਹ ਪੈਸੇ, ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਮੋਤੀ ਉਸ ਪਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ?” ਇਹ ਗੱਲ ਐਸੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ, ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਤੇ ਦਰਦੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਕਹੀ ਕਿ ਫਿਰ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੰਜਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਵਾਪਸ ਘਰੇ ਘਰੀ ਟੁਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫਰ ਫੜੇ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਣਖੀ ਜਰਨੈਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੇਹਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਘਰੀਂ ਵਾਪਸ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਜਾਨ ਖੁਸ਼ਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਐਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਤੋਰਦਿਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪੂਜਾ ਗੁਰੂ ਸਭੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਸਨ। ਜਿਸਨੇ ਨਿਰੋਲ ਮਨੁੱਖੀ ਕੀਮਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਹਰਨ ਹਿਤ ਹੀ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਗਾਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਪਤ ਆਬਰੂ ਬਚਾਈ ਸੀ। ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਦ ਸੱਯਦ ਨੇ ਸਫਕਤ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਤੇ ਇਹ ਦੁਆ ਕੀਤੀ, “ਖੁਦਾਵੰਦ ਜਿਸ ਤੇਰੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਏ ਮੁਰੀਦ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਮਾਣ ਬਚਾਇਆ ਹੈ, ਪਾਕ ਪ੍ਰਵਰਦਗਾਰ ਤੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰੀਂ, ਉਹ ਸਦਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਉੱਚਾ ਰਹੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਹਰ ਰਹਿਮਤ ਬੱਦਲ ਬਣਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਛਾਇਆ ਕਰਦੀ ਰਹੇ।” ਇਹ ਗੱਲ ਇਤਨੀ ਦਰਦ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸੁਣਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਤਨਾ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਸਿਪਾਹੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਹੈੱਡਕਵਾਟਰ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਰੀ ਪਲਟਨ ਸਮੇਤ ਆਪ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਆ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਲਟਨ ਦਾ ਹੈੱਡਕਵਾਟਰ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਜ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੇ ਦੋ ਵਜੇ ਨਦੀ ਪਰ ਇਸ਼-ਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਨੁੱਖ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਧਨ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਧਨ ਤੇ ਆਰਾਮ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਜੋੜ ਹੀ ਬੇਸ਼ੁਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੮੫੭ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਲੁਟ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਇਹੀ ਆਸ ਰਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਸਿਪਾਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੜਨ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕਰਕੇ ਖੂਬ ਹੱਥ ਰੰਗ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਏਗਾ। ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਿਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸਮੇਤ ਆਰਾਮ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰਨ ਹਿਤ ਲੰਬੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ ਲੁਟ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਤੇ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿਕ ਲੈ ਕੇ ਘਰੀਂ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਤਾ, ਉੱਚਤਾ, ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਉੱਤਮ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਪੁਜਣੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਤੇ ਉਤਮ ਗੁਣ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀ, ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ, ਆਤਮ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੀ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖ ਕੇ ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਘਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਵਗਦੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਸੁੱਕਾ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਨੇ ਰੁਪਏ ਕਮਾਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਤਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਧਰਮ ਧੋਲੀ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਤੇ ਸੁਬਣ ਦੇ ਕਪੜੇ ਦੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਗਜ਼

ਜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਾਗ ਹੜਪ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕੇ। ਧਰਮ ਇਕ ਪਰਮ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੁਢੋਂ ਭੇਖ ਹੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪਰ ਧਰੀ ਤਦ ਉਹ ਦੇਗ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ—

“ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਭਠ ਹੀ ਝੋਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜੇਕਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੀ ਦੇਣਾ ਸੀ ਤਦ ਇਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰ ਅਗੇ ਬਹਿ ਰਹਿੰਦੇ, ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਜੇ ਆਦਮੀ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਤਿਹਾਇਆ ਮੁੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਪਰ ਚੁਕਕੇ ਤੀਰਥ ਕੀ ਦਿਖਾਣੇ ਹਨ? ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਿਆਸਾ ਮੁੜ ਆਵੇਂ ਤਦ ਖੂਹ ਪੁਟ ਕੇ ਪਾਣੀ ਕੱਢਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਵੇਂਗਾ, ਇਸਦੀ ਆਸ ਕਿਥੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ?”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਠਡੇ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਉ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇੰਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਉਥੇ ਰੁਪਏ ਲੁਟੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਮਾਲ ਧਨ ਲੈ ਆਏ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਉਥੇ ਮਾਰੇ ਵੀ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਫਿਰ ਸੇਹਤ ਤੇ ਮਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਵੱਛ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਘਾਟਾ ਹੈ?”

ਮਾਤਾ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, “ਕਰਮ ਸਿਆ, ਤੂੰ ਤੇ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਨੰਗ ਕਰਕੇ ਰਹੇਂਗਾ, ਜਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪੁਠੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਲੁਟ ਸਮੇਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਬਚਾਂਦੇ ਫਿਰੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਰਹੁ, ਇਸ ਘਰ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ।” ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਸਾਧ ਸੇਵਾ ਪਿਛੇ ਹੀ ਕਵਿਆ

ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਨੇਕੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਤੇ ਲੋਕ-ਗਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ” ਕੌਮਤੀ ਗਹਿਣੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਸ਼ਤ ਸਥਾਨ ਪਰ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਨਾਲੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਔਜ਼ਾਰ ਤੇ ਟੁਟ ਭੇਨ ਸਦਾ ਗਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਠੋਹਕਰਾਂ ਖਾਂਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਚਲਣ ਹੀਣ, ਧਰਮ ਹੀਣ, ਕਰਤਵਯ ਰਹਿਤ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਘਰ ਦੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਰਮਯਗੀ ਸਤ ਸੰਜਮ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੱਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਕਠਨ ਰਾਹ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਵਡੇਰੇ ਹੋ, ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ” ਪਰ ਮਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵਿਗੜਕੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਧਰਮਸਾਲਾ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਬਹੁਤਾ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਜਾਹ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਫੜ। ਜਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈਂ ਚਲਾ ਜਾਹ, ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਜਾਹ।”

ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਵੇਰਾਗੀ ਤੇ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਸਤ ਪਰ ਤੁਰਨ ਲਈ ਪਕਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਤੇ ਆਤਮ ਪਦ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਚਿਤ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਖੜੇ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ, ਉੱਚ ਉਡਾਨ, ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਸਮਝਕੇ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਧੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਹਮਲਾ

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਘਰੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟ ਕੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਮਰਨ ਯਾਦ, ਲਿਵ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲ ਨਿਕਲੇ—ਵੇਰਾਗ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ

ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਮੋੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨੇਤਰ ਸਜਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਖਾਹਸ਼ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਉਸੇ ਹੀ ਨਮਿਤ ਲਗੇ। ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਹੀ ਇਕ ਨਾਲਾ ਵਗਦਾ ਸੀ। ਸੁਬਾ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਕ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਦੋਂ ਵੇਹਲ ਹੋਵੇ ਤਦ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਵੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਚਰਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਕਠਨ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਸਾਦੇ ਦਿਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਠਾਨ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਖਾਨਗਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ, ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਕੇਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਮ ਮੋਮਨ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਵੇਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਦਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਰਸ ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਜਿਥੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾਏ ਉਥੇ ਗੱਦੀਦਾਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਕਲੇਸ਼ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਲੋਕ-ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੱਕਕੇ ਸਿਰਫ ਤੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਰੋਕ ਵੀ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਫਿਰ ਬਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਹੀ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਗਰਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਮੂਰਖ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਤੇ ਇਹ ਮਨਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਣ, ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਉ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮਾਰੇ ਨਹੀਂ ਤਦ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨਵਾਉ ਕਿ ਉਹ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਚਲਾ ਜਾਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਜੇ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪੱਥਰ ਪਰ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ

ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸਵੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜ ਲਈ। ਉਹ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਕ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਅਹਿਲ ਇਕ ਰਸ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਪਠਾਣ ਜੋ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਸੀ ਚੀਕ ਮਾਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਵੀ ਠਠਬਰ ਗਿਆ। ਸਾਹਵੇਂ ਚਟਾਨ ਪਰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਵਿਕਰਾਲ ਸ਼ਕਲ ਸ਼ੇਰ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਨ ਰਹੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ। ਇਹ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੰਤੇ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਕ ਦੋਹ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਗੰਦੇ ਹੋ ਗਏ। ਤੇ ਇਹ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਉੱਠ ਹੀ ਨ ਸਕੇ। ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਉੱਠੇ ਤੇ ਚੌਤਰਫੇ ਝਾਕਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਨੇ ਫਿਰ ਹੌਸਲਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸ਼ੇਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਠੇ ਹੋਏ ਕਦਮ ਵੀ ਪਿਛੇ ਹੱਟ ਗਏ। ਦਿਨ ਕਾਫੀ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਾਹਵੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦਾ ਮਰਦ ਚਟਾਨ ਪਰ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਡਟਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਲਾਲ ਜਾਂ ਫਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਫਕੀਰ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾਉ। ਵਾਸਤੇ ਅਲਾਹ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ। ਅਸੀਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੋਬਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਲਾਹ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗੇ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਲੇਰੀਏ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣੇ ਅਸਮਰਥ ਸਨ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਸਾਈਂ ਦੁਹਾਈ ਤੇਰੇ ਵਲੀ ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਦੀ, ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਕਰ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸ਼ੇਰ ਸਾਨੂੰ ਖਾ ਜਾਏਗਾ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚੌਤਰਫੇ ਤਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਾਨਵਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਇਹ ਪਠਾਣ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ?

ਵੇਸੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਜੀ ਉਠਕੇ ਡੇਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋ? ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੰਦੂਕ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਡਰ ਗਏ ਹੋ।" ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਰ ਹਮਲਾਕਰਨ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਏ ਸਾਂ ਪਰ ਇਥੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ੇਰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਪਲੀਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ—

"ਕਮਲਿਓ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬਦੀ ਹੀ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਵਰਨਾ ਇਥੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਬਦੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਵੇਰ ਤੇ ਆਤਮ ਬਲ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਭੈ ਦੀ ਪੰਡ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਤਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕਈ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਣ ਖਲੋਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਉ ਭਾਈ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਗੇ ਤੋਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੇਰ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਜੇ ਵੀ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਦੇ ਲਈ ਹੀ ਟੋਏ ਪੁਟਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਤ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਨਾ ਹੈ। ਬਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਬਦੀ ਤੇ ਨੇਕੀ ਸਦਾ ਸਤ ਦਾ ਬੀਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਉ ਖੁਦਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰ ਭਗਤੀ ਕਰਨਹਾਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਸ਼ਾਂਤ, ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਆਵੇਗੀ। ਸਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜਿਸ ਵੀ ਧਰਮ ਪਾਸ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ। ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਪਾਪ ਵਿਵਹਾਰ ਜਿਥੇ ਤੇ ਜੋ ਧਰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਪਾਪ ਸਮਝੋ। ਧਰਮ ਸਦਾ ਏਕਤਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਦੀਆਂ ਦੂਰ

ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਜੋ ਧਰਮ ਪਾਪ ਦੀ ਰਾਹ ਦਸੇ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਰਜ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸਮਝੋ। ਤੁਸੀਂ ਪਠਾਣ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਲੋਕ ਹੋ, ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਬੂਠ ਸਚ ਮਾਰ ਕੇ ਭੜਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਹੀ ਅਲਾਹ ਦਾ ਨੂਰ ਤਕ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।"

ਇਸ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਪਠਾਨ ਕੰਬ ਉਠੇ ਤੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਣੀਯ ਹੋਣ ਦੀ ਸੁਰੰਧ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਆਪਣੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਪਿਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਡਰ ਤੇ ਲਾਲਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣੇ

ਆਮ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ ਅਤਿ ਅਨੰਦ ਮਈ ਮਹਾਨ ਸੁੱਖ ਸਾਗਰ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਇਕ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਕਠਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਆਖਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਸਰੇ ਮਰ ਜਾਉ" ਉਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਕਾਲ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਵੀ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਸ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਰੱਤਾ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਰਬ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਪਰੇਰੇ ਬਹੁਤ ਅਨੰਤ ਅਨਾਦ ਤੇ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਨੂੰ ਮੰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਅਤੀ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸਾਗਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਛੋੜਾ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਡਿੱਠੇ ਮਰਣ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਪਰੇਰੇ ਐਸੀ ਹੀ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਏ ਕਿ ਉੱਠਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਡਿਊਟੀ ਪਰ ਖੜੇ ਸੰਤਰੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਛੇ ਘੰਟੇ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਕਰਨਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਾਹਵੇਂ ਨੌਕਰੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਕਰਿਆਂ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਤਾਹੀ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤ ਚਾਲਤੀ, ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਾਕਾਬਿਲੇ ਮੁਆਫੀ ਗੁਨਾਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਖਾਹਮਖਾਹ ਦਾ ਦੀਰਖਾਲੂ ਸੱਜਣ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਘੁੱਟ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰਨਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ ਉਹ ਦੁੱਖ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਹ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ। ਪਰ ਹਾਂ ਨਿੰਦਾ ਉਹ ਤਪੇ ਭਾਗੀਰਥ ਦੀ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਠਨ ਘਾਲਣਾ ਪਿਛੋਂ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਮੋਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਜਣ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਤਨੇਮ ਆਦਿਕ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਮਾਣ ਸੀ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਣ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਚਿੜ੍ਹ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਦਾਉ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਦੀ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਬਾਬਾ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਉਧਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਪਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਨਾ ਦਿਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਝੱਟ ਹੀ ਮੌਕੇ ਪਰ ਪੁੱਜਾ। ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਖੜੇ ਕੇ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰਸ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਬ੍ਰਹਮ ਅਨੰਦ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਮਾਂਡਰ ਨੇ

ਸਿੱਧਾ ਦਫਤਰ ਆ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਡਿਊਟੀ ਪਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ। ਅਫਸਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆਇਆ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤਰੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਪਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਨਦੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਗਿਆ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਬਰਾਜਮਾਨ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਚੱਕਰ ਪੂਰੇ ਹੋਏ, ਡਿਊਟੀ ਪਰ ਖੜੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ, “ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ?” “ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਹੈ?” ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। “ਫਿਰ ਨਦੀ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਕੌਣ ਹੈ?” ਅਫਸਰ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ। “ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਸਲੀ ਹਨ।” ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਹੈ, ਇਥੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਡਟ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਹਿਬ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਗਾਰਦ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਲੇਜਾ ਕੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭਾ ਦਫਤਰ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣਾ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਈਰਖਾਲੂ ਸਾਥੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਕਾਬੂ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਭੜੀ ਭਗਤੀ ਧਰੀ ਦੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤੱਕਾਞੇ? ਲੋਕ ਇਹ ਦਕੌਂਸਲੇ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਉਹ ਆਪ ਸੰਵਾਰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਏਥੇ ਉਹ ਕੀ ਲੱਤ ਫੇਰੇਗਾ? ਫਸ ਗਏ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣਾ। ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਏਗਾ, ਨਾਲੇ ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਪਿਆ ਭਗਤੀ ਕਰੇ। ਯਾਰਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਮੰਤਰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਹੀ ਉਸ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੋਰ ਸੰਨ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਕਚੇਹਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਸਾਫ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਬਾਕੀ ਪਲਟਣ

ਵਾਲੇ ਮੋਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਫੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਜਿਹਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ। ਇਹੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਪ ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰੇ ਇਹ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਹਾਨ ਰੋਸ਼ਨ ਮੀਨਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਢਿੱਲੇ ਮੱਠੇ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਇਹ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਹਨ, ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨ ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਦਿਲੋਂ ਤੇ ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੋਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨ ਕਰਿਆ ਕਰਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡੀਊਟੀ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬਖਸ਼ੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਈਰਖਾਲੂ ਸੱਜਣ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਚ ਨਾ ਜਾਣ ਕਿ ਚਲੋਂ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਸਾਫ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ “ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਡੀਊਟੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਇਹ ਕੋਈ ਪਾਪ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਹੈ” ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਚਲੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਏ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਵੱਧ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਐਸੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿੰਦਕ ਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕੰਡੇ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਇਆ ਤਕੇਗਾ। ਸੋ ਉਹ ਵੀ ਅਗਲੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ

ਦਫਤਰ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਹਾਨਾ ਇਹ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਆਇਆ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਡੀਊਟੀ ਪਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਨੇ ਆਕੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੋਰਟਗਾਰਦ ਦੀ ਕੱਚੀ ਕੈਦ ਵੀ ਅਤਿ ਕਠਨ ਸਜ਼ਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਮਨੋ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਚਲੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕੱਚੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਹੁਣ ਦੀਵਾਰ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਮਨ ਨਾਲ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਫਤਰ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਦਫਤਰ ਅੱਗੇ ਖੜੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਰਬੋਲਾ ਹਮਦਰਦ ਵੀ ਖੜਾ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਤਕਣ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ।

ਆਖਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੱਦਣ ਪਰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਰਾਤ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਤਾਸਰ ਤੇ ਕੁਝ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਲੂਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿਹਾ—

“ਵੇਲ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਹਮ ਆਪ ਪਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੈਂ। ਰਾਤ ਕੇ ਤੀਨ ਬਾਰ ਹਮਨੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾਇਆ, ਤੁਮਨੇ ਪੂਰੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਸੇ ਡੀਊਟੀ ਦੀਆ ਹੈ, ਹਮ ਤੁਮਾਂਗੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਅਛੇ ਧਾਰਮਕ ਪਵਿੱਤਰ ਆਦਮੀ ਕੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਜਾਉ ਹਮ ਫਿਰ ਆਪ ਕੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹੈ।”

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਚੰਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸਨਦ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਪਰ ਇਹ ਰਾਤ ਦੀ ਡੀਊਟੀ ਕਿਸਨੇ ਦਿੱਤੀ? ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ

ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਉਸੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਡੀਊਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਫ ਹੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਵਾਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ।” ਆਖਰਕਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਡੀਊਟੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਪਰੇਡ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਜੋ ਵਰਦੀ ਸ਼ਰੀਰ ਪਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਉਤਾਰਨ ਜਾਂ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ। ਅਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਜਨੇਊ ਜੋ ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭਦਾ ਹੈ, ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹਿਤ ਬਾਕੀ ਸਵਾਸ ਲਗਾ ਦੇਣੇ ਹਨ।” ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ “ਜਾਹ ਜਾ ਕੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀਆਂ ਖਵਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਖਾਵੀਂ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਨਾਲੇ ਕੰਢੇ ਸਾਧਨ

ਹੌਤੀ ਮਰਦਾਨ ਛਾਉਣੀ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਾਥੀ ਸਹਾਈ ਸੇਵਕ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਜੋ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ, ਨਾਲੇ ਕੰਢੇ ਡਟ ਗਏ। ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ

ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਗੇ ਕਿ "ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਚੁਕਿਆ ਕਦਮ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ" ਸੋ ਉਹ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਦੇ ਝੋਂਪੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗੇ ਕਪੜੇ ਫੌਜ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਨ ਉਹ ਰੱਖ ਕੇ, ਡਟ ਗਏ। ਸਾਧਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਦੁਪੈਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਵੀ ਅੱਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਫੌਜੀ ਭਰਾ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕੋਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਦਵੈਤ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੁਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਫਿਰ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਪਰਦੇ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੇ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ। ਫਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਆਏ ਗਏ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਉਹ ਦਸ ਤੋਂ ਯਾਰਾਂ ਵਜੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਦੋ ਘੜੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਉਠਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਾ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਚਰਚਾ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹੋਈ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਵਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਵਧੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲੰਗਰ ਅਰੰਭ ਕਰੋ। ਪਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਇਆ ਗਿਆ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਜਾਏ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਦਾਹਵਾ ਸੀ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੰਗਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਕਮਾਈ ਕਿਰਤ ਅਥਵਾ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੂਤੇ ਹੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧਨਾ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਆਪਣੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਮੈਨ ਹੀ

ਰਖਿਆ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਸਨ "ਜੋ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕੋਡੀਆਂ ਬਦਲੇ ਹੀ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਵੈ-ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਹ ਹਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਹੀ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸੁਰਤੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੌਜੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਅੰਦਰ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਸੋਭਾ ਦੀ ਵ੍ਰਹਾਰ ਵੱਸ ਤੁਰੀ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੀ ਵਧਦਾ ਮੌਲਦਾ ਤੇ ਫੈਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕ ਕੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨ ਸਵੱਛ ਤੇ ਬੁਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚੌਕੜੀਆਂ ਪੂਰੇ ੩੬ ਸਾਲ ਕਠਨ ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਚਾਵਲ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਿੱਠੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬੀਕਾਨੇਰੀ ਮਿਸਰੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਿਸਤਾ, ਬਦਾਮ ਤੇ ਕਿਸਮਿਸ ਆਦਿ ਵਰਤਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ-ਲੰਗਰ, ਨਿਰਪੱਖ ਵਰਤਾਉ, ਆਤਮ ਬਲ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰਬ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਜੋ ਕਾਮਨਾ ਲੋਕ ਜਾਂ ਪਰਲੋਕ, ਸਿਮਰਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਇਸ ਦਰ ਤੋਂ ਮੰਗੇ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਹਰ ਬੁਝ ਤੇ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮਿੱਠਾ ਬੋਲ, ਮਧਰਾ ਕੱਦ ਪਰ ਸਡੌਲ ਚੇਹਰਾ, ਨੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਸੋਹੇਜ ਤੱਕਣੀ, ਅੰਦਰ ਅਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਆਏ ਹੋਏ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਂ ਦੀਨ, ਪੇਟ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੁਖੇ ਦੀ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਦੀ ਭਾਲ

ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਲਟੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਵਲੈਤ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਗਿਆ ਸੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬਹੁ ਪਤਾ ਨ ਲੱਗਾ। ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਆਫੀਸਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸੌ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਾਬਲ ਅਫਸਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਰੂਲ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਕਿ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਕਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵਲੈਤ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲਵੇਗੀ।" ਇਸ ਖਬਰ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਦੇ ਦਿਲ ਪਰ ਸਖਤ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਪਰ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ ਅਰਦਲੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ "ਦੁਖੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਦੁਖ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਅਬਲਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸਚੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਗਰੀਬ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੋ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਹ ਬੀਬੀ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਪੰਦਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਤੇ ਗਦ ਗਦ ਵੀ ਕਿ ਆਖਰ ਕੋਈ ਤਾਂ ਐਸਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਭ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਨ। ਆਖਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਦਰੁਸਤ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਧ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਸਿਧ ਨਿਕਲੇ ਵਾਕ ਵੀ ਅਸੰਘ ਬਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤ ਧਰਮ, ਸਤ ਪਰ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਤੇ ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨ ਬਰਕਤ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਔਰਤ ਘਰ ਗਈ। ਤੀਸਰੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਪਤੀ ਦਾ ਪੱਤ੍ਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਬੇਹੋਸ਼ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸੇ ਹੀ ਹਫਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਸੋਚਣ ਕਾਬਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ

ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਦਸ਼ਾ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਆਫੀਸਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜੀ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਕਰਕੇ ਜੋ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਦਰੀ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹਥ ਫੇਰਿਆ। ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਬੋਹਲੀਆਂ, ਉਹ ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਮੂਰਤ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪਰ ਖੜੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸੀਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੋਬਨ ਤੇ ਰਹਿਮ ਤਰਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਮੂਰਤੀ ਅੰਦਰ ਆ ਸਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਦਫਤਰ ਨੇ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪਕੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਸੌ ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਹੀ ਹਫਤੇ ਚਲਕੇ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਇਸ ਚਿਠੀ ਨੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਪਤੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਲਟਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬਿਲ ਅਫਸਰ ਫਿਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਉਸਦੀ ਔਰਤ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਤੀ ਕਿਸ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਲੱਭਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਾਫੀ ਚੰਗੀ ਸੇਹਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਇਦ ਬੀਮਾਰ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਦਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਟਣ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਖਤ ਚੋਟ ਆਈ। ਉਸਦਾ ਕਾਰਡ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਉਸਦੇ ਘਰ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਿਆ ਨਾ ਹੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਸੂਹ ਲਗੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਤਲਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਲਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਸੁਪਨੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਪਾਦਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਉਠ ਬੈਠ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ।

ਆਈ ਤਦ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸ-ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਤਕ ਕੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ, ਤਦ ਮੈਂ ਇਹੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਪੀਰ ਜਾਂ ਪਾਦਰੀ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਇਹ ਆਸ ਉਤਾਰ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਚ ਸਕਾਂਗਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ ਤਦ ਮੇਰਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਉਹੀ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰਾ ਜੀਵਨ ਤੇਰੀ ਔਰਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਬਚਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਕੇ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਪੁਜ ਜਾਹ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਜਾਂ ਬੀਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ। ਸੋ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਪਰ ਵੀ ਮੈਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਇਥੇ ਆ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਚਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਹਨ ਅਗੇ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਜਾਣ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਯੂਰਪੀਨ ਵੀ ਪਸੀਜ ਗਿਆ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਉਸ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਪਾਦਰੀ ਜਾਂ ਸੇਂਟ ਨੂੰ ਵੀ ਤਕਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਢ ਕੇ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਆਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤਕ ਸਕਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੋ ਕੰਮ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਕਸ ਮਾਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਪਰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਰਮਥੀਰ, ਕਰਮਯੋਗੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਕਣਾ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਸਦੇ ਸਰਦਾਰ ਅਰਦਲੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਮੇਮ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਦਸ ਪਾਈ ਸੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਟਾਇਮ ਕਢ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਤ ਡੇਰੇ ਪੁੱਜੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਤਕ ਕੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਲਿਆਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਮਿਸਰੀ ਤੇ ਫੁਹਾਰੇ ਬਦਾਮ ਪਿਸਤਾ ਆਦਿਕ ਮਿਲਵੀਆਂ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਲੈ ਆਏ। ਇਹ ਯਾਤਰੀ ਵੀ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜੇ। ਯੋਗ ਅਫਸਰ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਔਹ ਤਕੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਖੜੇ ਹਨ।” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁਕਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਮ ਹੀ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਰੁਕਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਖੜਾ ਉਧਰ ਹੀ ਤੱਕੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਕੀ ਹੋਇਆ?” ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹੀ, “ਓਹ ਗਾਡ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਸੰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਖਿਚ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੀ ਹੀ ਮੋਹਰ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇਥੇ ਹਾਂ। ਵਰਨਾ ਮੇਰੇ ਪਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ।”

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਟੋਪੀ ਲਾਹ ਕੇ ਬੜੇ ਹੀ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਰਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਫਿਰ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਖੜਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਇਸ ਦੇ ਕੰਧੇ ਪਰ ਧਰਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਏ ਰਹੋ ਪਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਦਾ ਨੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਲਿਆਇਆ ਹੈ।”

“ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਕੇ ਕਾਫੀ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਇਸ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਭੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਔਰਤ ਅੰਦਰ ਵਲੈਤ ਦੀ ਹੋਣ ਪਰ ਵੀ ਸਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਸਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸਤਾ ਇਸ ਦੀ ਇਮਦਾਦ

ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਆਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਤਨੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਤ ਇਤਨਾ ਸਵੱਛ ਤੇ ਉਤਮ ਨ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਲਈ ਤੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਲਪਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।”

“ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦਾ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਮਈ ਬਣਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਤੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜੇ ਸਾਹਵੇਂ ਆਵੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਿ-ਆਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜੋੜੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜੋ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਇੱਲਤਾਂ ਤੇ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੂਰ ਨ ਹੋ ਸਕਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ। ਅਰਦਾਸ ਅੰਦਰ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਬਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਮਰਕੱਸਾ ਕਰ ਕੇ ਬਦੀ ਵਿਰੁਧ ਜਹਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸੇਂਟ ਬਾਬਾ ਮੈਨੂੰ ਭਰਮਾਉ ਨਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਠੀਕ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਕਰਮ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਸੁੱਧ ਪਏ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਆਉਣੋਂ ਝਿਜਕ ਕੇ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਖਿੜ ਕੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲੇ, “ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਬਗੀਚਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਾਸ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਖਿੜਿਆ, ਸਿਖਰਾਂ ਪਰ ਪੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਵਿਗਾਸ ਮਈ, ਸ਼ੋਕ ਤੇ ਸੰਸੇ ਰਹਿਤ ਬਣਾਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਕੇ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਉਜ਼ਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਲੋਕ-ਪੀੜ ਹਰਨ ਚਿਤ ਦਵਾਈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੁਆ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ, ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਅਤਿ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ

ਖੁਵੱਲਤ ਬਣਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਪੀੜਾ ਤੇ ਦਰਦ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸੁਖ ਦਾ ਰਾਹ ਕੱਢ ਸਕੀ ਹੈ ਤਦ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੇਹੜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਡੇ ਪਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਅਫਸਰ ਪਰ ਇਕ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਵਾਇਦਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਹਿੰਦ ਅੰਦਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰੇਗਾ, ਯਾਦ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੌਖੀ ਰਕਮ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ਮਾਣੇ, ਵਰਨਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਕਲਾਧਾਰੀ

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਬਰਵਤ ਸਖਤ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਰਖਣਹਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਰਤਬ ਤਕਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਪਠਾਣ ਡੇਰੇ ਦਾ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਡੰਗਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਗਵਾਚਾ ਤਦ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪ ਹਰਕਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਇਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ ਤੇ ਢੋਲ ਢਮੱਕਿਆਂ ਸਹਿਤ ਆਪ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਘਿਉ ਮੁਕ ਗਿਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਵਰਤ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਉਹ ਘਿਉ ਆਉਣ ਪਰ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਅਜੀਬ ਕੌਤਕ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲੇ ਕੰਢੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਨਗਰੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਰ ਮੰਜੇ ਪਰ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਆਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਦਵਾਈਆਂ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਅੱਜ ਵਰਗੀ ਰੇਲ ਪੇਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਮਰੀਜ਼ ਵੀ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਸੀ, ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਰਜ਼ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਧਰੋਂ ਵੀ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੀੜਾ ਇਤਨੀ ਸੀ ਕਿ

ਹਰ ਸਮੇਂ ਚੀਸਾਂ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੁੰਗਣ ਤੋਂ ਵੀ ਰੁਕ ਗਈ ਸੀ। ਪੀੜਾ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵੀ ਜਾਣੇ ਇਸੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਡਾਕਟਰਾਂ ਮਗਰ ਫਿਰਨਾ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਅਬੜਵਾਹ ਉੱਠ ਉੱਠ ਬੈਠਣਾ। ਇਹ ਵਿਉਹਾਰ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਰਦੀ ਤੇ ਦਰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਸਾਂਝਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਰਦੀ ਸੀ, ਸਰਬ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝੀ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਹਾਰ ਮਹਾਨ ਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਕੋਲ ਲਿਆਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਬੋਝ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜੁੰਮੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੰਜਾ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਤਕਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗੋਂ ਇਹ ਦੁਖੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਆ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ ਤਦ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਰਜ਼ਾਈ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਢੱਕੀ ਪਏ ਹੋਏ ਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਇਧਰ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ, ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵੇਦਕ ਡਾਕਟਰੀ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧ ਹਾਂ, ਨੰਕਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ, ਫਿਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਪਈ ਤਦ ਸੱਚੀ ਤੇ ਸਥਿਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਡੇ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੇ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਟੀ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੁਖਾਰ ਘਟਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਇਲਾਜ ਮਿਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਖਕੇ ਇਸ ਪਰ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰੋ, ਇਸ ਨਾਲ ਰੋਗ ਧੁਪ ਕੇ ਨੌਂ ਥਰ ਨੌਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।” ਘਰਦਿਆਂ

ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੋਤੇ ਉਡ ਗਏ। ਪਾਣੀ ਠੰਡਾ ਬਰਫ ਵਰਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਨਮੂਨੀਏ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਪਰ ਪੈਣਾ ਇਹ ਐਸਾ ਇਲਾਜ ਸੀ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਮੰਨ ਹੀ ਨ ਸਕੇ। ਬੁੱਧੀ ਇਸ ਇਲਾਜ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਵੈਦਾਂ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕਿਧਰੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਭੇਂਟ ਕਰਨ ਤੇ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਾਹੀ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨੇ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ “ਇਹ ਨਾਲਾ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸੁਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਮਾਤਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸਤਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਆਪਾ ਠਾਰ ਕੇ, ਆਪਾ ਗੇਦਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਮੈਲੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਲ ਧੋਈਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਉਸਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਚਲਣਹਾਰ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਤਦੋਂ ਇਹ ਠੰਡਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਖਦਾ ਹੈ?”

ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਖਲੋ ਕੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਉਹ ਕਾਫੀ ਦੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਕਪੜੇ ਤੋਂ ਨੰਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਪਾਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਘਬਰਾਇਆ ਫਿਰ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਸੇ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਦੇ ਸਨ ਕਿ

ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਨਮੂਨੀਏ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਵਾਏ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਵਾਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਪਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਸਲਫਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਮ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸਲਫਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕੇ ?

ਪਾਣੀ ਸੁਟਦਿਆਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੜਪ ਕੇ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਪਰ ਹਿਲਿਆ ਤੇ ਆਖਰ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਪੜੇ ਪਵਾਏ, ਪਿੰਡਾ ਪਹਿਲਾਂ ਚੋਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਰ ਧੁੱਪੇ ਬਠਾ ਕੇ ਗਰਮ ਗਰਮ ਚਾਹ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਦੋ ਚਿਟੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਜੋ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੁਨੈਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤਿਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਕ੍ਰਿਤਗਯ ਤੇ ਗਦ ਗਦ ਹੋਏ ਮਨ ਨਾਲ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਤੇ ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਘਰੇਲੂ ਲੋੜਾਂ—ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੋਰਦੇ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਪਾਈ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੱਚ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਮੁੱਲ ਘੱਟਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਹੋਸਲਾ

ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਉਸੇ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਆ ਟਿਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਤੇ

ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗ ਬਲ ਸਹਿਤ ਹੀ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਤ ਤੇ ਪਥਰ ਧਰਤੀ ਪਰ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਪਰ ਆਤਮ ਖੋਜੀਆਂ, ਆਤਮ ਅਭਿਆਸੀਆਂ, ਸਤ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਘਟ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਪਰਮ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਤੇ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਧਿਆਨ, ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਥੇਭ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮ੍ਰਾਨ ਹਸਤੀ ਬਣੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਗੁਣ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਸਵੇਮਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗਰਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਉਤਮ ਗੁਣ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਜਾਊ ਸੰਮਾ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤ ਧਰਮ, ਸੇਵਾ, ਸਵੱਛਤਾ ਤੇ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ ਗੰਗਾ ਤਰੰਗ ਵਤ ਕਿਨਾਰੇ ਆਇਆਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਬਣਾਣ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਇਤਨੇ ਪਰਮ ਤਪੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਗਲੀ ਸਫ ਅੰਦਰ ਖਲੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਰੇ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਚਾਚਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਭੋਂਟ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਏ, ਆਪ ਨੇ ਫੁਰ-ਮਾਇਆ ਸੀ ਨਾਮ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤਦ ਆਪਣਾ ਲਹਿਣਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਜਾਏਂਗਾ। ਉਹ ਆਏ ਵੀ ਤੇ ਐਸੇ ਆਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਵ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ

ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਖੋਵਾਲ ਇਕ ਅਲਮਸਤ ਹਠੀ ਤਪੀ ਜਪੀ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤਤਵੇਤਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ।

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਜੈਨ ਤੋਂ, ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਾਰਪੁਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੜੀ ਕਪੂਰਾ, ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ, ਸੰਤ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰੀਪੁਰ ਵਾਸੀ, ਸੰਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿਟੋਵਿਢ, ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੋਕਤ, ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਮਾਝਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਸੰਤ ਜਵੇਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਇਤਨੇ ਮਸਤ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੜੀ ਕਪੂਰਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਤਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਡਤ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸੰਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹਰਦੁਆਰ, ਪੰਡਤ ਸੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ, ਸੰਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਮੁਨੀ, ਪੰਡਤ ਮਧਸੂਦਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਪੀ ਆਦਿ ਹਰਦੁਆਰ ਹੀ ਬਰਾਜਦੇ ਸਨ ।

ਬਾਬਾ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਭੂਰੀਵਾਲੇ ਸੰਤ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਫ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਨ ਨਾਮ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਗਾਏ ਹਨ ।

ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਤਮ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਸੇਵਕ ਉਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਪਲਟਣਾਂ ਅੰਦਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਹਰ ਸਿਪਾਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਸੀ । ਸੋ ਜੋ ਸੰਤ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਹਸਤੀਆਂ ਸਨ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂ-ਆਣਾ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ । ਮਾਲਵੇ, ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਹਾਨ ਗੁਰਸਿਖ ਸੰਤ ਹੋਏ ਪਰ ਸੰਤ ਮਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਵਰਦਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਸਵਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਗਲੀਆਂ ਸਫਿਆਂ ਪਰ ਲਿਖਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਮਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀਆਂ ਲਈ ਦੁਰਲਭ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਕਰਨੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਸੈਦੂ ਆ ਕੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਥੇ ਹੀ ਕਈ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ । ਆਖਰ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਆਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਜੋਤ ਰੂਪ ਸਨ, ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਏ ।

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਕਰਖਣ ਤੇ ਵਿਲਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ । ਉਹ ਨਾਸਤਕ ਤੋਂ ਨਾਸਤਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸਤਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਧਰਮ ਪਰ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਸੰਭਵ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਬਹੁਤਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ ਕੇਵਲ ਮੋਤੀ ਹੀ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪਰਮ ਹੰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਸੁਤ ਦਾ ਵਿਉਹਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਹਰ ਖੁੱਜੇ ਵਿਚ ਸਤਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਿਆ ।

ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਘਰ ਆਏ ਹੋਏ ਪਰਮ ਸੰਤ ਨੂੰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਬੁਧੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਸੇ ਵੀ ਜੇਕਰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਮਕ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਪਜਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਖਵਾਇਆ। ਗ੍ਰੰਥੀ ਜੀ ਨੇ 'ਅ' ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਇਕ ਭਾਵਪੂਰਤ ਦੋਹਾ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿਫਤ ਦੀ ਔਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ

“ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਸਮ ਵਾਸਨਾ
ਦਾਇਕ ਔਂਠ ਜਾਮ।
ਮੰਦ ਵਾਸਨਾ ਪਰ ਹਰੀ
ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਇਮ ਨਾਮ।”

ਇਹੀ ਸਿਫਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਪਰ ਢੁਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਰੁੱਸਤ ਹੈ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਦਿਆ ਤੱਕ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਘਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਆਪ ਫੌਜ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਥੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਬਦਲ ਲਈ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਗਿਆਨ ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਵ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਕਰੜੀ ਧਾਰਨਾ, ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਤਪ ਤੋਂ ਇਕ ਇੱਥੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਦਮ ਨਿਯਮਬਧ, ਮਰਯਾਦਾ ਅਧੀਨ ਤੇ ਜੀਵਨ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਥੋੜ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ।

203

ਅਠਵੇਂ ਰਤਨ

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਦੁਰਾਹੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲਾਂ ਪਰ ਨਗਰ ਲੋਪੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ ਘਰਾਣੇ ਅੰਦਰ ਸਰਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸੰਨ ੧੮੬੪ ਅਪਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ, ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਇਕ ਪਾਵਨ ਰੂਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਆਗਮਨ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਕ ਸੰਤ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹੀ ਰਹੇਂਗਾ ਤੇ ਕਦੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗਾ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨਗੇ, ਤੂੰ ਪਰਮ ਗਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਂਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਏ ਗਏ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਵੀ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਹੀ ਰਹਿਕੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਪੁਰੇ ਤੋਂ ਆਏ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਨਗਰ ਵੱਲੋਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਦ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਹਵਾਲਦਾਰਾ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਦੱਸ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ?” ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਕਰੋ, ਅਤੁੱਟ ਸਿਮਰਨ ਅੰਦਰ ਲਿਵ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੱਸੇ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਹਵਾਲਦਾਰਾ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਮ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਟਿਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਕਲਗੀਧਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਰਾਮਪੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ; ਸੋ ਜਾਉ ਹਲ ਵਾਹੇ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਦਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਲੋਕ-ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋੜੋ।”

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਬੱਚਾ ਗਵਾਂਢ ਸਥਾਨ ਪਰ ਆ ਕੇ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਿੰਟ ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਫਰਮਾਇਆ, “ਜਾਹ ਉਸਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲੈ ਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਤਦ ਬੀਬੀ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਏਗੀ।” ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਆਏ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਐਸੀ ਮੇਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਬੀਰ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਨੇ ਸਬਰ ਕਰਕੇ ਘਰ ਬੈਠਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਦਾਨ੍ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਭੇਜੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾ ਮੋਰਚਾ ਸਰ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰ ਆਏ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਬਗਲੀ ਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ

ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਉਸਾਰੀ ਹਿਤ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਕਮਾਈ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੰਗਰ ਚਲਿਆ, ਵਧਿਆ ਫੁਲਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਿਯਮਬੱਧ ਜੀਵਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੋ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਇਕ ਸੌ ਪੰਦਰਾਂ ਸੇਰੇ ਡੋਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਪਰ ਇਕ ਫੌਜੀ ਢੰਗ ਦੇ ਸੁਰੱਖਸ਼ਤ ਟੋਏ ਅੰਦਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਠਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਹਰ ਬਗੀਚੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਟੋਏ ਨਾਲ ਜੋ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਰਿਹਾ, ਆਪ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਝੱਖੜ ਕੱਕਰ ਤੂਫਾਨੀ ਸਰਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠਣੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਬਰਾਬਰ ਆਪ ਨੇ ਇਸੇ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹਿਆ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੱਕਤ ਕੁਟੀਆ ਹਰਦੁਆਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਕੇ ਨਹਿਰ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਿਸ ਆਏ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਇਧਰ ਆਏ ਸਨ, ਤਦ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ—“ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਮੇਰੀ ਇਸ ਟੋਏ ਨਾਲ ਨਿਭ ਜਾਏ” ਐਸੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਵਲ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਕਠਨ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਕਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਅਕਰੰਦ ਹਸਦੇ ਭੋਰੇ

ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰਲੀ ਭਾਵਨਾ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚੌਤਰਫੇ ਵੀ ਐਸਾ ਅਨਸਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਉਹ ਆਪ ਖਚਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵਕਾਰਾਂ ਦੇ ਧੁਰਵੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਜੁੜ ਕੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ

ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਸਤ ਦੇ ਖੋਜੀ ਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਥੀ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਦੇ ਭੋਰੇ ਵਾਂਗ ਕੰਵਲਾਂ ਉੱਪਰ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਘੱਟ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤਦ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਿਜ਼ਾਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਈਏ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਹਰ ਸਾਲ ਕਟਾਰੀ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਠ ਕਰਵਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਵੇਸੇ ਉਹ ਸਦਾ ਇਸੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨ ਆਉ। ਨਾਲ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਸਾਡੇ ਸੇਵਕ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਪੱਧਰੇ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਗੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮਸਾਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਲ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਗੰਦੀ ਹਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਯਤਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਸੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਤੇ ਅਡੋਲ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਬੁਰੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਵਿਗਾੜ ਸਕੇ। ਅਸਾਂ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੇਪ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੈ, ਉਹੀ ਨਿਭ ਜਾਏ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉੱਨਾ ਭਾਰ ਹੀ ਚੁੱਕਾਂਗੇ ਜਿੰਨਾ ਮੰਜ਼ਲ ਤਕ ਪੁਚਾ ਸਕੀਏ। ਹੋਰ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪੋ ਜੋ ਕੰਧਾ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ।"

ਇਸੇ ਹੀ ਕਰੜੀ ਤੇ ਅਡੋਲ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਐਸੀ ਸੰਗਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਮ ਯੋਗੀ ਤੋਂ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੋਹ ਸਕੀ। ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪਲਟਨ ਵਿਚੋਂ ਆਏ, ਬਾਬਾ

ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਪਰ ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਤਮ ਚਿੰਤਣ ਆਤਮ ਸਤਾ ਨੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਛੱਡਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਐਸੇ ਸਥਿਰ ਹੋਏ ਕਿ ਫਿਰ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਹ ਐਸਾ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀਮਾਨ' ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਸਨ।

ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਸੀ ਜੋ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੇ ਆਵਣ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਹੋਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, "ਉਏ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਝੂਠੇ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਗੋਤਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਧਿਰ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਉਹ ਛੋਟੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਕਦੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਤੇ ਮੰਤਰ ਦਿਆ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਕਾਹਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕੁਝ ਦੱਸੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਛਾਣ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਕੰਢਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਹਿਰੋਂ ਹੀ ਰਸਤਾ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ।"

ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ। ਭਾਈ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਈ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਲਟਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ, ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਚਨ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਨੇ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ ਵੀ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਹੀ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਨੀ, ਬਾਈ ਜੀ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਮੁਕੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਪੁੱਜੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਭੁੱਨੇ ਹੋਏ ਮਿੱਠੇ ਚਾਵਲ ਜੋ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਲੰਗਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦਾ ਮੋਟਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਅਮੋਲ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਜੋ ਇਹ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨਾਲ ਵੀ ਲੈ ਗਏ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਣੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਤੇ ਤਕੜੇ ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ। ਉਹ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਮੇਰੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਚੰਗਾ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜਨਮ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਉਤਮ ਗੱਲ ਹੈ” ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਿਦ ਕਰਦੇ। ਤਦ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ, “ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਪਰ ਇਹ ਯਕੜਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਆਦਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਆਪ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਬਚਣਾ ਹੈ ਫਿਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ।”

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਬਾਹਰ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਹਰੀ ਚਰਣ ਕੰਵਲ ਦੇ ਭੰਵਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੌਕੜੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਦੂਰ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਉਠਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਾ ਕੇ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਰਵਾਂ ਰਵੀਂ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਰੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੇ ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਦੋ ਘੰਟੇ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਤਦ ਕਈ ਨਾਸਤਕ ਆਸਤਕ ਬਣੇ, ਕਈ ਜ਼ੋਰਾਵਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੁਟੇ। ਸਰਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਡਿਉੜੀ ਅਫਸਰ ਦੇ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਭਰਾ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨਗਰ ਅਲੋਵਾਲ ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਸੀ, ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹੀਰੋ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਹਬਦਾਰ ਸ਼ਬਲ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਅਗਲੀ ਸਫ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇ,

ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਫੁਟਬਾਲ ਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਖਿਲਾੜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਹੀਰਕ ਹੁਸਨ ਦਾ ਇਸ ਕਦਰ ਵੱਧ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਬਨਾਵਟ, ਸ਼ਹੀਰ ਤੇ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਤਬੀਅਤ ਇੰਤਹਾ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੀਣ-ਖਾਣ-ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਅਨੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਅਵਲ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪਈ ਤਦ ਵੀ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਕ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤ ਸਨ ਪਰ ਇਕੱਤ ਪਸੰਦ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਬੇਫਿਕਰ ਤਿਆਗੀ ਤੱਪੀ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਸਹਿਤ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅੱਜ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਕਸਵਟੀ ਪਰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸੱਚੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਸਕੇਂਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਤੇਰਾ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਵਾਲੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਦੁਖੀ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇਗਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਇਤਰ ਦੀ ਬੰੜੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਕੱਢਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਇਹ ਅਤਰ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਉਥੋਂ ਕੱਪੜਾ ਫੱਟਣ ਪਰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੂੰ ਜਿਸ ਪਰ ਮੇਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰੇਂਗਾ, ਉਸ ਪਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੱਕ ਤੇਰਾ ਅਸਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ।” ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੈਸਾ ਅਲੂੜ ਤੇ ਅਲਮਸਤ ਨੌਜਵਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣੋਂ ਤੇ ਸੋਚਣੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰਥ ਸੀ, ਪਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਮੋਲ ਬਾਣ ਸਨ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਪਖਾਨੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸਨ, ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਸਹਿਚਾਰ ਸੀ। ਸੋ ਰਾਤ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਟਿੱਬਿਆਂ ਪਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਬਸਤਰ ਵਿਛਾਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਨਾਦਾਨ ਹੀ ਸਨ ਕਿ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਇੰਨੀ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਵਜਾਹ ਵੀ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਪੁੱਛਣਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਅਨਜਾਣ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਨਾਲ ਚਲੇ ਤਦ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀਏ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ ਲੋਕ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਗੱਡੀ ਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਦੁਰਾਹੇ ਤੋਂ ਡੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬੁਖਾਰ ਸੀ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਤੇ ਅਨਾਜ ਖਾਣ ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਬੁਖਾਰ ਹੋਣ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਰਹੇ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਜੇਕਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਇਹ ਤੜਾ ਤਾਪ ਆਪ ਹੀ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ” ਸੋ ਫਿਰ ਉਹ ਹੋਸਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਪਰ ਹੀ ਸੀ। ਦਸ਼ਾ ਕਾਫੀ ਵੇਰਾਗ ਮਈ ਸੀ, ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵੱਲ ਮਨ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬਣ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਗੱਡੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਧ ਤੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾਣ।”

“ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਰੱਖੀ-ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਜਲੇਬੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।” ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੋਕਿਆ।

“ਚੱਲੋ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ਤਦ ਵੇਖੀ ਡਿੱਠੀ ਜਾਊ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੁੱਧ ਖਾਊਂਗਾ, ਆਪੇ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਨੂੰ ਸੁਝਾ ਦਰਸਨ ਹਿਤ ਠੀਕ ਹੀ ਰਖੇਗਾ, ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਉਸਨੂੰ ਹੋਊ ਸਾਨੂੰ ਕਾਹਦਾ। ਘਰੋਂ ਉਸਦੇ ਦਰਸਨ ਹਿੱਤ ਹੀ ਚੱਲੇ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ?” ਇਕ ਸੰਤ ਆਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਾਹ ਦੁੱਧ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਹ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ? ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ

ਗਏ ਦੁੱਧ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਬੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋੜੀਆਂ ਪਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੱਜਕੇ ਖਾ ਲਈਆਂ, ਫਿਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੌਂ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਠਕੇ ਹੋਰ ਦੁੱਧ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾ ਲਈਆਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਇਹ ਡੇਢ ਸੋਰ ਦੁਧ ਤੇ ਤਿੰਨ ਪਾ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ। ਸੁਝਾ ਇਸਦੀ ਤਬੀਅਤ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਦ ਵੱਡੇ ਬੁਖਾਰ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਮੈਂ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਵੱਡਾ ਤਾਪ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਧ ਤੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖੁਆਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਇਲਾਜ ਕਰ ਲੈ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।” ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਦੁੱਧ ਜਲੇਬੀਆਂ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਖਾਧੀਆਂ ਸਨ ਫਿਰ ਇਹ ਰਾਮਪੁਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੇ।

ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਤੂੰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪਰ ਭੁਜੰਗੀ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਪਰ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਾਮ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅੱਗੇ ਤੇਰੇ ਭਾਗ।” ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਤਨਾ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਆਪ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਮੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਪਰ ਜਾਣ ਤੇ ੧੧ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਕੁੰਡਾ ਖੜ੍ਹਕੇ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ

ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ। ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜੋ ਵੀ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਪਟਿਆਲੇ ਆਏ। ਪਟਿਆਲੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਜਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਐਸਾ ਮੰਤਰ ਫੁਕਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮਹਿਕਦੇ ਵੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੋਤ ਦੀ ਰੇਗਣਾ ਦੇ ਕੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਇਕ ਰਸ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਤਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਭੇਡਾਰ ਨੂੰ ਮਨ ਬਚ ਕਰਕੇ ਉਤਮ ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜ ਯੋਗੀ ਬਣੇ ਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸ ਬਿਰਤੀ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲੋਂ ਮਨ ਫਿਰ ਗਿਆ, ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਜੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਹ ਰੋਸ਼ਮੀ ਕੁੜਤੇ ਤੇ ਨਰਮ ਬੂਟ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣੇ।" ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਖਤੀਆਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ। ਭੱਲੇ ਦੇ ਬੂਟ ਰੋਸ਼ਮ ਤੋਂ ਖੱਦਰ ਫਿਰ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਨਰਮ ਬੂਟ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹਨ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਸੋ ਜਿਵੇਂ ਰੱਖੋ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ। ਆਪ ਜੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਵੋ।" ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਲੈ ਭਾਈ ਸਾਡਾ ਗੜਵਾ ਤੇ ਝੱਲੀ ਇਸਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਉ ਬਸ ਇਹੀ ਸਾਡੀ ਵਰਾਸਤ ਹੈ।" ਰੋਸ਼ਮ ਦਾ ਕੁੜਤਾ ਉਤਰਵਾ ਖੱਦਰ ਦੀ ਕੁੜਤੀ ਪਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਭੱਲੇ ਦੇ ਬੂਟ ਉਤਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮੋਟੀ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਆ ਗਈ, ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਇਹ ਸੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ।

ਖੱਦਰ ਦੀ ਕੁੜਤੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਿਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਨੇ ਪੈਰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਫਰ ਪਰ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸਫਰ ਕੰਡਿਆਲਾ, ਪਥ-ਰੀਲਾ, ਮਾਰੂ ਤੇ ਔਝੜ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਆਪ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਹਲ ਸਰੀਰ ਪਰ ਸਖਤੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝ ਵੱਧਦਾ ਤੱਕ ਕੇ ਕਈ ਘੁੰਮੀ ਘਬਰਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਤੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲ ਨਿਭੇ। ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਸਨ, ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਸਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਦੁਖੀਆਂ ਲਈ ਦਰਦਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਂਦੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਇਸ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਪਰ ਇਤਨੀ ਸਖਤੀ ਕਿਉਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੋ?" ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, "ਸੁਨਿਆਰਾ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਕੁਠਾਲੀ ਪਾ ਕੇ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੱਠੀ ਅੰਦਰ ਗਾਲਨਾ ਹੀ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਵਨੀ ਦਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੋਨਾ ਕੁਠਾਲੀ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਅੱਜ ਸਖਤੀਆਂ ਹੀ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਚੌਤਰਫੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਤ ਦੇ ਧਾਰਣੀਯ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਮੁੱਢ ਅੰਦਰ ਕਰੜੀਆਂ ਘਾਲਣਾਂ ਘਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਗੈਰ ਅਹਾਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਜਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਇਕੋ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨ ਨਿਕਲਣਾ, ਫਿਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਕੋਲੀ ਸਥਾਜੀ, ਤੇ

ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਇਕ ਪਾ ਸਬਜ਼ੀ ਤੇ ਇਕ ਪਾਉ ਦੁੱਧ ਦੇ ਅਹਾਰ ਉਪਰ ਇਕ ਸਾਲ ਕੱਟਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਤੀਸਰੇ ਤਪ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਭੂਰੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸਨ ਤਦ ਮਥੇ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਾਧਨ ਤੇ ਤਪ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਤਪ ਸਾਧਨ ਦੀਆਂ ਸਖਤੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਰ ਹੀ ਰਹੇ। ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਇਥੇ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਖਾਣਾ, ਭੁੰਜੇ ਸੌਣਾ, ਅਹਾਰ ਮੌਟਾ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਪਦਾਰਥ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਹਿਣੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਧਤਾ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਤੇ ਮੋਹਨਤ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤਿਆ ਤੇ ਨਾਪਿਆ ਤੇਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਵੱਧ ਮੋਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਕੀਮਤ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਕਰਮ ਦਾ ਬਲਵਾਨ ਬਣੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਧ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਮਹਾਨ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੋਹਨਤ ਤੇ ਘਾਲਣਾ ਕਿਤਨੀ ਸਫਲ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਤੋਂ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਲਗਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵੇਹਲੜ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਉਸ ਸੰਤ ਨਾਲੋਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸੌ ਦਰਜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਦਾ ਧਰਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੋਂ ਪਰਖ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਗਏ, ਸਾਧ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਕਿਤਨੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਮੁੱਢ ਅੰਦਰ ਆਤਮਵਾਦੀ ਸਾਧ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰੇ ਉਸ ਲਈ ਪਰਖ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨ ਆਵੇ ਜੋ ਹਰ ਘੜੀ ਹੀ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰ ਪਰ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਪਰਖ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਅਸਫਲ ਘੱਟ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਕੋ ਮੋਟਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਥੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਐਸੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨਾਂ

ਦੇ ਧਾਰਣੀਯ ਹੋਣ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਸਰੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਤ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਸਕਣ। ਸੋ ਇਸੇ ਹੀ ਆਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਠਨ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਈ ਸਾਧਨ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਸਤ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ।"

ਬਚਨ ਦੇ ਬਲੀ, ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਸੂਰੇ

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਧ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਪਾਲਕ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਕਠਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਚੇਹਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹੀ ਤੱਕਣਾ ਹੈ। ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਆਈ। ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲਦੇ ਰਹੇ ਕਿ, "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਧੇ ਸਾਧੇ ਜੱਟ ਸਾਧ ਹਾਂ, ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਜ ਆਦਿਕ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਸੀਂ ਉਕਾ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਪੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ। ਸਾਡਾ ਬਾਹਰ ਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਚੇਹਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਪਰ ਕਚੇਹਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਇਕ ਕੇਸ ਪਰ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਮਣ ਕੱਢਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਈ ਮੀਲ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਥੇ ਇਕ ਮਾਰੂ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਚਸ਼ਮੇ ਕੰਢੇ ਤਪ ਕਰਦੇ

ਰਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੋਮਾ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਉਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕਦੇ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਡਰਾਣ ਦਾ ਆਪ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਆਖਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਗ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਆਪ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿਮਕ ਨ ਖਾਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾ ਲੱਭਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਾਹਿਦਾ ਲਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਉਹ ਕਚੇਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਇਥੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਪਰ ਲਗਾਇਆ, “ਭਾਈ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਤਲ ਤੇ ਬੁਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਟਹਿਲ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਵਰਾਸਤ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਤੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਕੀ ਅਨੰਦ ਹੈ।” ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਣ ਲਈ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ।” ਇਹ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਈ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ, ਕਈ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਛਾਪਾ ਸਫਲ ਨ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵੀ ਮੁਦਈ ਨਾਲ ਆਏ ਉਹ ਇਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨ ਸਕੇ, ਤੇ ਉਹ ਮੋਨ ਧਾਰੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੁਭਾਉ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਉਸ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਗੋਢਿਆ ਗਿਆ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਟੁੱਟਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਟਹਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਢਿੱਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ?

ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਬਹਾਦਰ ਰਿਪਦਮਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਜਾਗ੍ਰੂਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਨਮਿਤ ਅਖੰਡਪਾਠ ਜੈਤੋ ਅੰਦਰ ਰਖਿਆ ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਬਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸੋਚਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੱਥੇ ਟੁਕੜੇ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੈਤੋ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਅਮਲਦਾਰੀ ਅੰਦਰ ਘੱਟ ਪਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਖਾਸਕਰ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਸਖਤੀ ਸੀ। ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਨਗਰ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਦ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨ ਪਲਾਵੇ। ਇਕ ਜੱਥਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਰਾਮਪੁਰ ਪੜਾਉ ਕਰਕੇ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਰਿਆਸਤੀ ਕਾਰਿੰਦੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਭਜੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਗਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਆਦਿਕ ਨ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਹੋਰ ਨਗਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਾਮਪੁਰ ਵਾਸੀ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਲਬ ਪੁੱਤਰ ਜਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਘਰ ਅਸੀਂ ਛੱਡੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਖੋਹਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਪੰਥ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ।” ਸੋ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਸਦ ਤੇ ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਕੇ ਢੇਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੰਗਰ ਵਰਤਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤੇ ੧੨੫ ਰੁਪਏ ਜਥੇ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਂਟ ਹੈ। ਸੋ ਜਥੇ ਦੇ ਜਾਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਔਖੇ ਭਾਰੇ ਹੋਏ ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਕੋ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਜੋ ਵੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਕਿਸੇ

ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੌਮ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤੇ ਘਰ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਜੋ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿਛਾਹ ਹਟਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਵੀਆਂ ਤੇ ਮਹੰਤੀਆਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਹੈ ਹੀ ਖਵਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਾਂ ਸੰਭਾਲ ਹੀ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਤੰਗ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਜਾ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸਾਧੂ ਦੇ ਕੋਲ ਤੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੋਰ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧਾਰ ਕੇ ਭੇਖ ਧਾਰੀ ਹੀ ਹਨ।

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਉੱਤਮ ਸੀ। ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਰਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਉਸਰੇਈਆ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਅਭਿਆਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਯੋਗੀ, ਕਰਮ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਿਸਾਨ, ਸੇਵਾ ਸਮੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਸੇਵਕ ਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਉਹ ਨਿਮਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਉਸ ਦੀ ਰਫਲ ਮੋਢੇ ਧਰ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀਹਦਾ ਕੀਹਦਾ ਬੋਝ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੀਏ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਧੁਰ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਫਲ ਯਾਤਰੂ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਇਕ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਹਾਰ ਸਨ।

ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਧੁਰ ਦਾ ਪਾਧੀ ਮਿਲੇ ਤਦ ਅਗਲੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਉਥੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਲੰਗਰ

ਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਮਾਇਆ ਲੰਗਰ ਹਿਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਦਰਬਾਰ ਵਾਲੇ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਭਰਨ ਲੱਗੇ, ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਅਸਾਂ ਇਹ ਪੈਸੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮੰਗਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ। ਇਹ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ ਬਣੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਹਰ ਦਮੜੀ ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਉਸਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੁਟਕੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇਣੀ।" ਆਖਰ ਪੁਜਾਰੀ ਝੁਕ ਗਏ ਤੇ ਸੰਗਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਬਉਲੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਦਮੜੇ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਹੀ ਸਾਲ ਆਪ ਜੀ ਵੇਸਾਖੀ ਸਮੇਂ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਗਏ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਟਿਕੇ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਜਲੇ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਗਏ। ਦਮਦਮੇ ਜੋ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪੰਜਵਾਂ ਤਖ਼ਤ ਸਥਾਪਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਵੀ ਤਖ਼ਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੁਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਖਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਲਾਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਠਕੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਆਉ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਮ ਹੋਸਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ਤਾ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ। ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਭੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਦੋਂ ਚਲਣਾ ਹੈ?" ਅੱਗੋਂ ਸੰਤ ਮਸਤੂਆਣਾ ਬਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਆਪ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੱਦੇਗੇ ਚਲਾਂਗੇ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣਾ। ਫਿਰ ਇਥੇ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗੀ।" ਤੇ ਸੰਤ

ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸੇ ਹੀ ਸਾਲ ਫਿਰ ਹਰਦਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਸੈਦੂ ਪੁੱਜ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਆਪ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਬਰਫ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗਰਮੀਆਂ ਸਮੇਂ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਰਫ ਦਾ ਭਾਰ ਵਧ ਜਾਂਦਾ, ਆਪ ਮੋਢੇ ਛੰਡ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਕਿਉਂ ਆਏ ਸਨ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਰਿਆਏ ਸਿੰਧ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਅੰਗੀਠਾ ਹੈ; ਨੌਂ ਮਾਘ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਖੜੋਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ, ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਆਪ ਉਡ ਜਾਣਗੇ ਤਦ ਫਿਰ ਜਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕੇਗਾ?

ਇਸੇ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸੱਜਣ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਭਈ ਦੋ ਕਫਨੀਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਕਲੀਏ ਕੁੜਤੇ ਲਈ ਆਉਣੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਦ ਕਫਨੀਆਂ ਚਾਰ ਸਨ। ਦੋ ਹੋਰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਫਨੀਆਂ ਹੀ ਬਣਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ "ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਧ ਨੂੰ ਇਕ ਕਫਨੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਲਾਜ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਰ ਜੋ ਵੀ ਪਾਣਾ ਚਾਹੇ ਚੰਗਾ ਹੈ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਾਡੀ ਕੀ ਜੁਮੇਂਵਾਰੀ ਹੈ?" ਕਫਨੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸਾਹਵੇਂ ਖਲੋ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ

"ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਹੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਸਰਣ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਹੀ ਨਿਭਾਉਣੀ। ਹੇ ਗਰੀਬ

ਨਿਵਾਜ, ਐਸੀ ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਜੋ ਸਾਡੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਤੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਬੱਚਾ ਚੌਹਾਂ ਕੂਟਾਂ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੇ।" ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਫਨੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਲੈ ਬਈ ਸਾਧਾ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੇਨੂੰ ਪੂਰਾ ਬਲ, ਸੱਤਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ ਸਾਧ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਜਾਗੀਰ ਚੌਹੀਂ ਕੂਟੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਤੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਹਿਤ ਤਰਜਿਆ ਕਰੇਗੀ।"

ਸੰਗਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਫਿਰ ਰਾਮਪੁਰ ਆ ਗਏ, ਪਰ ਇਹ ਚਰਚਾ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਫਿਰ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਸੇ ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਨ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਫ ਕਿਹਾ, "ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗੀਠੇ ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਰੀਰ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਚੁੱਕੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਉਥੇ ਪੁਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਦ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।" ਸਰਦਾਰ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਜੁਮੇਂ ਲੈ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉਥੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਰਦੀਆਂ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਪਜੀ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਉਮੰਗ ਵੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਾਮ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਵੇਰਾਗਮਈ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਘੋੜੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ "ਸਚਖੰਡ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆ ਕਲਗੀਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਮੇਰਾ ਦੇਵੀ" "ਭਈ ਨਿਰਾਸੀ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਲਾਗੇ" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਨ ਧਾਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਮਾਂ ਕਟਦੇ ਸਨ। ਸੇਵਕ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਧਰੋਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਦਸ਼ਾ ਕਾਫੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦਾ ਜ਼ਖਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਅਡੋਲ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਾਹਿਦੇ

ਅਨੁਸਾਰ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਚਖੰਡ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਬਚਨ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਦਸਦਸੇ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਆਉ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀਏ, ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਆਰਾਮ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਹੈ” ਤਦ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਾਹਿਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ “ਮਹਾਂਪੁਰਖੋ! ਤੁਸਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲਣਾ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁੱਜ ਜਾਵਾਂਗੇ।” ਸੋ ਭਾਵ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਸੀ—ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਿਜ ਧਾਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਜੋਗੇ ਤਦ ਸਾਡੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਅੰਤਮ ਕੂਰ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ

ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਸੈਂਦੂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜਧਾਮ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰੀਆਂ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗੋਬੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਪਰ ਬੈਠਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੇਹ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਤਦ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਨਾਤੇ ਵੀ ਤੋੜ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੋਬੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਦੇ ਟੋਏ ਪਰ ਬੈਠਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਹੋਰ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰੋਜ਼ ਬੈਠਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ “ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਏਥੇ ਕੋਈ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।” ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਣ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਏ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲਜੋਈ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ੭ ਮਾਘ ੧੮੮੪ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ, “ਭਾਈ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੋ।” ੭ ਮਾਘ ਦੀ ਸਵੇਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਖਾਸ ਕਾਰਜ ਕਰਨ। ਨਗਰ ਤੋਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਰਸਤਾ ਇਕ ਛੱਪੜ ਪੈਣ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰਵਾਇਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕੇ ਰਾਹ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾਈਆਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲੰਘਣ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਡੇਰੇ ਆ ਕੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੀ ਪਰ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ਕਿ ਭਾਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਜੋਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਪਿਛਲੇ ਕਾਫੀ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਵਰਨਾ ਉਹ ਸਖਤ ਬੁਖਾਰ ਹੋਣ ਪਰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਰਾਤ ਸਾਰੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਦ ਸੋਚ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਣਾ। ਡੇਰੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਪਾਠ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨ ਕਰੋ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗੇ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚਾਹੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਹੱਥੀਂ ਡੇਰਾ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕਰੜਾ ਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਤੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ, “ਭਾਈ ਤੁਸਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ। ਮਾਇਆ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।” ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਸੁਖਮਨੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੋਕ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਸੁਣੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਅਸਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਦੋਂ, ਜੋ ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਕਲਾਹ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਅਲੱਗ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਓ।” ਫਿਰ ਜੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਇਹ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਠੇ ਤੇ ਘਾਟੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਅਸਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ

ਧਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਦ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੰਗ ਲਵੋ। ਹੁਣ ਅਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੋਹਨਤ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਖਾਤਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।" ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਸਾਧ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਲਾਜ ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ।"

ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, "ਹੁਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁਲਾਵੇ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਸ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਸਰਾ ਸਵਾਸ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਤੱਕਿਆ ਪਰਮ ਅਭਿਆਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਫੌੜ ਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇਕ ਖੂਨ ਦੀ ਬੂੰਦ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਅੰਤਮ ਕਿਰਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਦੋ ਖਾਸ ਗੱਲਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਕਰਨੀਆਂ ਉਤਨੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਲਿਖਣਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਠਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ :—

"ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਠਾਕੁਰ ਸਵਾਮੀ,
ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਰੇ॥

ਤੇ ਆਖਰੀ ਤੁਕ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ
ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ॥"

ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਸੀ ਮਾਨੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਵਾਸ ਖਿੱਚੇ ਤਕ ਕੇ

ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਚੀਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਚੱਲੇ ਹੋ। ਇਹ ਦਰਦ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਭਾਈ ਤੁਸਾਂ ਸਾਨੂੰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਪਗੜੀ ਬੱਧੀ ਸੀ? ਉਹ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਅਥਵਾ ਮਹੰਤੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੈ।"

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਹੀ ਫਿਰ ਸਵਾਸ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਲੂਸ ਉਸੇ ਹੀ ਰਸਤੇ ਨਹਿਰ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਾਫ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਡਿਕਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਉਣਗੀਆਂ ਤੇ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੈਂਦੂ ਦਰਿਆਏ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਲੈਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਦਿਨ ਇਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਦਸਤਾਰ ਮਹੰਤੀ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਹੋਤੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਸਿਮਰਨ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਚਲਾਣ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ਨੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਗਿਣਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਰਾਸਤਾਂ ਇਕ ਕੰਬਲੀ ਦੀ ਝੰਬੀ ਤੇ ਇਕ ਜੇਬੀ ਘੜੀ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਗੜਵਾ ਵਰਾਸਤ ਜਾਣ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗੇੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ-ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਨਵੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਕਮੇਟੀਆਂ ਸਮੇਂ ਉਸਾਰੀ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

—੦—

ਨਵੇਂ ਰਤਨ

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਸ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਮੋਲ ਤੇ ਸਰਬੋਤਮ ਰਤਨ ਸਨ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਸਾਧਨ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਵਾਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋ ਲਗਾਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਅੱਠ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਕੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਯੂ. ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਰਹੇ ਇੰਚਾਰਜ ਤੇ ਮਹਾਨ ਲਗਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧਿਆ, ਸੰਚਾਰਿਆ ਤੇ ਸੰਵਾਰਿਆ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਹਠੀਆਂ, ਜਪੀਆਂ, ਤਪੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ

ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਹੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗੱਲ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਫੋਲ੍ਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਢੰਗ ਹੀ ਨਿਰਾਲਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤੇ ਪਤਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਉਪਰਲੀ ਸਤਹਾ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅੰਦਰਲਾ ਤੇ ਅਮੋਲ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਉਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਗਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਆਖਰੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜੋੜ ਕੇ ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਯਤਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਰਗ ਸਹੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਇਕ ਨਗਰ ਅਲੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖਾਨਦਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਮੌਢੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਵੀ ਸਨ। ਸਫੇਦਪੋਸ਼ ਵੀ। ਸਰਕਾਰ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਈ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ।

ਵੈਸੇ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਭਾਓ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਵਹਾਰ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਤ੍ਰਿਕੋਲ ਦਰਸ਼ੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜੋ ਕਿ ਵਿਰਕਤ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਪਸੰਦ ਸਨ, ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੁਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਦਿਨ ਰਹਿਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਅਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਲੈ ਲੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ

ਕੇ ਘਰ ਰੱਖ ਲੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਐਸੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਛੱਡ ਚਲੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ, ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ, ਸੁਗੰਧੀ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਵੀ ਹਰ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਤੱਕੋਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਕ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਇਹ ਜੋਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਦੋਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੂਜਿਆ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।" ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਮ ਸੁਭਾਓ ਅਨੁਸਾਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਆਈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਵਰ ਦਿਓ ਉਹ ਸਾਡੇ ਹੀ ਘਰ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲੱਭੇਗਾ?"

ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਓ ਭੋਲੀਏ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੇਹੜਾ ਖੰਡ ਪ੍ਰੋਸਦੇ ਹਨ? ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਕੋਈ ਤਾਂ ਟੱਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਐਸਾ ਲਾਲ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੋਵੇ। ਖਾਣਾ ਤੇ ਭੋਗਣਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਹੈ।"

ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਵਰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੂਰਤ ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਜੇ ਹੋਇਆ। ਸੁਬਾ ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਵਾਇਆ ਉਥੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦੱਸਕੇ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਵੀ ਬਣਵਾਈ। ਨਾਮ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਚਿਹਨ ਤੱਕਕੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਇਕ ਗੱਲੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਅੱਖ ਵਰਗਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਰਾਜਸੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਇਸ

ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਨੇ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਵੀ ਕਾਰਜ ਹਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਤੁਰਤ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਕਰਮ ਗਤੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ, ਕੰਮ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਨੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਐਸੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਫਾਬਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਸੰਭਾਲ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਸਾਧਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲੇ ਪਾਸ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸਨ। ਸੋ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਔਹਦੇ ਪਰ ਲੱਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਏ. ਡੀ. ਸੀ. ਲੱਗੇ ਜੋ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਹਿੱਤ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡੰਡਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੱਚਾ ਕੋਝਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉੱਣਾ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਏ। ਸੋ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਹਿਰ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਡਲ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਘਰ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ? ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਉਤਮ, ਖਿਲਾੜੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅੱਗੇ। ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹਾਕੀ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਸਨ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ਖੇਲਾਂ ਸਮੇਂ ਉਹ ਖਿਲਾੜੀ,

ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਉਹ ਮੋਹਨਤੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਭਾਈ-ਚਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਫ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੀ। ਜਿਧਰ ਤੱਕ, ਉਸ ਪਾਸੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀਰੋ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਉਹ ਅਫਸਰ ਸ: ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੁਸਨ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਪਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰ ਅੰਗ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਰੀਝ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਤਮ ਵਿਹਾਰ, ਉਚ ਆਚਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦਰਦਮੰਦ ਦਿਲ ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਤਸੰਗੀ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ

ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਫ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ ਇਹ ਅਸਰ ਸਾਫ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ। ਘਰੇਲੂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗੇ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਐਸ਼ੇ ਇਸ਼ਰਤ ਵੱਲ ਹੀ ਰੁਝਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਵੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਦੋ ਵੇਲੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਉਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਉਸ ਜਥੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਟਿੱਬਿਆਂ ਪਰ ਜਾ ਬਰਾਜਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਤਸੰਗੀ ਸਨ। ਸਦਾ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵੇਹਲ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਇਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤੇ ਤਕੜੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਬਦੇਹ ਮੁਕਤ ਅਲਮਸਤ ਫਕੀਰ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸੱਜਣ ਖਾਸਕਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਓਏ ਜਾਓ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ

ਹੋਏ ਸਾਧ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਉ ਨ ਜਾਉ।" ਇਹ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਪਾਸ ਹੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਕਟਾਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਈ ਦੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੱਲੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ। ਜਿਥੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਿੱਠੇ ਚਾਵਲ ਥਣਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਥਾਂ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਬਾਈ ਜੀ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਚਨ। ਬਾਬੇ ਧਿਆਨੇ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਤਾ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਬਾਈ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਨੀ, ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਕ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਰਾਮਪੁਰ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਫਿਰ ਸਦਾ ਲਈ ਉਸੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਾਥੀ ਹੋ ਗਏ। ਗਲਾ ਸੁਗੀਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਤੋਪਖਾਨੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧਿਆ ਕਿ ਜਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਝੱਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੇਵਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਗੰਢਿਆ ਗਿਆ ਮੁੜ ਕੇ ਭਰਮ ਵਹਿਮ ਦੁਬਿਧਾ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਥੇ ਆਇਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਹਰ ਮਾਰਗ ਅੰਦਰ ਸਾਥੀ ਸਹਾਈ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਥ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਮੇਲ ਇਕ ਸਤਸੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਬੋਹਿਬ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੋਹਿਬੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤਾਂ ਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਤੇ ਸਵੇਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਟਿਕਾਣਾ

ਇਹ ਇਕ ਅਕਹਿ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸਾਗਰ ਅੰਦਰ ਟੁੱਬੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ। ਜੋ ਜਿੰਨਾ ਅਧਿਕ ਜਾਣਕਾਰ ਤੇ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਉਤਨਾ ਹੀ ਅਧਿਕ ਲਾਭ ਤੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਹ ਸੇਵਕ ਆਪ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਚੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਸਵੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ਦੇ ਗੋਹਜ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹਰ ਇਕ ਅੰਦਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਤਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਪਰ ਜਾਹਰ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਾ? ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਤਸੰਗੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸਤਸੰਗ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਕੱਢ ਸਨ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਣੀ ਵਾਲੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵੱਲ ਪੈਣ ਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵੇ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਰ ਸੀ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਤੋਪਖਾਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਥਾਨੇਦਾਰੀ ਵਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਹ ਫਿਰ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਏ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵੱਡਾ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹਟਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਵੱਡੇ ਬੁਖਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਰੋਟੀ ਡਾਕਟਰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਦੁੱਧ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਬੁਖਾਰ ਹਟੇ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਬਹੁਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਹੀ ਲਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਪਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸੁਬਾ ਸਵਾਰੀ ਗੱਡੀ ਪਰ ਰਾਮਪੁਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹਿਤ ਦੁਰਾਹੇ ਮੰਡੀ ਲਈ ਚਲੀਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਰ ਕੱਟੀ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਲੈ ਬਈ ਜੇਕਰ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੰਤਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਦ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਦੁੱਧ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾ ਲੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਹੀ ਬਾਬਾ ਮੇਹਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਰੋਕਣ ਪਰ ਵੀ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਵਿਚ ਸੋਰ ਜਲੇਬੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਸੋਰ ਦੁੱਧ ਪੀ ਗਿਆ; ਰਾਤ ਖੂਬ ਨੀਂਦ ਆਈ। ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਜਦੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਭੁਜੰਗੀ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਕਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋਵੇ।” ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਤਦ ਮੈਂ ਹਰ ਸਵਾਸ ਹੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਨੂੰ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਾਂਗਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸੁਣਾਈ। ਇਸ ਉੱਤਮ ਸੁਗੰਧ ਦੀ ਰਸਮ ਉਪ੍ਰੰਤ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਦ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਲੈ ਭਾਈ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਤੇਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਤੋਂ ‘ਈਸ਼ਰ’ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਸੀ ਰਾਸ ਹੈ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਧਕ ਵਰਤੇਂਗਾ, ਇਹ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਜਾਏਗੀ। ਵਰਤਣ-ਹਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜੋ ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਖਾਣ ਖਰਚਣ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਖੁਟਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੋਂ ਸੰਸਾ ਹਟ ਗਿਆ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰਕ ਚਿੰਤਾ ਕਿਥੇ

ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਗਿਆਨ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤ ਆਚਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣਾ ਪਾਸ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ, ਟੋਕਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੁੱਖ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲ ਸੀ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਪਟਿਆਲੇ ਪੁੱਜਾ ਤਦ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਕਰਮ ਨਵਾਂ ਤੇ ਨਰੋਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਗਪੜਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਗਈ ਰਾਤ ਤੱਕ ਤੇ ਸੁਬਾ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਿਰ ਪਰ ਆ ਗਏ। ਉਧਰ ਲੋਕ ਅੱਖਰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਮੰਤਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰਚੇ ਖਾਲੀ ਹੀ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਵੀ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੀ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਵੀ ਕਿ ਭਾਈ ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਦਸ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ। ਫਿਰ ਸਾਇਦ ਉਹ ਰੇਖ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਖ ਮਾਰਨ। ਪਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਹਨਤ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਪਰਚੇ ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਹੋਰ ਕੌਣ ਖਾਏਗਾ? ਸਤ ਬਿਉਪਾਰ ਤੇ ਆਚਾਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਗਿਲੇ ਦੇ ਹੀ ਸਤ ਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਖਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੇ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਗਲਤ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?”

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਜਵਾਬ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਆਖਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਦਸਿਆ। ਉਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਏ। ਆਖਰ ਪਰਚਾ ਇਕੋ ਹੀ ਪਾਸੇ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਰਸ ਆਇਆ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸ ਆਪ ਹੀ ਫਿਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, “ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਣਿਆ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੋ ਜਾਣ ਗਿਆ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਦੇ ਮਸਤ ਭੰਵਰ ਵਾਂਗ ਉਥੇ ਹੀ ਸਮਾ ਕੇ ਮਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ।”

ਇਸ ਪਾਸੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜੰਮਦੇ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਪਰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਟੇ ਤੇ ਫਲੈਕਸ ਦੇ ਬੂਟ ਅਜੇ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਨੰਦ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ

੧੯੨੨ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਆਈ। ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਕੋਈ ਸੇਵਕ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਦਿਉ। ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੇਵਾ ਹਿੱਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਸੋਚ ਲੈ ਸਾਡੀ ਕਿਰਿਆ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਹੈ। ਇਹ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ, ਇਹ ਕੁਰਮ ਦੇ ਬੂਟ ਉਤਾਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਫਿਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਜਗਰਾਤਾ ਕੱਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸ਼ੱਚ ਲਵੇ” ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ, “ਮੈਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ

ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਵੇ ਤਦ ਧੰਨਭਾਗ ! ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮੋਹਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੋਗੇ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਤੇ ਹੁਜ਼ਤ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਚਲਾਉਗੇ ਚਲਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਬਲ ਤੇ ਸੱਤਾ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਹੈ।" ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਭਾਈ ਲੈ ਸਾਡੀ ਵਰਾਸਤ ਇਹ ਕੰਬਲੀ ਦੀ ਝੁੰਬੀ, ਇਕ ਗੜਵਾ ਤੇ ਇਕ ਜੇਬੀ ਘੜੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਰਸੇ ਵਜੋਂ ਤੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਰਾਸ ਉਹ ਵੀ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਏਗੀ।" ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੜਵਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀਆਂ। ਰੋਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਬਦਲਕੇ ਖੱਦਰ ਦੀ ਛੇ ਕਲੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜਤੀ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁਤੀ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਲਿਆ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ।

ਸਰੀਰ ਆਖਰ ਪੰਜ ਤੱਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਬਾਹਰਲੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਸਰ ਨ ਹੋਵੇ ਇਹ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਖਤ ਤੋਂ ਸਖਤ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਕਦੇ ਸਖਤੀ ਤੱਕੀ ਨ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਬਾਹਰਲੀ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਅਸਰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਨ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੋਹਲ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਹਾਕੀ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਸਨ ਪਰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕਦੇ ਕੱਖ ਤੋੜ ਕੇ ਦੂਹਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਇਕ ਦਮ ਆ ਪਈ ਸਖਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿੱਟੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਭਿੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲਦਾ। ਸਰੀਰ ਪਰ ਲਰਜਾ ਜਿਹਾ ਤਾਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ

ਮਜ਼ਾਲ ਕੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਫਰਕ ਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੇਵਾ ਹਿੱਤ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਕਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨ ਹੋਵੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਠੀਕ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਗੜਵੇ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਾਂਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰ ਕਰੇ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਗੜਵਾ ਆਸਣ ਆਪ ਹੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਸਣ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਬਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਕਤ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਸਨ। ਸ਼ੁਥਾ ਠੀਕ ਡੇਢ ਵਜੇ ਉਠ ਕੇ ਦਾਤਨ ਕੁਰਲਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਦੋ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਤਪ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਥਾ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਤਕੜੇ ਦੋ ਆਦਮੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸੇਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਇਕ ਸੌ ਦਸ ਡੋਲਾਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜਲ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਉਹ ਪੰਜ ਸਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਸ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਹਟਦੇ ਸਨ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਬਸੰਤ ਦੀ ਵਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਪ੍ਰਯੰਤ ਉਹ ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪਿਛਲਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਹੋਣ। ਬੈਠਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਫਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਛੱਪੜੀ ਤੋਂ ਉਠਦੇ ਅਤੇ ਗੁਫਾ ਵਲ ਨੂੰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੇਵਕ ਵੀ ਆ ਗਏ, ਉਹ ਸਨ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਦੇਸੀ, ਸਮਕਾਲੀ, ਸਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਾਥੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਵਾਧੂ ਗੱਲਾਂ

ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਜਾ ਖੋਲ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ, ਤਦ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਭੈਣ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝਣੋਂ ਬਚ ਜਾਏ। ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਗਾਲੜੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਭੁੱਲ ਬੈਠੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਬਸ ਭੈਣ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਬਰ ਤੇ ਸਤ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪਰੇ ਚਲੀ ਜਾਏਂਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਚੋਂ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਚੋਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਮੁਕ ਹੀ ਗਈ ਸਮਝੋ। ਸੋ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਤੂੰ ਚਾਹੇ ਹੁਣ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈ।”

“ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਸਾਧ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਕਾਂਤ ਸਤ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਸਤ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗਾਲੜੀ ਹੋ ਤੁਰੇ ਤਦ ਉਹ ਸਤ ਮਾਰਗ ਪਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੇਹਲੇ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਵੇਹਲਾ ਮਨ ਸੌ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਧਣਾ ਹੈ। ਗਾਲੜੀ ਮਨੁੱਖ ਮਨਮਤੀ ਤੇ ਮਨ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਬਬੇਕੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਸਤ ਧਰਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਜਿਥੇ ਸਤ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ ਉਥੇ ਸਤ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹੈ।”

ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਵਾਣਗੇ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਿਮਰਨ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਪਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗ ਲਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ

ਜੀ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਤੋਂ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸੇਵਕ ਵੀ ਉਥੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਈ

“ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਕਮਜਾਤਾਂ ਨਾਰਾਂ ਖਸਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੀਆਂ”

ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਦ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਸਮ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰ ਔਰਤ ਕਮਜਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਦੁੱਖੀ ਨ ਹੋਵੇ। ਜਿਥੇ ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਬਲਵਾਨ, ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਉੱਚੀ ਬਣਾਣੀ ਹੈ ਉਥੇ ਅਸਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਣੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਸ ਪਰ ਕੇਹੜੇ ਸਮੇਂ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਉਤਮ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਦੇਰੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੱਜਣਾਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਦਾ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖਰਚ ਦੇ ਰੁਪਏ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਅਸਥਾਨ ੨੧ ਰੁਪਏ ਅਰਦਾਸ, ਲੰਗਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ੫੧ ਰੁਪਏ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ੧੦੧ ਰੁਪਏ ਭੇਂਟ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਮਕ ਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਯੋਗ ਪੂਜਾ ਭੇਂਟ ਅਵੱਸ਼ਯ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਸ਼, ਧਰਮ, ਪੰਥ ਲਈ ਮੌਕਿਆ ਸਿਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਆਦੇਸ਼ ਹੀ ਬਣਾ ਬੈਠੇ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਪੱਖ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨੋਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਨ ਦਸਿਆ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਥਮ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ

ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਅਗਲੇ ਸਫਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸਦਾ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਹਵੇਂ ਹੀ ਖੜੇ ਤੱਕ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਬਾਬੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਰੱਖੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।

ਕਫਨੀ ਦੀ ਧਾਰਣਾ

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਚਲਕੇ ਸੈਦੂ (ਹੌਤੀ ਮਰਦਾਨ) ਪਾਸ ਦਰਿਆਏ ਸਿੰਧ ਕੰਢੇ ਜਾ ਡੇਰੇ ਲਗਾਏ ਜਿਥੇ ਦੇ ਪੱਥਰ ਪਠਾਨ ਵੀ ਸੌਮ ਹੋਏ, ਉਜੜੇ ਖੇਤ ਵਸੇ ਤੇ ਸੁੰਨੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਛੱਡਣਗੇ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਯਾਦ ਵਗ਼ੈਰਾ ਕਾਇਮ ਨ ਹੋਵੇ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਰਫ ਦੇ ਢੇਰ ਆਪ ਪਰ ਜੰਮ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਪ ਧੋਪੂਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਸੇ ਹੀ ਜਗਾਹ ਇਕ ਸੱਜਣ ਪਾਸੋਂ ਖਾਸ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਦੋ ਕਫਨੀਆਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤੇ ਇਕ ਦੂਸਰੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ। ਇਹ ਕਫਨੀ ਪਾਂਦਿਆਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਸਾਹਵੇਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਤੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਉਮਾਹ ਸੀ, ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸ ਰੁਤਬੇ ਪਰ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਜਾਹਰ ਹੈ:

“ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਵਰਸਾਏ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਅੱਜ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਖੀ ਜਾਣਕੇ ਕਫਨੀ

ਪਵਾਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਧ ਕਰਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਧ ਬਣੇ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਤੱਕਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੱਕਕੇ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰੇ। ਇਸ ਕਫਨੀ ਦੀ ਲਾਜ ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਹੀ ਪਾਲਣੀ ਹੈ।” ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਠੇ ਤੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਕਫਨੀ ਪਾਈ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ, “ਲੈ ਭਾਈ ਸਾਧਾ, ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਤੇਰੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕਰਮ। ਜਾਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਤਾਕਤ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕੇ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਝੁਕਣਾ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ।” ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਇਸਦਾ ਹਰ ਰੋਮ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਗਿਆ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ ਚਲਾਉ, ਗੁਲਾਮ ਨੇ ਕੀ ਹੁੱਜਤ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਮੇਰੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ।”

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮੁੱਖੀ ਸੇਵਕ ਵੀ ਸਨ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੀ ਕਫਨੀ ਪਵਾਉ ਤਦ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੱਸਕੇ ਕਿਹਾ “ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਫਨੀ ਮੈਂ ਪਵਾਈ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਿਬਾਹੁਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਮੇਰੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੈਂ ਕੌਣ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ? ਜੋ ਚੁੱਕ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਸਮ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਫਨੀ ਪਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸੱਚਖੰਡ ਪਿਆਨੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਜੋ ਵੀ ਕਸਮ ਉਠਾਵੇ ਇਹ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰੱਖੋ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਬਾਂਹ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਗੁਣ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਨਿਬਾਹੁਣਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।”

ਫਿਰ ਇਹ ਜਥਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਕੇ ਸਾਧ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸੰਤ ਦੀ ਰਹਿਤ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਕੇ ਇਹ ਜਣਾਇਆ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮਹੰਤੀਆਂ ਦੇ ਗੱਲ ਪੈਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਆਪ ਹੀ ਖਲੋ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ, ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਉਹ ਆਖਰ ਤੱਕ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਫ ਹੀ ਤਕਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਸਾਫ ਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਅੰਦਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੁਹਾਰ ਜੇਹੀ ਫੁਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਇਕ ਲੋਅ ਚੰਤਰਫੇ ਫੇਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨੂਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਉਸੇ ਹੀ ਨੂਰ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੰਗ ਰਸ ਰੂਪ ਬਾਕੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸੋ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਜੋਤ ਹੀ ਜੋਤ ਹੈ। ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਜੋਤ, ਅਲੋਪ ਸ਼ਕਤੀ, ਇਕ ਵੁਹਾਰ, ਇਕ ਰੇਸ਼ਨੀ, ਇਕ ਨਿੰਮਾ ਨਿੰਮਾ ਰਸ। ਹੋਰ ਜੋ ਰਸ ਹੈ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਮਿਕ ਜੋਤ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰਾ ਵਰਸਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਹ ਭਿਜੇ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨ ਜਾਤਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਆ। ਇਕ ਜਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹੀ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਅਭਿਆਸ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮਹਾਨ ਤਾਰੀਖ ਸਮਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਹੀ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਘੜੀ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਕੋਈ ਬਚਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਕਰੇ ਤਦ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਸਾਧ ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਂ ਤੇ ਕਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਹੀ ਸੀ ਅੰਤਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਦਾ

ਆਖਰੀ ਕਰਤੱਵਜ ਜੋ ਉਹਨੇ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ "ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਬਣਨ ਵਿਚ ਹੈ।"

ਤਿੰਨ ਅਮਰ ਤੇ ਅਜਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ

੧. ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਇਕ ਰਸ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ।

੨. ਸਵੇਮਾਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਮੰਗ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੀਏ ਉਸਦਾ ਅਸਰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਆਤਮਾ ਪਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਅੱਡਣਾ।

੩. ਵਹਿਗੁਰੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ—ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣਾ। ਫਕੀਰ ਦੀ ਪਰਖ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ। ਫਿਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਬੇਰਸ ਤੇ ਫਿਕਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬਚਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕੇਵਲ ਹਮਖਿਆਲ, ਹਮਵਤਨ ਤੇ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਫੋਕੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਨਜਾਣ ਸਮਰਨ ਕਰਨੇਹਾਰ ਸੌ ਦਰਜੇ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਕੀਰ ਨੇ ਸਤ ਕਰਣੀ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਪਕਤਾ ਨਾਲ ਉਹ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਖੁੱਖਰੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਪ੍ਰਪਕਤਾ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਹਨੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਹੀ ਛੱਡਕੇ ਇਕੋ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਇਸ ਧਿਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਸਰੇ ਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਹਾਰਾ ਜੋ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ ਨ ਗਹਿ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਹਾਈ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਇਕ ਸਾਫ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਹੁਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਹੁਣ ਅੰਦਲੇ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਕਮਰਕਸੇ ਕਰਕੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਬਸ ਇਹੀ ਇਕ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਕੋਲ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਦਕੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਇਸ ਧਿਰ ਦੇ ਦੁੰਦਿਆਂ ਬਾਕੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਦੋ ਅਮਰ ਸਾਥੀ

ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਨ-ਇਕ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੂਸਰੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਬਹੁਤ ਚਤਰ ਤੇ ਚਲਬਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਸਿਆਣਾ ਸਾਥ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਿਜਧਾਮ ਪਿਆਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਭਾਈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਧ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅੰਤਰ ਮਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।” ਸੋ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਚਲੋ ਡੇਰਾ ਛੱਡ ਦੇਵੀਏ, ਇਥੇ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਦੀਦਾਰੀ ਅੰਦਰ ਨਾ ਫੜਣਾ, ਫਿਰ ਚਲ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਟਿਕਣ ਦੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ। ਦਾਤਾਰ ਬੰਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੋਂਵਾਰੀ ਸੰਤ ਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਮੇਂ ਆਈ। ਉਹ ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ ਗਿਣਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੰਗ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਆਖਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਵਰਾਸਤ ਭੂਰੇ ਦੀ ਝੁੰਬੀ, ਇਕ ਜੇਥੀ ਘੜੀ ਤੇ ਇਕ ਲੋਹੇ

ਦਾ ਗੜਵਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੜਾਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਿਲਿਆ ਤਦ ਛਕ ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਹਰੀ ਇੱਛਾ। ਆਖਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਪਟਿਆਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਸਮ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਬਾਗ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਣੀ ਵਾਲੇ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਮਥਾਂਪੁਰਖ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਖਤ ਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ ਕਾਫੀ ਖੁਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਵੇਸੇ ਉਹ ਹਨੀ ਤਪੀ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਸਕਤੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਕਰਤਾ ਬਚਨ ਹੀ ਨਾ ਕਹਿ ਦੇਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਾਕ-ਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਫੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਰਾਸਤ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਂ ਦੱਸੇ ਪਰ ਅਭਿਆਸ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਕਈ ਅਸਥਾਨ ਇਕੱਠੇ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਜ਼ਮ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਦੱਕੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਈ। ਸੋ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਦਿਨੇ ਦੱਕੀ ਰਹਿਣ। ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛੱਕ ਕੇ ਫਿਰ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਦੱਕੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਸੀ ਭੂਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਹੋਏ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸਦੀ। ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਹਾਂ ਆਤਮਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਹਾਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਰਮਾਇਆ? ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਮੁਢੇਂ ਹੀ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਕਠਨਾਈ ਕਈ ਸਾਲ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹਾਂਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰੋੜਪਤੀ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦਾਨੀ, ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਤੇ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵੇ, ਦਿੱਲੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਪੁਰਖ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ। ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮੁਕਰਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਹੀ ਬੀਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੱਕ ਕੇ ਉਹ ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਭਿਆਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰੋਂ ਅਖਰੋਟ ਵਾਂਗ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਰੀਅਲ ਵਾਂਗ ਉਪਰੋਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸੀ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਅੰਦਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਸ ਨੇ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੋਹਦਾ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਦਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸ

ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੇਰਾ ਇਕ ਪਿਆਰਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਕਲਪਣਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੇਹਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਦੀ ਅਪਦਾ ਹਰੋ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਰਦ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੇ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਅਰਸਾ ਦਿੱਲੀ ਰਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਢੱਕੀ ਮੁੜੇ ਤਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਰੋਜ਼ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈਆਂ।

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੰਸਲਾ

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਇਕ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਜੋ ਮਿਸਤਰੀ ਸਨ, ਅਤੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਤਮਾ ਤੇ ਅਨਿਨ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸੇ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਗੋਚਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਗਤ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤੇ ਅਖੀਰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੇਵਕ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਈ ਆਦਿਕ ਮੁੱਖੀ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਤਪੀ ਤੇ ਹਠੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਇਥੇ ਹੀ ਆਕੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਸਾਫ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਇਥੇ ਰਾੜੇ ਢੱਕੀ

ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਰਮਾਇਆ? ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਕਠਨਾਈ ਕਈ ਸਾਲ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹਾਂਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹਾ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰੋੜਪਤੀ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦਾਨੀ, ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਤੇ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵੇ, ਦਿੱਲੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਪੁਰਖ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ। ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮੁਕਰਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਹੀ ਬੀਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੱਕ ਕੇ ਉਹ ਦੇਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਭਿਆਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰੋਂ ਅਖਰੋਟ ਵਾਂਗ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਰੀਅਲ ਵਾਂਗ ਉਪਰੋਂ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਸੀ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਅੰਦਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਸ ਨੇ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੋਹਦਾ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਦਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸ

ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੇਰਾ ਇਕ ਪਿਆਰਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਕਲਪਣਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੇਹਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਦੀ ਅਪਦਾ ਹਰੋ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਰਦ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੇ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਅਰਸਾ ਦਿੱਲੀ ਰਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਢੱਕੀ ਮੁੜੇ ਤਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਰੋਜ਼ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈਆਂ।

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੰਸਲਾ

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਇਕ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਜੋ ਮਿਸਤਰੀ ਸਨ, ਅਤੀ ਸ਼ੁੱਧ ਆਤਮਾ ਤੇ ਅਨਿਨ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸੇ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਗੋਚਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਗਤ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤੇ ਅਖੀਰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੇਵਕ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਈ ਆਦਿਕ ਮੁੱਖੀ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਤਪੀ ਤੇ ਹਠੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਇਥੇ ਹੀ ਆਕੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਸਾਫ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਇਥੇ ਰਾੜੇ ਢੱਕੀ

ਫਿਰ ਭੀ ਜੋਤ ਜਗੈ

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਸੰਤ ਕਦੇ ਹਾਰੇ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਮਰ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਜਧਾਮ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਆਇਆ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਲਈ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ 1932 ਦੇ 9 ਮਾਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਢਕੀ ਰਾਤੋਂ ਅੰਦਰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਣ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਜਪ, ਤਪ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਆਤਮਦਰਸ਼ੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ ਸਨ, ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਵਿਤਕਰਾ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ, ਸੋ ਦੁੱਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਕਰਮਸਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦਬਲਾਨ ਪਟਿਆਲਾ ਦੋਨੋਂ ਸਥਾਨ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੰਦਰ ਹਨ। ਹਰ ਸੰਗਰਾਮ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੋਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਨ-ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੱਚ ਕਦੇ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਉਹ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ 'ਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੋਰਨਗੇ। ਪਰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਜੇਕਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸੇਹਤ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਦ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਜਰਮਨ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਛ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਦ ਫਿਰ ਲਿਖਾਂਗਾ ਅਜੇ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ

—ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ

ਅੰਦਰ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਪ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੁਥਾ ਚਾਹ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਛੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਛਾਂ ਦੇ ਵਜੇ ਆਵੇਗੀ ਉਥੇ ਹੀ ਆਸਣ ਵਿਛਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗੜਵਾ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਸੂਰਜ ਲਹਿੰਦੇ ਤੱਕ ਇਸੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਹੀ ਬਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਠੀਕ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਡੇਰੇ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਟਿਥਿਆਂ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਉਥੋਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਆ ਕੇ ਬਰਾਜ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਫਿਰ ਠੀਕ ਇਕ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਦਰਸਿਆਨ ਵਿਚ ਆਪ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਸਮੇਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕੰਬਲੀਆਂ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀ ਚੌਕੜੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਜਣ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਆਵੇ ਉਹ ਜੇਕਰ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹੈ ਤਦ ਇਕ ਰਾਤ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਸਾਧੂ ਹੈ ਤਦ ਇਕ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲਵੇ ਤਦ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਵਾਏ ਬੀਮਾਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖਾਸ ਕਾਰਣ ਦੇ ਇਹ ਚਲ ਰਹੀ ਪ੍ਰਥਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਹਲੜ ਟਿੱਕੀ ਭੇਨ ਤੇ ਗਾਲੜੀ ਬੰਦਾ ਇਥੇ ਟਿੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ। ਪਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੁਰਾਂ ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਮੀਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਵਿਥ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਕਸ਼ਮ, ਰਸ ਤੇ ਮਧੁਰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਠੋਰ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਮਨ ਵੀ ਵਸੀ ਭੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸੇ

ਹੀ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰੀ ਰਸ ਮਸਤ ਭਗਤ ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਸਨ, ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੀ ਗਰਮ ਸੀ। ਕਈ ਕਟਰ ਤੇ ਪੰਥਰ ਮਨ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਜਦੋਂ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛੱਕਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਤਦ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਸਨ, "ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਤੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਪਰ ਇਹ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧੀ ਰਾਹ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਮੱਤੀਏ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਹਨ।" ਪਰ ਈਰਖਾਲੂ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਠ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।

ਹਮਲੇ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਵਧੇਗੀ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਉਗਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸਾਹਵੇਂ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਹੀ ਦਸ਼ਾ ਇਥੇ ਵੀ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਕਾਲੀ ਵੀਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਟਰ ਸਿੱਖ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਖਾਹਮਖਾਹ ਵਿਰੋਧਤਾ ਪਰ ਉਤਰ ਆਏ। ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਮਨ ਘੜਤ ਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੱਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਧੰਨ ਹੈਨ ਸੰਤ ਤੇ ਧੰਨ ਹੈਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਗਤ ਜੋ ਨਿੱਤ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਡੋਲ ਕਰਤਵਯ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਦਿਨ ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤ ਪਰ ਭਰੋਸਾ, ਇਹ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ, ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਤਿਹਾਰ ਕੱਢਦੇ, ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਸਨੂੰ ਕੂੜ ਕਪਟ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਸਮਝ ਕੇ ਤੱਕਣਾ ਵੀ ਹਰਾਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਆਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ

ਦਾਲ ਨ ਗਲੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨ ਘਬਰਾਏ, ਨ ਹੀ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਕੱਢੀ। ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਦੇ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜਨੇ ਚਾਹੇ, ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਕਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਮਨ੍ਹਾ ਨ ਕਰਦੇ ਤਦ ਸੰਗਤ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਂਦੀ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਇਹ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਜੜ ਹੈ ਜਾਂ ਚੇਤਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਬੇਅਕਲ ਔਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਪਰ ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਦਾ? ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।" ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਭੋਰੇ ਤੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਚੌਹੀ ਪਾਸੀ ਕੰਡੇਦਾਰ ਤਾਰ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਵੜ ਹੀ ਨ ਸਕੇ। ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਫਿਰ ਤਪੋਬਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਸਮੇਤ ਜੋ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਰੋਜ਼ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਭੈਣ ਧੀ ਤੇ ਮਾਂ ਬਣ ਸੌ ਵਾਰ ਆ, ਸਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖ ਇਹ ਇਕ ਫਕੀਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਇਸ ਔਰਤ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਨੀਮ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਇਥੇ ਸੰਤਾਂ ਮਗਰ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਖੰਡੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਡੇਰੇ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਸ ਭਲੀ-ਮਾਣਸ ਨੇ ਇਹ ਅੰਤ ਲੈ ਲਿਆ ਤਦ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਦੇ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਮੌੜ ਤੱਕੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਿਲੀ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ।

ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਲਪਦੀ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਹਿੱਤ ਹੀ ਇਹ ਨਾਟਕ ਰਚਿਆ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਲੱਭਣਾ ਸੀ, ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਗਲ ਹੀ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹ ਖੇਲ ਖੇਲਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਰਹਿਣਾ ਫਿਰ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਬਰੀਕ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਇਹ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਤ੍ਰਿਆ ਹਠ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਤੀ ਫੜਕੇ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਪੱਥਰ ਵੀ ਮੌਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੱਥਰ ਵੀ ਆਖਰ ਆਪਣੀ ਤਾਸੀਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹਨੇ ਕੀ ਭਿੱਜਣਾ ਸੀ? ਆਖਰ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਰ ਗਈ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਢੀਠ ਵੀ। ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਾਣ ਉਹ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਨਾ ਡਿੱਗਣ, ਇਹ ਇਕ ਅਲਹਿਦਾ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਉਹ ਹੁਣ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਣਗੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਕਿ ਇਹ ਸਾਧ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤਦ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਡਲਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਮੌਹ ਤੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਡੋਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਔਰਤ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਪਰ ਢਹਿ ਪਈ ਤੇ ਖਿਮਾ ਮੰਗਕੇ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਗਈ। ਫਿਰ ਨ ਕੇਵਲ ਵਾਪਸ ਆਈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪਰ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਵੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੀ ਫਤਹਿ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਰ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ। ਲੋਕ ਚੁਗਲਖੋਰ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਘਾਟ ਨ ਹੋਈ।

ਤਪੋਬਨ ਦੀ ਸਾਧਨਾ

ਸਾਧਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸਾਰਾ ਭੋਰਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਸਜਣ ਚਵੀ ਘੰਟੇ ਬਰਾਬਰ ਸਾਧਨ ਤਪ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਤਪੋਬਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵਿਰਕਤ ਕੁਟੀਆ ਹਰਦਵਾਰ ਦਾ ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਸਮਿਲਤ ਤਪ ਸਾਧਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ੁਮਾ ਚੁਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਪੋਬਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਕਲੀਫ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ। ਸੋ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤਾਰ ਲਗੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਭੋਰਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਭੁੰਜੇ ਸੌਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕਮਰੇ ਬਣਾਕੇ ਵਿਚ ਤਪੀ ਜਪੀ ਵਿਰਕਤ ਅਭਿਆਸੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸਕੀਮ ਪਰ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਤਪੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਪਾਸ ਦਰੱਖਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਥੜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਰ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ, ਫਿਰ ਸੁਬਾ ਦੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਛੇ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਇਹ ਹੇਠ ਰੂਪ ਮਹਾਤਮਾ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਬੱਦ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਹਿੱਤ ਇਹ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤਾਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਹਰ ਈਰਖਾਲੂ ਦੀ ਸੜਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਅੰਦਰ ਜੋ ਤਪ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੰਕਸ, ਸੰਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਬਡਾ ਪਿੰਡ, ਸੰਤ ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਈ, ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਗੜਵਈ ਸਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤਕੜੇ

ਅਭਿਆਸੀ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਰਖ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਮਾਈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਕਹਿਣ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਇਹ ਜਥਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮੋਨੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਣ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਦ ਸਭ ਕੇਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਵਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੋ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਚਾਰ ਕੋਹ ਤੋਂ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਤਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਲੜੀਵਾਰ ਕੀਰਤਨ ਉੱਚੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਧਾਰਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਰ ਤਪੀ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਪੀ ਤੇ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿ ਕੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਖ਼ਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਜੋ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਕਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਹਾਰ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਵਿਜ਼ੈਦੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿਤਣ ਹਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਮਨਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਕਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੜੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਫਲ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੌਣ ਕਿਤਨੀ ਸਖ਼ਤੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਤਪੀ ਸਾਧੂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸ਼ੰਕੇ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਧਨਾ ਸਹਿਤ ਸਾਧ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਵਾਧੂ ਜਕੜ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ

ਸੀ। ਵਸੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਭੁਲੇਖੇ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਭਾਈ ਹਰ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਫਾਈ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਤਨਾ ਮੁਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਰੀਰ ਹਿਲਣੇ ਜੁਲਣੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏ ਸਾਧਨਾ ਤਾਂ ਉਲਟੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਸਕੇਗਾ? ਸਾਧਨ ਤੇ ਤਪ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ, ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵੱਧ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੀਮਾਰ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਦੋਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮਨ ਤੋਂ ਤਕੜਾ ਹੈ ਤਦ ਸ਼ਰੀਰ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸੁੱਧ ਬਣਾਉ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਨ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਸਾਧੂ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਤ ਮਾਰਗ ਪਰ ਤੁਰੇ ਰਹੋ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਤ੍ਹਾ ਪ੍ਰਫਾਈਵਤ ਆਪ ਹੀ ਮਗਰ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਦਰ ਇਤਨੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਾਰ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਪਿਆ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਤੇ ਸਹਾਈ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੋ ਵਰਤਾਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਤਨਾ ਅਦਭੁੱਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੇ ਸੁਣਨ ਯੋਗ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਇਦ ਕਿਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਨ ਬਿਨ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂਗਾ।

ਮੇਰੀ ਆਪ ਬੀਤੀ

ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਦਲ ਗਈ

ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਂ। ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘ ਬੇਲਾ ਤਾਲਾਬ ਪਰ ੧੨੫ ਪਾਠ ਆਖੰਭ ਕਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਹੀ ਭਲਾਈ ਹਿੱਤ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਧਰੋਂ ਵੀ ਸਖਤੀ ਹੋਈ। ਆਖਰ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸੇ ਅੜੀ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਬਲ ਐਮ. ਏ. ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਗਿਆ ਕਿ ਐਸੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਕੀ ਲੇਣਾ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਮਕ ਕਾਰਜ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇਵੇ। ਇਥੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਸਤੂਆਣੇ ਫਿਰ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਧੂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੱਲੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਇਕ ਹਜ਼ੂਰੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੱਕ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਮਸਤੂਆਣੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਟਿਕ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਲੱਭਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਪੁੱਜੇ। ਆਖਰ ਸਮਝੋਤਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨਗਰ ਆਵਾਂਗਾ ਅੱਗੇ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ। ਮੈਂ ਨਗਰ ਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਭਾਈ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਘਰ ਦੂਰ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਦ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਮੇਹਨਤ ਕਰਕੇ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਕਾਫੀ ਮੇਹਨਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਇਥੇ ਮਸਤੂਆਣੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਦੁਪਹਰ ਸਮੇਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਪਰ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾੜ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿੱਬਿਆਂ ਪਰ ਜਾ

ਬੈਠਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਸਾਧਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਲਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਹੈ। ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ੧੦੧ ਤੇ ਫਿਰ ੧੨੫ ਪਾਠ ਰੋਜ਼ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਕਿ ਢਵੇਗਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਿਯਮ ਸੀ। ਸੁਥਾ ਠੀਕ ਦੋ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਕ ਟਕ ਮੇਹਨਤ, ਰਾਤ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿਰਿਆ ਮੁੱਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਬਾਬਾ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ, ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਬਾਬਾ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਖੋਵਾਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਤੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਸੁਥਾ ਉਠ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕਦੇ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਸਾਂ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਣੀ ਜੋ ਇਸੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੋਲੀਆਂ ਦੇ ਈਦਾਰ ਕੀਤੇ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਗਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਹੀ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਗਏ ਸੀ। ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਿਰ ਪਰ ਭੂਰੀ, ਉੱਪਰ ਇਕ ਚਾਦਰ ਤੇ ਕਛੇਹਰਾ ਹੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਕਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਸਰੀਰ ਮੇਰਾ ਕਰੜਾ ਲੋਹੇ ਵਰਗਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰਾਹ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਈ ਹੋਊ, ਸੋ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਰ ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹੀ, "ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਦੋ ਗੁਣ ਹਨ। ਇਕ ਇਹ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਆਤਮ ਗਿਆਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ, ਸੁਭਾਉ, ਵਰਤਾਰਾ ਤੇ ਕਰਤਵਯ ਤੱਕ ਕੇ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈ, ਜਿਸਦਾ ਤੂੰ ਸੁਪਾਤਰ ਹੈ।"

ਮੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਖੜ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਂਜਲਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਕੇ ਭੁਲ ਕਰ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਸੋ ਹੁਣ ਫਿਰ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਸਰਾਪ ਹੀ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਅਤੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸੁਪਾਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਥੋਂ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਹੋਏ।

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਕਥਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਰਮੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਦੁਬਿਧਾ ਆ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖਰਾ ਕਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਿਜਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਮਸਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰੁਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਪਾਠ ਪੂਰਾ ਕਰੀਦੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਘਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰੀ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਭਾਵ ਮੈਂ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕਾ ਮਰੀਜ਼ ਸਾਂ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੰਸੇ ਤੇ ਸੰਕਾਵਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਸਾਹਵੇਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਆ ਪਰ ਕਾਬੂ ਮੇਰੇ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਬੋਝ ਕਿਸੇ ਉੱਤਮ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚਲਾਈ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟਾਲ ਗਏ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, "ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਤ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਲੈ, ਉਹ ਦੱਸਣਗੇ।"

ਮੈਂ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਗੋਹਜ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਵਾਂਗਾ? ਕੋਹੜਾ ਬਹਾਨਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤਪੋਬਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਖਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਂਜਲਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਫਿਰ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਹਦਾ ਕਰਕੇ ਮੰਗੇ ਤੋਂ ਤੁਰ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਮਨ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਇਥੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਵਸੀਲਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅੱਗੇ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਰਾੜੇ ਪੁੱਜਾ, ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤਸਰੀਫ ਲੈ ਆਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੌਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਫਿਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਛੋਟੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾ ਗਏ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਦ ਭੇਜ ਦਿਉ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸੁਥਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਤਪੋਬਨ ਦੀ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੋਹਜ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਆਸਾਨ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੁਝਾਉ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫਿਰ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਹੀ ਨ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੱਸੇ ਜੋ ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਧਨਾ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੌਤਕ, ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ

ਹੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਜੋ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸਾਫ ਤਕ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਕੇ ਜੋਤ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਲ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੋਲੀਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਨ 'ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ'। ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਮਾਘ ਦੀ ਰਾਤ ਆ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਸੁੱਝੀ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ—

“ਅੱਜ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਿਜਧਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਆਤਮਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੱਖੀਂ ਨਾ ਤੱਕਾਂ ਕਿਵੇਂ ਭਰੋਸਾ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਇਹ ਤੇਰਾ ਹੀ ਭਾਗ ਹੈ ਤਦ ਚਲੇ ਤੱਕੋ।”

“ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਸੁਥਾ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ 'ਜਪੁ' ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਆਸਣ ਪਰ ਆਉਣਾ, ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਤੱਕਣਾ।” ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ। ਦੋ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਉਠ ਆਏ। ਮੈਂ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਫਟਾ ਫਟ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਪੁੱਜਾ ਜਿੱਥੇ ਸਰਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਭੁੱਜੇ ਹੀ ਆਸਣ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਾਏਦਾਨ ਜੋ ਪਟਸਨ ਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅਭਿਆਸ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਆ ਗਿਆ ਏ ਭਾਈ?” ਮੈਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਕੇ

ਕਿਹਾ, “ਜੀ।” ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੱਥ ਵਧਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਪੰਜੇ ਕੋਲੋਂ ਬਾਂਹ ਫੜੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਹੱਥ ਲੱਗਣ ਵਿਚ ਕੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਝਟਕਾ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਕ ਝਰਨਾਹਟ ਜੇਹੀ ਐਸੀ ਛਿੜੀ ਕਿ ਸ਼ਰੀਰ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਉਡਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅੰਦਰ ਰਮ ਗਿਆ। ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਨਾ ਹੀ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੂਰਜ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਮੇਰੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਫੈਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਨਿੱਮੀ ਨਿੱਮੀ ਫੁਹਾਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਰੇਗਤ, ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਲਗਾਉ ਇਤਨਾ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਰਸ ਜਿਹਾ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਾਰੀਕ ਜੇਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ‘ਵਾਹੁ, ਵਾਹੁ, ਵਾਹੁ।’

ਇਸ ਅਕਹਿ ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਆਖਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ

“ਇਹ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿੱਤ ਸਾਧਨ ਅਭਿਆਸ ਕਰੀਦੇ ਹਨ।” ਫੇਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ “ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਤ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਚਿਤ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਨੰਦ ਹੈਂ।”

ਮੇਰੇ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਚੌਤਰਫੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸਫੇਦ ਫੁਹਾਰ ਵਰਸਦੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵਾਹੁ, ਵਾਹੁ ਦੀ ਧੁੰਨ ਸੁਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਸਾਧਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ, ਇਹ ਰੂਪ ਬਾਹਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦਾ

ਹੈ। ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੁਰਤ ਇਤਨੀ ਟਿਕਾਉ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਏਗੀ ਫਿਰ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ਸੋ ਸਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣ ਹਿੱਤ ਸਤ ਕਰਮ, ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸਤ ਬਚਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਇਸ ਨਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਹਿੱਤ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਪਾਠਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਸ ਅਨੰਦ ਤੇ ਮਹਾਨ ਰਸਮਈ ਅਵੱਸਥਾ ਤੇ ਸਥਾਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅੱਜ ਵੀ ਕਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹੀ ਰਸ ਘੜੀ ਦੇ ਘੜੀ ਮੇਰੇ ਚੌਤਰਫੇ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹੀ ਝੜੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਢਕੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹਨ, ਉਹੀ ਪਤਲੇ ਤੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਚੌਕਤਾ ਮਾਰ ਕੇ ਦਸ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀ ਇਤਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਢੱਕੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਰੁੱਖ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦੀ ਧੁੰਨ ਨਿਕਲਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰ ਗਿੱਦੜਾਂ ਵਰਗੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲ ਤੇ ਲੁੰਬੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਤਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਤਕਿਆ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਜੋ ਇਸ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਨ, ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਯਾਦਾਂ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਨ, ਇਹੀ ਯਾਦਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਿਆਸੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਸਤਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਮੇਰੇ ਪਰ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ।

ਇਕ ਹੋਰ ਕੌਤਕ

ਉੱਪਰਲੀ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਜੇ ਉਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੁਣੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਰੀ ਵਾਰਤਾ ਵਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਾਂ ਲੰਬਾ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਰੰਭ ਕਰਾਂ, ਮੇਰੀ ਉਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਉਹੀ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਤੇ ਉਹੀ ਤੂਹੀ, ਤੂਹੀ, ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਦੀ ਧੁੰਨ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਣ ਲੱਗੀ। ਬਾਹਰਲੀ ਦਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਫੁਹਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਭਿਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਹੱਸ ਪਏ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੁਣਨਾ ਇਕ ਉੱਤਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧੋ। ਮੇਰੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਤੇ ਰੰਗ ਰਸ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਅਨੰਦ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਆਤਮਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਜੋ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਆਤਮਾ ਬਾਏ ਫਿਰ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰ ਕੇਸੂ ਫੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਢੱਕੀ ਲਾਲ ਲਾਲ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਕਰਤੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟਾਹਣੀ ਲੈ ਆ।” ਮੈਂ ਟਾਹਣੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਇਕ ਫੁੱਲ ਤੋੜੇ। ਇਹ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨ। ਇਕਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਪਰ ਪੋਟਲੀ ਜੇਹੀ ਸੀ ਪਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਖਾਲੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਗੰਢ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਖਾਲੀ ਹੀ ਸਨ। ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਗ਼ੈਰ ਡੋਡੀ ਦਾ ਇਕ ਫੁੱਲ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਫੁੱਲ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਤ ਹਨ ਜੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ

ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਸੰਸਾਰ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਖਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਸੋਚ ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਏ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪਰ ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਪਰ ਇਹ ਪੋਟਲੀ ਜਿਹੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕੀ ਹੈ?” ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

“ਜੀ, ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ?” ਮੈਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

“ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕਰੋ” ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਤੇ ਇਕ ਡੋਡੀ ਵਾਲਾ ਫੁੱਲ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਕਤਰੇ ਮੇਰੀ ਹਥੇਲੀ ਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀ ਲੈ। ਮੈਂ ਪੀਤਾ ਤਦ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਿੱਠੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੱਛੀ ਖਾਸੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਸੀ।

ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਪਰ ਵਸ ਰਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਧੁੱਪ, ਹਵਾ ਚੋਂ ਸੱਤਾ ਜੋ ਮਾਤਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਖਾਲ ਵਿਚ ਛਣ ਕੇ ਇਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰੱਖਤ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੰਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਲਾਲੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਪਛਾਣੇ ਅੰਦਰ ਮਿਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਮੁਰਝਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਹਰਲਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰਤੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਖਰ ਇਹ ਫਲੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੀਜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਬੀਜ ਆਖਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਕਸਤੂਰੀ ਦੇ ਮਿਰਗ ਵਾਂਗ

ਇਸ ਸ਼ੁੱਧੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਲਕੇ ਦੀ ਬੋਕੀ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਂ ਪਾਣੀ ਪਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਵਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਹਵਾ ਖਾਰਜ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰਲਾ ਜਲ ਬਾਹਰ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੇ ਪਾਣੀ ਕਵੀ ਜਾਉ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਚਲ ਰਹੇ ਸਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੀ ਰਵਾਜ ਤੇ ਉਤਰਾ ਚੜ੍ਹਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਸੀ ਭੂਤ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਤੱਕੋ ਕਿ ਆਖਰ ਅੰਦਰਲਾ ਅਨੰਦ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਅਨੰਦ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਤਾ ਜੋ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਇਕ ਰਸ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦੇਖ ਦੇ ਇਕ ਰਸ ਹਰ ਪਾਸੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਤਾ ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਮੋਹਨਤ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਪਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ। ਸੋ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਤਦ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਅੰਦਰਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੰਦ ਸਾਗਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਪਿਆ, ਉਹ ਨ ਉਸ ਇਕ ਦਮ ਸ਼ਾਂਤ, ਆਤਮ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਭੁਲ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਯਾਦ ਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਉਹ ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਕਰੇ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਏਕਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਤੇ ਚਾਲੀ

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਢੱਕੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਜਪ ਤਪ ਸਾਧਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਖੂਬੀ ਸੀ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿਸ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਸੀ ਸਫਾਈ। ਹਰ ਡੇਰੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕੱਚੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਸਾਫ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਹੋਰ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੱਚੀਆਂ ਤੇ ਰੇਤਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਰੇਤ ਕਾਰਣ ਕਾਫੀ ਦੂਰੋਂ ਲਾਲ ਜੇਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਪਰੋਂ ਗਰਮਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਫ ਪਲੱਸਤਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਫਾਈ ਵਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਨੰਬਰ ਪਰ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਪਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਰੇਤਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਬੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਨਖਲਸਤਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਸ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਭੋਰਾ ਉਪਰੋਂ ਛੱਪਰ ਨਾਲ ਢਾਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੰਬੀ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਭੋਰਾ ਠੰਡਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸਾਵਨ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲਈ ਬੇਹਤਰੀਨ ਥਾਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਭੋਰੇ ਅੱਗੇ ਛੱਟਾ ਜਿਹਾ ਘਾਹ ਦਾ ਪਲਾਟ ਸੀ ਜਿਸ ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਪੁਰਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਅੱਠ ਮਾਘ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ ਦਾ ਦਿਨ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਵਜੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ-

ਇਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਲਕੇ ਦੀ ਬੋਕੀ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਂ ਪਾਣੀ ਪਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਵਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਹਵਾ ਖਾਰਜ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰਲਾ ਜਲ ਬਾਹਰ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੇ ਪਾਣੀ ਕਵੀ ਜਾਉ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਚਲ ਰਹੇ ਸਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੀ ਰਵਾਜ ਤੇ ਉਤਰਾ ਚੜ੍ਹਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਸੀ ਭੂਤ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਤੱਕੋ ਕਿ ਆਖਰ ਅੰਦਰਲਾ ਅਨੰਦ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਅਨੰਦ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਤਾ ਜੋ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਇਕ ਰਸ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਦੇਖ ਦੇ ਇਕ ਰਸ ਹਰ ਪਾਸੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਤਾ ਰਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਪਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ। ਸੋ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਤਦ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਅੰਦਰਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੰਦ ਸਾਗਰ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਪਿਆ, ਉਹ ਨ ਉਸ ਇਕ ਦਮ ਸ਼ਾਂਤ, ਆਤਮ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਭੁਲ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਯਾਦ ਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਉਹ ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਕਰੋ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਏਕਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਤੇ ਚਾਲੀ

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਢੱਕੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਜਪ ਤਪ ਸਾਧਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਖੂਬੀ ਸੀ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿਸ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਸੀ ਸਫਾਈ। ਹਰ ਡੇਰੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕੱਚੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਹੋਰ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੱਚੀਆਂ ਤੇ ਰੇਤਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਰੇਤ ਕਾਰਣ ਕਾਫੀ ਦੂਰੋਂ ਲਾਲ ਜੇਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਪਰੋਂ ਗਰਮਾਲੇ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਪਲੱਸਤਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਫਾਈ ਵਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਨੰਬਰ ਪਰ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਪਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਰੇਤਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਚੰਗੀ ਪਾਸੀਂ ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਬੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਨਖਲਸਤਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਸ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਭੋਰਾ ਉਪਰੋਂ ਛੱਪਰ ਨਾਲ ਢਾਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੰਬੀ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਭੋਰਾ ਠੰਡਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸਾਵਨ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲਈ ਬੇਹਤਰੀਨ ਥਾਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਭੋਰੇ ਅੱਗੇ ਛੱਟਾ ਜਿਹਾ ਘਾਹ ਦਾ ਪਲਾਟ ਸੀ ਜਿਸ ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਪੁਰਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਅੱਠ ਮਾਘ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ ਦਾ ਦਿਨ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਵਜੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ.

ਹਿੱਤ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਜਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਭੀ ਦੋ ਘੰਟੇ ਅਭਿਆਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਂਗਰੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਪਕਾਈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੀਹ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਬਧੇ ਹੋਏ ਵਕਤ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਜਥੇ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭੁੰਨਵੇਂ ਮਿੱਠੇ ਚਾਵਲ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤਾਂ ਵਧੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੋ ਲੰਗਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੇਵਕ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੋਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਨ ਨ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਦੋਂ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਬਰਾਬਰ ਵਰਤਦਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਫਿਰ ਦੱਸਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਹੀ ਸੀ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਫੋਟ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਵਜੇ ਉਠਣ ਜਾਂ ਨਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਠ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਛੱਕ ਕੇ ਕੰਮ ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਸਣ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲਾਂਗਰੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਜਾਨ ਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਗਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਰਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਤਨੇ ਮਿੱਠੇ। ਉਤਮ ਸੇਵਕ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਿਲਜ਼ੋਈ ਤੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਨਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਲਾਂਗਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਤੇ ਮਹਾਨ ਤਪ ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਤਪ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਾਂਗਰੀ ਸਤੋਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਤੇ ਨਾਮ ਅਧਾਰਤ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਹ ਨਿਤਨੇਮੀਆਂ ਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀਆਂ ਤੋਂ ਉਤਮ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਰਬ ਸਰੋਸ਼ਟ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ 'ਜਿਤਨਾ ਕੋਈ ਤਪੀ ਸਾਲਾ ਬਧੀ, ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਹਰ ਯੋਗ ਸਿਧੀ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਇਕ ਸਰਲ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਸੰਤ ਸੇਵਕ ਮਨੋ ਸਹਿਜ ਮਤ ਦਾ ਧਾਰਣੀਅਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਬਰਤਨ ਮਾਂਜਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਕੋਈ ਠੋਸ ਪਦਾਰਥ ਮਾਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਹੈ? ਇਹ ਇਕ ਨਿਸਚਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਪਕਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਬਖੇਕ ਬੁੱਧੀ ਇਸਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮਧਮ ਬੁੱਧੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌ ਸਾਧਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਹੱਥ ਲਾਉਣੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ। ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਧੂ ਬੁਝਾਰਤ ਤੇ ਬੇਕਾਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸੌ ਜੋ ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਏਕਤਾ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਆਖਰੀ ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਮਨੀਏ ਤੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਕੇ ਕੌਮ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਸੇਵਕ ਤੇ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ, ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੋਗਾਬਾਦ ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ

ਸਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਧੂ ਇਹ ਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਹਨ, ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਇਕ ਚੋਲੇ ਬਦਨ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਜੋੜ ਵੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਸਾਂਝ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਬਾਕੀ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਉਜਾੜ ਦੇ ਖੂਹ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿਤ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਉਦਰ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੀ ਸਾਧਨ ਕਾਇਮ ਹੋਣ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਿਵਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਚੱਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਹੀ ਵਿਲਖਣ ਸੀ। ਇਥੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਮਾਨਸਿਕ ਖੁਰਾਕ—ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਤਨਾ ਡਰ ਹਰ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਦਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਚੁੱਪ ਦਾ ਰਾਜ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੈਸੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦੇ ਗੁਫਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਡੇਰੇ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਡੇਰੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਇਕ ਨਿਯਮ ਬੱਧਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਢਿੱਲਾ ਮੱਠਾ ਤੇ ਹੋਰ ਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਥੋਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਹੀ ਭਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਦੇ

ਸਾਧੂ ਹੀ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਸਾਥੀ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਧਨ ਕਰੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਵੇ, ਧਿਆਨ 'ਚ ਜੁੜੇ ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਮਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੇ ਸਖਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਕ ਵਿਦਿਆਲਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਸਹਿਜਯੋਗ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਰ ਤੁਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਗਤ ਰਲ ਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਤੋ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਜੁੜਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਹਠੀ ਤਪੀ ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਆਪ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਟਿਥਿਆਂ ਪਰ ਚੌਕੜੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਰਸ ਮਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਸ ਦਰ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਇਕਾਤ ਅੰਦਰ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹੀ ਤੂਹੀ ਤੂਹੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਰੰਗ ਰਸ, ਉਹ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧੁੰਨ ਉਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਰਾਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸੇਵਕ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਖਿੰਡ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਮਾਰਗ ਤੇ ਉਹ ਸਾਧਨ ਤੇ ਕਰਮ, ਉਹ ਸਾਹਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਮ ਯੋਗ ਇਹ ਭੁੱਲਣ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਉਹਲੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਕੇ

ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁੱਖ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਚਿਤਵਣੀ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਸਤ ਧਰਮ ਤੇ ਸਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਚਲਦੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਯਾਦ ਹੀ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਸਾਡੀ ਰਾਸ ਹੈ।

ਢੱਕੀ ਦਾ ਤਿਆਗ

ਮੈਂ ਤਪੋਬਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਚੁਰਗਾ ਵਰਗੇ ਸਨ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤਪਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਕਨੌਆ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗ ਹੀਣ ਹਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਉਗਰਾਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਤਪਿਆਣੇ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉੱਦਮ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਆਖਰ ਮੈਂ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਸੇਵਾ ਅਰੰਭ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਕਈ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੰਘ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਹੋਏ ਤਦ ਮੈਂ ਫਿਰ ਢੱਕੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਤਪੋਬਨ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਡੇਰਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਆਏ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਧਰਤੀ ਅਜੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਨਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਪਰ ਤੁਲੇ ਰਹੇ। ਛੋਟੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਪਰਾਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਸਫਲ ਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਫੇਰ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਡੇਰਾ ਛੁੱਟ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਹਰਦੁਆਰ ਵਿਰਕਤ ਕੁਟੀਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ

ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਟਾਰੀ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣ ਲਈ। ਉਹ ਭੱਜਕੇ ਆਏ ਤੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ੨੭ ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਤਕ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੀ ਉਹ ਸਥਾਨ ਕਰਮਸਰ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਜੰਗਲ ਨੇ ਮੰਗਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਗੱਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਸਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਦੋਂ ਕੋਈ ਕਰਮਸਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਆ ਕੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਗੋਦੀ ਨੂੰ ਹਰਾ ਭਰਾ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਧੰਨ ਤੇ ਕਰਮਵਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਗ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਰਾਤ ਇਕ ਨਚਾਰਾਂ ਦੇ ਜਲਸੇ ਨੂੰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਨਗਰ ਨੇ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਜਲਸੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਦਰਿਆ ਵਗਦਾ ਵਗਦਾ ਇਸੇ ਹੀ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੋਣਾ ਸੀ "ਇਹ ਨਗਰ ਤਾਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੁਣੇਗਾ; ਇਥੇ ਮੇਲੇ ਲੱਗਿਆ ਕਰਨਗੇ।" ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸੀ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕਹੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅੱਜ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਲੋਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਸਤਸੰਗ ਕਰਕੇ, ਸਤ ਸ਼ਬਦ, ਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਵੀ ਧਾਰਣੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਸਤ ਸੰਗਤ ਇਕ ਅਤੁੱਟ ਲੜੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁਟਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਢੱਕੀ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਣ ਕਟਾਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹਿਰ ਕਿਨਾਰੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ

ਲਗਾਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚਾਲੀ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਸੁਭਾ ਦਾ ਉਠਣਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਪ੍ਰਪਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਧਰੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਪਿਆ, ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣ। ਜਥਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੋ ਵਜੇ ਦਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਧਿਆਨ ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਹਟਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਸੀ? ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਦੁਗਰੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਨਗਰ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਲਈ ਇਤਨੀ ਲਗਨ ਸੀ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਪਰ ਪੁਜ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਗ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਚੌਹੀ ਪਾਸੀਂ ਤੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਖਾਸ ਕਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੋਣ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਸੋ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਘਬਰਾਹਟ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਪਾਦਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਵਕਤਾ ਇਥੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨ ਕਰੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਜੇ ਪੁੱਜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਜੱਥੇ ਨਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਰੇ ਕੁਝ ਡਰਦੇ ਵੀ ਸਨ ਕਿ ਮਤੇ ਇਹ ਪਾਦਰੀ ਕੋਈ ਬੂਠੀ ਸੱਚੀ ਲਗਾ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸੋਂ ਨਗਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਦਰੀ ਵੀ ਬੋਲਣਾ

ਚਾਹੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਲਵਾਂਗੇ। ਸਾਡਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਵਾਦ, ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੋਇਆ ਕੀ, ਉਹੀ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ: "ਖੁਦਾਵੰਦ ਯਸੂਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਜ਼ਾਤ ਦਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਹਿੱਤ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਮੌਢੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ।"

ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਨਵਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਬੋਝ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਤਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਪਰ ਖੜਾ ਰੱਬ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਬਣਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਬ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੈਗੰਬਰ ਤਾਂ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਹੀ ਸਨ। ਅਸਲ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬੂਠੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਯੇਰੋਸਲਮ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਭਰਮਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਬ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹਾਨਤਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਦਾ ਸਤਵੇਂ ਅਰਸ਼ ਪਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ।

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ,
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ॥

ਇਸ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਖਰ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ—

ਜਿਨਿ ਕੀਤੀ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪਇਆ ।

ਸੋ ਸਿੱਖੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਕਰਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਤੇ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸਵੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਸਿੱਖੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਆਧਾਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਗੁਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਇਕ ਮਾਤਰ ਅਲਾਹ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੈ। ਸੋ ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਹਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੌਲਣ ਹਿਤ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਕਰ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸਚਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਸੱਚ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਸੱਚ ਅੰਦਰ ਵਾਸ ਹੀ ਆਦਿ ਸਚ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚਿ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਾਤਰ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।" ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੋਈ ਪੌਣਾ ਘੱਟੇ ਸਣੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਉਨੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰੋਂ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਭਰੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਰਵਣ ਕੀਤੇ। ਪਿਛੋਂ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਵੀਰ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਸਨ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, "ਸਾਡਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤਾਂ ਕੱਟਰ ਸਿੱਖਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੱਟਰ ਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰਾਸ ਹਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਏਕਮਈਤਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਹਾਰ ਸੰਤ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਲੋਕ-ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮੋੜਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ।" ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੋਤਕ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਰਾਏ ਪੁਰ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਨਿਆਸੀ ਪਰੀ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਪ੍ਰਚੋਂ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਹਾਤਮਾ ਇਤਨੇ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਚਾਰ

ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੋਈ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ, ਬ੍ਰਹਮ, ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਪਰ ਧਰੇ ਆਵਲੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਭਾਂਜ ਖਾ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਜੋਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜੋ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਸਰਲਤਾ ਸਹਿਤ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗਿਆਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਅੱਖਰਾਂ ਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਉਹ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕਰਣੀ ਦੇ ਥੋਥੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸੇ ਹੀ ਸਥਾਨ ਪਰ ਆ ਕੇ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਸਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਾਨਣ ਹਿਤ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰੂਪ ਸਨ।"

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਂਜਲਾ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹਿਤ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੇਹਲੜ ਤੇ ਫੋਕਾ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਸਾਧ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਕਹੀ ਦੀ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਇਸੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਫਿਰ ਹੋ ਸਕੇ ਜੋ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੰਡਣਾ ਇਹ ਗੀਤ ਸਵਾਏ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਕਹੀ ਟੋਕਰੀ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਤਦ ਸਿਮਰਨ ਸਹਿਤ ਲੰਗਰ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਟੋਕਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਸਭੇ ਕੁਝ ਹੀ ਕੱਠਾ ਹੈ।

ਵੱਡੇ ਲੰਬੇ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ

ਕਰਮਸਰ ਆ ਕੇ ਦੱਕੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਕਰਮ ਯੋਗ ਰਾਜ ਯੋਗ ਅੰਦਰ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਮੇਲਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤੂਫਾਨ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨ ਦੱਕੀ ਅੰਦਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੱਗਣ ਲਗ ਪਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲਾ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਮੇਲੇ ਅੰਦਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ-ਹਿਤ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲਗਾਏ ਪਏ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਅਧਿਕ ਸਨ। ਲੰਗਰ ਪਕਾਣ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਨੌਂ ਮਾਘ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਦੀਵਾਨ ਰਿਹਾ। ਕੀਰਤਨ ਅਖੰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਸੁਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਚਾਹ ਆਦਿਕ ਛਕਣ ਹਿਤ ਹੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਰਾਮ ਲਈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਵਜੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਆ ਟਿਕਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਚਲ ਸੋ ਚਲ, ਕੀਰਤਨ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਤ ਅਠ ਵਜੇ ਤੋਂ ਇਕ ਵਜੇ, ਕਦੀ ਦੋ ਵਜੇ ਤਕ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਫਿਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪ ਅਸ਼ਨਾਨ ਧਿਆਨ ਆਦਿਕ ਹਿਤ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤਕ ਬਿਸਰਾਮ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਬੋਰੀ ਕਣਕ ਦਾ ਆਟਾ ਪਕਵਾਇਆ, ਉਸੇ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ

ਦਾਲ ਦੇ ਦੇਗੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਵਰਗੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਬਨੌਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸੰਗਤ ਹਿੱਤ ਦਾਲ ਤੇ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸੰਗਤ ਲਈ ਮਿੱਠੇ ਚਾਵਲ ਬਣ ਸਕਿਆ ਕਰਨ।” ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸੌ ਕੜਾਹੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਅੱਠ ਮਾਘ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਲੰਗਰ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਛੋਟੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਕੋਈ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਰਤੋਣ ਦੀ ਦਿਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਢੰਗ ਕਿਹੜਾ ਸੀ? ਪਰ ਇਸ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜਗਰਾਤੇ ਤੇ ਖੜੋਝੇ ਰਹਿਣ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ੀਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਵਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨੌਂ ਮਾਘ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਰਸੀ ਲਗਾਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਤਨੇ ਬਕ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਆ ਸਕਣ ਦੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਰਾਜੇ ਤਦ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਬਰਾਜ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨ ਛਕ ਸਕੇ, ਨਾ ਹੀ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਹੀ ਛਕ ਸਕੇ। ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਮਸਾਂ ਹੀ ਕਵਿਆ, ਫਿਰ ਬਿਰਾਜ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅਭਿਆਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਤ ਨੇ ਅਸਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਮਾਲਸ਼ ਬਹਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਸੁਥਾ ਸ਼ਾਮ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਹ ਤਕਲੀਫ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫੁਰਮਾਏ ਸਨ

“ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਕ ਰਸ ਬਿਰਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਲੰਬੇ ਦੀਵਾਨ ਕਰਨਾ ਬਰਤ ਤੋੜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਨਿਯਮਬਧ ਜੀਵਨ ਹੀ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬੰਧਨ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ਤਦ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਸੋ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਹੋਰ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਦਿਨ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਰਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਦੀਵਾਨ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਰਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਅਸਲ ਦੀਵਾਨ ਦਿਨੇ ਹੀ ਕਰ ਲਏ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਰਨਗੇ।

ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਵੀ ਉੱਤਮ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਵਾਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ, ਸਤ ਸੰਗ ਤੇ ਉੱਤਮ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਦੀਆਂ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਹਿਤ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਹਿਰ ਕੰਢੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਜੋ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਬੰਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਬਾਹਰ ਆਪ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਆਦਿਕ ਦੇਣ ਤੇ ਫਿਰ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਜੋ ਸੱਜਣ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨ ਛਕਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਉਦਮ ਕਰਮ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ, ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਿਜਧਾਮ ਜਾਣ ਦਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਣ ਹਿਤ ਹਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਦੀਵਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਸਜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰੋਂ ਉਹੀ ਸੱਜਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿਰਫ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਵੀ ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ। ਹਰ

ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਹੱਲੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੰਗਤ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਭੁਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਹ ਸਤ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਲਾਭ ਸੀ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਮਸਤਾਨੀ ਦਾ ਉਧਾਰ

੧੯੩੮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਹਰ ਦੌਰੇ ਪਰ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਦਰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਾਹੌਰ ਆਉਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਅਰਸਾ ਲਾਹੌਰ ਮੁਜੰਗ ਦੀਵਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਚੀ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਕਾਫੀ ਬੀਮਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦੇਣ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਕਰਨ। ਅਚਾਨਕ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਬਾਬੂ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਸਨ, ਆ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਹਰ ਆਏ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਗਏ? ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਹੀ ਖੜਾ ਤੱਕਿਆ ਤਦ

ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਹਨ। ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹੀ ਜੱਥੇ ਨੇ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਮਸਤਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਉ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਪੁੱਜਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਕਿ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਹ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਪੁਚਾਈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਾਤਾ ਬਿਸਤਰ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝੇ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਸਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਉੱਠੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, "ਮਾਤਾ ਤੱਕੋ ਇਹ ਸਰੀਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ, ਫਿਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਤ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੀ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਉਠੋ। ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਸਚੈ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਚਿਤਵਤ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਹ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰੂਪ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਨਮ ਮਰਣ ਜੀਵਨ ਸਭੋ ਕੁਝ ਇਸ ਭਰਮ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਸੀਭੂਤ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨਿਸਚੈ ਦੇ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਤਾ ਇਕੋ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ, ਉਹ ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

"ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਧਰਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਉਲਟ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਤੱਕੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸਤਾ ਬਣ ਕੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਅਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਭਰਮ ਤੇ ਸੰਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਤਿ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਨਹਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਸਰਬ ਅੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕੋ ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕੋ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਪਾਉ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ਕਲਾਂ ਅੰਦਰ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ।"

ਮਸਤਾਨੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਨਿਗਾਹ ਚੁੱਕੀ, ਇਕੋ ਹੀ ਸ਼ਕਲ, ਇਕੋ ਹੀ ਨੂਰ, ਇਕੋ ਹੀ ਰੰਗ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਛਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਦੀ ਨਿਮ੍ਹੀ ਨਿਮ੍ਹੀ ਝੜੀ ਹੀ ਬਾਰਸ਼ ਵਾਂਗ ਵਰਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਉੱਪਰ ਮਾਰੀ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਪਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਾ ਆਇਆ, ਫਿਰ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਰਸ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਰਸ ਦੇਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਫੈਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਉਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਮਸਤਾਨੀ ਉਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਤੇ ਮਹਾਨ ਅਕਹਿ ਰਸ ਵਿਚ ਹੀ ਗੜ੍ਹਦ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਸੀ। ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਸਨ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਫਰਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿਰਦਾ ਠੰਡਾ ਠਾਰ ਤੇ ਉਮਾਹ ਉਛਾਲੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੂੰਦਾਂ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਆ ਕੇ ਚੇਹਰੇ ਪਰ ਟਿਕ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਇਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਦਾ ਨਾਦ ਗੂੰਜਦਾ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਰਸ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰਸਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਈ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਬਣਾਇਆ। ਸਾਰੇ ਜੱਥੇ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵੀ ਛਕ ਲਿਆ ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਸ ਰਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਬੇ ਰਸ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਆਖਰ ਨਾਮ ਦੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮੇਰੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨ ਛੋਹ ਕੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।”

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਫਿਰ ਰੀਝ ਪਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਮਾਤਾ ਤੂੰ ਤੇ ਧਨਵੰਤ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਜੇਹੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਤਾਂ ਬੋਹਿਥ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਛੱਡੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸਮਝੋ। ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਦੋਹੀਂ ਹੱਥੀਂ ਲੱਭੂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਮੁੱਕੇ ਤਦ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤਦ ਤੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਪਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਵਹਿਮ ਤੇ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਹਿਤ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮੌਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਵਾਰਨਾ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਸਤਿ ਮਾਰਗ, ਸਤਿ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜੀਏ ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਆਮ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਆਇਆ? ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਜਿਹੇ ਆਏ ਜੇਹੇ ਨ ਆਏ। ਪਰ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਰਮ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਬੁਝ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਆਖਰ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰ ਪੁਰੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਵਾ ਦੇਣਗੇ।” ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ

“ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੇ ਠਾਕਰ ਸਵਾਮੀ”

ਤੇ ਆਖਰ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ
ਸੇ ਫਿਰ ਗਰਭਾਸ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ”

ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਫਿਰ ਆਪ ਦੇਹਰਾਇਆ।

“ਸੇ ਫਿਰ ਗਰਭਾਸ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ”

ਇਹ ਜਾਪ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਆਪ ਉਹ ਗਰਭਾਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਮਾਈ। ਇਹ ਮਾਤਾ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਉਸ ਰਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਰਸ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਅੰਦਰ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਥੇਵਾਲ ਫੇਰੀ

ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਥੇਵਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਫਾਈ, ਸੋਧ ਤੇ ਸੁਹਪਣ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਸਰ ਸ਼ਾਂਤ ਇਕਾੰਤ ਤੇ ਸਫਾਈ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਸਥਾਨ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਰੋਤੇ ਦਾ ਮਹਾਂਥਲ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਟਿੱਬੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਆ ਕੇ ਆਦਮੀ ਇਹ ਕੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰੇਤਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਜਿਧਰ ਰੇਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਉਧਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਵਿਘਾ ਭਰ ਟਾਹਲੀਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਲਈ ਛਾਂ ਤੇ ਡੇਰੇ ਲਈ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੋਟੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਸਤਸੰਗੀ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਭਿਆਸੀ ਸੱਜਣ ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਇਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਵੱਛ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਥੇ ਕਈ ਦਿਨ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਥਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਢੱਕੀ ਵੇ ਸਥਾਨ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਇਕਾੰਤ ਤੇ

ਸੁਹਾਵਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਚਾਲੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਵੀ ਜੁੜਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਨ ਮੇਲੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਗੋਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਆਤਮਕ ਤੇ ਉਤਮ ਰੁਚੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਤੇ ਮਨੋਂ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਹਰ ਕੋਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਦਾਹਵਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਝੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨੱਥ ਪਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਬਲੀ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆਪਣਾ ਦਬ-ਦਬਾ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹਲਕੇ ਹੀ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਿਆਸਤ ਵਰਗੀ ਤਲਖ ਚੀਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਕੀ ਕੱਢਣਾ ਹੈ? ਪਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਭੀੜਾ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮਗਰ ਲਗੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਰਣ ਆ ਕੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਰਾਮ ਦੇ ਕਟ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਥੇਵਾਲ ਤੇ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸਿੰਘ ਬੇਲਾ ਮਹਿਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਇਕਾਤ ਤੇ ਸਵੱਛ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਕੇ ਇਥੇ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਆਚਾਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਖਾਸ ਅਸਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਿਥੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸੰਤ ਦਾ ਉਤਮ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕਰਤਵਯ ਹੈ। ਸੋ ਹਰ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਥੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਟਿਕਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।” ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੇਵਕਾਂ ਪਰ ਵਿਹਾਰ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਲੋਕ ਵਰਤੋਂ ਵਲ ਖਾਸ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਆਮ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਅਸਰ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਰ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਹਾਰ ਅਚਾਰ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬੜੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਤਦ ਕੁਝ ਸੁਣੋ ਕੁਝ ਕਹੋ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਸਤਕ ਤੇ ਮਨਮੁੱਖ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਵੇ ਤਦ ਆਨੰਦ ਰਹੇ। ਭਾਵ ਚੁੱਪ ਸਾਧੋ। ਸੰਤ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਉਪਕਾਰੀ ਬੋਲਣਗੇ ਭਾਵ ਉਹ ਆਤਮ ਗਿਆਨ, ਸਤ ਧਰਮ, ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ ਤੇ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਮੇਲ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚੋਂ ਸਤ ਸੋਤੇਖ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਧਰਮ ਦਾ ਪਸਾਰ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੀ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਪਰ ਮੂਰਖ ਤੇ ਕੁਝ ਕੂੜੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਸੋਚੇਗਾ। ਸੋ ਸੰਤ ਸਰ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲ ਇਕ ਅਮਰ ਯਾਦਗਾਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਆਵੇ, ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਚਰਚਾ ਚਲੇ, ਜਿਸ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਲਿਆਉ, ਉਹ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਸਥਾਨ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ, ਸੰਤ ਸਮੂਹ ਇਕ ਸਥਾਨ ਪਰ ਇਕ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਹ ਪਾਵਨ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੋਰ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਥੇਵਾਲ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬੜਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਪਸਵੀ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਰਹੇਗੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਰਾੜੇ ਦੱਕੀ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇਵਲ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਚਲ

ਪਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹਨ। ੧੯੩੩-੩੪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਮੁਤਾਸਰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਉਹ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਕੱਟਰਪੁਣਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਹਾਂ, ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਖਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਸਹਿਤ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਪੱਕ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਢਿੱਲੇ ਮਨਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਮੂੰਹ ਲਗਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਏ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਡੇਰੇ ਆ ਉਤਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਰਾਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ "ਭਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਲਈ ਹੀ ਤਿਆਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਆਦਮੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਹੀ ਤਲਾਜ਼ਲੀ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੀ ਹੈ।"

ਹੋਰ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਫਰਕ ਵੀ ਇਥੇ ਹੈ। ਉਥੇ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਿਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਮ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਪਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗਲ ਪਏ ਹੋਏ ਢੋਲ ਹੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਰੋਣ ਵਾਲੇ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕਰਮ ਤੇ ਵਰਤਾਉ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨਹਾਰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਦਾਤ ਜੀਵਨ ਸੁਹੇਲਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ

ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਨਹਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੱਚ ਵੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੰਘ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਖੋਹਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਕੋਈ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਈਸਰ ਸਿੰਘ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਰਧਾਵਾਨ, ਸਿਦਕੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰੋਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦ ਹੋਵੇ ਤਦ ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਮੇਲ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਾਸੋਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਿਸਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਗੁਤਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਹੀ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ੀ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਸ ਮਦਰਾ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਉਥੇ ਉਸਨੂੰ ਅਖ਼ਲਾਕ, ਚੱਲਣ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਇਕ ਅਚੁੱਕ ਲੀਹ ਪਰ ਵੀ ਤੋਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਹ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਮ ਤੇ ਸੰਜੋਗ ਹੀ ਇਹ ਸਮਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰ ਕੇਵਲ ਨਿਵਾ ਕੇ ਸਤ ਤੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਰਤੱਖ ਤੱਕਿਆ, ਫਿਰ ਮਨੱਖ

ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਤਮ ਰੂਪ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਛੱਡੇਗਾ। ਇਹ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਰੰਗ ਰਸ ਮਤਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਰਮਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਹੀ ਲੈ ਲਈਏ ਤਦ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਮਸਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਕਰਮ ਦੇ ਧਨੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰ ਸਾਲ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਥੇ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕਾ ਇੰਚਾਰਜ ਯੂ. ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਪੜ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੌ ਪਰਚਾਰਕ ਜੋ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਸਾਲ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਤਰੇਲ ਦੇ ਤੁਬਕਿਆਂ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਪਰ ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਨੋਹਰ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਆਮ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਪੱਧਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਨ ਦੇ ਮੀਂਹ ਦਾ ਹਰ ਖੇਤ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਵੀ ਪਰਾਣੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਦੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਹਟ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਫਿਰ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉੱਤਮ ਸਥਾਨ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹੋਣ ਲਈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰੇਰਣਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਿਸਚੇ

ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਪਾ ਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਧੱਕਾ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਨੇੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਇਥੇ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਈ ਗੁਣਾ ਅਧਿਕ ਲਾਭ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਕਰੋਣ ਹਿੱਤ ਉਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਮਲੀ ਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਸਤ ਕਰਮ, ਸਤ ਬਿਉਹਾਰ, ਸਤ ਕਰਣੀ, ਸਤ ਰਹਿਤ ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੱਕਣ ਹਿੱਤ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਸਥਾਨ ਪਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਸਾਧੂ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਹੋਣ ਫਿਰ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਆਉਣ, ਉਹ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਹਿੱਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਉਹ ਵੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਚੇਲਾ ਚਾਟੜਾ ਵਿਗੜ ਹੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਦਮ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਕਰਮਯੋਗ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਹੀ ਆਵੇ। ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਆਉਣੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਉਸਦੇ ਭਾਗ, ਉਹ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਲਏਗਾ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੂੰ ਵਧਣੇ ਰੋਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਰੇਜ਼ ਤਰੱਕੀ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਸਾਲ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ

ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਪਿਛਲਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੱਡੀ ਚਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਕਾ ਮਨੋ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਤੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰਨ, ਜੋਤ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਆਗਿਆ, ਮਨੁੱਖੀ ਕੀਮਤ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵੀ ਬੱਝਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਫਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣਨ ਹਿੱਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੇ, ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਧੋਯ ਵਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਉਠਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਉਹਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਇਕ ਨਿਯਮ ਬਧ ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਹੋਰ ਹਰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਜੇਕਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਹੀਣਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਅਤੀ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਅਧਮ ਮਨੁੱਖ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾਏ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਤੇ ਅਮੋਲ ਹੀਰੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਉੱਤਮ ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਲੋਕ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖ ਸਕਣ।

ਕਰਣੀ ਦੀ ਪਰਧਾਨਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਮੁਖ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਕਰਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੱਕ ਕੇ ਸਤ ਚਿੰਤਨ ਸੱਚ ਰਹਿਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲੰਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਮਚੋਰ ਤੇ ਬੇਸਬਰਾ ਭਰਮ ਪਰ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਮੁਢਲੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਬੜੀ ਹੀ ਕਰੜੀ ਸੀ। ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਹਿਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਕਰਮ ਹਨ ਜੋ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ ਪਰ ਕਰਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਾਧੂ ਹੋ ਕੇ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਤਾਂ ਆਗਿਆਕਾਰ ਬਣੇ। ਜੋ ਆਪ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਝਾੜੂ ਤੇ ਜੂਠੇ ਬਰਤਨ ਨਹੀਂ ਮਾਂਜ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਿਉਂ ਆਸ ਕਰੇ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸੇਵਾ ਹੀਣੇ ਹੋ ਕੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਣ ਦਾ ਕਦੇ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ

ਜੀਵਨ ਆਦਿਕ ਪਉੜੀਆਂ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਪਤਤ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਹਿਤ ਹੀਣ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਤ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਰ ਤੁਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਰਤੱਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੇਵਕ ਸਾਹਵੇਂ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਨਵੇਂ ਡੇਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਹਿਰੇ ਨਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਟ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਬਾਬਾ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰਖੇਵਾਲ, ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਂਜਲਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤੀ ਮਹਾਨ ਮੰਨ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਚ ਸਥਾਨ ਪਰ ਸਜ਼ੋਭਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ। ਫਿਰ ਸਿਆਸੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਆਉਣ ਪਰ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਅਸਥਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਅਗੋਂ ਮਿਲਣ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰੀ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਅਹੁਦੇ-ਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਜ਼ੀਰ, ਉਹ ਖਾਸ ਮਣਨਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦਾ, ਪਰ ਸਾਧੂ ਲਈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਕਾਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਦੇਹ ਧਾਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਅਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ

ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਦਿਕ ਵੀ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਠਾਠ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਅੰਦਰ ਅਭੰਬਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੋਂਬਿਰਤੀ ਰਜੋਗੁਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਜੋਤ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਤਕ ਪੁਜ ਕੇ ਫਿਰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਇਸ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਜੋੜ ਸਵਾਸ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਫਿਰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਰਾਹੀਂ ਸਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ ਵਿਗਸਦੇ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛੱਕਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਦੀ ਇਕਾਤ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਟਿਕਾਣ ਦਾ ਆਸਾਨ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਵੱਲੇ ਤੋਰ ਪਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਏ। ਕੇਵਲ ਲੰਗਰ ਦੇ ਬਰਤਨ ਮਾਂਜਣਾ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਮਨੀਏ ਨਾਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਹੋਣਹਾਰ ਬੱਚਾ ਡਿਠਾ ਸੀ, ਤਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨੀਆ ਤੂੰ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਮਣੀ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਂਜ ਕੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਕੇਵਲ ਵਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਦੇ ਬਰਤਨ ਮਾਂਜੋ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਾਫ ਕਰੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰਲੀ ਮੈਲ ਤੇ ਜੂਠ ਉਤਰ ਕੇ ਬਰਤਨ ਸਵੱਛ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਾਥਨ ਹੀ ਧੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਆਪ ਸਾਧੂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਧਨ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਤੇ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਭੇਦ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਤਦ ਨਹਿਰ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਫੁਰਮਾਣ ਲਗੇ

“ਭਾਈ, ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ਛੋਟੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਮਹਾਨ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੈ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਜਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧੂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਤਨਾ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਉਸ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਖਰੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੀ ਦਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ, ਪਰ ਮੁੱਢਲੇ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਦਮ ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਇਕ ਬਾਹਰਲੇ ਰੂਪ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਕ ਹੈ, ਤਦ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਧਰਮ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਹ ਥਾਂਈਂ ਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਤ ਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਪੱਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ, ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਕਬਰ ਪਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕੌਤਕ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਖੀ, ਦੀਨ ਤੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵੀ ਮਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪੁਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰੇ ਤਦ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਵਰ ਸਰਾਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਰ ਦੇ ਬਹੁ ਫਿਰ ਇਹ ਕਲਪਣਾ ਹੋ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ, ਤਦ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੀਲੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ ਤਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਫੂਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਦਮੀ ਧੱਕਾ ਖਾ ਕੇ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਤਾਕਤਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਸਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਤੇ ਘੱਟ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਸਾਧਾਰਨ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਵਰ ਸਰਾਪ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੇਵਕ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਰ ਸਰਾਪਾਂ ਪਰ ਵਕਤ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤਦ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਸਾਥੀ ਭਗਤ ਦੇ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਕਰਮ ਧਰਮ ਤੇ ਸੰਜਮ ਮਈ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋਅ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਜੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਤੇ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਮੀ

ਘਾਟਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਿੱਲ ਮੱਠ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਦੀ ਵੀ ਕਿਸ ਅਰਥ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤ, ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਰੋਆਪਨ ਮਹਿਸੂਸ ਨ ਕਰੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਾਭ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੇਖੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅੱਧ ਸੇਵਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਗੜਵਾ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਾਵਣ ਹਿਤ ਕਪੜਾ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਆਸਣ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘੜੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁੱਜੇ ਜਿਥੇ ਬੈਠਣ ਹਿਤ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕਬਰਾਂ ਸਨ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹਰ ਕਬਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੱਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਕ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਸਨ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਇਕ ਕਬਰ ਪਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਖੁਤਬਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਖੁਤਬਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਜੀ ਖੜੋ ਗਏ “ਐ ਗੁਜਰਨੇ ਵਾਲੇ, ਮੁਝ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕਾ ਫਾਤਿਹਾ ਪੜ੍ਹਤੇ ਜਾਨਾ।” ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਰਦਗਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅੰਦਰ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਇਹ ਰੰਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇ ਉਸ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚਿੱਟੇ ਕਫਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ “ਹੇ ਬਖਸ਼ੀ ਰੂਹ ਦਰਗਾਹੇ ਬਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਦੁਆ ਪੁਚਾ ਸਕਣ ਹਾਰੇ ਵਲੀ ਅਲਾਹ, ਤੇਰਾ ਸੋ ਬਾਰ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ, ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਪਰ ਇਹ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ

“ਐ ਰਾਹ ਗੁਜ਼ਰ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਪਰਵਦਗਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਦੁਆ ਕਰਕੇ ਜਾਹ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਦੁਆ ਕਬੂਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਨਾਹ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹ ਅੰਦਰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਵੇ”

“ਇਹ ਖੁਤਬਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮਰਦ ਨੇ ਇਧਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹੇ ਪਾਕ ਨੇ, ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਦੁਆ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੋਝ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੇ ਬੋਝਾਂ ਨਾਲ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਪਲੀਤ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਕ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਹਲਕਾ ਹਾਂ। ਤੇਰੇ ਰਹਿਮੇ ਕਰਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਛੇਤੀ ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਲੀ ਤੇ ਔਲੀਆ ਵੀ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ!” ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਕਿਆ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੋ ਨੂਰੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ “ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਾਵਨ ਫਕੀਰ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਸਕੀ ਹੈ।” ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ ਮਾਨੋ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਪਰ ਜਾਣ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਟੁੱਟ ਹੀ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਤਪੁਰਖਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਤੱਕੋ ਕਿਸੇ ਇਕ ਲਿਖਤ ਦਾ ਮਨ ਪਰ ਕਿਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਨੇ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ

ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ, ਉਸ ਅਲਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਲਵੇ।”

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਬੇਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ “ਮਹਾਰਾਜ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਨਿਗਾਹੇ ਕਰਮ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਥ ਦੁੱਕ ਲਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਸਵੱਛ ਤੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿਰਫ ਹੱਥ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ “ਉਹ ਕਮਲਿਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਰਦਾਸ ਫਕੀਰ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਰਹਿਮ ਅਲਾਹ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ।”

ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਟ ਉਧਾਰੇ

ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਥੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਵਧੀ, ਉਥੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਲੜੀਵਾਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਵਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਹਿਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਤ ਸੰਗੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੀਰਖ ਜਾ ਕੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣੀ ਤੇ ਫਿਰ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਣੇ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਹੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਛੁਟਾ ਦਿਉ। ਇਹ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੁਕ ਜਾਏਗੀ ਫਿਰ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਉਹ ਰਾਜ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, “ਰਜ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਤਕੋ ਇਹ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਅਨੇਤ ਤੇ ਅਗਾਧ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ।”

ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਉਹੀ ਰਾਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਦੇ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਮਾਦਾ ਘਟਦਾ ਹੈ ਵਧਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਦਾ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਉਹ ਵੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਨਿਰਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਬੁਧੀ ਨੇ ਪਲਟਾ ਖਾ ਲਿਆ, ਉਸ ਬਬੇਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਸੁਰਤ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੇਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਤਦ ਫਿਰ ਚਿੰਤਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ? ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੋਚ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਕਿੱਥੇ ਰਹੇਗਾ? ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ, ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਫਿਰ ਆਤਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤ ਸਰੂਪ ਇਕ ਮਾਤਰ ਰਾਸ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਜੋਉਂਦੀ ਹੈ, ਵਧਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਚੱਕਰ ਆ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸੱਚ ਨੂੰ ਘਟਾਣ ਵਾਲੀ ਕੇਹੜੀ ਸਤਾ ਹੈ? ਕੇਹੜੀ ਸੋਚ ਹੈ? ਕੇਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਰਥ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਜੋ ‘ਸਤ, ਪਦਾਰਥ’ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ‘ਸਤ ਪਦਾਰਥ’ ਦੇ ਚੌਤਰਫੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸਤ, ਕਰਣੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੈ। ਰਹਿਤ ਵੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ‘ਸਤ ਨਾਮ’ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਤ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਿਆਂ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸੇਵਕ ਗੰਭੀਰ ਤਵੀਤ ਤੇ ਮੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਂਦਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰੀਰ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਹੈ। ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੱਤ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਕਿਸੇ ਸੋਚ ਦਾ ਇਲਾਜ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਤ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ

ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਆਤਮ ਸਾਧਨ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਉਹ ਸਰੀਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਜੀਬ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਖੁਰਾਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅੰਦਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਵੀ ਉਹ ਮਹਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਉਪਦਰਵੀ ਹੋ ਕੇ ਸਤ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਰਸਾਤਲ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਸਤਿਆਨਾਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਜਮ ਸਹਿਤ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਬਿਉ-ਹਾਰ ਸੱਤਤਾ ਦਾ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਵਸ ਰਹੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੱਕੋ, ਸਿਮਰਨ ਇਤਨਾ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰੋ ਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਰਸ ਸਤਿ ਸਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਵਰਤਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਿਜ ਰੂਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਪੱਲੇ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਦੀ ਕੋਈ ਕਣੀ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਸ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜੇਕਰ 'ਗਣਕਾ' ਬਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੁਬਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵੇਚ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਕਰਮ ਸੰਜੋਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਤਪੁਰਖ ਸੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁਚਾ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਕੋਈ ਤੋਤਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇਗਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੇ ਜੋਤ ਤੇ ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਸਥਾਨ ਪਰ ਪੁੱਛ ਹੋਣ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਸੇਵਕ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ

ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ ਸੀ', ਸੋ - ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, 'ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਰਾਧਨਾ ਜੋ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ।' ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ, 'ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣਿਆ ਸੀ?' ਤਦ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ

'ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਿਆ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਸਨ। ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਨਿਸਚਾ ਸੀ, ਇਹੀ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਪਰਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਸਨ।'

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਤ ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ, ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹੀ ਰੂਪ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਬਣ ਗਏ।'

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਤਨਾ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ ਰੂਪ ਤੇ ਇਕ ਮਾਤਰ ਉੱਚੀ ਆਤਮ ਕਥਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਐਸੀ ਜੋਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮ ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸਤ ਸਰੂਪ ਸਤ ਕਰਣੀ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁੰਨ ਵਰਸਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਕ ਦਮ ਸੰਨਾਟਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਜਾਗਰਤ, ਇਕ ਉੱਚੀ ਲਗਨ, ਇਕ ਖਿੱਚ, ਇਕ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਹਿਰ ਜਹੀ ਚਲਦੀ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤ, ਸਵੱਛ ਤੇ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਇਕ ਟਕ ਤਕਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਨਾਸਤਕ ਤੇ ਮਾਦਾ ਪ੍ਰਸਤ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤਦ ਆਸਤਕ ਦੇ ਇਸ ਆਤਮ ਜੋਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਜਲ ਵਾਂਗ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਣਹਾਰ ਸਨ । ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੋਰ ਸੀ । ਉਚਾਰਣ ਅੰਦਰ ਸਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ । ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਇਹ ਚਮਕਦਾ ਸਤਾਰਾ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਭ ਪ੍ਰਭਾਤ-ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ । ਆਤਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪਧਰਤਾ ਪਰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ । ਸਤ ਰਾਹੀਂ ਕੂੜ ਕੁਸਤ ਦੇ ਟਿੱਬੇ ਹੁੰਝਣ ਦਾ ਉਪਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਤਸੱਦਦ ਤੇ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨ ਦੀ ਬਦਲੀ ਰਾਹੀਂ ਨਜ਼ਾਮ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਇਤਨਾ ਸੁਖੇਨ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਹਨ ਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੋ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਉਹ ਸਾਧਨ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, 'ਹੱਥਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰੋ', ਉਹ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਲ ਮੰਗਿਆ । ਇਕ ਨਵੇਂ ਉਮਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵੱਸਥਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਸਨ, ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਜਲ ਰੋਹੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰੋਗੀ, ਕੋਹੜੀ ਤੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਛੇਕੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਪੀ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।"

ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਰੋ ਪਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਬੂਲ ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅਰੋਗ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸਵੱਛ ਹੈ । ਤਦ

ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ, 'ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਹੱਥੀਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ, ਕਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਰਦਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਜੋ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਹੱਥ ਪੈਰ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧ੍ਰਿਗ ਹਨ । ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਈ ਵਸਤੂਆਂ ਤਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਧਨ, ਉਹ ਨੇਤਰ ਹੀਣ ਹੈ । ਜੋ ਸਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ, ਜੋ ਸਿਰ ਸਤ ਅਸੱਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਸਤ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਸਿਰ ਹੀ ਕਟ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ।'

ਸੋ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਸ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਪਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉੱਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨੀਵੀਂ ਕਮਾਈ, ਨੀਵੀਂ ਸੌਚ ਧਾਰਾ ਤੇ ਨੀਚ ਵਿਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਧੋਗਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਚਲਾ ਕੇ ਇਕਦਮ ਉਸਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣਗੇ । ਸੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਕੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਇਕ ਰਸ ਟਿਕਾਉ ਦੇ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੇ । ਇਹੀ ਮਾਰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਚੱਲ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਸੁਹੇਲਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਸਤ ਸੰਗਤ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੋ । ਸੰਤ ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਗਣਕਾ ਪਾਪਣ ਤੋਂ ਦੇਵ ਗਣ ਬਣਾਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹਨ ।

ਇਕ ਸੱਯਦ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਉਧਾਰ

੧੯੩੮ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ । ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਨ । ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੱਯਦ ਜੋ ਕਿ ਸੱਯਦ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਸੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ,

ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਸਤਸੰਗੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਂਣ ਵੀ ਹੈ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਤੋਂ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਚੱਲੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੇਰੇ ਤੋਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਦ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਵਲ ਹੀ ਲੈ ਆਵਾਂਗੇ। ਪੀਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਮਿਲੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਦੇ ਪੇਟ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੰਤਰ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਖ ਤੇ ਨਵਾਰਣ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਇਹ ਭੇਰੇ ਆਇਆ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਘਟ ਹੀ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸਮਝੋ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਦਿਨੇ ਅਰਾਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਵਾਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗੁਣਵਾਨ ਤੇ ਹੋਂਡ ਮਾਸਟਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਪਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਤੇ ਬਾਅਸਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਗਿਆ ਤਦ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤਕਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਹੀ ਚੁਪ ਤੋੜੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਛੋ ਹੋਏ ਬਸਤਰ ਪਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਬੈਠਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਵਾਸ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ

“ਆਪ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਹੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਉ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਾਵਨਤਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਣ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ—ਭਾਈ ਨੇਕ ਤੇ ਉਤਮ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਲੰਬੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਘਾਲ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਮਾਈ ਸ਼ੁੱਧ, ਵਿਚਾਰ ਨੇਕ ਤੇ ਨਿਯਮਬਧ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਉੱਤਮ

ਜੀਵਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਬੁਨਿਆਦ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵਲੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪੈਗੰਬਰ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੰਤ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਰਾਮਤ ਨੇ ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਨਸਪੈਕਟਰ—ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਰਹਾਬੜੀ ਸਖਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੋ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਰਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਸੋਚਧਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਖੇਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਢੰਗ ਹੈ ਜੋ ਨੂਰ ਦੇ ਜ਼ਹੂਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਸਦਾ ਦਿਸ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ?

ਇਹ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਪੁਛਿਆ, “ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ, ਸਿਰਫ ਅੱਖਰੀਂ ਹੋਰ ਫੇਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਦੇਖ ਤੇ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਮਨ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਲਵਜ਼ੀ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਮਾਈ ਲਈ ਕਹਿ ਤਦ ਭੱਜ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰ ਲਵੀਏ।”

ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ—ਪੀਰ ਜੀ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਤੱਕਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜੋ ਅਲਾਹ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਮੇਰੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਰੇਖ ਵਿਚ ਮੇਖ ਮਾਰੋ।

ਮਨ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨ ਠੀਕ ਪਾਸੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਵੇ ਤਦ ਮਨ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਵੀ ਵਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਾਰੀ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਬਖੇਕੀ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ।

ਬੁੱਲਿਆ ਰੱਬ ਦਾ ਕੀ ਪਾਉਣਾ
ਐਧਰੋਂ ਪੁਟਣਾ ਤੇ ਓਧਰ ਲਾਉਣਾ ।

‘ਮਨ ਨੇ ਇਹ ਕੁੱਖ ਮੋੜ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਠੀਕ ਸੋਚ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅੰਦਰੋਂ ਸਤ ਦੀ ਖੋਜ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਾ ਹੋਣ ਫਿਰ ਇਹ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ।’ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ।

‘ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਪਾਸੇ ਆਏ ਹੋ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਹਿੱਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁੱਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਸਰਮਦ ਜੈਸੇ ਪਾਵਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਰ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਹੱਕ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਸਕੋਗੇ’, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰਾਜ ਖੋਲਿਆ ।

ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ—ਪਾਵਨ ਪੀਰ, ਇਹ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹ ਹੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨਾਲ ਸਾਧਨ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ?

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੁਮਨ ਬੁਕਮਨ ਦੀ ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਿੱਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਹੋ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਅਧਿਕ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਤਕ ਲਵੋ ਜੇਕਰ ਸ਼ਰਹਾ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੜਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਆਖਰ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਦਾਵੰਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਨੂਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਖੁਦਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਡੂੰਘੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਤੱਕੋ ਤਦ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਉੱਤਮ ਤੇ ਸੂਖਸ਼ਮ ਕਲਾ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਤੱਕੋ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਨੂਰ ਭਰਪੂਰ ਸਾਹਵੇਂ ਪਰਗਟ ਦਿਸੇਗਾ । ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਹੱਥ ਵਧਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬੇਸੁਧ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਸੁਰਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੋ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ, ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੱਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੀ ਸਵਾਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਸ ਹੀ ਮੁਕਾਮ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅਲਾਹ ਦੀ ਇਕ ਟੇਕ ਤੇ ਇਕ ਰੂਪ ਸਾਹਵੇਂ ਰੱਖ ਕੇ ਸਵਾਸ ਦੀ ਟੇਕ ਨਾਲ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੱਕ ਪੁੱਜੋ ਤਦ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਦਿਸਣਗੇ । ਉਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਤੱਕਣ ਦੇ ਸਥਾਨ ਹਨ ।

ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਦਿਉਗੇ । ਮਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਸਵਾਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹੋਣ ਪਰ ਆਪ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਬੈਠੇਗਾ । ਫਿਰ ਤੱਕੋ ਇਸ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਅਤੀ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭੇਦ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ । ਸਾਈਂ ਬੁੱਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਾਖਲ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਗੱਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਹੀ ਜਾਪ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹਿਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਤਦ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ‘ਬਿਸਮਿਲਾਹ’ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਹੱਕ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਪੁੱਛੇ ਤਦ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਇਕ ਯੁਕਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਵਾਸਾਂ ਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੁਨ ਮਹਾਨ ਸੁੰਨ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਧਨ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਇਹ ਟਿਕਾਉ ਹੋ ਕੇ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦੱਸੇਗਾ ।’

ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਇਸਨੇ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਤਕ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ, ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਜੋੜਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਝੂਮ ਉਠਿਆ । ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਅੱਜ ਆਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਪਰਾਪਤੀ ਹਿੱਤ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਗਤੀ ਵਿਚ ਪਾਣ ਹਿੱਤ ਸਬਜ਼ੀ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ, ਪਰ ਆਖਰ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣ ਗਈ । ਵਾਹ ਸੁਬਹਾਨ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਪਾਕ ਪ੍ਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਦੀਦਾਰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।’

ਇਹ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਫਿਰ ਉਨ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਵੀ ਭੁਲ ਗਿਆ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਉਥੋਂ ਹਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਖਰ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਨੇ ਹਿਲਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੇ ਤਦ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਹੁਣ ਬੇਗਮ ਸਾਹਿਬਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੀ ਲਗ ਸਕੇ ?'

ਇਸ ਨੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੱਧੇ ਕਿ, 'ਇਹ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿਆਰਤਗਾਹ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਹੋ ਸਕੇ ਤਦ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਇਕ ਕਤਰਾ ਫਿਰ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਅਲਾਹ ਪਾਕ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।' ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੀ ਉਠਿਆ, ਸਿਜਦਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤਾ ਮਿਲੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਸਨੇ ਬੜੇ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਦ ਇਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੀਰ ਭਾਈ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਇਕ ਐਸੀ ਬੂਟੀ ਘੋਲ ਪਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਕਦੇ ਉਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਐਸੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਬਾਹਰਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ੧੯੪੭ ਤਕ ਬਰਾਬਰ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅਗਸਤ ੧੯੪੭

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ੧੫ ਅਗਸਤ ੧੯੪੭ ਨੂੰ ਵਤਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਤੇ ਰਾਜ ਸਤਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਰਾਏ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨ ਕਰਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਣਗੇ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਦਸ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਵੰਡਾਰੇ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ ਰਾਜਸੀ ਸਤਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਆਗੂ ਕੋਈ ਨੇਕ ਤੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਵੰਡ ਮੰਨ ਲਈ ਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਫਲ ਫਿਰਕੂ ਫਸਾਦਾਂ ਨੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਧਰਮ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਹੌਲੀ ਖੋਲਣਾ ਹੀ ਇਕ ਧਰਮ ਬਣ ਗਿਆ।

ਹਰ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਾਲਚੇ ਪੈ ਗਏ। ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਧਿਰ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜਬਰੀ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਬਹੁਤ ਧੱਕਾ ਕਰੇ ਉਹੀ ਆਗੂ ਸੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨੇਕੀ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤਾਂ ਕਈ ਨੇਕ ਦਿਲ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਬਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਾਸੂਮ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਮਾਸੂਮ ਅਬਲਾ ਨੂੰ ਬੇਪਤ ਹੋਣੋਂ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਜਾਣੋਂ ਬਚਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਠੀਕ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਕੇ
ਤਿਨ ਪਾਪਨ ਤੇ ਅਤੀ ਪਾਪ ਡਰਾਹੀਂ”

ਜੋ ਪਾਪ ਧਰਮ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਪ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੰਨ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਪਾਪ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਜ਼ਰ ਪਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉੱਚਤਾ ਦੀਆਂ ਪਾਵਨ ਲੀਹਾਂ ਤੋਰਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖਤਾ ਹੀ ਛੱਡ ਬਹੇ ਫਿਰ ਧਰਮ ਉਥੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਕੇ ਭਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੯੪੭ ਦਾ ਸਾਲ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦਵਾਣ ਦਾ ਸਾਲ ਸੀ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਹੀ ਕੌਮ ਦੀਵਾਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਾਗਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਲੁਟੇਰਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸਿਰਕੱਢ ਆਗੂ ਬਣ ਕੇ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਾਣ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤੇ ਹਨੇਰੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਪਰ ਬਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਧਾਰਮਕ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਰ ਹੀ ਤੁਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਕੁਝ ਆਗੂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ

“ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਤੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕੋ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਬਾਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਜਥਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਲਿਆਉਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਸਥਾਨ ਭਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣੋਂ ਬਚਾਣੇ ਹੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਹਿੱਤ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਹਾਰਾ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜਬ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਘੱਟ ਗਏ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਵੀਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਐਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦਵਾਈ ਤੇ ਲੰਗਰ ਲਗਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਬੋਰੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਣਕ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਾਮੇ ਕਿਧਰੋਂ ਵੀ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਧੰਨ ਸੰਤ ਤੇ ਧੰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੰਜਮ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕਰਮ ਨੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਸ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਰਲੇਪ ਦਿਸਦੇ ਸਨ।

ਲੰਗਰ ਦੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਦੀ ਸੇਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਝੈਲ ਜੋ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇਥੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਪੰਥ ਸੇਵਕਾਂ ਹਲਾ ਮਾਰੂ ਭੜਥੂ ਪਾਊ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਕਣਕ ਹੋ ਸਕੇ ਡੇਰੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਫ਼ੁਰਲੀ ਜਥੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ੧੯੪੭ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੱਭਣ ਚਲੇ ਗਏ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਜਥਿਆਂ ਨੇ

ਕੋਈ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਗੱਡੇ ਕਣਕ ਕਈ ਵੱਡੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਤੇ ਗੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਡੰਗਰ ਅੱਡਿਆਂ ਸਮੇਤ ਜੋ ਬਗ਼ੈਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਲਿਆ ਕਰਮਸਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਣਕ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਰਖਣ ਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਐਸੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਕਬੂਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਕਤ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਵੋ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਕਣਕ ਤੇ ਗੱਡੇ ਡੰਗਰ ਆਦਿਕ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

“ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਨਾਜ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਕਮਾਈ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਤੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬੁਰਾ ਧਾਨ ਖਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਨਿਹਮਲ ਬਬੇਕ ਤੇ ਉੱਤਮ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਧਰੋਂ ਮੰਗਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਪਰ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਮਿਸਰੀ ਦੇ ਚਾਵਲ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕੀ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਆਟਾ, ਘਿਉ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਾਈ ਦੇ ਲਾਲ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਜੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਪਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਤੇ

ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਿਨ ਭਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਧਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਵੀਏ ਤਦ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਕੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਗੇ। ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ ਜੋ ਨਿਰਲੋਭ, ਨਿਰਦੋਸ਼, ਨਿਰਅਪ੍ਰਾਧ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਅਰਥ ਹੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦੀ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਲੰਗਰ ਹਿੱਤ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ, ‘ਹੁਣ ਇਹ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਛੱਕ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਪਕਾਣ ਖਾਣ ਤੇ ਹਰ ਸਾਮਾਨ ਭੇਜਣ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛੱਕਣਾ ਹੈ।’

ਸੋ ਭਾਈ, ਇਹ ਲੁੱਟ ਦਾ ਧਾਨ ਅਸੀਂ ਜ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲੈ ਜਾਵੋ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਅਸਥਾਨ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ।”

ਇਹ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਇਥੇ ਪਿਆ ਹੀ ਸੜਿਆ। ਕੁਝ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਆਗੂ, ਜਥੇਦਾਰ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਦੇਸ਼ੀ ਏਜੰਟਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਥੇ ਨਿਰੋਲ ਹਿੰਦੂ ਸਿੰਘ ਸੰਗਠਨ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਭਰਾਵਾਂ ਹਿਤ

ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਮ ਤਿਆਗੀ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਹਿਣੀ ਇਕ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਉਤਮ ਤੇ ਮਹਾਨ ਧੁਰੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਜਹੀ ਹੀ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਲੁਟ ਮਾਰ ਤੇ ਧਕੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਦਿਨ ਬੜੇ ਹੀ ਥੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਨੁੱਖ ਮੁੜਕੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੁਟ ਮਾਰ ਤੇ ਧਾੜਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਬੈਠਣ ਤਦ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੌਮ ਨੇ ਅਮਨ ਤੇ ਏਕਤਾ ਰਾਹੀਂ ਉੱਨਤੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਵਲ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੌਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਜਗਾਣਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਉਪਜਾਊ ਸੰਤ ਸਥਾਨ ਹੀ ਲੱਭਣੇ ਪੈਣੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੀ ਜਾਣੋ ਜੋ ਇਹ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੈਸੇ ਧਰਮ ਧੁਰੰਧਰ ਬਾਹਰਲੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸਤ ਨੂੰ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੰਥ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਮੁਕਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਜਗਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।"

ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ

ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪਦਫੇਦ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੰਗਲ ਇਕੋ ਹੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸਫੇ ਦੇ ਬਲਾਕ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਫੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋਈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੰਗਾਮਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ

ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਝੇਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਹਿਤ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸੁੱਧ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਸੁਧ ਕੀਚੇ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਸੁਧਾਈ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬੀੜ ਉਹਨਾਂ ਸੰਚੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜੋ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਡੇ ਸਿੱਖ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ—

“ਮੋਹਨ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ”

ਮੋਹਨ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਜੋ ਗੱਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਜੋ ਕਾਫੀ ਹਠੀ ਤਪੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਪੋਥੀਆਂ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਵੱਸ਼ਕਤਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਕੇ ਮੋਹਨ ਜੀ ਨੂੰ ਰੀੜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੋਥੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਸਨ, ਫਿਰ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਦੀ ਬੀੜ ਬੜਾ ਕੇ ਇਹ ਪਰਮ ਧੁਰਵਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ, ਕਿਤਾਬੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵਰਕ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਵਿਆਂ ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਜੁਗ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਮੁਢਲਾ ਫਰਕ ਹੈ

ਤਦ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੀ ਹਿਲ ਚੁਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਤੇ ਉਚਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਦਾ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੌਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲਨ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਧਰਮ ਦੇ ਉੱਤਮ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਫਿਰ ਵਿਦਵਤਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਮਹਾਨ ਜਫਰ ਜਾਲਨੇ, ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਣਾ ਇਹ ਉਹ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜਾਗੀ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਤੇ ਉਸ ਅਡੋਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਾਰੀ ਠੋਸ ਪੁਸ਼ਟ ਦਾ ਸ਼ੋਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਾਰਪੁਰੀ, ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਡਬਲ ਐਮ. ਏ. ਹੋਰ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਲਈ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਕਈ ਸਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।

ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਕਿ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਤੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਮੰਨਣਾ ਚਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਤੇ ਮੁਢ ਤੋਰ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਪੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪੰਥ ਦਾ ਮੁਖੀ ਅੰਗ ਜੁੜਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ

ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਝੇਲ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀ ਸੀ

“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਉਪਜ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸੇ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਧ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਐਸੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਖੋਜ ਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਬੀੜ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜੁੜੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਬੀੜ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਹਸਤੀ ਬਚਾਣ ਹਿਤ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦਾ ਪਾਵਨ ਪੰਜਾ ਇਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਇਮੀ ਪਰ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਉਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਬੀੜ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਠੋਸ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਵੇ।”

ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਬੀੜ ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਸਮੇਂ ਅਥਦਾਲੀ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤਦ ਬਾਕੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੁਢਲਾ ਧੁਰਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਖੋਜ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹਰ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਲਈ ਸਰ ਦਰਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੀਆਂ ਫੁਪੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਸ-ਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਦ ਛੇਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਵੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕਾਫੀ ਖਿਚਾ ਖਿਚੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੋਢੀ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਸੀ। ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਾਰ ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਮਸਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਘਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਜੋ ਮੀਟਿੰਗ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਕਰਮਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੌਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਹਨ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ

“ਸੱਜਣੋ! ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਸਤਾ ਲਭਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੀ ਉਭ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਅਸਲ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਜੋ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ।” ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ

“ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਮੰਗਲ ਬਾਣੀ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਜਿਤਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵੀ ਹੈ

ਤੇ ਕੌਮ ਮਾਰੂ ਵੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਅਧਾਰਤ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਡੋਰ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰ ਦੀ ਆਈ ਹੋਈ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਝਗੜਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੰਗਲ ਹੀ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਇਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਇਹ ਇਕ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਹਿਸ ਦਾ ਆਮ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋਏ ਆਮ ਨਿਸ਼ਚੇ ਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ?

“ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਅੰਜੀਲ ਨੂੰ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੇਂਟ ਕਲਾਸ ਨੇ ਜੁੜ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਤਾਂ ਭਾਗਠ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਮੋਲ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹੀ ਸਾਡੇ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋਚਿੱਤੀ ਕੌਮ ਲਈ ਮਾਰੂ ਤੇ ਤਬਾਹ ਕੁਨ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਇਸੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨੇ ਆਖਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਧੁਰੰਧਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪੁੰਜ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਬਲਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ, ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਵਾਇਦਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਹੀ ਇਕੋ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸੇਹਰਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਿਰ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੀਵਾਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅਪੀਲ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਬਣਨ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਆਗ ਕਰਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਹ ਕਈ ਸਾਲ ਧਾਰਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਹੀ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਲਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਵੇਗਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਆਦਮੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ ਉਹ ਅਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਸਾ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਸੋ ਖਰਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧਕੇ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੇ ਵੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾ ਕਰੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕਰ ਬਹੇਗਾ।

ਸੋ ਜੇਕਰ ਮਨ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਬੱਧ ਤੇ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਕਰ ਲਵੀਏ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਉੱਤਮ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣੀਯ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਸਵਾਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਈ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੰਤਰ ਕਨ ਅੰਦਰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਤੋਰੇ ਹੋਏ ਪੰਥਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੇੜੇ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਢੰਗ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ

ਕਰਨਾ। ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਾਥੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਨਚੇੜ ਹੀ ਸਮਝੋ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਤੱਕ ਯੂ. ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਿੰਘ ਸਜਾਏ ਹੋਣਗੇ, ਨੇ ਹਾਪੜ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਦਾਹਵੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਇਕ ਸਾਲ ਪੂਰੀ ਮੋਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਜਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਕੋ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਲੋਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਾਹਰੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨੌਕਰ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਪਰਮ ਸੰਤ ਜਦੋਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਮ ਸੇਸਾਰ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤਪਸ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹਿਤ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਭਜਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਉਸ ਸਦੀਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ-ਹਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਗਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਵਾਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਧਰੋਂ ਅਸਲ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ, ਤਦ ਉਹ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।'

ਪਿਛਲੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਸੋ ਸੋ ਦੋ ਦੋ ਸੋ ਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਤਨੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜੋ ੮ ਮਾਘ ਭਾਵ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੦ ਨੂੰ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਏ, ਦੋ ਲੱਖ ਸਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਥੇ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਵਾਧਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਧਾਰਣੀਯ ਹੈ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਉਹ ਖਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਾਮਸੀ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਨਾ ਬਣਾਵੇ। ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਮਾਸ ਅਹਾਰੀ ਦੀ ਹੀ ਸੇਹਤ ਠੀਕ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਅਹਾਰ ਮੇਹਦਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬਹੁਤਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀ ਖੁਰਾਕ ਜੋ ਸਬਜ਼ੀ, ਫਲਾਂ ਤੇ ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਵੀ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁਧੀ ਅੰਦਰ ਨਿਰਮਲ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਸੱਚ ਕਰਣੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਰਹਿਤ ਹੀ ਕਿਸੇ ਉੱਤਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਇਸ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਸ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਖਦੇ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸੰਪਰਦਾਏ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਡੇਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਡੇਰੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਪੁਚਾਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਗਤ ਹਿਤ ਪੁੱਜੋ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਡੇਰੇ ਦੀ ਆਤਮਾ

ਸਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਗੋਂ ਉਹ ਵੀ ਤਕੜੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ, “ਤੱਕੋ ਸੰਤ ਜੀ, ਇਹ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੂਜਾ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਲਵੀਏ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪੱਕੇ ਭੰਡਾਰੇ ਲਈ ਵੀ ਕਹੀਏ।”

ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖੋ ਸੰਤ ਜੀ ਇਹ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰ-ਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਢਿੱਲੇ ਮਠੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਛੱਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬਾਕੀ ਕੱਚਾ ਭੰਡਾਰਾ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਕਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਪੱਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਛਕ ਸਕਦੇ ਹੋ।” ਉਹਨਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਇਕ ਆਗੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੱਕੇ ਭੰਡਾਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਤਲਿਆ ਹੋਇਆ ਪਕਵਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਹੰਤ ਸਾਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਡੇਰੇ ਵਲੋਂ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰੋ ਤੇ ਮਾਹਲ ਪੂੜੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਛਕਾਓ।”

ਛੋਟੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫਿਰ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ : “ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਤਫਰਕਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀਏ ਤਦ ਉਹ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਇਥੇ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਜੋ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਆਤਮ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਹੀ ਝੂਠੀ ਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕੋ, ਅਰਾਮ ਕਰੋ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਸ ਵਕਤ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਮਝੋ ਅਗੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਕਰਮ ਮਹਿਰਾਮਤ ਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ

ਲਈ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਲੰਗੋਟੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਤਦ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧੇ ਸਾਧੂ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉੱਤਮ ਬਣਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਤੱਕ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਫਿਰ ਕੌਣ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਕਰਮ-ਬੱਧ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰੇਗਾ ?”

ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਰੋਲ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਦੋਂ ੧੯੫੨ ਵਿਚ ਅਫਰੀਕਾ ਗਏ ਸਨ, ਉਥੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜੋ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮਿਸਤਰੀ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ

“ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨਿਰੋਬੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਅਫਰੀਕਾ ਗਏ ਹਨ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਛੱਟੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਵਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਕਈ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਇਆ।” ਨਿਰੋਬੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਣ ਤੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ

ਸੀ, ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੀਲ ਗਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ, ਤਿਆਗ, ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ। ਫਿਰ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਜੋਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਮਸਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਅਫਰੀਕਾ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ

“ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ, ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ ਤੇ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਹੈ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਕੇ ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਿਰੋਬੀ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟਿਕੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਤਦ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਇਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸੰਤ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਆਉਣਗੇ ਪਰ ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਰ ਖੜਕਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਹੋਏ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਦਾ ਇਹ ਦਾਹਵਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬੋੜੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਉੱਚ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਹੀ ਸਤ

ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਣੀਯ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੋ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਇਸ ਲੜੀ ਦੇ ਮਣਕੇ ਬਣ ਗਏ।

ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਉੱਤਮ ਗਿਆਨ ਗੁਰਮਤ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੀ ਉਪ-ਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ੧੯੪੭ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦੇ ਹੀ ਕੌਮ ਲਈ ਅਤੁੱਟ ਤੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਾਲਾ ਸਾਲ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ੧੯੪੭-੪੮ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਿਆ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਡੇਢ ਸਾਲ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਕਣਕ ਤੇ ਮੱਕੀ, ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਤੋਂ ਉਪਰ ਗੁੜ, ਚਾਹ, ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਆਦਿਕ ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਲੰਗਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਚਲਦਾ ਸੀ, ਅੱਗੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਭੁੱਖੇ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸੱਜਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖੀ ਤੇ ਤੰਗ ਨ ਹੋਣ।

੧੯੬੨ ਦੇ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਜੋ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ ਸਹਿਤ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਫੌਜੀ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਣੇਂ ਰੋਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਆਦਿਕ ਪਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫੌਜ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਪਰ ਵਾਧੂ ਜਿਹਾ ਬੋਝ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਘਟਾਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਨੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਭਾਈ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਾਰ ਤੇ ਮਕਾਰ ਭਰਾ ਸਦਾ ਹੀ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਰਦਲਾਂ ਵੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਡਾਢੇ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਉਸ ਪਰ ਤਰਸ ਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਰੱਖੇ, ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਚੀਨ ਦੀ ਇਹ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚ ਸ਼ੀਲੀ ਤੇ ਅਮਨ ਪੁੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਧਰੋਂ ਮੱਕਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਚੀਨੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਬਰਫਾਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਜਵਾਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਿਖਮ ਤੇ ਬਰਫੀਲੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਕੌਰੇ ਸਨ। ਵਿਚਾਰੇ ਠੰਡੇ ਕਪੜਿਆਂ ਅੰਦਰ ਝੋਕੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਮੀਲ ਰਕਬਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ, ਜੋ ਇਸ ਜੰਗ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਢੰਗ ਦੇਹਾਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਣ ਹਿਤ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਗਰਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਲੀ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਾਨ ਤੇ ਸੌਨਾ ਚਾਂਦੀ ਫਿਰ ਸ਼ਸਤਰ ਆਦਿਕ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਸੌਨੇ ਨਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਗ-ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨ ਤੇ ਸਿਖਰਾ ਤਕ ਪੁੱਜਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੁੱਜੇ ਖੁੱਜੇ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਧਰੋਂ ਚੀਨ ਦਾ ਪੀਕਿੰਗ ਰੇਡੀਓ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਸੀ

ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਉਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਲਟਿਆ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਜਾਗਰਤ ਹਿਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਵੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਇਹ ਇਕ ਅਜੀਬ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਡੇਰੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੰਗਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛਿਆ

“ਇਹ ਲੰਗਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਜ਼ੰਗੀ ਹੈ?”

“ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜਾਗੀਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਰੋਲ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਪਰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛੱਕ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਗਏ ਅਤੇ ‘ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦਸੋ’ ਇਸ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਸੇਵਾ ਕਰੋਗੇ?” ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਕਰੋ” “ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਇਕੱਠਾ ਅੰਦਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਪਰ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਮਨ ਤੇ ਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਗਲਤੀ ਦੀ ਸੋਧ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਸਿਮਰਨ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਸਿਧੇ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਕਿਤਨਾ ਉੱਚਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਸਮਝਾਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ

ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਧੱਕਾ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਜਨਕ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਇਕ ਪੈਰ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਰਾਜ ਸੰਘਾਸਣ ਤੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪੀੜਾਂ ਜੋ ਕਿ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਾਂਗ ਸੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਪਰ ਤਖਤ ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯ ਤੇ ਲੋਕ ਦੁਰਦ ਦਾ ਮਹਿਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੱਥੋਂ ਮਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਲੈ ਇਹ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਮਾਰੂ ਭਾਰਤ ਪਰ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰ ਵੀ ਸੰਘਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘੋਰ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਧੋਗਤੀ ਤੇ ਗਰਾਵਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਣ।”

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਪਾਸੋਂ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਇਕ ਉੱਤਮ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਕਰਮਸਰ ਅੰਦਰ ਬੇਪਨਾਹ ਇਕੱਠ ਸੀ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਪੁਰ ਪ੍ਰਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਆਖਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਮਾਇਆ, “ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਪਾਸੋਂ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਬਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੋਗੇ।”

ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਪੱਤਾ ਤੱਕ ਖੜਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਗਰਵੀਦਾ ਬਣਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਇਸ ਕਰਕੇ

ਵੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸਵੱਛ ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰਕੇ ਚਲਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਮਿਤ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲ ਰਖਵਾਲੇ ਹਨ।”

—o—

ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਗ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦਿਲ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਕਰਮਸਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਆਈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਹਾਨ ਇਕਾਂਤ ਸਥਾਨ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਦਾ ਘਾਟਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਪਰ ਅੰਦਰਲੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਸਤਾ ਇਹ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਵਾਧਾ, ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਵੀ ਲਭ ਲਵੇ ਤਦ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਕੋ ਸਥਾਨ ਪਰ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਕਰਮਸਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਤਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੀ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਹੀ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਬਰਾਬਰ ਆ ਕੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਗੁੰਜਾਇਆ ਸੀ। ਸੈਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਧਰ ਢਕੀ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕਟਾਰੀ ਤੋਂ ਨਹਿਰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਇਥੇ ਹੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੁਲੀ ਸੀ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਖਟੜਿਆਂ ਦਾ ਪੁਲ ਇਥੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰੇਡਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਜਵਾਲਾ ਬੁਆਣੀ ਦਾ ਪੁਲ ਵੀ ਦੂਰ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸੇ ਹੀ ਪੁਲੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਕਟਾਰੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ

ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਈ ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਉੱਤਮ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਤਪ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਜੁੜ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਰੰਗ ਰਤੇ ਮਸਤ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤਕ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਇਕ ਰਸ ਅਮਿਉ ਰਸ ਦੇ ਝਰਨੇ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਵਗਦੇ ਤੱਕੇ ਹੋਣਗੇ, ਫਿਰ ਨਗਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਪਰ ਉਸੇ ਹੀ ਵਰਦਾਨ ਨੇ ਇਹ ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਐਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਜਣਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਪਰਸ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਦੋ ਕੁ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਰਮਸਰ ਤੋਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਤੇ ਫਿਰ ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਦੁਬਲਾਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਦੁਬਲਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜੀਬ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਡੀ ਧਰਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੱਲਰ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਰਕਬਾ ਬੇਅਬਾਦ, ਵੀਰਾਨ ਤੇ ਬੂਹਰ ਕੱਲਰ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਸਮੇਂ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪੈਰ ਮਾਰੇ ਤੇ ਕੱਲਰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸੜਕ ਬਠਿੰਡੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੱਕ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੱਲਰ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਬਾਦ ਤੇ ਚੰਗੀ ਉਪਜਾਊ ਸੀ। ਜਾਹਲਾ ਨਗਰ ਛਤਾ ਮੰਗਣੀ ਵਾਲਾ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਤਰੱਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੀਰਾਨ ਸੀ। ਮਹੰਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਸੀ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਵਟਾਈ ਪਰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੀ ਕੱਢੇਗਾ? ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਬਲਾਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਪਰ

ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਐਸੀ ਕਿਸਮ ਸੀ ਜੋ ਰੋਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕਰੇ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਰਮ ਸਨ ਜੋ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੱਕੋ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਮੰਦ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਚਰਨ ਪਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸੁੱਤੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਰਮਸਰ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਹੈ। ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਿਮਰਨ ਰਤੇ ਹੋਏ ਮਤਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਪਾਵਨ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਤੇ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਇਦ ਇਥੇ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਇਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੜਵੱਈ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਦੀ ਹੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸਨ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਇਥੇ ਦੁਪਹਰ ਸਮੇਂ ਦੌਕੀ ਦੇ ਰੁਖਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਇਥੇ ਹੀ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਸੋ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਫਿਰ ਭੋਰਾ ਬਣਿਆ। ਤੇ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਕਾਂਤ ਸਥਾਨ ਬਣਨ ਹਿਤ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕਰਮ ਕਿ ਉਥੇ ਦੀਵਾਨ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੀਸੇ ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ, ਦੋ ਮੰਜ਼ਲਾ ਭੋਰਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਣ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੋਈ ਦਰਖਤ ਵੀ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਘਾਹ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦਾ

ਸੀ। ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਕੱਲਰ ਦਾ ਘਾਹ ਤੇ ਬੂਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੱਜੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਜੋ ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦੁਬਲਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਦੇ ਇਸ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਸਦਕੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਉਤਮ ਫੁਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਚੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਗ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਧਰਤੀ ਜੋ ਬਾਬੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਗਾਨ ਵੀ ਪਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਸੈਂਕੜੇ ਮਣ ਅਨਾਜ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਕਠਨ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇੰਚ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਚਿਰ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਰਖ ਕੇ ਹੋਰ ਹਰ ਉਪਰਾਲਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਸਿਆ, ਇਹਨਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੋਹਰ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਸੱਜਣ ਆਉਣ ਉਹ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਥੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੱਲਰ ਜਾਂ ਵੀਰਾਨ ਧਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਕ ਸੜਕ ਦੇ ਸਰਵੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਨਾਭੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਬਠਿੰਡੇ ਨੂੰ ਸੁਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸੜਕ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਸੜਕ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਦੁਬਲਾਨ ਨੂੰ ਆਂਦੀ।

ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਇਥੇ ੫ ਅਗਸਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਭੰਡਾਰਾ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਾਬੂ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪਰਮ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੁਣਨ ਹਿੱਤ ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਅਮਰ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਤਨਾ ਇਕੱਠ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

—o—

ਉਸਾਰੂ ਰੁਚੀਆਂ ਬਿਰਤੀ ਅੰਦਰ ਤਿਆਗ

ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਹੀ ਪੱਖ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੋਈ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕਰ ਲਵੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹੀ ਕੰਮ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਖਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਲਾਹ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਮਤੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਸੰਮਤੀ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਮੁੱਕ ਗਈ ਫਿਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਚੱਲ ਪਵੇ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਚਿਤਵਣੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੀ ਫੁਰਮਾਈ ਸੀ, “ਭਾਈ ਤੂੰ ਇਸ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਲ ਰਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਧ ਹੈ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਵਹਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਹੀ

ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਤੇ ਇਹ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਇਹ ਤੇਰੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਰਹੇਗਾ।” ਉਹ ਗੱਲ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਰਜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰ ਸਕਣ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਵੀ ਸਨ। ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੱਕੀਏ, ਦੱਕੀ ਅੰਦਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਲੰਬੀ ਕਤਾਰ ਕੱਚੇ ਹੀ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਭੋਰਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਤਪੋਬਣ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਛੇ-ਖੂੰਜਾ ਕੇਵਲ ਭੁੱਜੇ ਬਿਸਤਰਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੀ ਸਥਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਥੇ ਹੀ ਛੇ ਫੁੱਟ ਦੇ ਖੂੰਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਟੀਨ ਤੇ ਫਿਰ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਛੱਤ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਛਤਾਰ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਸਿਰਫ ਛੇ ਘੰਟੇ ਹੀ ਬਿਰਾਜਦੇ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਦਿਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੱਕ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਵਜੇ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਇਹੀ ਬਿਸਰਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਰਾਮ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸਾਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੱਕੀ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀ ਤਪ ਸਾਧਨ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਠਨ ਤੇ ਉੱਤਮ ਦਿਨ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਹੀ ਇਕਾਂਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕੰਮ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਡੇਰਾ ਬਣਨਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤਦ

ਇਸ ਦੀ ਇਤਨਾ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ-ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਸਾਧਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੱਕ ਹੀ ਸਨ। ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਇਕਾੰਤ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਾਹੁਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਸੇਵਕ ਹੀ ਇਥੇ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਲਈ ਸੁਭਾ ਉੱਠਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨਾ ਅੰਦਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਕੁਝ ਛੁੱਟੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ। ਸੁਭਾ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਭਿਆਸੀ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹਿੱਤ ਚਾਹ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਜੇ ਘੱਟ ਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਐਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਇਥੇ ਆਇਆ ਜੋ ਕਹੀ ਟੋਕਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਥੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸਨ ਉਹ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਿਝੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਪਰ ਆ ਕੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਵਜੇ ਤੋਂ, ਫਿਰ ਇਥੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਪਰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਝ ਸਤਸੰਗੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬੋਹੜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸਣ ਲਗਾ ਲਏ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਇਥੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਰਜਾਈਆਂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰੋ।”

ਇਹ ਸੇਵਕ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਤੱਕੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਝੁੰਬੀ ਹੀ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ

ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤੰਬੂ ਹੈ, ਇਹ ਰਜਾਈ ਹੈ, ਇਹੀ ਸਰਦੀ ਵਲੋਂ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਲ੍ਹਸ ਘੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਭਿਆਸੀ ਨੇ ਤਾਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਰਦੀ ਤੇ ਆਲ੍ਹਸ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਭਿਆਸੀ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਤੇ ਨਿੱਜ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤਨੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਤੁਹਾਡਾ ਰੁਖ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਕਸ਼ਸ਼, ਖਿੱਚ, ਲਗਾਉ ਤੇ ਲਿਵ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚੌਕੜੀਆਂ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਣੇ ਕਠਿਨ ਤਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੂਰੇ ਛਤੀ ਸਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਵੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਕਾਲੇ ਨਾਲੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਇਤਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਉਸ ਪਹਾੜੀ ਨਾਲੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਨਾਮ ਔਸ਼ਧ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦੋਵੇਂ ਥੁੜ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਭਾਈ ਜੋ ਤਪ ਸਮੇਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਡੇਰੇ ਹੀ ਸੇਵਾ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਡੇਰੇ ਤੇ ਬਰੇਟਿਆਂ ਦੀ ਆੜ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰੇ, ਇਸ ਸਾਧਨ ਤੇ ਤਪ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਧੱਕੇ ਦਾ ਕੰਮ ਬੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਲਗਨ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਨੰਦ ਲਵੇ, ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੁਝ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ ਪਾਠ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਖਾਲੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਦ ਸਾਧ ਨਾਲੋਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸੋ ਦਰਜੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਹੁਣ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕਠਿਨ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਛਕ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੁਡ ਭੰਨ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੁੱਖੀ ਸੁੱਖੀ ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਇਸ ਭੇਖ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਲਾਜ

ਲਗਾਣੀ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਦਿਓ, ਬਰੋਟਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸਬਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਰੱਖੋ ਫਿਰ ਜੱਕੋ ਤੇ ਸਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠਣ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਛਾਇਆ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੇਸਾਰ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋਗੇ। ਇਸ ਬਰੋਟੇ ਵੱਲ ਹੀ ਤੱਕੋ ਇਹ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਇਕ ਬੀਜ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਰੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਇਥੇ ਲਿਆ ਗੱਡਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਖਤ ਹਨੇਰੀਆਂ ਤੇ ਝੱਖੜ, ਤੂਫਾਨ, ਫਿਰ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕੱਕਰ ਤੇ ਠੰਡੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਘੜੀ ਆਰਾਮ ਦੇ ਸਕੇ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੱਟੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਗੋਹਲਾਂ ਦਾ ਮੇਵਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਜਾਨਵਰ ਪੁਸ਼ਟ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਤਪੀ ਬਲੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਰਾਮ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਚੋਟ ਕਰਨ ਪਰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰਾਮ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਜੇ ਆਰਾਮ ਤੇ ਧਨ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮੋਹਨਤ ਘੱਟ ਤੇ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਅਧਿਕ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਮਹਾਨ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਸੋ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਅਡੰਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਭਾਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੰਕਲਪ ਕਿਸੇ

ਸਮੇਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਉਹ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੋ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਲ੍ਹੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਫਲੌਜ ਟੱਟੀਆਂ, ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਜਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਮਾਰਤ ਆਪ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਾਲਜ ਬਣ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਕਤੀ ਇੰਤਜਾਮ ਲਈ ਤਕਰੀਬਨ ਡੇਢ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸੇਵਕ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਇਸ ਬੋਝ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹਨ, ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਕੱਠੀ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਇਕ ਬੋਝ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ, ਦਸ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਖਰਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਟਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਗ੍ਰੰਥਦ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲਸ਼ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਚਮਕਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਚਿਪਸ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਇਟਲੀ ਦੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਸਨ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਹੀ ਜੁੱਮੇਵਾਰੀ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਕਿ ਦਵੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਮਾਇਆ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਭਰਮ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾ ਸਕੀ ਕਿ

ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਕੀ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਕਾਰਜ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸ਼ਕਲ ਹੀ ਦੇਣੀ ਬਾਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਲੱਗੇ ਪਰ ਕਾਰਜ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

—o—

ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ

ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਸੀ। ਆਪ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਾਂ ਜੋ ਰਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪੁਚਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਵਾਮੀ ਹੇਮ ਰਾਜ ਜੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵੇਦਾਂਤ ਅਚਾਰੀਆ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸੰਦ ਆਇਆ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮਿਲੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਕ ਸੌ ਹੀ ਛਪਾਈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਛਪਵਾਈ। ਤੇ ਹਰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਤੋਰਨਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਏ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਿਰਾ ਵੇਦਾਂਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਾਂ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਠੇਸ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਉਣ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਉੱਪਰ ਸਾਰੀਆਂ

ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਨਮਾਨ ਸਹਿਤ ਬੈਠਣ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਕਈ ਚਿਰ ਉਹ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰਦੁਆਰ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਪਰ ਸਾਲਾਨਾ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਪਧਾਰੇ, ਉਥੇ ਉਹ ਵਿਰਕਤ ਸੰਤ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਾਹੜੀ ਮੁਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਦ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ "ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸਨੇ ਇਤਨੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾਹੜੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਸਨਮਾਨ ਦੇਵੀਏ। ਇਹ ਗਿਆਨੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪੰਨਭਾਗ ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਾ ਹੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਛਹਿਰਾ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਪਰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਬੇਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਖੋਹ ਲਵੇ।"

ਸੌ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹਰ ਅਭਿਆਸੀ, ਖੋਜੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਉੱਤਮ ਪੱਖ ਹੀ ਤੱਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉ, ਬਾਕੀ ਉਸ ਦੇ ਐਸੇ ਪੱਖ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ, ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਖੋਹ ਲੈਣ।

ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾਏ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਮੁਨੀ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਅਚਾਰੀਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੁਰੋਧਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹਿੰਦੀ ਅੰਦਰ ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ ਛਪਵਾਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ

ਪੋਥੀ ਛਾਪ ਲਈ, ਪਰ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਹ ਦੂਸਰੀ ਪੋਥੀ ਜਿਸ ਦਾ ਖਰਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਸੀ, ਛਾਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਹੋਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੋਥੀ ਛਾਪਣ ਹਿੱਤ ਆਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੋਥੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਖਰਚ, ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਨੀ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਰਚ ਕਰਨ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਸਾਧਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵੱਡੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਫੇ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਦਾ ਲਈ ਇਕ ਅਮਰ ਯਾਦ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਪਾਠਕ, ਖੋਜੀ ਤੇ ਸਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗੀ।

੧੯੬੨ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਰੋਂ ਡੇਰੇ ਆਏ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਹਿ ਗਏ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਕਿ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਸ ਪਰ ਅਧਿਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਖਰਚ ਕੇ ਅਮਰ ਕਥਾ ਛਪਵਾਈ, ਫਿਰ ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਹੀ ਵੰਡੀ ਪਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਕੀਮਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ, ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਤ ਸਤੋਖ,

ਦਇਆ ਧਰਮ, ਸਤ ਮਾਰਗ ਜੋ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਗੁਣ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਤੱਕਣ ਕਿ ਆਤਮ ਦਰਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਜਫਰ ਜਾਲੇ ਹਨ।

ਅਮਰ ਕਥਾ ਦੇ ਛਾਪਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ. ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪਟਿਆਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਅਮਰ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੀ ਹੱਥੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਪਰ ਵੀ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਏ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮੁਖੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਫੀਆ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਢਾਈ ਸੌ ਸਫੇ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮਸਾਲਾ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਸਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਹਲੂ-ਵਾਲੀਆ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਘੁਲਾਟੀਏ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਗੌਰਵ ਹਿੱਤ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਹਿਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਛਪਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵੇਚਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਦਾਰਤਾ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਵਿਕਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਰਖਿਆ।

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਛਪਵਾਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਨੌਂ ਰਤਨ' ਦੇ ਬਲਾਕ ਤੇ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮੁਫਤ ਸੰਤ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਖੋਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇਗਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਆਏਗੀ। ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਖੋਜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਜੋੜਨ ਵੱਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਸੀ।

ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ

ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਵਜੋਂ ਵਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਾਜੇ ਪਰ ਹੱਥ ਆਪ ਹੀ ਧਰਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਵਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, "ਭਾਈ ਸੰਗਤਾਂ ਆਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਤੇਰੇ ਕੀਰਤਨ ਅੰਦਰ ਇਤਨੀ ਸੰਗਤ ਜੁੜਿਆ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅੱਜ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਨ, ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵਣ ਕਾਰਣ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਹੀ ਲਈਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨ ਹੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਅੰਦਰ ਰਹੇ ਤਦ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਹਲ ਕਢ ਕੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਸਤਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹੁਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਰਾਗ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ—

“ਜਿਸ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ

ਤਿਸ ਆਗੇ ਹੀ ਮਰ ਚਲੀਐ

ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵਨ ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਕੇ ਪਾਛੇ ਜੀਵਣਾ ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਗੋਖੇ ਦੀ ਛਪੜੀ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮ ਕਿਰਪਾਲੂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਪਰ ਹਥ ਧਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬੀਬਾ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਨੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇਰੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਤੇਰੀ ਇਕ ਮੋਹਰ ਭਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲਭਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੇ। ਹਾਂ ਭਾਈ ਤੂੰ ਸਾਧ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹ। ਇਹ ਕਰਣੀ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਰ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਜੁੰਮੇ ਚੁੱਕ ਲਏ ਹਨ। ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੋਮਲ ਸਰੀਰ ਇਹ ਖਦਰ ਦੇ ਛੇ ਕਲੀਏ ਕੁੜਤੇ ਤੇ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁਤੀ ਨਾਲ ਰਗੜਾਂ ਖਾ ਕੇ ਉਚੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਗੜਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀ ਹੀ ਅਗੇ ਨੂੰ ਕਰਮ ਤੇ ਸੁਖਾਉ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਢ ਹੈ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਿਮਟੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਲੋ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਪਰ ਹੱਥ ਧਰਣ ਲਗੇ ਤੇ ਉਹੀ ਹੱਥ ਅੰਤ ਤਕ ਟਿਕਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ—ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਾਜ—ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸੁਰ ਬਸ ਇਕ ਲਿਵ ਸੀ। ਇਕ ਤਾਰ ਸੀ ਜੋ ਖੜਕਦੀ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕ ਕਾਹਨ ਦੀ ਮੁਰਲੀ

ਵਲ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਖਿਚੇ ਹੋਏ ਚਲੇ ਆਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਲਾਈਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆ ਖਲੋਂਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਲੋਕ ਦਸ ਦਿਨ ਮੰਗਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਹੱਸੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਬੜੀ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਰੋਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਜੇ ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਥਾ ਕਾਰਨ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸੇਵਕ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੇ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਡਾਕਟਰ ਮਾਧੋ ਰਾਮ ਸਾਫਟ ਜੋ ਕਿ ਕਲਕੱਤਾ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਕ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਜਨੀਕ ਸੀ, ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਤੋਲੀਏ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੇਕਰ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਦ ਇਹ ਹੱਥ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਟੋਹ ਕੇ ਤਕਦਾ ਸੀ। ਨਬਜ਼ ਆਦਿਕ ਬੜੀ ਗੌਰ ਨਾਲ ਤਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਪਾਸੇ ਆਈਏ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਰਸੀ ਸਮੇਂ ਨਿਰਮਲ, ਉੱਚ ਤੇ ਗੁੱਝੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੋਕੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਸਾਦਾ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਗਤੀ ਵੇਦਾਂਤ, ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਮਨ ਆਦਿਕ ਦਾ ਉਧਾਰ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ, ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਹੈ ਨਾਉਂ ਬੁਰਾ ਆਦਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਭੇਡਾਰ, ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਫਲਾਂ ਵਜਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰਫ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਿਹਾਤੀ ਹੀ ਇਸ ਸਿੱਧੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਧਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪਰ ਸਮਝ ਵਾਲੇ ਲਈ ਖੋਜ ਤੇ ਉਤਮਤਾ

ਦਾ ਮਹਾਨ ਭੇਡਾਰ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮਾਨੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸੀ ਜੋ ਜਿਸ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਵੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਗੁਣ ਲਭਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਆਮ ਸਮਝ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਤ ਕਰਨ ਹਾਰ ਗੱਲਾਂ ਦਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਧਰੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹ ਹੀ ਲਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਮੁੜ ਗੋਹਜ ਭਰੇ ਭੇਦ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਤਪ ਕਰਕੇ ਹਲ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਸ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਖੋਜੀ ਤਾਂ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਕਾਢ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਮੁੱਖ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਰਾਗੀ ਅੰਦਰ ਸਤ ਕਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹੀ ਫਰਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਆਤਮ ਸੁੱਧੀ ਦੇ ਨਿਤ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਤਜਰਬੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣੋ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਹੀ ਕੁਝ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਅਸਰ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ, ਅਲਾਹ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਰਾਹ ਲੱਭੀ ਸੀ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੁਰਲਭ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਭਾ ਹੀ ਦਸ ਵਜੇ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਆ ਕੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, ਕੁਰਸੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਨੋ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹਾ ਦਰਬਾਰ ਸੀ ਜਿਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਗੋਹਜ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਭੇਦ ਵੀ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਕਹਿਣਾ ਕੇਵਲ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਸੁਖਮਈ ਸਾਂਤਵਿਕ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਰਾਹ ਵੀ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸੁਰਤਾਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸਤਿ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਲੋਕ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਦ ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਆ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਵ ਅੰਦਰ ਟਿਕਦੀ ਹੈ।

“ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਹਰ ਪ੍ਰਭ ਵਸੇ ਜੀਉ”

ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਤੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀਆਂ। ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਜੋ ਅਨੰਦ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵੀ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਨਾਸਤਕ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਐਸੇ ਸੁਧਰੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੀ ਸੁਧਰ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਕੋਈ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਾਉਂਦੇ। ਸਿਧ ਪਧਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਧ ਪਧਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਜੇਕਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਐਨ ਟਿਕਾਣੇ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਵਕਤਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਉਸ ਗੱਲ ਪਰ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਕੰਮ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਇਹ ਮੁਖ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਸਹਿਰਦਲ ਕੰਵਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁੰਡਲਨੀ ਦੇ ਝਰਨੇ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ ਆਪ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਉਹ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। “ਗੁਰਮੁਖ ਰੋਮ ਰੋਮ ਹਰ ਧਿਆਵੇ” ਦਾ ਕਥਨ ਹਰ ਇਕ ਗਿਆਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਹਰ ਧਿਆਨਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਝੱਟ ਹੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵੱਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਹੋ ਰਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ ਹਰ ਰੋਮ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਹੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਂਤ, ਅਕਹਿ ਤੇ ਅਜਬ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ ਰੋਮ ਰੋਮ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਤਰੰਗ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਛੱਡਦੀ ਸੀ ਫਿਰ ਉਹ ਫੁਹਾਰ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਕੋ ਹੀ ਧੁੰਨ ਆਵੇਗੀ। ਦਸੇ ਇਹ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ, ਇਹ ਅਨੰਦ ਤੇ ਇਹ ਰੰਗ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗਾਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮੀਲਾਂ ਪੰਧ ਕਰਕੇ ਲੰਬੇ ਸਫਰ ਮਾਰ ਕੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਝੱਲ ਕੇ, ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਬਾਰਸ਼, ਵਗਦੇ ਹੋਏ ਝੱਖੜਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੇਤਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਤੋਂ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਤ-ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਖ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਰਾਗੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾੜੇ ਤੇ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੱਚ ਧਰਮ, ਸੱਚ ਕਰਣੀ, ਸੱਚ ਰਹਿਤ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਡਰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ

ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਗਜ਼ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਹੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਇਕ ਰਾਗੀ ਨੂੰ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ “ਪਾਤਸ਼ਾਹੋ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਰੋਕੀਏ, ਫਿਰ ਗੰਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣਨੋਂ ਰੋਕੀਏ ਤਦ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਸੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਤਰਜ਼ਾਂ ਪਰ ਰੱਬ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸੇ ਹੀ ਗਾਣੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਉਸੇ ਹੀ ਗਾਇਕਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਗਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਇਹ ਜਰਦਾ ਮਸਾਲਾ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ-ਪਰਚਾਵਾ ਕਰਕੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੈ “ਆਪਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਓ ਕਿ ਇਹ ਰਸਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਹ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਜੋ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਚਨ ਜੋ ਸੁਣੇ ਕਮਾਵੇ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਭਵਜਲ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਖੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਸ਼ੇਪਰਦਾਏ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉੱਤਮ ਪਰਵਾਹ ਹਿੱਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਨਿਜ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ, ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਰੱਬ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਤਕਣਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਦ ਉਸ ਲਈ ਮਨੋਂ ਹੋਕੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਚਲਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬਰਾਬਰ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਤਮ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਤ ਕਦੇ ਵੀ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉ

ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਈ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਆਪਣਾ ਤਪ ਤੇਜ ਤੇ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਮਹਾਂ-ਤਪੀਸਰ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ। ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਜੀਵਨ ਭਰ ੯੦ ਸਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੁੱਤੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਰੜੇ ਸੌਂਦੇ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਿਆ ਤਦ ਸਫੈਦ ਜੀਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਛੱਤਰੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਢੱਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਜੀਰਾਂਦ ਨਾਲ ਹੀ ਯਰਾਨਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸਫੈਦ ਕਪੜੇ, ਸਫੈਦ ਰੰਗ, ਸਫੈਦ ਬੀਬੀ ਦਾਹੜੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਚਮਕਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹੇ। ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਹੋ ਸਕੇ ਤਦ ਬਾਹਰ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਲੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਿਜ ਘਰ ਹੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ੁਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਪੰਝੀ ਵਾਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਨਿਤਨੇਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਹੀ ਜਲ ਪਾਨ ਆਦਿ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਧੂ ਕੋਲ ਥੈਠਦੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਬਿਠਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਸੇਕੋਚਵੀਂ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਲਗਾਉ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਨਾ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਣ ਹੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਦਸਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਿ: ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧੂਲ ਕੋਟ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਬਲਾਨ ਹਨ ਤਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਨ

ਤੇ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ ਮਹਾਨ ਕਲਾਧਾਰੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਦ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਬਾਹਰ ਗੁਫਾ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਏ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਬਿਸਤਰਾ ਬਾਹਰ ਰੁਖਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰ ਇਕ ਚੰਦੇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਥੱਲੇ ਚਾਦਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਬੂ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜੇ ਅਡੰਬਰ ਬਹੁਤਾ ਦਬਲਾਨ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਮਰੇ ਸਨ ਜੋ ਜਥੇ ਤੇ ਆਏ ਗਏ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਫਾ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਘਟ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਅੰਦਰ ਮਸਤੀ ਤੇ ਰੰਗਣ ਇਤਨੀ ਡੂੰਘੀ ਤੇ ਰਸ ਭਿੰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਦੂਰ ਮਹਾਨ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਮਸਤੀ ਅੰਦਰ ਝੁਮਦੇ ਹੋਏ ਝਰਨਾਟ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਕੰਬਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਗਿਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗ ਰਤੇ ਰੰਗ ਭਿੰਨ ਹੋਏ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਲੰਘ ਗਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਤੰਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵੀ ਮਹਾਨ ਅਰਸ਼ੀ ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਉਹ ਰੰਗ ਰਤੇ ਹਰ ਕਦਮ ਵਾਹੁ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਡੇਰੇ ਪਰ ਪੁੱਜੇ ਸਨ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਅਸਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਵੀ ਨਚਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਨਿਰਤ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਅੰਦਰ ਅਸੰਘ ਬਾਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਦੀਵਾਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਬਦਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਦ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹੁਣ ਵੀ ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਪੰਜਾਬ ਉਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸੂਨਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗੂੰਜ ਤੇ ਉਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਸਿੰਘ ਨਾਦ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਮਹਾਨ ਧਰਤੀ ਪਰ ਮਸਤੂਆਣੇ ਗੂੰਜਿਆ। ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਮੌਲ ਉਠੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਧੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਰੰਗਾਵਲੀ ਹੋ ਉਠੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਾਨ ਲੈਅ ਜੁਕਦੇ ਸਨ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਦੇਵੀ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਾਫੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਕੇ ਤਪਤ ਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠਾਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਜੇ ਵੀ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ, ਉਹੀ ਨਾਦ, ਉਹੀ ਧੁਨ, ਉਹੀ ਮਸਤੀ, ਉਹੀ ਲਹਿਰ ਫੇਰ ਉਠ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਰੀਤ, ਮਹਾਨਤਾ ਆਤਮ ਬਲ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਾਂਦੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਮਹਾਨ ਅਰਸ਼ਾਂ ਪਰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸੀਆ ਸੀ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਰਸ਼ਾਂ ਪਰ ਤਾਰੀਆਂ ਲਗਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੌ ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਤਨਾ ਹਲਕਾ ਏ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੰਗ ਰਤਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਹੋਸ਼ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਹੁਣ ਇਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਅਫਰੀਕਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵਲੈਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਰ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਗ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਚਾਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚ ਉਠੇ। ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

—o—

ਇਕ ਕਰੜੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋ ਦਿਨ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਡੇਰੇ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਚਨ ਸਿਧੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਭ ਨੂੰ ਦਸ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਡੇਰੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਸਵਾ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ।

ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਸੁਝਾ ਦੀਆਂ ਨਮਕੀਨ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਲੱਸੀ ਚਾਹ ਆਦਿਕ ਲਈ ਲੰਗਰ ਵਲ ਚਲ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅਚਾਨਕ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਲ ਨੂੰ ਆਏ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਪਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਰ ਸਤ ਸੰਗੀ ਵੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਤਕ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਖਲੋ ਗਏ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਧਾਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰ ਹੀ ਰੋਕ ਕੇ ਜੱਫੀ ਭਰ ਲਈ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਪਲੰਘ ਪਰ ਅਰੂੜ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੁਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਦ ਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਪੁੱਛਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਆਪ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹੋ ਤਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਖਸ਼ੋ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕਰੜੀ ਤੇ ਗਾਖੜੀ ਕਮਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮ-ਸਾਂਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਐਸਾ ਇਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਠੀਕ ਸਮਝੋ ਤਦ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਜੋ ਹੁਣ ਇਹ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇਸੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਬਤੀਤ ਕਰੀਏ। ਅਸਾਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਕਾਨ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਐਸੀ ਇਕਾਂਤ ਤੇ ਰਮਣੀਕ ਭੂਮੀ ਪਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਝਮੇਲੇ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣਾ ਬੋਝ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੰਧੇ ਪਰ ਵੀ ਧਰ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਚੰਗਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਮੰਨੋ ਤਦ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਸਥਾਨ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਉ। ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ।"

ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸੋ ਫਕੀਰ ਇਕੋ ਹੀ ਗੋਦੜੀ ਅੰਦਰ ਸਮਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਕ ਦੇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਤਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਾਧ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕੌਤਕ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਮਿੰਟ ਚੁਪ ਰਹੋ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਬਾਬੂ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਦੇਖੋ ਬਾਬੂ ਜੀ ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਉਹ ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅੰਦਰ ਹੀ

ਰਹਿਣਗੇ ਪਰ ਜੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਕੇਵਲ ਕੱਛਾ ਤੋਲੀਆ ਤੇ ਗਲ ਦੇ ਕਪੜੇ ਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਮਾਨ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੈ।” ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਮਾਇਆ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਉਹੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਲੰਗਰ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਲਾਗਰੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸੇਵਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝੋ, ਜੋ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕਰੇਗੇ ਉਹ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵੱਡੇ ਹੋ। ਉਮਰ, ਕਰਣੀ, ਮਹਾਨਤਾ, ਤਿਆਗ, ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨ ਅੰਦਰ ਕੌਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਤੋਂ ੧੦੦ ਸਾਲ ਭਾਵ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਮਾਰਕੰਡੇ ਦੇ ਪੂਲੇ ਵਾਂਗ ਇਕ ਛਤਰੀ ਹੋਣਾ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਤੁਸਾਡੇ ਜੇਹੇ ਪਾਵਨ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਨ ਸਕਾਰਥ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਪੰਨ ਭਾਗ ਜੋ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਤੁੱਛ ਤੇ ਨਿਗੂਣੀ ਜੇਹੀ ਸੇਵਾ ਇਸ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਲੈਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਪੁੱਜੇ ਹਨ।” ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤੇ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ।

“ਵਾਹ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿਆਂ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਸਾਡੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

“ਸਾਡੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਛੱਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੰਘਾਣੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਲੰਘ ਹੀ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਲਗੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਭਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਜ਼ੁਮੇ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਇਹ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਾਸ ਰਖ। ਲੋਕ ਸੌ ਗੱਲੇ ਉਡਾਂਦੇ

ਸਨ। ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ ਦੇ ਅਡੰਬਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸੁਣੀਏ ਸਨ, ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋ ਆਈ। ਅਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਕਰਮ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਪਰ ਪਰਖ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ ਸੋਨਾ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਚਾਰ ਚੱਕ ਜਾਗੀਰ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਰਾਹ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਣਗੇ। ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਸਤੂਆਣੇ ਦੇ ਵਰ ਲੈ ਲਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਗਰੀਬ ਸਾਧ ਪਾਸ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੈ।”

ਅਫਰੀਕਾ ਦਾ ਦੌਰਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਕ ਗੁਣ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪਿਛਾਹ ਨਹੀਂ ਭਜਦਾ ਸਗੋਂ ਹਰ ਔਕੜ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਝੰਡੇ ਗਡਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅਤੀ ਵਿਕਟ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਗੋਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਮਾ ਦੇ ਜੰਗਲ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਮਲਾਇਆ ਆਦਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਠਨ ਦੌਰ ਤੋਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਕੰਮ ਆਏ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵੀ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀਆਂ ਆਬਾਦ, ਸਰ ਸਬਜ਼ ਤੇ ਫਿਰ ਫਲ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਜਾਨ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਜਵਾਕਸ਼ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਰੜਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਅਫਰੀਕਾ ਅੰਦਰ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗਏ ਸਨ ਤਦ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਨੌਰੋਬੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਭੇਖੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਾਧਾਂ ਹੱਥੋਂ ਤੰਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਕਈ ਸਜਣ ਜੋ ਲੁਧਿਆਣਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਬਨਾਵਟੀ ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਭੇਖੀ ਤੇ ਟਕੇ ਬਟੋਰੂ ਰਾਗੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਕਾਫੀ ਦੁੱਖੀ ਸਨ। ਸੋ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਤ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਘਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਫਰੀਕਾ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ੮ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੧ ਨੂੰ ਆਪ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲੰਬੇ ਸਫ਼ਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੌਰ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦਾ ਮਹਾਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਕਾਫੀ ਸਨ। ਪਾਠੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਸੋ ਪਾਠ ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਬੂ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਈ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜਗੜਾ, ਭਾਈ ਲਿਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ।

ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਸੱਜਣ ਤੇ ਫਿਰ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ, ਪਾਠ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਸੋ ਰੋਗ ਰਤੇ ਮਸਤਾਨੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਰੀ ਰੋਗ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੱਜਣ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸਮੇਤ ਨੌਵੇਂ ਦਿਨ ਸਤਾਰਾਂ ਜਨਵਰੀ ਮੁੰਬਾਸਾ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸ: ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿੱਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਹਿੱਤ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਠੀ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੁੰਬਾਸਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਨਿਰੋਬੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੋਬੀ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਫੀ ਸਿੱਖ ਵਸੇ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਸੀ। ਇਥੇ ਜਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਕਾਫੀ ਝਗੜੇ ਸਨ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰਾਸ ਇਕ ਹੈ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵੰਡ ਕਿਉਂ ਮੰਨੀਏ।” ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਖਾ ਹੋਈ।

ਗੋਰਾ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਇਕ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਪਰ ਲੱਗੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ।

—੦੦—

ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਨੇਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ

ਮੁੰਬਾਸਾ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹੀ ਚਰਚਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ, ਕੋਈ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਪਰ ਸੰਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਆਲਪੁਰੇ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੋਟਾ ਮੋਟਾ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਆਉਣਗੇ ਜੋ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਮੇਟ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸਭ ਹਿਸਾਬ ਮੇਟ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਪਰ ਮਹਾਨ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਤੇ ਪਰਮ ਯੋਗੀ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਇਕ ਸੱਜਣ ਪੁੱਜੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਕੰਦਪੁਰ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਹੁਣ ਨਿਰੋਬੀ ਰੋਲਵੇ ਵਿਚ ਫਿਟਰ ਸਨ, ਇਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਗਰਮ ਐਚਕਨ ਭੇਟ ਕਰਕੇ, ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਫੋਟੋ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਲੀ ਐਚਕਨ ਸਮੇਤ ਫੋਟੋ ਲੁਹਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣ। ਜਦੋਂ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਕੁਝ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੀ ਹੋਰ ਸੀ।

ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗਲ ਇਕ ਕਫਨੀ ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉੱਪਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਾਲੀ ਚਾਦਰ ਉਹੜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ ਕਿ ਕਫਨੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਮੁੱਢਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਗਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਕਫਨੀ ਫਿਰ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸੈਦੂ ਦਾ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਪਰ ਖਲੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਹੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਇਸ ਬੱਢੇ ਨੂੰ ਕਫਨੀ ਪਵਾਣ

ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਲਾਜ ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ਫਿਰ ਦੋਰਾਹੇ ਬਾਬੂ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਲਾਲ ਭੱਲਾ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭੱਲਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਸ਼ਾਲ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਰਮਾਇਆ ਸੀ

“ਭਾਈ ਸਮਾਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ ਅਗੇ ਉਪਹਾਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪਰ ਇਹ ਵਰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਬੇਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਹੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਪੂਜਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਾਡੇ ਪਿਛੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅਰੰਭ ਹੋਵੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਇਕ ਮਨ ਸੋਚੀ ਨਿਯਮ ਸਾਧਨ, ਫਿਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਖਤਾਈ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਪਰ ਅਸਰ ਪਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਕ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ “ਚਲੋ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹੀ ਚਾਹ ਹੈ ਤਦ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਛੇ ਕਢਨੀ ਦਾ ਨੇਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।” ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਸ ਪਏ। ਜਿਥੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹਰ ਗੱਲ ਹੀ ਤਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਉਥੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਬਾਹਰਲੀ ਵਰਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਮਝੋ।

ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਣਵਾਈ ਕਾਲੀ ਐਚਕਨ ਤੇ ਚੂੜੀਦਾਰ ਪਜਾਮਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹੀ ਫੋਟੋ ਉਤਰਵਾਈ। ਮਾਨੋ ਪਿਛਲੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹੀ ਪਰੀਤਿਆਗ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਧੰਨ ਹਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਇਕ ਅੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਨਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਫਕੀਰੀ ਨੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰ ਲਈ ਪਰ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਦਾ ਉਹੀ ਰਿਹਾ।

—੦੦—

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਇਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੁਢਲਾ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗਿਆਸੂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦਾ ਧਾਰਣੀਯ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਜੋ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਦੂਸਰਾ ਹੀ ਮੰਤਰ ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਿਸਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾ ਹੀ ਜਾਪ ਦਸਦੇ ਸਨ।

ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੋਰੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਖੁਦ ਹੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਰਮਵਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਉਸ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਵੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਗਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਦੋਰੇ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਤਿਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹੇ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ। ਅਫਰੀਕਾ ਐਸੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਫਰੀਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਨ। ਅਫਰੀਕਾ ਅੰਦਰ ਹੀ

ਕਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ, ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਕਈ ਫਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲੀ, ਜੁਲੀ, ਗੁਲੀ ਤਿੰਨ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਹੀ ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੁਖ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਅਰਥ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਨਿਰਬਾਹ ਤਕ ਹੀ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖਾਵੇ ਜੋ ਖਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਬੀਮਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਪਾਧੀ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਹ ਬਸਤਰ ਜੋ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਬੀਮਾਰ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ। ਸਾਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰਲੀ ਕਿਰਿਆ ਹੋ। ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਧਾਰਣੀਯ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਇਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦਸਦੇ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗੰਢ ਜਿਸ ਵੀ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਪਈ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਅਫਰੀਕਾ ਰਹਿਣ, ਹਿੰਦ ਆ ਜਾਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸਦਾ ਹੀ ਟਹਿਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਸਰ ਦਬਲਾਨ ਦਾ ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਛੱਡ ਕੋਈ ਹੀ ਕਰਮਵਾਨ ਧਰਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਟਕ ਹੀ ਇਤਨਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ।

ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਉਥੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਕਾਫੀ ਕਾਫਰ ਸਨ ਜੋ ਮੂੰਹ ਆਈਆਂ ਹੀ ਅਰਲ ਬਰਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਗੇ ਵਧ ਤੁਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣਨ ਦੀ ਸੋਚੇ ਤਦ ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ

ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਈ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਸੱਜਣ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਰੂਮੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਤਿ ਨੀਵੇਂ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੂੰਹ ਵੀ ਮਾਂਜ ਕੇ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਸ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਹਿਮਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸੀ।

ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਮੌੜ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਾਸ ਜੋ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਫਿਰ ਚਲ ਪਏ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਾ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਇਆ ਤਦ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਪੁੱਜੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸੰਘਾਉਪਨ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੋ ਬਾਹਰ ਹੀ ਖੜਾ ਸੀ, ਕਿਹਾ

“ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਵਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਦੇ ਵੀ ਵਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੈਂ ਦਰਜੇ ਨੀਵਾਂ ਹੈ। ਸੂਅਰ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਬੁਰੀ ਖੁਰਾਕ ਚੋਂ ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਪਦਾਰਥ ਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਅੰਦਰ ਗੰਦਗੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਕੇਵਲ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੇ ਬਦ ਮਸਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਿਨ ਲੰਘਾਣ ਹਿਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਅਸਾਂ ਬੀਬੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਬੱਚੇ ਲਈ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਮੰਗੀ ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ?”

ਇਹ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਬਣਿਆ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਤ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਖਮੀਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਇਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਸੀ।

ਅਫਰੀਕਾ ਅੰਦਰ ਮੁੰਬਾਸੇ ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੈਰੋਬੀ ਪੁੱਜੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ

ਛਹਿਬਰ ਲਗਾਈ ਸੀ। ਨੈਰੋਬੀ ਤੋਂ ਨਕੋਰੇ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਐਲਟੋਰੇਟ ਪਹਾੜੇ ਸਨ। ਐਲਟੋਰੇਟ ਤੋਂ ਕੋਸਮੂ ਗਏ। ਕੋਸਮੂ ਤੋਂ ਜੇਕਾਰਟਨ ਆਏ।

ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਪਾ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਫਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਅੰਦਰ ਅਜ ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਜੋ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਉਹੀ ਸਜਣ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ।

—੦੦—

ਕਲਕਤੇ ਫੇਰੀ

ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਫਿਰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਲਕਤੇ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਟੜਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੇਗਨ ਪਰ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਲਾਭ ਸਨ। ਇਕ ਸਫਰ ਸਾਂਝਾ ਸੁਖਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਚਾਹੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਫਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁਕਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵੀ ਚਲਦੇ ਰਹੇ। ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਚਲਾਂਦੇ ਸਨ।

ਕਲਕਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਸਥਾਨ ਜਗਤ ਸੁਧਾਰ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਦਾ। ਆਏ ਗਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਣ ਰੋਟੀ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾਈ। ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਭਾਈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ

ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚੰਗੇ ਸਾਊ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬਗੈਰ ਲੰਗਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਚਾਲੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਲੱਬਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਤੇ ਪਾਰਕਾਂ ਦੀ ਰਾਹ ਫੜਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਤੇ ਹਰੀ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰਾਹ ਫੜੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨਿਤਨੇਮੀ ਬਣੇ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਕਰਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਾਧਨ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਵ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਲੇ ਆਰੰਭੇ ਸਨ। ਖਟੜੇ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਸਨ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

—੦੦—

ਰਾਂਚੀ ਫੇਰੀ

ਰਾਂਚੀ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਅਤੀ ਰਮਣੀਕ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੰਬਰ ਦੋ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਗਰਮੀਆਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਕਟਦੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਾਂਚੀ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਰਾਂਚੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜੀ ਛਾਉਣੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਬੰਗਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵੱਡੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰਾਂਚੀ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਹ ਪੁੱਜਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਂਚੀ ਦੇ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਕਲਕਤੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ

ਸਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਂਚੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਕੋਠੀ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕਰੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਾਰਚ ੧੯੫੩ ਨੂੰ ਆਪ ਰਾਂਚੀ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸਨ।

ਕਲਕੱਤੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਅੰਦਰ ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਂਚੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਲਕੱਤੇ ਫੇਰੀ ਦੇ ਵਹਿਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਸੀ। ਰਾਂਚੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਪੁੱਜੀਆਂ। ਗੋਲੇ ਤੇ ਫੋਕੇ ਫਾਇਰ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਆਰੰਭ ਹੋਏ।

ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਆਮ ਲੋਕ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਵੀਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਕਈ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਘਰੀਂ ਚਰਨ ਪਵਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਿ ਹਰ ਘਰ ਚਰਨ ਪੈ ਸਕਣ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।

ਰਾਂਚੀ ਤੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਕਾਨਪੁਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅੰਦਰ ਦੀਵਾਨ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਜੇ। ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਦੇ ਰਹੇ। ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ੫੨੫ ਦਮੜੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ੧੨੫ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਪਾ ਕੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਦੇਗ ਤੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਿਯਮ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਰਿਹਾ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਿਉਂ ਗਏ ?

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਮਨਸ਼ੁਰੀ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੱਲ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਚੁੰਬਕ ਪੱਥਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਹੇਵਤ ਆਪਣੇ ਵਲ ਲਈ ਆਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਰੈਰਾਨ ਵੀ ਸਨ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਸਤ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਥੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਦੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਨਸ਼ੁਰੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਬਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਬਰਫਾਂ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਹਿਰਦਾ ਕੁਰਲਾਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੁੱਜੇ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ। ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਰਨੇਵਾਲਾ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੱਟੇ ਗਰਾਫਰ, ਬਾਬੂ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਹੀ ਦਿਨ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸੇਵਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੁਰੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬੂ ਜੀ ਸਮੇਤ ਡਲ ਵਲ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲ ਪਏ।

ਗੱਡੀ ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਦੂਰ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਡੀ ਨੇ ਰਾਹ ਆ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਗੱਡੀ ਰੁਕੀ ਤਦ ਸਰਦਾਰ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਆ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਧਾਂਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਆ ਬਾਂਹ ਫੜਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੁਰਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ।" ਇਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਗਏ ਜਿਥੇ ਬਜ਼ੋਰ ਹਾਊਸ ਬੇਟ ਪਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਕਾਕਾ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਪੋੜੀਆਂ ਤੋਂ ਝੀਲ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪਰਤ ਕੇ ਲੱਭਾ ਨਹੀਂ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੈ ਕੇ ਖੜੇ ਗਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਉਹ ਬੱਚਾ ਕਿਧਰੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਦੂਸਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਘਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਹ ਦੰਪਤੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਪਰ ਹੁਣ ਮਨ ਦੁਖੀ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਭਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਧਰਵਾਸ ਸੀ ਜੋ ਸਦਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਬੱਚਾ ਆਇਆ ਜੋ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੈ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਣ ਹਿੱਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸੈਰ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਨਸ਼ਾਤ ਸ਼ਾਹੀ ਬਾਗ, ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਤੱਕ ਵੀ ਫਿਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਗੁਲਦਸਤੇ ਗੁਲ-ਮਰਗ ਵੀ ਪਧਾਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਾਰਾਗਰੀ ਅੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹੁ-ਵਾਹੁ ਦੇ ਆਤਮ ਨਾਦ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਘੰਟੇ ਅਫੂਰ ਤੇ ਅਚਲ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵੀ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਦੇ ਮਾਲੀਆ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸੁਗਾਤ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਤੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡਣ ਹਿੱਤ ਹਰ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ, ਦੇ ਰੁਪੈ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਮਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਾ ਕਰਨ। ਸੋ ਸੰਗਤ ਪੁੱਜੀ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਲੋਕਲ ਸਾਜ਼ੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਹਰੀ ਜਸ ਗਾਏ। ਹਰੀ ਰੰਗ ਰਤੇ ਮਸਤ ਦੀਵਾਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦਿਲੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹਰ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸੇ ਹੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਰਤੇ ਗਏ ਮਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਉਹ ਮਦੋਂ ਤੇ ਜਿਥੇ, ਜਿਸ ਵੀ ਰੰਗ ਅੰਦਰ ਬੋਲਣ, ਲੋਕ-ਮਨਾ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਸਰਾਪੀ ਧਰਤੀ

ਬੱਚੇ ਸਦਾ ਹੀ ਅੱਖੜ ਤੇ ਖਰੂਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੇ ਮੰਦੀ ਕਰਤੂਤ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਾਦਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਬੜੇ ਖਰੂਦੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੇਟ ਪਰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬਾਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਦੱਸੋ ਮੁਨੀ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕੌਣ ਜੰਮੇਗਾ? ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਰਿਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ ਜੰਮੇਗਾ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੀ ਉਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤੀਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਉਸ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੁੱਖੀ ਸੀ। ਨਗਰ ਸੇਭੇਵਾਲ ਬੁਰਜ ਨਿਜਦ ਬਾਗੜੀਆ ਭਾਈ ਜੀ ਵਚੰਮਲ ਦੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮਸਤੂਆਣੇ ਗੁਰੂ ਸਥਾਨ ਪਾਸ ਹੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਖ੍ਰੀਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸਿਆੜ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਨਗਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੇਭੇਵਾਲ ਬੁਰਜ ਹੀ ਆ ਵੱਸੇ ਸਨ।

ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਇਕ ਨਾਂਗਾ ਸਾਧ ਆ ਬੈਠਾ ਜੋ ਗਰਮੀਆਂ ਅੰਦਰ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਗਰ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸੰਤ ਨੂੰ ਆ ਘਰਿਆ ਤੇ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੱਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਨਗਰ ਦੇ ਭਾਗ ਕਿਵੇਂ ਉਘੜਨਗੇ?" ਮਖੌਲ ਤਕ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਕਪੜੇ ਪਾੜੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸੋ ਲਉ।" ਉਸ ਨੇ ਕਪੜੇ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਰੇ ਧੂਣ ਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਫੂਕ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਸੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਜੱਫੀ ਪਾਈ। ਸਾਧ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ "ਮੇਰਾ ਸਾਮਾਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਟਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਗਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਰਸੇਗਾ ਤੇ ਸੜੇਗਾ।" ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਨੋਂ ਅੱਗ ਹੀ ਵਰਸਦੀ ਸੀ। ਕਪੜੇ ਸੜਨਾ, ਸਰੀਰ ਸੜਨਾ। ਮਾਂਦਰੀ

ਆਏ ਪਰ ਸਰਾਪ ਨੂੰ ਕੌਣ ਧੋਵੇ ? ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਹੀ ਘਰ ਜੋ ਸਾਧ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਬਚਿਆ। ਬਾਕੀ ਹਰ ਘਰ ਹੀ ਅੱਗ ਦੀ ਮਾਰ ਸੀ। ਕਪੜੇ ਨੇਟ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਹੀ ਸਾਧ ਨੂੰ ਲੱਭੋ ਤੇ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਕਰੋ ਪਰ ਸੋ ਯਤਨ ਕਰਨ ਪਰ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਿਆ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਾਣ ਵਾਲਾ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਤਾਂ ਮਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਤਦ ਉਹ ਤਕਲੀਫ ਹਟ ਕੇ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਘਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੱਥਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੋ ਮਹਾਨ ਨੇਮੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੱਜਣ ਭੇਜੇ ਕਿ ਉਹ ਆ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸੋਧ ਸੁਹਿਤ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਲੀਨਤਾਈ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ, ਫਿਰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਉਤਨੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਕੂੜ ਕਬਾੜ ਤੇ ਦੁਰ ਬਚਨ ਵੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸੁੱਧ ਆਹਾਰ ਆਚਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਕੇ ਚੱਲਣ।

ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਘਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਅੰਦਰ ਸਵੱਛ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੁਟ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਬੱਚਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਸੱਚੇ ਸੁੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਪਾਠੀ ਰਹਿਣਾ, ਅਸਾਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਹਨ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਰਨਾ ਉਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਸੜ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਤੜਪ ਉਠਿਆ, ਮੈਂ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਇਹ ਐਸਾ ਸੁਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਸੁਧ ਮਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਅੰਦਰ ਅਰਾਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਘਰ ਤੇ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਗਰ ਨੇ

ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਧਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਨਗਰ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਾਹਰ ਪਲੰਘ ਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਨਗਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, "ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੀਏ ਪਰ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਈਏ। ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਹੋਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿੱਧੀ ਰੱਬ ਦੇ ਦਾ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮੌੜੇ।"

—o—

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਨਿਰੋਲ ਪਰ-ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਉਹ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ ਵੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਰੀਰ ਹੁਣ ਬਹੁਤੀ ਤਕਲੀਫ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਉਸ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੀ ਕਾਰਜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵ ਸਾਫ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਾਰ ਵਿਚ ਸਨ।

ਉਹ ਅੱਜ ਰਾਤ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਦ ਦੂਸਰੀ ਹੀ ਰਾਤ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਦੀਵਾਨ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਯੂ. ਪੀ. ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਾਪੁੜ, ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ, ਲਖਨਊ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰਦੁਆਰ, ਬਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਤਕ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹਲਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਤਿ ਦੇ ਖੋਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਤਰਫੇ ਤੋਂ ਘੇਰ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਮੁਕਾ ਤਦ ਉਹ ਕਾਲਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਸਮੇਤ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣਾਈ ਪਈ।

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਰਮਸਰ ਤੇ ਇਕ ਵਧਣਾ ਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼

ਜੋ ਵੱਡੀ ਸੀ ਹੁਣ ਛੋਟੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਫੀ ਸੀ ਹੁਣ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਉਥੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਹੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਲਾਨਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਹੀ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਕਮਰੇ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੋਣਗੇ, ਫਿਰ ਵੀਹ, ਹੁਣ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤੱਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਮਦ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਹੀ ਛੋਟਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕੁਝ ਦੁਕਾਨਾਂ ਜੋ ਕਦੀ ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਵਧਦੀ ਲੰਝ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖਾਸ ਕਰ ਚਾਹ ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਕ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਦਰ-ਮਿਆਨ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬੁਝ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਆਖਰੀ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਬੱਸਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੱਸਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦੇ ਸਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਰਮਸਰ ਆ ਕੇ ਵਾਪਸ ਵੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੱਸਾਂ ਡੇਰੇ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੁਧਿਆਣਾ, ਕੋਟਲਾ, ਸਰਹੰਦ, ਖੰਨਾ, ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ, ਦੋਰਾਹਾ। ਸੁਬਾ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਟਾਈਮ ਬੱਸਾਂ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੰਦਰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਵਾਜਾਈ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤਕ ਸੀ। ਫਿਰ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤਕ ਹੁਣ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਪ੍ਰੇਮੀ

ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਰਾਂਦ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਘਟਦੀ ਨਹੀਂ।

—o—

ਕੁਰਸੀ

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਯੋਗੀ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਸਥੰਭ ਸਨ ਜੋ ਬਾਕਾਇਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾਂਦੇ ਸਨ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਫੋਟੋ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅੰਦਰ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੋਢੀ ਬੈਠੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਕਾਫੀ ਵਧੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਕੁਰਸੀ ਦਾ ਢੰਗ ਕਢਿਆ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕਰਕੇ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਪਰ ਜਿਥੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਥੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਿਆਸੀ ਉਲਝਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਤੁਸੀਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਸੰਭਾਲੋ ਤਦ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਏਗਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਜ ਕਮੀ ਤੇ ਘਾਟਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਹੋ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।”

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ “ਸੰਤ ਜੀ, ਸਿਆਸੀ

ਲੜਾਈ ਤਾਂ ਅੰਗਰਾਂ ਦੀ ਭੱਠੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਇਕਾਤ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ਾਤੀ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਭੱਠੀ ਅੰਦਰ ਪੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਹੀ ਭੱਠੀ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾਏ ਹੋ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਹੀ ਬਖਸ਼ੋ। ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਫਿਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਧਰਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਮੋਰਚੇ ਚਲਾਏ, ਸਿਆਸੀ ਚਾਲਾਂ ਚਲ ਕੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦਣੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੋਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਹਾੜ ਜੇਡੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦਸਣਾ ਇਹ ਸਾਥਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਆਪ ਜੋ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦਾ ਇਹ ਰੋਗ ਉਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਇਹ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਪਨੀਰੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਖਤ ਬਣਾ ਲਵੋ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਭਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਅੰਦਰ ਫਰਕ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸੇ ਤਦ ਝਾੜ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਤਦ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ "ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਘ

ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਗੁਰੇ ਹੀ ਹੋ। ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੰਢ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ ਧਰੇ ਪਾਹੁਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੇਖੀ ਭਰਮੀ ਸਿਖ ਹੈ।"

ਜੋ ਆਦਮੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹੇ ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸੀ।

ਕਮੋਦੇ ਫਾਰਮ ਪਰ ਭੂਤ

ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਮੰਡੀ ਦੇ ਕਈ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਮੋਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਧਰਤੀ ਮੁੱਲ ਲਈ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਕੋਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਹ ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਤੇ ਫਿਰ ਵਥ ਤੋਂ ਵਧ ਸੌ ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਸੀ। ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲਕੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗੇ ਪਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਇਕ ਦਰਖਤ ਖਾਸ ਲੋੜ ਲਈ ਰਖ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਨੌਕਰ ਨੇ ਉਸ ਰੁੱਖ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਘਰ ਅੰਦਰ ਇਟਾਂ ਤੇ ਗੰਦਗੀ ਵਰਸਦੀ ਦਿਸੀ।

ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੁੱਧ ਟਿੜਕਣ ਲਗਦੀਆਂ, ਚਾਟੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ। ਅੱਗ ਪਰ ਧਰਿਆ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕਾਹੜਨਾ ਚੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਤੁਰੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਕਈ ਰੋੜਾ ਮਾਰੇ। ਪਾਠ ਕਰੋਣ ਦੀ ਸੋਚਣ ਤਦ ਚੋਦੋਆ ਹੀ ਵਟਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਸੇ। ਡਰਦਾ ਕੋਈ ਪਾਠ ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰੋਂ ਇਹ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਮੰਗਵਾਇਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਰੁਖ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖੋ ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਆਵਾਂਗੇ

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਉਸ ਬਰੋਟੇ ਹੇਠ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਧੀਂਗਾ ਮੁਸ਼ਤੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪਿਪਲੀ ਤੋਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੱਚੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਹੀ ਕਮੋਦੇ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਫਾਰਮ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਸੇਵਕ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਭੋਟਾ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੀ। ਖਾਸ ਕਰ ਪੂਰਬੀਏ ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ “ਜੇਕਰ ਆਪ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਦ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਿਕ ਸਕਦੇ।”

ਸੁਲੇਮਾਨ ਦਾ ਉਧਾਰ

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਯੂ. ਪੀ. ਨੂੰ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਿਆਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ। ਗੱਲ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੭ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੁਬਾ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਾ ਕੁਰਸੀ ਸਮੇਂ ਹੀ ਖੇਡਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਮੋਮਨਾਂ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਕਿਰਿਆ ਗੰਦੀ ਸੀ, ਉਰਦੂ ਹੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਹੀ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਿਆ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ “ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ?” ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਧਰੇ ਝੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਪਰ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਅਪਦਾ ਹਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਸਕੇ।” ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਕਾਂਤ ਗੁਫਾ ਪਰ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਦੁਖ ਹਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਵੇ ਹਿਰਦੇ ਹੋ ਪੁਛਿਆ, “ਦਸੋ ਭਾਈ ਕੀ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?”

ਇਸ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, “ਮੈਂ ਈਰਾਨ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹਾਂ ਤੇ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਏਧਰ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਲੁੱਟਣ ਨੂੰ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਕੱਢ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਇਧਰ ਇਕ ਨਗਰ ਠਹਿਰ ਗਿਆ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲ ਖੇੜਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਖੇੜਾ ਹੀ ਨਾਮ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਨ ਕੇਵਲ ਇਕ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਤਵੀਤ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦਾ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਭੂਤਾਂ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਕਈ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਿੰਦੂ ਮੇਰੀ ਧੀਂਗਾ ਮੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕਾ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਧੀ। ਸਤਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮੰਤ ਹੋ ਗਈ।

ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਭੂਤ ਹੀ ਬਣੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਬਣ ਗਈ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੀਰਨੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜ਼ਗਾ-ਈਲ ਫਰੋਸ਼ਤਾ ਦੇ ਦੂਤ ਆਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦਾਵੰਦ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਲੀਤ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਜ਼ਖ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਬੇ ਪੀਰੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਫੀ ਕੌਣ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਅਧੋਗਤੀ ਦੀ ਜੂਨ ਭੋਗਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਪਰ ਧੱਕਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਵਰਦਗਾਰ ਤੋਂ ਗੁਨਾਹ ਲਈ ਮਾਫੀ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਤਦ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਭਟਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪਾਵਨ ਆਤਮਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਸਦੀਆਂ ਲੰਘੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਭਟਕਣ ਸਿਖਰਾਂ ਪਰ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ। ਕਦੇ ਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਜੂਨੀ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਤੇ ਪਾਵਨ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਤਕ ਕੇ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਲਪਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਬਰ ਦੇ ਚੇਤਰਵੇ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ।

੧੯੪੭ ਦੇ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤੇ ਘਰ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹੀ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆ ਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕੀਤਾ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਲੀਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਕਬਜ਼ੇ ਆ ਗਿਆ। ਸ਼ੁਧ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਮਨ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਦ ਰੂਹ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਤਾਂ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਫਿਰ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੌਲੀ ਧਾਰ ਹੇਠਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਲੇਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਈ ਮਾਂਦਰੀ ਜੰਤਰ ਤੰਤਰ ਤੇ ਤਵੀਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸੱਦੇ ਪਰ ਉਹ ਮੰਤਰ ਤੇ ਕਲਾਮ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਯਾਦ ਸਨ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਕਲ ਤੁਹਾਡੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਦ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਹੁਣ ਇਥੇ ਅੜੀ ਨਾ ਕਰੀਂ ਤੇ ਸਿਧਾ ਹੋ ਕੇ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਰਾਹ ਫੜ, ਇਹੀ ਬਾਰਗਾਹੇ ਇਲਾਹੀ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਵਾ ਦੇਣਗੇ। ਹੁਣ ਖੁੰਝ ਕੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਵਾਉ।"

ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲ ਹੋਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ "ਕਲਿਆਣ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚਾਹੋਂ ਤਦ ਅਸੀਂ ਖੁਦਾਵੇਦ ਕਰੀਮ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਫਿਰ ਤੂੰ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕਰਨਾ। ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਕੇ ਫਿਰ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਖੁਦਾਵੇਦ ਕਰੀਮ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਚੱਜਾ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੇਵਕਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਮੰਤਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਂਗਾ, ਬਖਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ।"

ਸੁਲੇਮਾਨ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਦਸੋ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਧਰ ਜਾ ਕੇ

ਜਨਮ ਲਵਾਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਲੇਮਾਨ ਇਹ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਨੇਵਾਲ ਲਲਤੋਂ ਪਰ ਪਈ ਜੋ ਸਿਰ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਬੱਚੀ ਸੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ "ਸੁਣਾ ਗਹਿਗਡ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ ਤਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਬੱਚਾ ਬਣ ਕੇ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।" ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ "ਸੁਲੇਮਾਨ ਇਥੇ ਤੂੰ ਧਨੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦਾ ਧਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ।" ਤੇ ਬਚਨ ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਨਹੀਂ ਸਿਦਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਖੁਦਾਵੇਦ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ ਮਿਲੇ। ਹਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਕ ਸੇਬ ਹਥੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਛਕਾਈਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੂਰੇ ਨੌਂ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਠਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਹਿਗਡ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਲਏ ਤੇ ਨਾਮ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਖਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਖਬਰ ਛੱਪਣ ਤੇ ਕਾਫੀ ਗਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਕਾਫੀ ਹਲਚਲੀ ਮਚਾਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਹੱਕ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਿੰਦ ਸਮਾਚਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੇਤ ਅਧਸੜੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

"ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਬਾਜ਼ੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਮੈਂ ਤੇ ਮੋਟੀ ਬੁਧੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕਲਪਣਾ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ ਤੇ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਦਾ ਹਰ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਦੁੱਖੀ ਬੀਮਾਰ ਤੇ ਕਲਪਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਮਾਗੀ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਬੀਮਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਕਲਪਨਾ ਇਤਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਆਪ ਸੁਖੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁੱਖੀ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੁੱਖੀ ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਹੀ ਰੋਗ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਦੁੱਖੀ ਤੇ ਕਲਪਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਹਾਦ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਹੋਵੇ। ਸੰਤ ਮੇਹਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾਂ ਹਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਸਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਵਰਦਾਨ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਜਾਹ ਤੇਰੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਆਵੇਗਾ। ਉਹ ਸੁੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੁਖੀ ਤੇ ਅਗੋਗ ਭਟਕਣਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਬੱਚਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤੇ ਮਾੜੀ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਦੁੱਖ ਹਰ ਕੇ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

—००—

ਲੰਦਨ ਰਾਹੀਂ ਜਾ ਅੰਤਮ ਸਫਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਅਫਰੀਕਾ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜੋਤ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਸਾਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਮੋਟਿਆ ਜਾ ਮੱਧਸ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਯੋਯੋਗ ਤੇ ਹੋਕ ਅਫਰੀਕਨ ਹਿਸਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਸਾਣ ਦੇ ਹੀਲੇ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਤੌਰ ਪਰ ਵੀ ਜੰਮ ਗਏ, ਤਦ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਪਰ ਹੋਰ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਹੋ ਆਇਆ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਿੰ: ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸਿੱਖ, ਸੰਤ, ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਹਰ ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਹੋ ਸਕੇ ਤਦ ਗਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਤਿਆਗ ਦੀ ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵਧੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਸਰਦਾਰ ਮਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਇਕੋ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਤ ਸ਼ਾਧ ਭ੍ਰਮਸਤੀ ਜਾਂ ਤਿਆਗੀ ਰਾਗੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਲੀਡਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਕੇ ਵਲੈਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ। ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਹ ਸੁਭਾਗੇਤ ਕਰਮਬੀਰ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਹਾਨਤਾ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੱਖੀ ਡਿੱਠੀਆਂ ਹਨ ਫਿਰ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਸਲਾਘਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰਧਾ ਭਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਤੱਕੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਿਵਾਸੀ ਕਈ ਸੱਜਣ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਉਘੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ

ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਵਲੈਤ ਸਦਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਸਾਹੀ ਠਾਠ ਤੇ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਤਕਿਆ ਸੀ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਕਟੜ ਪੰਥੀ ਕੁਝ ਵਚਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਡਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾ। ਪਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਤ ਸਬਦ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਗੇ।

ਅਫਰੀਕਾ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਮਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਫਿਰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲ ਭੁਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨਿਰੋਧੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲਈ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਤਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਸਾਡੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਦਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਮੰਗਣਾ ਨਹੀਂ, ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਕਾਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰੱਖਣੀ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਜੇ ਮਾਇਆ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਤਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮੰਡਲਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇ ਐਸੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨੂੰ ਸੋ ਵਾਰ ਲਾਹਨਤ।"

"ਐ ਤਾਇਰੇ ਲਾਹੂਤੀ ਉਸ ਰਿਜ਼ਕ ਸੇ ਮੈਤ ਅਛੀ।

ਜਿਸ ਰਿਜ਼ਕ ਸੇ ਆਤੀ ਹੈ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਮੇਂ ਕੋਤਾਹੀ।

੧੯੭੦ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਲੈਤ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾਈ। ਆਖਰ ਗੱਲ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ਸਤ ਸੰਗ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਡੱਪਣ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਧਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਨਾਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਠਕਦਾਰਾਂ ਨੇ ਚਲਾ ਕੇ ਰਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਰਤ ਹੀ ਭਰਮ ਤੇ ਧੁੰਦ ਦੇ ਬਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਆਖਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਅੰਦਰ ੧੯੭੪ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ੧੪ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਦਾ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਫਿਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਹਿਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ੯ ਮਾਘ ੨੦੨੧ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ ਦੀ ਰਾਤ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਉਹ ਅਤੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭੁਲੇ, ਫਿਰ ਵਲੈਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਕੋਈ ਅਸਚਰਜ਼ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨੀਏ, ਭਾਈ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰ ਵਾਲਾ, ਭਾਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੋਲਕੀਏ ਨੇ: ੨, ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਲਾਂਗਰੀ ਖਾਸ ਸਨ।

ਇਕ ਰਾਤ ਦਬਲਾਨ ਰਹਿ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ੨੩ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਡਾਨ ਭਰੀ। ਜਹਾਜ਼ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਠਹਿਰ ਕੇ ਆਖਰ ਭਾਰਤੀ ਵਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਜਾ ਪੁੱਜਾ।

ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸਟਾਫ਼ ਪਰ ਅਸਰ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਰਾਹ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਟਿਕਟ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨੋ ਭੋਜਨ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਬਹਿਰੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੂਠ ਆਦਿ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਪਹਿਲੇ ਬੈਰੂਤ ਠਹਿਰਿਆ ਤਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਯਾਤਰੀ ਬਾਹਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਨਿਕਲੇ ਪਰ

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਡਟੇ ਰਹੇ। ਸੋ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਆਹਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕ ਫਿਕਰ ਹੈ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੇਵਕ ਖਾਸ ਕੌਕਾ ਕੋਲਾ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਬੋਤਲਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਵਰਤ ਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਸੇਵਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਥਰਮੋਸ ਬੋਤਲਾਂ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਹੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਚੇਤ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਲਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਪਰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਏ ਸਨ, ਗਿਆਨੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਗੀ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਮੇਟੀ ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੇ ਕਈ ਮੁਖੀ ਸੇਵਕ ਵੀ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੇਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਸਟਮ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਟ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵਡੇਰੀ ਹਸਤੀ ਪੁੱਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਪਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਸਾਮਾਨ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਚਲੇ, ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਤਕਰੀਬਨ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੋਣਗੇ, ਸਾਊਥਹਾਲ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ ਕੋਠੀ ਛਕਿਆ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ੪੬ ਐਥੀਨੀਅਮ ਰੋਡ, ਫਿਨਲੇ ਨਾਰਥ ੨੦ ਵਿਚ ਸੀ, ਸੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਉਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇਹ ਸ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸੱਜਣ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਸੀ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ

ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਇਥੇ ਕਈ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਪਰ ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਧਾਰਮਕ ਗੁਣ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

—੦੦—

ਦੀਵਾਨ ਆਰੰਭ

ਜਿਸ ਦਿਨ ਪੁੱਜੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਘਰੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਅਧਿਕ ਹੀ ਲਗਾਉ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਗ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਭਰਮ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਧਰਮ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਅੰਦਰ ਖਲੋ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਸਫ ਅੰਦਰ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਗਵਾਹੀ ਅੰਦਰ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੱਧੀ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਤਾਬੀ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਵਾ ਆਦਮ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਅਨਾਜ ਖਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਪੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ, ਗਲਤੀਆਂ ਤੇ ਐਥਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੀ ਬਣ ਗਈ। ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ [ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ] ਦੇ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਕ

ਸਿੱਖ ਹੀ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਗੱਡੀ ਦੇ ਦੋ ਪਹੀਏ ਹਨ, ਇਕ ਮਰਦ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇਸਤਰੀ। ਦੋਹਾਂ ਬਗੈਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਪਜ-ਉੱਤਰੀ-ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਜਨਣੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਚੰਗੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਨੂੰ ਮਿੱਠੇ ਫਲ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੋ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੋਵੇਂ ਜੀਉ ਹੀ ਇਕੋ ਸਫ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਹੀ ਮੰਤਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਰਹਿਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ।

—੦—

ਚੁੰਬਕ ਅਸਰ ਮਹਾਤਮਾ

ਅਫਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਤ ਸੇਵਕਾਂ ਚੋਂ ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਸੀ ਖਾਸ ਪ੍ਰਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਅਸਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਸਮੇਂ ਸਾਊਥਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਕਟੜ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲਗਦੀ ਵਾਹੇ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਸੀ ਉਹ ਅੱਧਘਰੜ ਨਾਸਤਕ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕੀ ਖਟਿਆ ਤੂੰ?

ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੂੰ ਜਿਸ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸੌਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਚਲਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਸੀਸ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਣਾ। ਸੋ ਇਹ ਕੇਵਲ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਕੇ ਉਠੇ ਹੀ ਨਾ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਠਣ ਦੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਐਸੀ ਝਰਨਾਟ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ ਕਿ

ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੀ ਸੁਧ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਿਆ ਤਦ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਹ ਗਿਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੱਸੀ ਜੋ ਸਮਾਂ ਖਾਲੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਲਈ ਉਹ ਝੁਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤਦ ਹੋਰ ੮੭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਫ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਚਟਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਘੋਨ ਮੋਨ ਤਾਜ਼ੇ ਹੀ ਕੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਰਨਿੰਗ ਈਸਟ ਲੰਦਨ ਦੀਵਾਨ ੧੭ ਦਿਨ ਹੋਏ। ਹਾਜ਼ਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਹਿਚਨ ਟਾਊਨ ਕੀਤੇ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰਾਏਪੁਰ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ: ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ। ੨੫ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਗੰਢ ਪਾਈ। ਦੋ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਬੈਠਫੋਰਡ ਟਾਊਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਭਗਤੀ ਸਹਿਜ ਵੇਦਾਂਤ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਮਤ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੀ ਪਸਾਰਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਫੈਲਾਈ ਸੀ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ।

ਬਰਮਿੰਘਮ

ਵਲੇਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਥਾਵਾਂ ਹਨ—ਇਕ ਬਰਮਿੰਘਮ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਬਕਿੰਘਮ। ਇਕ ਉਸ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਦਿਮਾਗ। ਸਤਾ ਜੋ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਹੈ ਉਹ ਬਕਿੰਘਮ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ

ਘੜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਵੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਸੁਕੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਦੀ ਮਾਲਕ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਤੇ ਬਕਿੰਘਮ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ 'ਚੋਂ ਗਿਆ ੩੩ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਰੇਲ ਦੇ ਖੰਭੇ ਗੱਡੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਲੋਹੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਸਾਮਾਨ ਹੁਣ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਪਾਨੀ ਕਾਰਾਂ ਹੁਣ ਸਸਤੀਆਂ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਦੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਮਾਠਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਤੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾੜੇ ਢੱਕੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਵੀ ਬਰਮਿੰਘਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦੇ ਸਦਕੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ੧੬ ਮੀਲ ਸੀ। ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਗਰ ਅੰਦਰ ਬਰਾਦਰੀਵਾਦ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ, ਰਵਦਾਸੀਏ, ਟਾਂਕਛਤਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਪਰਜਾਪਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਥਾਨ ਵੀ ਬਣਾ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਗੀ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਰਾਦਰੀ ਤੇ ਜਾਤ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਮੁੱਚੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਿੱਖ ਟੈਂਪਲ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਪੁੱਜੇ ਸਨ।

—o—

ਲੋਹ ਟੋਪ ਤੇ ਸਿੱਖ

ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਗਿਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰ ਭਾਰ ਗਿਰ ਕੇ ਸੜਕ ਪਰ ਵੱਜਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟ ਕਰਕੇ

ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਲੂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਆਖਰ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਇਹੀ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹੈ। ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ੧੯੭੩ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ਲਈ ਲੋਹ ਟੋਪ ਪਹਿਨਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਪਰ ਕਰੜੀ ਸਜ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੧੯੩੯ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਵੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਗੈਸਮਾਸਕ ਤੇ ਲੋਹ ਟੋਪ ਪਾਉਣ ਲਈ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਈ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਟੋਪ ਪਾ ਕੇ ਫੋਟੋ ਲੁਹਾਏ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਤੇ ਫੋਟੋ ਪਹਿਨ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਟੋਪ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ੭੪ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਊਥਹਾਲ ਸਨ ਤਦ ਇਹੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਸਿੱਖੀ ਅੰਦਰ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਲੱਥ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪਤ ਦੇ ਲਹਿ ਜਾਣਾ ਹੀ ਗਿਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਪਤ ਲੱਥੀ ਤੋਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬੇ-ਅਰਥ ਹੈ। ਜੋ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਹੀ ਹਰਾਮ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਦਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਲਾਹੀ ਤੇ ਗੁੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ੮੦ ਰੁਪਏ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਇਕ ਲੀਰ ਜੇਹੀ ਦੇ ਚਾਰ ਕਿਨਾਰੇ ਤਣੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਗੜੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਲਗੀਧਰ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ

ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਸੋ ਆਖਰ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਝੁਕ ਗਈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ

“ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਕਰਣੀ, ਕਰਤੂਤ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਡੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਤੇ ਕੌਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸੋ ਫੇਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਕੰਘਾ ਕਰਕੇ ਦਸਤਾਰ ਪੌਚ ਕੇ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੋਗੇ। ਇਹੀ ਸਿੱਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਿਆ ਭੀ ਹੈ।”

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪੈ ਗਿਆ

ਸਰਦਾਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅੰਦਰ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰ ਲਪੇਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਵਲੈਤ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਇਹੀ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਧਰਮ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਠੱਗਣ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਲਕਸ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਤੋਂ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈਂਦੇ। ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾਲਦਾਰ ਸਭਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੋ

ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਗੁ: ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਖਰਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਾਲੇ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਖਰਚ

ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਇਸ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੇਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਿ: ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਆਦਿ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ। ਇਕ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮੱਗਰੀ ਸਹਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੌਂਡ ਵੀ ਬਹੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ

“ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੋ। ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਸਗੋਂ ਖਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਦੀ ਰਾਸ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਰਾਸ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਹੀ ਵੇਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।”

“ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਲੰਗਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ? ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ? ਰੋਟੀ ਪਕਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਧਨ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉ, ਲੰਗਰ ਹੋਰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਚਲਾਉ, ਇਹੀ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸਥਾਨ ਵਧਾਓ ਦੱਸਣਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ‘ਚੋਂ ਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਨਹੀਂ”

ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਸਿੱਧੀ ਕਰਮਸਰ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ। ਤਦ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਉਹ ਡਰਾਫਟ ਦੂਸਰੇ ਡਰਾਫਟ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਾਇਆ ਡਰਾਫਟਾਂ ਪਰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣਾ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਂਡ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਹਿੱਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦਸਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ੩੧ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਹਿਦਾ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਲੈਤ ਆਵਾਂਗੇ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਆਵਣ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

ਘਟ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵਧ ਕੰਮ

ਇਸ ਵਾਰੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਪਰ ਜੋ ਗੱਲ ਸਭ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਤੱਕਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਵਿਤ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮਝ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹਾਪੜ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਕਾਂਤ ਸਥਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਾਸ ਹੀ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਬਲਾਨ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਦਿਨ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਧੇ ਹਾਪੜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸਮੇਤ ਇਥੇ ਕਾਫੀ ਦਿਨ ਠਹਿਰ ਕੇ ਦਬਲਾਨ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਪਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਪੜ ਤੋਂ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਪ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮੀਂਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲਤਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਵੱਦੀ ਆਦਿਕ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਚਨ ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ।

ਨਗਰ ਖਟੜੇ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਕੱਤਾ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਮ ਹਤੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਂਜਲਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ

ਫਿਰ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸ਼ਾਰ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸੇਵਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਟੜਾ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਲਗਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਬਰਨਾਲੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ੨੪ ਫਰਵਰੀ ੭੪ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਾਰਚ ਤਕ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਬਰਨਾਲੇ ਲਗਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੰਮੋਹਰ, ਵਜ਼ੀਦੇ ਮਤਾਲ ਕਲਾਂ, ਭਦਲਵਿੰਡ, ਸੰਘੇੜੇ ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਵਡੇ ਪੰਡਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗੇਟ ਆਦਿਕ ਬਣਾ ਰਖੇ ਸਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਣ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ, ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਵਾਗਤ ਨਿਰਇੱਛਤ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਦੀ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ, ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀਤੇ ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਪਰ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੋਆ ਦੁਆਈ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰਾਹ ਅੰਦਰ ਤੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁਰਸੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਮਾਨੋ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਬੀਬਾ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਬਨਾਣੀ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਣਾਉ। ਫਿਰ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ। ਪਿਛੋਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛ ਸਕਿਆ।” ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ੪੦੦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਇਹ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਰੀਕਾਰਡ ਸੀ।

ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬੜੇ ਹੀ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਸਹਿਤ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਪਰ ਬਰਨਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਰਾਏਕੋਟ, ਦਧਾਹੂਰ ਹੋਰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁਰਸੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਆਪ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਕਤ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਸਨ। ਆਖਰ ਨੂੰ ਬਰਨਾਲੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਚੇਤਰ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਕਰਮਸਰ ਕਰਕੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ, ਸ਼ੇਕਰਪੁਰ ਚਾਰ ਚਾਰ ਦੀਵਾਨ ਕਰਕੇ ਫਗਣ ਦੀ ਦਸਮੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਵਾਂਗ ਦਬਲਾਨ ਸੰਤ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ। ਫਗਣ ਦੀ ਪੂਰਨ-ਮਾਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮਸਰ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਅਤਰਸਰ ਕਨੋਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਆਖਰੀ ੪-੪ ਦਿਨ ਆ ਗਏ। ਦਿਨ ਘਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਧਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਤੁਰਦੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਛੋਟ ਦੇਣੀ ਸੀ।

—੦—

ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਇਹ ਦਿਨ

ਅਸਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵੈਸਾਖੀ ਆਖਰੀ ਸੀ। ੧੯੨੭ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਭਾਗ ਭਰੀਆਂ ਵੈਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਕਰਮਸਰ ਨੇ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਜਪੀ ਤਪੀ, ਹਠੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਕਰਮ ਬਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਨ ਜਾਂ ਕਈ ਇਥੋਂ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪੁੱਜੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀਸਾ ਦੇ ਰੁਖਾਂ ਹੇਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਤਪੀਸਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਜੇ ਆਸਣ ਤਕੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜੋ ਦਸ ਦਸ

ਹਜ਼ਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਟੇ ਲਈ ਇਕ ਮਟੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਗੁਨ੍ਹਣ ਹਿਤ ਆਟੇ ਲਈ ਥਾਲੀ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਅਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੋਰੀਆਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਗੋਦਾਮ ਤੇ ਕਈ ਬੋਰੀਆਂ ਆਟਾ ਗੁਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਤਾਂ ਪਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਣ ਹਿਤ ਕਦੇ ਇਕ ਵੇਲੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਪਰ ਹੀ ਸਾਮਾਨ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਪੂਰਤੀ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਕਲਾ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਰਾਤੋ ਪਰ ਪੂਰਤੀ ਰਸਦ ਲਿਆ ਕੇ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਮ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗਹੁ ਤੇ ਪੁਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਰੀ ਹੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਭਾਈ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੀ, ਆਪ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕਦੇ ਪੁੱਛੇ ਤੋਂ ਹੀ ਰਾਏ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਘਟ ਹੀ ਚੁੱਕਦੇ ਸਨ। ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪੰਡ ਤਾਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹੀ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਪਰ ਪਾ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ “ਭਾਈ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਾਧ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇਂਗਾ। ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਤੇਰੇ ਕੰਧੇ ਪਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਸੋ ਇਹੀ ਉਹ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਦਿਨ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ੧੯੨੭ ਵਿਚ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਵਸ ਰਾਤੋ ਢਕੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਨਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਨਾਇਆ ਸੀ। ਇਕੋ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਜੋ ਕਿ ਲੰਗਰ, ਸਟੋਰ ਅਰਾਮਗਾਹ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਥਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ੩੦ ਸਾਲ ਦੇ ਵਕਫੇ ਵਿਚ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਹੀ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਸ਼ਾਹੀ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੀ ਨਿਆਰੀ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਫਿਰ ਲੰਗਰ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ

ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲਗ ਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਜੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਪੂਰਾ ਚੱਕਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ! ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਫੀ ਸਦੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਲਗਾਉ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪ੍ਰਸੰਨ ਉਹ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਲੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਬਾਗ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੇ ਫੁੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਬਾ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਰਕੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ, ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਉਠ ਰਹੀ ਉਹ ਪੀੜਾ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਂਝੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਝਾਤ ਨਾਲ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਤਦ ਘਟ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਮਨ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਲ ਤਕ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਉਠਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਘੜੀ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਬਟ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਵਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁਝ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਕੁਰਸੀ ਲਗੀ, ਦਰਦਾ ਚੀਸਾਂ ਤੇ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਬੈਠੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਨੇਤਰ ਸਜਲ ਹੋ ਉਠਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜਬਾਨ ਸੁੰਨ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਰਮਸਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਘੜੀਆਂ ਮੁੜ ਪਰਤਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕਈ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨਹਿਰ ਦੀ ਕੰਧੀ ਪਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬੈਠ ਕੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਮੋਘ ਤੇ ਮਨੋਹਰ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਅੱਜ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਿਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਆਧਾਰਤ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਇਹੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਤੱਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਸੀਸ ਵਾਰ ਕੇ ਹੀ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੰਗਤਾ ਰਹਿਤ ਸੇਵਾ ਤੇ ਤਿਆਗ ਸਹਿਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਪਰ ਲਗਾਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹੈ।" ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਖਰੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਜਾਣ ਤੇ ਫਿਰ ਛੁਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਕੋਈ ਵੀ ਅੱਖ ਜਲ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਹਉਂਕੇ ਦਬੇ ਹੋਏ ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਦੂਰ ਤਕ ਤੇ ਸਟੇਜ ਪਰ ਬੈਠੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁਜਦੀ ਸੀ। ਤਦ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ੫੫-੬੦ ਸਾਲ ਤਕ ਇਕੱਠੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਨਾ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਅਲੱਗ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਰੂਰ ਤੱਕੋਗੇ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਵਹਿਦਾ ਹੈ," ਗੁਰੂ ਸਤੋਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜੇ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ-ਹਾਰ ਦੀਵਾਨੇ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਉਹਨਾਂ ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਕਰੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ।

੧੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਰਾਜੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ(ਵੇਲੇ) ਦੇ ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ-ਬਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਏ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਮਹਾ ਅਕਾਸ਼ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਤਾਰਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਅਲੌਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਕ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕ ਦੇਣ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਉਠ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਭੋਰੇ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਚਾਹ ਛਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਗੁਰ ਭਾਈ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਤੱਕ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਮੰਜੇ ਪਰ ਬਹਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਸਵੱਖਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਅੱਜ ਦਾ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰਭਾਈ ਵਾਂਗ ਸਾਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਝੱਲ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਘਬਰਾਹਟ ਕਿਉਂ ਹੈ?”

ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਮਰ ਐਸੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੇ ਤੇ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਦਰਗਾਹੋਂ ਸੱਦਾ ਹੀ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਵਹਿਦਾ ਦਿਉ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੋਗੇ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਇਥੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਬਾਹਰ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕਰੋ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹਟਾ ਦਿਉ।”

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ। ਕੋਈ ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਵੀ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਦਖਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਵਹਿਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਸ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਦਾ ਕਰੋਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਨਹੀਂ ਡੋਲਾਇਆ। ਫਿਰ ਹੁਣ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਸਦਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੋ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਲਟਾ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਰਹੀਏ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਖੋਚਲਾਂ ਹੀ ਵਧਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਡੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਰਦਉਪਨ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੀ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਚਲੋ ਹੱਸ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿਉ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ।”

“ਚਲੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਮੁੜ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਕ ਸਕੇਗਾ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਗਲਾ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਭਰੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨਾਲ ਭੋਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਏ। ਕੋਈ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕੀ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨਾ ਲੈਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਤਕ ਕੇ ਹੀ ਫਿਰ ਹੋਰ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਂ ਵੇਰਾਗ ਵਸ ਰੋਂਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਚਾਰ ਸੌ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੇ ਸਨ। ਕੁਰਸੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਤਨੀ ਸੰਗਤ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਤਿਲ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਭ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਤੇ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਦਬਲਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸਦਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੀੜ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ, ਖਾਸ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਲੋਕ ਪੁੱਜਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ

ਧਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੋਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੱਠ ਮਈ ਤਕ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਲਈ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੁਪਹਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਰਸੀ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਕ ਗੀਤ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲੇ ਸਨੇਹੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ੮ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ੧੦ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਕਾਫੀ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਜਥੇ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਰਹੇ। ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਪੁੱਜੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਧਿਆਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪਾਲਮ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਪਰ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ। ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਨ, ਕੇਵਲ ਦੋ ਸੱਜਣ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਜ਼ਾਦ ਨਵੇਂ ਲਏ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ੬ ਵਜੇ ਹੀ ਕੋਠੀ ਤੋਂ ਅੱਡੇ ਪਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਰਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੰਤਾਵਨਾ ਹੀ ਬਖਸ਼ ਦੇਣ। ਸੋ ਅੱਡੇ ਪਰ ਕੁਰਸੀ ਵਿਛ ਗਈ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੀਦ ਦੀ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਨੇਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਉਂਦਿਆਂ, ਭਰਾ, ਦਰਦ ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਛੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਯਾਦ ਆਈਆਂ ਅਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ,
ਛਲ ਛਲ ਕਰਦੇ ਨੈਨ ਕਟੋਰੇ।
ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਗਰ ਪਾਣੀ,
ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਸੁਰਖੀ ਡੋਰੇ।

ਪੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕਿਸੇ ਪੱਲੇ ਫੜਿਆ,
ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈ ਭਰੇ ਹਟਕੋਰੇ।
ਪੀ ਜਾਣਾ ਜਿਉਂ ਉਮਡਦਾ ਸਾਗਰ,
ਬਿਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਗਿਲੇ ਨਿਹੋਰੇ।
ਸੀਨੇ ਸੂਲ ਕਲੇਜੇ ਮੁਕੀਆਂ,
ਮੈਂ ਲੈ ਬੈਠਾ ਘੁਟ ਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ।
ਸ਼ਾਲਾ ਉਹ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਕਿਕੁਣ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਤੋਰੇ।

ਆਖਰ ਕਾਗਜ਼ ਚੈੱਕ ਹੋਏ, ਫਿਰ ਸਾਮਾਨ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਬਾਹਰ ਵਰਾਂਡੇ ਤੋਂ ਹੀ ਖੜੀਆਂ ਤਕਦੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਆਤਮ ਸਹਾਰਾ ਤਕਦਿਆਂ ਹੀ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਹਾਜ਼ ਡੁਬਦੀ ਕਵੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਈਥਰ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵਾਰਤਾ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਟੜ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨਮੀ, ਕੁਝ ਨਾਸਤਕਤਾ ਵਿਚ ਭੂਚਾਲ, ਕੁਝ ਘੋਨ ਮੋਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਬਦਲੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁਣ ਅੱਡੇ ਪਰ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮੋਨ ਘੋਨ ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਉਹ ਦਸਤਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਕਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਪੁੱਜੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਦਿਨ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਸਾਊਥ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਜੋ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਿਆਸੀ, ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਮਸਲੇ ਹਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਯੋਜਕ ਇਕੱਠ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ, ਵਰਲਡ ਸਿੱਖ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ

ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਜੋ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਾਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਿਵਸ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਮਨਾਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਦਿਨਾਂ ਪਰ ਮਹਾਨ ਪੰਥਕ ਇਕੱਠ ਪਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤਰ ਸਾਊਥਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਲੈਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾਲਦਾਰ ਸਭਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਪਰ ਸੰਗਠਤ ਸਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਭਾ ਤੋਂ ਜੋ ਮਾਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਹੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਮੂਲ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਜੋ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਜੋ ਸਾਊਥਹਾਲ ਭੁੱਖਾ ਉਹ ਸਭ ਵਲੈਤੋਂ ਘੁਬਾ" ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਰਖਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭੇਟ ਸਾਊਥਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਫਸਾ ਸਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ, ਤਪ ਤੇ ਸਾਧਨ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀਆਂ ਸੋਆ ਤਾਂ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਫੈਲ ਹੀ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੌਤਰਫੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਸਿਰ ਦਿਸਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਇਆਲੀ ਦੇ ਘਰ ਸੀ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੇਵਕ ਸਨ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਮੌਰਾਮਤ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ। ੧੭-੭-੭੫ ਵਾਟਰ ਬ੍ਰਿਜ ਤਕਣ ਗਏ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਥਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਜ ਵਲ ਤਕਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਦ ਤੁਭਕ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, "ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸੀ। ਮਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਉਹ ਕੋਹੇਨੂਰ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ

ਦੇ ਡੋਲੇ ਪਰ ਬੇਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਧੱਖੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਦੇ ਮਲਕੀਅਤ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੋਂ ਇਸ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੁੱਛੀ ਸੀ ਤਦ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜੁਤੀ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਇਹ ਉਸੇ ਪਾਸ ਰਹੇਗਾ।" ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਤਰ ਨੀਤੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਜ ਅੰਦਰ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਾਇਮ ਹੈ।"

ਆਖਰੀ ਪ੍ਰਕਰਣ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਫਰਕ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵੇਰਾਗ, ਬਿਰਹਾ, ਮੋਤ ਦਾ ਡਰ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਲਈ ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਇਕ ਹੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਵਤ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ, ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਬਚ ਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਮਾਹ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਚਿਰੀਂ ਵਿਛੜੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਤੀ ਨਾਲ ਉਤਮ ਸੰਜੋਗ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਝੰਮਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਰਾਸ ਗਵਾ ਕੇ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਿਰਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ :—

"ਗੁਰਮੁਖੇ ਧੰਨ ਸਨ ਉਹ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀਆਂ ਤੇ ਪਰਮ ਸਿੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੰਡੇ ਦੀ ਛੋਹ ਲੈ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਛੋਹ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਫਿਰ ਪਾਵਨ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ ਉਧਾਰ ਹਿਤ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਕਰ ਕੰਵਲਾਂ

ਵਿਚ ਵਗੀ ਉਹ ਪਾਵਨ ਧਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਪਾਵਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰਮੁਖੇ, ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰੋਸਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕੁਰੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬਾਲੀ ਤੇ ਉਹ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਤ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੈਸੀਆਂ ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਤਿਆਗ ਮੂਰਤੀ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਉਸੇ ਹੀ ਤਿਆਗੀ, ਤਪੀ ਤੇ ਕਰਮਬੀਰ ਤਪਸਵੀ ਦੀ ਗੋਦਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਨ ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਥਾਨ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਨੇ ਆਤਮ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਉਹ ਜੁਗਤ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਵਨ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਰਣੀ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਇਹ ਉਹ ਉੱਤਮ ਭਿਆਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਿਰ ਹੁਣ ਹਿਰਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖੇ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਅਪੀਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਥਾਨ ਪਰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੋ ਆਦਮੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ, ਸਮਝੋ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਇਹ ਮਨੋ ਨਿਕਲੀ ਦਰਦ ਤੇ ਵੇਦਨਾ ਭਰੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ੩੧ਵੇਂ ਦਿਨ ਦੇ ਵਾਈ ਸੌ ਸੱਜਣ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਉਹ ਸਨ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੇ ਕਈ ਨਾਸਤਕ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ

ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਹੱਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਪਾਸੋਂ ਮਹਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਟਿਵਨੇਬ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸ: ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਹਿਚਨ ਟਾਊਨਹਾਲ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਬੇਡਫੋਰਡ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਹ ਵੀਰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਕਟੜ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਵੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਝੇ ਮਾਲਵੇ ਦੁਆਬੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਵੀਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ।

ਬੇਡਫੋਰਡ ਪਿਛੋਂ ਲੋਟਨ ਟਾਊਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤੇ। ਸ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

—੦੦—

ਈਸਟ ਲੰਦਨ ਨੂੰ

ਸਟੀਵਨੇਬ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਹਿਚਨ ਬੇਡਫੋਰਡ ਲੂਟਨ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਈਸਟ ਲੰਡਨ ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਰਾਮਪੁਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਅਖੀਂ ਦੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਇਤਨਾ ਮਸਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਭੁਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਭਾਵ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਵਲਿਚ ਟਾਊਨ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਸੱਤ ਦਿਨ ਰਹੇ। ਇਥੇ ਵਾਧਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਸਿੱਖ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਡਾਂਸਿੰਗ ਹਾਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ-ਮੰਜਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਵਧੀਆ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਈਸਟਰਨ ਹੋਮ ਟਾਊਨ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਏ। ਇਥੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਉਹ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਅਕਲਮੰਦ ਤੇ ਨਰਮ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਚੰਗੇ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਸਤਕ ਤੇ ਪੱਥਰ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਤਾਰੇ ਹਨ। ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਕਲੱਬ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਹੁਣ ਧਰਮਸਾਲ ਵਲ ਹੋ ਤੁਰਦੇ ਸਨ। ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕਰ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੀ ਸਮਝੋ।

—੦੦—

ਗਰੇਟ ਯਾਰਡ ਟਾਊਨ

ਦਿਨ ਬੀਤਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੰਮ ਅਧਿਕ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਮਤੇ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਗਸਤ ਦੀ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਰੇਟ ਯਾਰਡ ਟਾਊਨ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸੱਤ ਦੀਵਾਨ ਸਜੇ। ਇਹ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਚਰਚ ਖਰੀਦ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਇਕ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਪੂਜਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁੱਢਲ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੁਣ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਰੋ ਚੈਸਟਰ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦਸ ਅਗਸਤ ਦਾ ਦਿਨ ਅਰਾਮ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵਲਵਰ ਹੈਪਟਨ ਪੁੱਜਕੇ ਸ: ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਪਰ ਰੋ ਚੈਸਟਰ ਕੈਂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ

ਨੇ ਨਿੰਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਤਰਲੇ ਪਾਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਰਾਮ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਇਥੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਸੀ।

ਇਥੇ ਨਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਰਦਾਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਗਰਜ਼ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਗਰਜ਼ ਤੇ ਲੋੜ ਹਿੱਤ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਰਾਮ ਖੋਹਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਰ ਗਰਜ਼ ਦੀ ਪੱਟੀ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਖ ਤੇ ਅਰਾਮ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹੀ ਸੱਜਲ ਹੋ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਠਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰਮੁਖੇ, ਸਮਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮਾਲਕ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਮਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਸਮਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿੱਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ ਕੋਈ ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।”

ਵਲਵਰ ਹੈਪਟਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਨੇ ਈਸਟਰਨ ਲੇਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਘਾਟ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਈ ਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਵਹਾਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਰੋਣ ਤੋਂ ਰੁਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਲਸੀ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਹਿੰਦੀ

ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਪਟਨ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕ ਲੈ, ਵਰਨਾ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਲ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਫਲਾ ਸ: ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਰੁਮੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ੬੧ ਕਰੋਦਰ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਵਲਵਰ ਹੈਮਪਟਨ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਪੂਰਨ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਰਾਮ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਹੀ ਦਿਨ ੧੩-੮-੭੫ ਐਕਟੇਵੀਜ਼ ਸੈਂਟਰਲ ਹਾਲ ਮੈਡਰ ਸਟਰੀਟ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

—੦੦—

ਪੂਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੋੜਾ ਪਵਾਇਆ

ਲੰਦਨ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਹਾਦਸਾ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਲੱਗੀ ਦੇਪਤੀ ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਇਆਲੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਹੱਲਾ ਗੁੱਲਾ ਸੁਣਿਆ। ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਪੁੱਜੇ ਤਦ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਬੇਸੁਧ ਪਈ ਹੈ। ਕਲਸੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਗੱਡੀ ਮੰਗਵਾਈ। ਪਰ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੱਚੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਵੇ ਬਿਨ ਸਾਸ ਤੇ ਰਾਖੇ। ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾਉ।” ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸ ਸੀਰੀਅਸ ਹੈ। ਪਰ ਨਾ ਉਮੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਘਟੇ ਘਟ ਇਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। “ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਗੁੱਡੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਉਥੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ।” ਕਲਸੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਅਪ੍ਰੈਲ ਟੀਕੇ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ। ਤਦ ਕਹਿ ਉਠੀ “ਮਮੀ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਥੇ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਉ ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ।”

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ, “ਬੱਚੀ ਨੂੰ

ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਸਗੋਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਜੂਸ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਰਸ ਹੀ ਦਿਉ।” ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਨਰਸਾਂ ਮੀਟਿੰਗ, ਸ਼ੋਰਬਾ ਤੇ ਅੰਡੇ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬੱਚੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਾਰਮਕ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਖਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਤਦ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ “ਜਿਸ ਨੇ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੀ ਹਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸਪੁਰਦਾਗੀ ਵਿਚ ਛੱਡੋ, ਉਹ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਤੇ ਹੋਰ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।” ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਬੱਚੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਪੀੜ, ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਚੀਸ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਝਾ ਅਸਰ ਸਰੀਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਉਹ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੱਲ ਭੱਜ ਤੁਰਿਆ। ਮਾਨੋ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਆਈ ਤੇ ਭੁਖੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼

ਸ: ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਨਸਰਾਲਾ ਇਕ ਰਬੜ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਆਏ ਸਾਰੇ ਆਰਾਮ ਐਸ਼ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜੇਕਰ ਟੈਕਸ ਪੂਰਾ ਦੇਵੇ ਤਦ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਕੁਰਕ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਬਚਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਸ: ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਇਕ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੋਬਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਰ ਤਰਸ ਕਰੋ।” ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਝੂਠ ਬੁਰਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਵਿਵਹਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਚ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਾਂ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਬਚ ਜਾਣ

ਦਾ ਰਾਹ ਕਿਵੇਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?" ਉਹ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਵੋ।" ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਰਵ ਉਠੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਚਲੋ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਚਲੋ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਮੇਹਰ ਕਰੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਸੰਬੰਧਤ ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਜਾਉ ਤੇ ਸੱਚ ਸੱਚ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੋ। ਫਿਰ ਸੱਚ ਬੋਲ ਕੇ ਜੇਕਰ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਖਾਉਗੇ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦਰਗਾਹ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਬੂਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ।" ਇਸ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਨਾ ਤੱਕ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਸੱਚ ਹੀ ਜਾ ਦਸਿਆ ਤੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੀ ਸ਼ਾਫ਼ੀ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਪਰ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਜਾਉ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਮੁਆਫ਼ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਸਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉ।"

ਜਦੋਂ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦੇਣ ਤੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਕਰਨਹਾਰ ਪਾਵਨ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਦ ਇਸ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ।

ਇਆਲੀ ਬਾਰੇ

ਸ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਦਾਰੀ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਚਨ ਕਿਧਰੇ ਚਾਲੇ ਪਾਣ ਸਮੇਂ ਹੋਣ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਖਾਸ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨ ਉਹ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਮਹਾਨ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਬਰਬਰ ਟਾਉਨ ਵਿਚ

ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਰਸੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ

(੧) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

(੨) ਕੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਵੀ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਆਇਨਾ ਤੇ ਦੇਖ ਭਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?

(੩) ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?

(੪) ਬਕਸਾ ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਹਿਤ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਪਰ ਕਿਤਨਾ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(੫) ਲੰਦਨ ਦੇ ਚੌਹੀ ਪਾਸੀ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਦੀ ਖਾਈ ਹੈ। ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਵਾਝੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(੬) ਭਗੋੜ ਸਾਹਿਬ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਤਪ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਪਈ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਾਸ ਨਦੀ ਦਾ ਬੇਟ ਕਾਫੀ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੰਤ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰਖੋਵਾਲ ਦਾ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਥਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਹੇਗੀ। ਸਤਿਲੁਜ ਹਰੀਕੋ ਪਤਣ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ।

(੭) ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਦ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਦ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

(੮) ਇਥੋਂ ਸਰੀਰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਗਜ਼, ਡਾਕਟਰੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਖਬਰ ਹੈ।

(੯) ਡੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਗੇ।

ਇਹ ਬਚਨ ਇਆਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਾਰੀਖਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਿਰਾਲੇ ਨਿਰਲੇਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਜਦੋਂ ਹੋਇਆ ਉਹ ਗਰੀਬ ਵੀ ਧੋਖਾ ਖਾ ਗਿਆ।

ਤੇਰਾਂ ਦਾ ਮਨਹੂਸ ਹਿੰਦਸਾ

ਸ: ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਰਾ ਰਵੱਈਯਾ, ਗੱਲ ਬਾਤ ਤੇ ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਹੀ ਬੋਲਦੇ, ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ।

“ਵਾਹ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਕੋਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਕਰਤੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਏਗਾ।”

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਕਹਿ ਉਠੇ, “ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਰਹੇ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਸਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ।”

ਛੋਟੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਫੀ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਤਾਰ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਤਾਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਆ ਗਏ, ਨੇਤਰ ਸਜਲ ਹੋ ਉਠੇ। ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ

ਵਤਨ ਸੇ ਦੂਰ ਵਤਨ ਕੀ ਵਫਾ ਕੇ ਲੀਏ

ਰਾਖ ਲੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਥੇ ਬਸੀ ਕੀ ਲਾਜ

ਫਿਰ ਬੋਲੇ, “ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਕਰ ਗਏ ਵਾਰੀ ਸਾਡੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੁੱਜ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।”

ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵੀ ਸੱਜਣ ਸਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਰਵ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿ

ਚੰਡੀ ਭਲੀ ਸੇਹਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਲਵਰ ਹੈਮਪਟਨ ਦਾ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਪਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦਸਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨਹੂਸ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਹੋਟਲ ਅੰਦਰ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰ ਦੀ ਬੈਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਲਟਨ ਦੇ ਨੰਬਰ ਵੀ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਉਹ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਯਸ਼ੂਹ ਮਸੀਹ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਆਖਰੀ ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਰਾਤ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜ਼ਮਾਏ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਉਗੇ, ਤਦ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਤਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਲਾਹਨਤਾਂ ਭੇਜੇਂਗਾ ਤੇ ਇਕ ਚੇਲਾ ਮੈਨੂੰ ਵੇਚ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ।” ਫਿਰ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਦੱਸੋ ਯਸ਼ੂਹ ਕੇਹੜਾ ਹੈ? ਤਦ ਸਾਰਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਵਾਕਫ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਯਹੂਦੀ ਐਸਕਰੂਤੀ ਨੇ ਤੀਹ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਮੁਰੀਦ ਫੜੇ ਜਾਣੇ ਡਰ ਕੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਯਸ਼ੂਹ ਪਰ ਲਾਹਨਤ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਯੂਰਪੀਨ ਤੇ ਫਿਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦਸੇ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯਸ਼ੂਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਬਣਿਆ ਕਿ ਛੋਟਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜੇਕਰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਦੇ ਤਦ ਯਸ਼ੂਹ ਦਾ ਧਰਮ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੂਰਜੀਤ ਹੋਣ ਲਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਿਛਾਂਹ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਕ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੋਂਦਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਅੰਕ

ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਮਿਟ ਕੇ ਇਕ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਤੇਰੀ ਦੀਵਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਦ ਇਹ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਤ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਜਾਣ ਦੀ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ ਕਰੋਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਲ ਜੋਕ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਏ, ਤਦ ਪ੍ਰਕਰਣ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਤੇ ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਹੀ ਸੀਟਾਂ ਬੁਕ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ।" ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਤੂੰ ਪਾਗਲ ਹੈਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਮਾਂ, ਹਾਲਾਤ, ਧਰਤੀ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਕਈ ਲੱਭੀ ਤੇ ਇੱਛਾ ਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਧੋਂਡਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਨੇ ਹਰ ਕਾਮਨਾ, ਦਿਲੀ ਜਜ਼ਬੇ ਤੇ ਲੋਕ ਪਿਆਰ, ਲੋਭ ਕੁਝ ਤਕ ਕੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਆਗਿਆ ਦਾ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਪਾਲਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਤਿਲੁਜ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਮਸਰ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਰੀ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਲੰਬੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਯਾਤਰਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਭਈ ਵਾਹ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਕਾਲ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਇਸ ਵਾਰੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਦੋ ਵਜੇ

ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਮੰਜ਼ਲ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਵੇ। ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੁਰਤ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਨਾ ਟਿਕੇ, ਤਦ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤਦ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਦਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਛਕ ਬਿਰਾਜ ਨਾ ਜਾਏ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਪਾਵਨ ਗੁਰਧਾਮ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਲਸੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

"ਕਰਕੇ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਕੁੰਜਾਂ ਉਡ ਚੱਲੀਆਂ,"

—o—

ਅੰਤਮ ਤਿਆਰੀਆਂ

ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਦਾ ਮਿਲਾਪ, ਵੇਰਾਗੀ ਦਾ ਵਿਯੋਗ, ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਮੌਤ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਕੀ ਹੈ? ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਟਹਿਲ ਕਮਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੇਹ ਦਾ ਇਹ ਬਾਹਰਲਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਨੰਦ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੋਹਰ ਕਰੋ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ।" ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬੀਬੀ ਵਰ ਮੰਗਣਾ ਸੌਖਾ ਪਰ ਉਸ ਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਤਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ।"

ਇਕ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਇਥੇ ਬਾਕੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੋਹਰ ਕਰੋ ਤਦ ਕੋਈ ਆਪਣਾ

ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ: “ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੋਕ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁਣ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗਣਗੇ। ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।”

੨੫-੮-੭੫ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੇਰਾਗ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਰਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਜਿੱਠਾ। ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅੱਜ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਤੋਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਫਰਮਾਇਆ, “ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਹੈ।” ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਰੈਸਟ ਕਰਾਂਗੇ ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਚਲਣੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇ ਲੰਬੀ ਛੁੱਟੀ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਕਲੀਫ ਉਠਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।” ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਤੋਤਰ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੰਢ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੋਤ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਕਿਉਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ?

ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੀ ਬੈਠਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਰਾਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਜੇਕਰ ਭੇਦ ਦਸੀਏ ਤਦ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸੌ ਵਿਸਵਸੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਤੇ ਤਰਲੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਉਲਟ ਫੇਰ ਕਰੋ। ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਲੰਬਾ ਕਰੋ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਕੰਮ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਗੀਤਾ ਵਧਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।” ਫਿਰ ਹੱਸ ਪਏ “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?” ਤਦ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਹਾਰਾਜ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਵਿਰਲੇ ਦੀ ਹੀ ਨਿਗਾਹ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਘੋੜਾ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਵਾਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਤਰ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।”

“ਚਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਪਰਾਧੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਹੁਣ ਤੇ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ।” ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਦਰੁਸਤ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਚਲੋ ਹੁਣ ਨਿਜਧਾਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੇਸ ਅੰਦਰ ਕੀ ਰਖਿਆ ਹੈ।” ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਹੀ ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਕਰ ਗਈ, “ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਚਲੋ ਬਸ ਹੁਣ ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੀ ਪਤਾ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਸਫਰ ਲੰਬਾ ਹੈ।”

੨੬ ਅਗਸਤ ਦੀ ਸੁਬਾ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਛਕ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਏ। ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਚਾਹ ਦੇ

ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ: “ਗੁਰਮੁਖ ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਲੋਕ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁਣ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਗਣਗੇ। ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।”

੨੫-੮-੭੫ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੇਰਾਗ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਰਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜਿੱਠਾ। ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅੱਜ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਤੋਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਫਰਮਾਇਆ, “ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੀਵਾਨ ਹੈ।” ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਰੈਸਟ ਕਰਾਂਗੇ ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਚਲਣੀ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇ ਲੰਬੀ ਛੁੱਟੀ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਕਲੀਫ਼ ਉਠਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।” ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਤੋਤਰ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੰਢ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੋਤ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਕਿਉਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ?

ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੀ ਬੈਠਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਰਾਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਜੇਕਰ ਭੇਦ ਦਸੀਏ ਤਦ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸੌ ਵਿਸਵਸੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਤੇ ਤਰਲੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਉਲਟ ਫੇਰ ਕਰੋ। ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਲੰਬਾ ਕਰੋ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਕੰਮ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਲੈਣ ਦਾ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਗੀਤਾ ਵਧਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।” ਫਿਰ ਹੱਸ ਪਏ “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?” ਤਦ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਹਾਰਾਜ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਵਿਰਲੇ ਦੀ ਹੀ ਨਿਗਾਹ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, “ਜਥੇਦਾਰਾ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਘੋੜਾ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਵਾਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਤਰ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।”

“ਚਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਪਰਾਧੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਹੁਣ ਤੇ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ।” ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਦਰੁਸਤ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਚਲੋ ਹੁਣ ਨਿਜਧਾਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਕੀ ਰਖਿਆ ਹੈ।” ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਹੀ ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਕਰ ਗਈ, “ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਚਲੋ ਬਸ ਹੁਣ ਆਰਾਮ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੀ ਪਤਾ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਸਫਰ ਲੰਬਾ ਹੈ।”

੨੬ ਅਗਸਤ ਦੀ ਸੁਬਾ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਛਕ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਏ। ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਚਾਹ ਦੇ

ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਨਾਲ ਦੇ ਟੇਸਟ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਲੈ ਲਏ ਗਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਗਏ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਮਾਸਟਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੱਕਣ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਅਣਹੋਣੀ ਤੇ ਗੈਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਦੀਵਾਨ ਤਕਣ ਜਾਏ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕਦਾ।

ਅੱਗੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਤ ਵਜੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੇਦਾਂਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪੋਥੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਪੁਸਤਕ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਡਿੱਠਾ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਿਧੇ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਸੇਵਕ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਬੁਲਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕੀ। ਪੈਂਤੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਮੁੜੇ ਤਦ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਜ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਉਠੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਥਾ ਹੀ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਿਲ ਜੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਭਜੇ ਹੋਏ ਪੁੱਜੇ। ਹਥ ਲਗਾਣ ਪਰ ਸੀਸ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਲਟਕ ਗਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕਰਕੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਜਾਨਣੀ ਚਾਹੀ। ਪਰ ਇਕ ਸਵਾਸ ਸਾਇਦ ਉਹ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਪਰ ਜੁੜਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਅੜਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੁਆਸ ਆਉਣ ਦਾ ਧੌਂਸਾ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਡਾਕਟਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਰਤ ਪੁੱਜੋ।

ਡਾਕਟਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈਲਥ ਪਾਸੋਂ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਬਣਵਾਇਆ ਤੇ ਹਾਰਟ ਫੇਲ ਦਾ ਕੇਸ ਕਹਿ ਕੇ ਰੀਪੋਰਟ ਬਣਵਾਈ।

ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਮਿਲਣ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਰੇਡੀਉ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ :—

“ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਇੰਗਲੈਂਡ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਹਾਰਟ ਫੇਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ।”

ਸਰਦਾਰ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰਕੇ ਵਰਦਾਨ ਨੂੰ ਫਲੀ ਭੂਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਈ ਜਦੋਂ ਵਰ ਦੇਣਹਾਰ ਨੇ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਆਪਾ ਹੀ ਉਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਘਰ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਘਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਣਾਣਾ ਲੋਚਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦ ਮਈ ਘੜੀਆਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਪਰ ਮਾਲਕ ਤੁਸਾਂ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਦੀਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ “ਸਾਧ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਮੋਇਆ ਨ ਜਾਈ ਛੋੜ” ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਹਨ। ਪਕੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਾਬਾ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ, ਸਾਡੇ ਬਚਨ ਮੋੜ ਦੇਹ, ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਪਿਛੋਂ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਚੁਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੋਨ ਪਰ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੇ ਜੂਸ ਦੇ ਚਮਚੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਦੋਂ ਅਜੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਖੁਦ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਪਰ ਹੋਸ਼ ਆਣ ਪਰ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਖਾਹਸ਼ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ-ਪੀੜਾ ਹਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਪ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ

ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਨਾਲ ਦੇ ਟੇਸਟ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਲੈ ਲਏ ਗਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਟਿਕ ਗਏ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਮਾਸਟਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੱਕਣ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਅਣਹੋਣੀ ਤੇ ਗੈਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਖਾਸ ਸੇਵਕ ਦੀਵਾਨ ਤੱਕਣ ਜਾਏ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕਦਾ।

ਅੱਗੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੰਤ ਵਜੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੈਦਾਂਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪੋਥੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਪੁਸਤਕ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਡਿੱਠਾ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਿਧੇ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਸੇਵਕ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਬੁਲਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕੀ। ਪੌਣੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਮੁੜੇ ਤਦ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਜ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਉਠੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਥਾ ਹੀ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਿਲ ਜੁਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਭਜੇ ਹੋਏ ਪੁੱਜੇ। ਹਥ ਲਗਾਣ ਪਰ ਸੀਸ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਲਟਕ ਗਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕਰਕੇ ਲਿਟਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਜਾਨਣੀ ਚਾਹੀ। ਪਰ ਇਕ ਸਵਾਸ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਪਰ ਜੁੜਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਅੜਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੁਆਸ ਆਉਣ ਦਾ ਧੌਖਾ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਡਾਕਟਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੌਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਰਤ ਪੁੱਜੋ।

ਡਾਕਟਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈਲਥ ਪਾਸੋਂ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਬਣਵਾਇਆ ਤੇ ਹਾਰਟ ਫੇਲ ਦਾ ਕੇਸ ਕਹਿ ਕੇ ਰੀਪੋਰਟ ਬਣਵਾਈ।

ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਮਿਲਣ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਰੇਡੀਉ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ :—

“ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਇੰਗਲੈਂਡ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਹਾਰਟ ਫੇਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ।”

ਸਰਦਾਰ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰਕੇ ਵਰਦਾਨ ਨੂੰ ਫਲੀ ਭੂਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਈ ਜਦੋਂ ਵਰ ਦੇਣਹਾਰ ਨੇ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਆਪਾ ਹੀ ਉਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਘਰ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਘਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਣਾਣਾ ਲੋਚਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦ ਮਈ ਘੜੀਆਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਪਰ ਮਾਲਕ ਤੁਸਾਂ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਦੀਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ “ਸਾਧ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਮੋਇਆ ਨ ਜਾਈ ਛੋੜ” ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਹਨ। ਪਕੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਾਬਾ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ, ਸਾਡੇ ਬਚਨ ਮੌਤ ਦੇਹ, ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਪਿਛੋਂ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਚੁਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੌਨ ਪਰ ਟਮਾਟਰਾਂ ਦੇ ਜੂਸ ਦੇ ਚਮਚੇ ਮੂੰਹ ਪਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਦੋਂ ਅਜੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਖੁਦ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਪਰ ਹੋਸ਼ ਆਣ ਪਰ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਖਾਹਸ਼ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਹਿਤ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ-ਪੀੜਾ ਹਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਪ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ

ਸੇਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਅੰਦਰ ਜ਼ਖਮ ਦਾ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਮੌਜ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਤੇ ਫੁਰਮਾਂਦੇ, "ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਇਆ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਪੀੜਾ ਇਕੋ ਹੀ ਵਾਰੀ ਜੁੜ ਕੇ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਤਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਅਧਮ ਨੀਚ ਤੇ ਪਾਪੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਭਰਪੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਦਕ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਤਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਧਰਮੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਸੀਸ, ਉਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪਾਪੀ, ਨੀਚ ਤੇ ਅਧਮ ਜੀਵ ਅਥਵਾ ਸੰਤ ਦੇਖੀ ਤੇ ਨਾਸਤਕ ਤਕ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਿਸ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਰ ਮਸੀਬਤ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਕਬੂਲਿਆ ਤੇ ਹਰ ਤਪ ਸਾਧਨ ਤੇ ਲੋਕ ਦਰਦ ਪੀੜਾਂ ਹਰਨ ਦਾ ਉਪਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਤੇ ਕਲਰਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਗੁਲਮਰਗ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਨੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਰਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ, "ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਘਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਾਅਬਾ ਬਣੇਗਾ।" ਫਿਰ ਉਸ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵੀ ਬਦਲ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਬਾਣਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚੋਲਾ ਹੀ ਉਸ ਬਚਨਬਧ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਦੇ ਬਚਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਉਧਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਸ਼ੋਕ ਸਾਗਰ ਅੰਦਰ ਗੁੱਤੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਏਧਰ

ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਬਿਰਹਾ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਕੁਰਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਘਰੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਪੱਕੀ। ਹਨੇਰਾ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਦਿਲ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਸਿਆ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਮਾਰਗ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਿਚ ਸਮਰਥ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਸੋ ਆਖਰੀ ਧਿਰ ਕਰਮ-ਸਰ ਹੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧਰਵਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਕਰਮਸਰ ਵਲ ਹੀ ਭੱਜ ਉਠੇ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਿਰਹੇਂ ਕੁਠੇ ਤੇ ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੀਵਾਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਢੀਦਾਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਟੇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ।

ਅਜ ਕਰਮਸਰ ਅੰਦਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵਿਆਕਲ ਰੂਹਾਂ ਤੜਪ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੀ ਧਾਹਾਂ ਦਰਦਾਂ ਤੇ ਚੀਸਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਹੀ ਦਿਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਚੋਂ ਪੀੜਾ ਉਮਡ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਬੁਲ੍ਹ ਫਰਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਵਿਧੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉਮਡਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਗਰ ਕਰਮਸਰ ਦੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲਾਂਗਰੀ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਵਨ ਹਸਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਪਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਆਗਿਆ ਤੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਸਦੀਵੀ ਅਸਰ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਦੀਵਾਨ ਅੰਦਰ ਬਿਰਹਾ ਵੇਦਨਾ, ਪੀੜਾ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵੇਦਨਾ ਭਰੇ ਤਰਾਨੇ ਉਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਤੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਉਮਡ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਿਰਹੇਂ ਕੁਠੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨ ਉਠਦੀ ਸੀ। "ਰੋਵਾਂ ਝੀਣੀ ਬਾਣ" ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

ਆਖਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਰ ਮਿਲਣ ਪਿਛੋਂ ਸ: ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਖਤ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਵਾਈ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਲੰਦਨ ਪੁੱਜੇ। ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਤਿਆਰੀ ਡਾਕਟਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਬਕਸਾ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਪੈਂਡ ਦਾ ਸੰਦਲ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਲੱਕੜੀ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਰਸ ਚਮਕ ਦਮਕ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੂੰਹ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਬਕਸੇ ਪਰ ਸੀਸਾ ਫਿੱਟ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘਟੇ ਘਟ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੰਦਨ ਤੋਂ ਵੀਹ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸੰਤ ਸੇਵਕ ਤੇ ਕਈ ਸੱਜਣ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਰਮਸਰ ਪੁਚਾਏਗਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ ਸਨ। ੩੦ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਾਲਮ ਅੱਡੇ ਪਰ ਉਤਰਿਆ। ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਹਿੱਤ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੀ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਣ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿੱਤ ਇਤਨਾ ਜਨ ਸਮੂਹ ਉਮਡ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰ ਸਮੇਤ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਤੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਹਾਰ ਤੇ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਲੈ ਕੇ ਕਾਫਲਾ ਚਲ ਪਿਆ। ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਦੇ ਹਰ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਗੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸੀ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿੱਤ ਫਿਰ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਖੰਨੇ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਭੀੜ ਸੀ ਕਿ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਵਿਚ ਘੰਟਾ ਲਗ ਗਿਆ। ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਤੋਂ ਕਰਮਸਰ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਸੜਕ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ

ਇਕ ਤਾਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਰਮਸਰ ਪੁੱਜਣ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਸ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਟਰੱਕ ਬੱਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਕਰਮਸਰ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਛੱਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੱਸ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਲੱਕ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਹਿੱਤ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਖਿੱਚ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਾ ਚਲਦਾ ਤੱਕ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਬਕਸਾ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਤਮ ਤਿਆਰੀਆਂ ਲਈ ਦਾਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਬਕਸਾ ਲੈ ਗਏ ਤਦ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, “ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਤਦ ਇਸ ਭੋਰੇ ਅੰਦਰ ਰਾਣਾ ਰੰਕ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਲਏ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਫਿਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੋਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਮਿਰਤਕ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਆ ਹੀ ਗਈ ਜੋ ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।”

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ੩੧ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਜਲੂਸ ਕਰਮਸਰ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰਸਦਾ ਹੋਇਆ ਭੰਬੋਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸਰਕਾਰੀ ਰਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਦਸਤੇ ਨੇ ਉਲਟੀਆਂ ਗਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸੂਬਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਸ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ, ਸ਼ਰਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੈਕਟਰੀ ਤੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਭੋਰਾ ਨੇ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਛੇਦਾਂ ਵਾਲੇ ਬਕਸੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਮਾਮ ਅੰਸ਼ ਛੋਟੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਕਛੇਹਰਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦਾ ਅੰਗ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤੱਕਦਿਆਂ ਹੀ ਸਜਾਏ

ਗਏ । ਜੋ ਤਅੱਸਬੀ ਤੇ ਕੱਟੜ ਪੰਥੀ ਬਨਾਵਟੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਲਈ ਚਸ਼ਮੇ ਬਸੀਰਤ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਲਗੀਧਰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਨ । ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੰਤ ਮੀਂਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿਆੜ ਵਾਲੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਕਲੇਰਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨੇਹ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤਮ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਗਹਿਰੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਕਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹਲਕੇ ਫੁੱਲ ਉੱਪਰ ਤਰ ਪਏ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਸ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਬੰਦਸ਼ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਪਾਵਨ ਮਹਿਕ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੇ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਨਹੀਂ

—੦—

ਪਾਠ ਭੋਗ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ

ਸੱਤ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕੜੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਤਖਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਹੰਗਮ ਜਥਾ, ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮਹਿੜਾ ਚੌਂਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਗਿਆਨੀ । ਗਿ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗਿ. ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ, ਸੰਤ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਦੁਆਰ, ਪੰਡਤ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕਤ, ਪੰਡਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੋਢੀ, ਬੇਦੀ, ਭੱਲੇ ਕੁਲ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਸਤਾਰੇ । ਨਿਰਮਲੇ ਉਦਾਸੀਨ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਪਰਦਾਏ ਵਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਤੇ ਦਸਤਾਰੇ ਲੈ ਕੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਪੁੱਜੇ ਸਨ ।

ਲੰਗਰ ਅੰਦਰ ਦੋ ਸੌ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਕੜਾਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ

ਬੋਰੀਆਂ ਆਟਾ ਪੱਕ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਚਾਹ ਦੁੱਧ ਚੀਨੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਦੀ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਖਰਚ ਹੋਈ ਸੀ ।

—੦—

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ

“ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਹਸਤੀ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਵਡੱਪਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਮੰਹਾਤਮਾ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਸਨ ।”

—ਸੰਤ ਮੀਂਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਆੜ ਵਾਲੇ

“ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਅੱਜ ਇਥੇ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਸਾਫ ਦਿਸਦੇ ਹਨ—“ਜੋ ਜੋ ਕਾਰ ਕਰੇ ਸਭ ਕੋਈ ।”

—ਸੰਤ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

“ਆਯੂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਹਨ—ਬਚਪਨ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਬੁਢਾਪਾ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ, ਮਹਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।”

—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ

“ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ, ਕਰਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਪਰ ਨਾਜ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਹਸਤੀ ਸਨ । ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਰਣੀ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ ।”

—ਗਿ. ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਪੰਜਾਬ

ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਲੜੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਤੇ ਸਮਾਜ,

ਫਿਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸਤਾਰੇ ਤੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਭੇਟ ਹੋਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਸੇਵਕ ਸਾਥੀ ਤੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਤ ਸੰਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਜ਼ਮਾਏ ਹੋਏ ਸੇਵਕ ਜੋ ਚਾਲ੍ਹੀ ਸਾਲ ਤਕ ਬਰਾਬਰ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਗਏ। ਉਹ ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਡੇਰੇ ਵਲੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਫਿਰ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਿਰਮਲੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ, ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭੇਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਦਸਤਾਰੇ ਤੇ ਕਾਰ ਭੇਟ ਆਈ। ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦੁਸ਼ਾਲਾ, ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਵੱਡਾ ਉਪਹਾਰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ।

—੦—

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਰਮਸਰ ਟਰੱਸਟ

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਰਮਸਰ ਤੇ ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦਬਲਾਨ ਦੇ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਹੈੱਡ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦਬਲਾਨ ਦੇ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ ਕੁਝ ਉਸਤਾਦ ਲੋਕ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਸੰਭਾਲ ਨੇ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਘਟਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਕਰਮਸਰ ਤੇ ਸੰਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਦੋ ਟਰੱਸਟ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਟਰੱਸਟਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁੱਖ ਸੇਵਕ ਤੇ ਬਾਹਰੇ ਸੁਜਾਨ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸੇਵਕ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲੰਗਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ

ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰ ਆ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਲਾਂਗਰੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਪਰ ਤਤਪਰ ਹਨ ਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਭਰਾਈਵਰ ਸਨ, ਹੁਣ ਡੇਰੇ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਸਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਹਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੱਜਣ ਦੀ ਚਾਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਜਣ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਗਿਲਾ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਤਪ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਦਾ ਚਲਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

—੦—